

Altın Arıq

Xakas qəhrəmanlıq

eposu

- 18165 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

B a k ı - 2 0 1 4

XAKAS FOLKLORU VƏ “ALTIN ARIQ” DASTANI

*Əsər AMEA Folklor İnstitutu
«Türk xalqları folkloru» şöbəsinə
tərcümə olunub.*

Elmi redaktoru
f.e.d., prof. **H. İsmayilov**

Rəyçi
f.ü.f.dok **Əfzələddin Əsgər**

Tərcümə edən
Əli Kərimbəyli

Nəşriyyat redaktoru
f.ü.f.dok **İslam Sadiq**

Altın Ariq. Xakas qəhrəmanlıq eposu (Azərbaycan türkcəsinə çevirəni Əli Kərimbəyli). Bakı, «Vətənoğlu» 2014, 352 səh.

Xakas türklərinin qəhrəmanlıq eposu «Altın Ariq» Azərbaycan türkcəsində ilk dəfə nəşr olunur. İnənirəm ki, bu eposun motiv və süjetlərinin həm qədimliyi, həm də zənginliyi oxucularda maraq doğuracaq.

4700000000

A-80 (2014)

1. Xakas folkloru ilə tanışlığın tarixi

Xakas folklorunun ilk dəfə toplanması və nəşri XVIII əsrdən başlanır. Folklor toplayıcıları Xakas folklorunun toplanması və nəşri tarixini 3 mərhələyə ayırırlar;

1-ci mərhələ XVIII əsri (1721-dən);

2-ci mərhələ bütünlüklə XIX əsri;

3-cü mərhələ isə XX əsri və bu günə qədərki dövrü əhatə edir.

Birinci mərhələdə Xakas xalqına məxsus bəzi miflər, əfsanələr, nağıllar, tapmacalar, lətifələr, alqışlar və rəvayətlər toplanmış, yazıya alınmış və qismən nəşr olunmuşdur. Bu işlə məşğul olan şəxslər əsasən səyyahlar, sürgünə göndərilmiş rus ziyalıları, çar zabıtları, rus-ısvç savaşı zamanı əsir düşmüş xarici ordu zabıtları, bir də az sayda tarixçi-etnoqraf alimlər olmuşdur. Səyyahlar və tarixçi-etnoqraf alimlər toplayıb nəşr etdirdikləri əsərlər miflər, əfsanələr, rəvayətlər vasitəsi ilə Peterburq və Moskvanın mədəni cəmiyyətinə Sibirin bu bölgəsində yaşayan Xakas xalqının bədii-əsatiri düşüncəsi, poetik zövqü, mədəni özəlliyi haqqında məlumat vermək, onları tanış etmək istəmişdirlər. 1724-cü ildə çarın fərmanı ilə Rusiyada Elmlər Akademiyası açıldı. Elmlər Akademiyası açıldıqdan sonra Sibir xalqlarının, o cümlədən xakasların tarixinə, şifahi ədəbiyyatına, etnoqrafiyasına, məişət və digər özəlliklərinə həm elmlər akademiyasının, həm də Rus Coğrafiya Cəmiyyətinin üzvü olan ziyalılar ciddi maraq göstərir, onlarla məşğul olurdular. Onlar Xakas xalqının poetik – şifahi və mənəvi mədəniyyət abidələrini toplayır,

nəşr edir, o nümunələrdə ifadə edilən bədii xüsusiyyətləri, həmçinin folklor materiallarının fəlsəfi-idraki əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirirdilər.

1721–22-ci illərdə cənubi Sibirin bu bölgəsinə alman təbiətşünası D.Q.Messersmİtd gəldi. Messersmİtd bu ölkənin coğrafiyası, tarixi, etnoqrafiyası, şifahi ədəbiyyatı haqqında material toplayırdı. O, 1721-ci ildə Uybat çayının quzey sahilində hündür bir daş abidə tapdı. Bu daş abidə bütün dörd tərəfindən naməlum “yazılar-ışarələrlə” örtülmüşdü. Sonra məlum olacaq ki, qədim türk dili və tarixi üçün müstəsna əhəmiyyətə malik olan bu daş Orxon-Yenisey abidələri silsiləsinə daxil olan məşhur Yenisey abidələrindən biridir. O, xakasların torpaqlarını Şimal müharibəsi zamanı ruslara əsir düşmüş və burada öz hərbi əsir həyatını yaşayan İsveç zabiti F.İ.Tabbert-Stralenberq ilə birlikdə görmişdi. F.İ.Tabbert-Stralenberqin yazıya aldığı poetik-folklor materialları arasında Ara tayfasının həyatı və çoxsaylı ilan ordusuyla döyüşü təsvir edilir. O, mətni almanca yazmışdır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Ara tayfasının ilan ordusuyla müharibəsi haqqında əfsanəni başqa alman alimi Q.F.Mİller də 1733–34-cü illərdə 2-ci Kamçatka ekspedisiyasında iştirak edərkən yazıya almışdır. Sonralar bu əfsanə Nikolay Fyodir oğlu Katanov tərəfindən yazıya alınmış və 1907-ci ildə (541 səhifə) toplayıcının tərcüməsində rusca çap olunmuşdur. 2-ci Kamçatka ekspedisiyasının tərkibində Rusya Elmlər Akademiyasının digər üzvləri ilə bərabər o dövrün görkəmli alimləri – V.N.Tatışşev, İ.E.Qmelin, Y.İ.Zindenau da iştirak etmiş və xakaslara məxsus olan folklor-etnoqrafik materiallar toplamışlar. Alman-rus-isveç-fın alimlərinin Sibirdə yaşayan bu türk xalqlarının tarixi, maddi-mədəni irsi, coğrafiyası, şifahi ədəbiyyatı və etnoqrafiyası haqqında topladıqları və araşdırdıqları, tərcümə edib nəşr etdirdikləri əsərlər sayəsində Rusiyada yeni elm sahəsi – sibirşünaslıq elmi üçün baza yaradıldı. Sibirşünaslıq elmini yaradan daha

iki böyük alim var idi; İ.Q.Qeorqi və P.S.Pallas. İ.Q.Qeorqi “Opisanie vsex v Rossiyskom qosudarstve obitayuşşix narodnostey” (“Rusya dövləti ərazisində yaşayan bütün tayfaların təsviri”) adlı əsəri ilə, P.S.Pallas isə “Putesestvie po raznim provintsiam Rossiyskoqo qosudarstva” (“Rusya dövlətinin müxtəlif vilayətlərinə səyahət”) adlı əsəri ilə birinci mərhələni mükəmməl şəkildə bağladılar.

Tarixi zərurət sonra işi elə gətirdi ki, sibirşünaslıq elmi ilə şərqşünaslıq elmi Rusiyada cəmi formaya və mündəricədən qaynaqlanaraq cəmi vaxtda təşəkkül etdi və tədricən yeni yaranmaqda olan türkologiya elmi də həm sibirşünaslığın, həm də şərqşünaslığın tərkib hissəsinə çevrildi. Sibir o cümlədən xakas türklərinin poetik və qeyri-poetik folkloru, etnoqrafiyası, tarixi və maddi-mədəni irsinin öyrənilməsinə maraq gətirdikcə artmaqda idi. Belə ki, xakaslara məxsus mədəni-mədəniyyətin elmi-tədqiqatına cəlb edilməsi prosesinin davamı bu regionu öyrənmənin, elmi əlaqələrin və tədqiqatın 2-ci mərhələsini – bütünlüklə XIX əsrə çatdı.

2-ci mərhələdə həm sibirşünaslıq, həm şərqşünaslıq, həm də türkologiya daha geniş inkişaf pilləsinə keçdi. Bu mərhələdə toplanan folklor mətnləri, etnoqrafik məlumatlar dərin təhlillərdən keçir, ümumtürk kontekstində elmi-tədqiqatına cəlb olunması və yeni alimlər nəslinin yetişməsi, formalaşması ilə cəmiyyəti özəllik kəsb edirdi. Onu da nəzərə almaq yerinə düşərdi ki, məhz bu mərhələdə həm sibirşünaslığın, həm şərqşünaslığın cəmi zamanda predmeti olan türkölük bilikləri dünya ictimai elmlər ailəsinə türkologiya adı ilə daxil oldu və yeni elm sahəsi bir çox görkəmli alimlərin fədakar zəhməti sayəsində təşəkkül tapdı. Belə görkəmli alimlərin sırasında fın linqvisti, etnoqraf, türkoloqu M.A.Kastreni, alman türkoloqu V.V.Radloffu, Q.F.Mİlleri, Rus Coğrafiya Cəmiyyətinin fəal üzvü N.A.Aristovu, qazax Ç.Valixanovu, Q.Potanini, N.Katanovu, İ.İ.Karatanovu, V.Titovu və soy-

daşımız oğuz türkü Dərbəndli Mirzə Kazım bəyi xüsusi hörmətlə yad etməliyik. Məhz oğuz-azərbaycan kökənli Mirzə Kazım bəy və oğuz-uyğur-xakas kökənli N.Katanaov tipli alimlər çar Rusyasında şərqşünaslıq elminin – əslində o cümlədən türkologiya elminin sağlam təməllər üzərində əsasını qurdular. Bu zamandan etibarən folklor-etnoqrafik, tarixi-coğrafi, təbiiqi sənət və qayaüstü rəsmlər, folklor musiqisi, mərasim-ayın və təqvim bayramları haqqında əldə edilən, toplanan, tədqiq edilən materialların nümunələrinin məhz o zaman aspektindən sistemli öyrənilməsi, intensiv araşdırılması, humanitar-filoloji elmin ayrı-ayrı sahələri ilə elmi-tədqiqatların differensiasiyası başlandı.

Xakas folklorunu toplamaq və öyrənmənin 3-cü mərhələsi XX əsrin əvvəlindən bu günə qədərki dövrü əhatə edir. Əsrin əvvəlindən başlayan rus-yapon müharibəsi, I Dünya müharibəsi, oktyabr sosialist inqilabının baş tutması, çarın devrilməsi, vətəndaş müharibəsi, SSRİ-nin yaranması, sonra öz xalqına qarşı qanlı sovet repressiya illəri, daha sonra II Dünya müharibəsi, ictimai-siyasi fəsadlara məruz qalan sovet xalqları ailəsi ilə birlikdə xakaslar da ağır, sıxıntılı rejim həyatı yaşamağa məcbur olmuşdular. Ona görə də XX əsrin 1-ci yarısına nisbətən 2-ci yarısı – xüsusilə, Böyük Vətən müharibəsindən sonrakı illər xakas folklor mədəniyyətinin toplanması və öyrənilməsi, tədqiqatın inkişafı baxımından daha məhsuldar olmuşdur.

Burada artıq xakas millətindən olan vətənpəvər alimlərin də elmi hərəkətdə qatılmasını, dogma mədəniyyətini dogma dilində araşdırmasını vurğulamaq vacibdir. Son illərdə humanitar elmləri araşdıran alimlərdən – türkoloq-folklorşünaslar, lingvistlər, etnoqraflar, tarixçilər, arxeoloqlar, filosoflar, ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri, xüsusilə mətnşünas alimlər – L.Kızlasov, İ.Kızlasov, Y.Şer, D. Savinov, A.Konutov, S.Orus-ooqo, A.Kudiyarov, L.Arbaçakov, O.Sub-

rakov, Z.Kazaqəcey, N.Çistobayev, və s. kimi tədqiqatçılar V.Y.Maynoqəceva və T.Q.Taqəyevənin başladığı işi onlardan öyrənməklə yüksək peşəkarlıq və dərin vətənpərvərlik cəhdi ilə davam etdirirlər. Artıq milli kadrların da yaxından iştirakı sayəsində türkoloq-folklorşünaslar bəhadrilik eposu olan “Altın-Arğ”, “Alınçı” (“Xulətay”), “Xan Kicicqey”, “Gümüş qanadlı mavi-boz atlı Kün-Tenqis”, “Ağ-Çibək-Arğ”, “Xulətay və Qulun Tayçı”, “Altın -Sabah”, “Qırmızı tülkü Alp-qız”, “Üç dəfə evlənən Xan-Mirgen”, “Ay-Arğ”, “Ay-Xuuçin”, “İzər-Qara-Qız...”, “İzil-Arğ”, “Kor Xan-Mirgen”, “Pis-Tumzux-Plö-Xarına evlənmiş Küreldey”, “Dombalangöz Pora-Ninçi”, “Altın-Tayçı” və digər bu kimi əsərləri toplamış, kommentariyalarla paytaxt Ağbada (Abakan) çap etmiş, bir çox dastanlar haqqında namizədlik, doktorluq dissertsiyaları yazmışdılar. Bunların sırasında başqa bir qəhrəmanlıq dastanı olan “Ay-Xuuçin” – alptığ-nımaxın V.Y.Maynoqəceva orijinal mətnini rus dilinə filoloji tərcümə etmiş və məqaləsi, kommentariyaları, dil özəllikləri ilə birlikdə nəşr etdirmişdir. Burada qeyd etmək lazımdır ki, “Altın-Tayçı” qəhrəmanlıq dastanını 1973-cü ildə alptığ-nımaxçı Yevdokiya Nikitiçna Kulaqəcevadən Z.İ.Kulaqəceva yazıya almış, çapa hazırlamış və Ağbada nəşr etdirmişdir. “Altın-Çüs” qəhrəmanlıq dastanını Semyon P.Kadişevin söyləyindən V.İ.Domojakov yazıya almış.Vladimir Solouxin isə rusçaya çevirmiş və 1987-ci ildə Abakanda nəşr etdirmişdir. Sevindirici hal bir də ondan ibarətdir ki, milli xakas kadrları öz xakasca folkloruna qayğıını artırmışlar. Son illərdə Xakas türklərinin qəhrəmanlıq dastanlarından “Xan-Tönis”i ifaçı-söyləyici Moisey R.Bayinovdan Natalya M.Ağbaşev yazıya almış, rusçaya çevirmiş və 2007-ci ildə Novosibirskdə nəşr etdirmişdir. Ondan bir il öncə “Xuban-Arğ” qadın qəhrəmanlıq eposunu Semyon İ.Şulbayevdən Alevtina K.Maytakov yazıya almış, onu Timur B.Davletov Türkiyə türkcəsinə çevirmiş, giriş məqaləsi yazmış və qapağını

tasarımlamış, TÜRKSOY-un xətti ilə 2006-cı ildə Ankarada dərc etdirmişdir. Bu gün də Xakas folklorunu T.Q.Taçeyeva və V.Y.Maynoqasəvanın tələbələri uğurla, məsuliyyətlə toplayır, çapa hazırlayır dövrü mətbuatda dərc edirlər. Son illər "Altın-Arığ"ın tədqiqat arealı RF, Türkiyə, Azərbaycan Respublikasından daha uzaqlara doğru genişlənməyə başlamışdır. "Altın-Arığ" üzərində tədqiqat işi bu gün Macarıstanda davam etməkdədir. Budapeşt Dövlət Universitetinin Türkölogiya kafedrasının professoru Şamfai Xara David Xakas dili, ədəbiyyatı və folklorunu, o cümlədən "Altın-Arığ" bəhədarlıq eposunu tədqiq edir, dastanı macar oxucuları arasında təbliğ edir ("Xakas Çiri" (Xakas Yeri) respublika qəzeti, 1998. və "Xakasiya" qəzeti, 14.01.2010). 2000-ci ildə İtaliyanın Neapol şəhərində "Altın-Arığ" və xakas folkloru haqqında "Altın-Arığ" adlı 180 səhifəlik monoqrafiya nəşr edilmişdir.

Xakas folklorunda ən geniş yayılan janr - xalq arasında "alıptux nımax" və ya "çaalığ nımax" adlandırılan, döyüşlər və müharibələr mövzusunda olan qəhrəmanlıq və ya bəhədarlıq dastanlarıdır. Qəhrəmanlıq janrında söylənən dastanlar daha çox Qızıl boyunda zəngin və rəngarəng olsa da, digər boylarda məsələn, Saqay, Kaçın, Şor, Koybal və s. xakas boylarında da məşhurdur. Bununla yanaşı ictimai problemlər, iqtisadi sıxıntılar dolayısıyla folklor azalan marağı nəzərə alaraq V.E.Maynoqasəva qeyd edir ki, bizim zamanımızda epik əsərlər dağılıb söndükcə dastan söyləyicilərinin-xaycılarının sayı da sürətlə azalır. Bu fikirlər sovet dövründə, kommunist ideoloji basqısı və təsiri altında deyilmişdir. Bu fikirlər o zamanın gerçəyini ifadə edirdi. Oslində "epik əsərlər dağılıb sönmürdü", sovet ideologiyasının gizli və məkrli semantikasi altında velikorus millətçiliyi məxfi formalarda antitürk istiqaməti izləyirdi. Bu istiqaməti və məqsədi saxta beynəlmiləçilik şüarları altında və gizli polis orqanlarının (KQB) hədə-qorxuları ilə ört-basdır edir,

ümumtürk mədəniyyəti olcağına, ortaq türk bütövlüyü olcağına gizli basqı yapırdılar. Ona görə antitürk gizli basqı haqqında düşüncələrini və məlumatları V.E. Maynoqasəva açıq deyə bilməzdi. Çox təbii ki, RF-də bu gün də elədir.

2. Altın-Arığ və başqaları...

"Altın Arıq" bəhədarlıq eposu üç alp-bəhədar nəslinin həyatı və mübarizəsindən, vətən sevgisindən, doğma suya və doğma torpağa bəslədikləri sonsuz məhəbbətindən, düşməni, işğalçı yadellilərə sonsuz nifrətindən, hiss və həyəcanından danışır;

1) Qadın bəhədar Pis-Tumzux-Plö-Xarın-Xuu-İney və onun oğlu Xulata;

2) Altın Arıq və onun daşdan doğulmayan bacısı; Qız Xan.

3) Altın Arıqın oğlu gənc bəhədar Taptaan-Molat.

Dastanda Alıp-xan ölkəsinin varisi olan altı yaşlı oğlanı onların ailəsinin vassalı olan Altın-Seyzenin qızları Piçen-Arığ və İçen-Arığ öldürürlər. Halbuki bu iki subay qız iki bacı altı yaşlı oğlana baxmalı, onu bəsləməli, ona xidmət etməli, ən azı yeniyetmə yaşa qədər və ya ömürlük onun qulluğunda durmalı idi. Əlbəttə bu cinayəti, xain hərəkəti daha çox kiçik bacı - Piçen-Arığ edir. İçen-Arığ daha çox ev işləri ilə məşğul olur. İçen-Arığ həlim, mülayim, sakit, xoş rəftarlı, qardaşı altı yaşlı oğlanın acı taleyinə ürək yandıran bir gənc qızıdır, ancaq bu yaxşı qız (xüsusi) təbiətən qorxaqdır. O həm öz doğma kiçik bacısına, həm də Alıp-xanın kiçik oğluna ana şəfqəti, ana mərifəti, ana qayğıkeçliyi göstərir. Piçen-Arığa Alıp-xanın ulu yurduna, xalqına, naxırlarına, ilxılarına, sürülərinə, torpağına, suyuna, tayfa-

sına, xalqına tamah sahib, onu ölə keçirmək, sahib çıxmaq, Xan, Bəy olmaq istəyir. Öslində ölkə, xalq, taxt-tac vərəsəlik hüququ ilə altı yaşlı oğlana verilməlidir. Öslində türk tarixi gerçəkliyi ailə ənənəsinə və qəbul edilmiş sosial qaydalara görə irsən ötürülən ciddi sistemə tabedir. Obrazlaşan bu tarix bədii məziyyətlər kəsb etmiş, həyat həqiqətinin bədii təsvirinə sadıq qalaraq, folklorə daxil olmuş, oradan epik motivlərlə dastan şüuruna transformasiya olunmuş, dastan kompozisiyasına ədəbi-bədii baza yaratmışdır. Piçen - Ağı müvəqqəti hakimiyyətdən, altı yaşlı oğlanın hələ kiçik olmasından sui-istifadə etmək, taxt-tacı ölə keçirmək üçün ağır cinayətlər törədir, əvvəl altı yaşlı oğlanı öldürür, sonra Ağ Qayada daşdan saf Tanrı ruhundan doğulan Altın-Arığı, onun yenə orada Ağ Qayada daşdan doğulan səma-göy cinsli, doqquz qulac boyu olacaq, saf qanlı Ağ Sabdar atını öldürür, sonra ölkəni viran qoyur, yer altında gizli dəfinələri talan edir, Sarı-xan oğlu Saatay - Mirgeni aldadır, ona tilsim-cadu yolu ilə, cin üsulu ilə cəza gedir, xalqın malını-mülkünü əlindən alır, onların yaşadığı aulları-kəndləri dağıdır, nəhayət, öz doğma xalqını əsir edir, onları malı-heyvanı ilə birlikdə zorla, getmək istəməyənləri öldürməklə zülm edib, sürüb, uzaq Saatay-Mirgen ölkəsinə cəsarətə aparır. Dastanı söyləyən xayçı-nımaxçı bu faciəli hadisələri söyləyərkən özü hadisələrin dəyərləndirməsinə bitərəf qalır, öz şəxsi mövqeyini bildirmir, kübar-zadəgan ailə əxlaqına sadıq qalır, bu əxlaq və davranış qaydalarına hörmətlə yanaşır, onları heç vaxt təhqir etmir, əksinə, yaxşı qız (xıs çaxsısı, hərfi tərcümədə - qızların ən yaxşısı), gözəl - göyçək, qəşəng qız (arıq - siliq), yaxşı adam (xıs kizi; hərfi tərcümədə - qız adamı), qorxmaz, cəsur və digər bu kimi epitetlərdən onların ünvanına gen-böl istifadə etmişdir. V.Y.Maynoqəşeva bu tipli bədii ifadə vasitələrindən, məcazlardan istifadə etməyin epik ənənədən gələn poetik klişe olduğunu qeyd etmişdir. Dastanın diqqət cəkici bir hissəsi də qadın - alp Pis-Tumzuxun həyatını,

dağılmış - xarabazara çevrilmiş ölkəsində yaşadığı iztirablarını, oğlu ilə rastlaşmasını, öldürülmüş Altın-Arığı və onun Ağ-Sabdar At olacaq səmavi qulunun canlandırmasını, mübariz vətən sevgisini, daşdan cəzakar-möcüzəli bir hadisə olaraq doğulmasını və orada-yenidən daşın içərisində ölməsini əks etdirən parçalardır. Pis-Tumzuxun, Altın-Arığın və onun ipək yallı Ağ-Sabdar atının Ağ Qayadan doğulmasını əks etdirən süjetləri totemizm dövrünün mifik təsəvvürləri və inancları ilə bağlanır. Daşın yaradıcı, törə, əcdad-ana kimi təsəvvür edilməsi daş kultuna aid düşüncələrin sonralar qədim və ilkin orta əsrdəki ictimai-mədəni fikir və bədii mülahizələrlə, əsatir inancı və estetik mündəricə ilə qaynayıb-qarışması nəticəsində zəngin poetik lövhələr, bədii təsvirlər, dağların füsunkar fonunda romantik mübarizələrlə dolu idillik bir həyat əbədi yaşar dağ-daş sevgisindən Ana Vətən, Ana Torpaq, Ata Yurdu məhəbbətinə ictimai-fəlsəfi məzmun vermişdir. Dağ-daş kultunun günümüzə uzanan dayanıqlı inanc duyğusu, törə dünyagörüşü, xakas-türk insanının vətən sevgisinin mədəni-psixoloji və sosial-ideoloji qaynağını oluşturmuşdur. Pis-Tumzuxun dərin faciə faktı ilə üz-üzə qalması bir tərəfdən qam-şamanın düşməndən bac almaq üçün əsatiri güclərə malik olsa belə, qeyri-adi qüdrətə sahib olmasına baxmayaraq dərin sarsıntısını simvollaşdırır, digər yandan dastan janrının nəzəri imkanlarını sosiyyələndirir və xalqın həyatında baş vermiş tarixi faciəvi gerçəkliyin folklor mühitinə və epik şüura transformasiya olunmuş bədii modeli, adekvatdır.

Dastanın mərkəzi, əsas süjeti şübhəsiz, baş qəhrəman olan alp-qız Altın-Arığın epik bioqrafiyasından ibarətdir. Eposun əsas qəhrəmanları qadınlardır. Təbii ki, bu siyahının önündə Pis-Tumzux-Plö-Xarın, Altın-Arığ, Qız Xan gəlir. Bununla belə demək olmaz ki, əsər matriarxat münasibətləri təsvir edir. Ümumiyyətlə matriarxizm sosial status verən formasiya kimi türk və ya prototürkün antik həyat-mişət

mədəniyyəti üçün xarakterik deyildir. Hər halda biz: "Altın-Arıq"da, "Kitabi-Dədə Qorqud"da, "Ural Batır"da, "Manas"da, "Nart"da, "Koroğlu"da, "Alpamış"da, hətta şumrların "Bilqamış"ında belə sosial həyatın qadın başlanğıcını-matriarxizmi görmürük. Bir tayfada Ana üstünlüyünə, digər tayfada Ata üstünlüyünə rast gəlirik. Hər halda aldığımız dastan informasiyasında bunun bariz nümunəsinə rast gəlmirik. Tərcümizdən tərcümə edilən "Altın Arıq" dastanında da belə epik epizodlar və səhnələr vardır. Maraqlıdır ki, Türk epik əsərində Ana və Ata başlanğıcı xüsusilə bəhəddarlıq dastanlarında ideoloji-siyasi üstünlük bilavasitə maddi-mənəvi gücdən qidalanır, şəxsi qabiliyyətdən, xeyirli əməllərdən başlayır. Məncə, matriarxizmi bir mağarada qadın hakimiyyəti kimi başa düşmək lazımdır, mağara hakimiyyəti isə ictimai-iqtisadi atributları cəmiyyəti dövlət təşəkkülünə, sistemli bir formasiyaya gətirə bilməz. Sivilizasiyaların, ictimai-iqtisadi formasiyaların, mədəni şüur və idrak formalarının, təfəkkür mərhələlərinin dəyişməsi və təkamülün enerji mənbəyini yaradılışın dual baxışlar sisteminə axtarmaq lazımdır. Altın-Arıqın və onun atı Ağ-Sabdarın Ağ-Qayadan doğulması, onun öldürülməsi, yenidən Pis-Tumzux vasitəsilə epik inisiyasiya vasitəsilə həyata qayıtması, dirilməsi, Çibetey-xanın məmləkətini olə keçirmək istəyən xanlarla onun mübarizəsi, Xannıq-Xılısla dostluğu, döşərlə öz xalqını, qəbiləsini işğalçı xanlar və bəylərdən xilas etməsi, bacısı ilə münasibətləri, bacısına kömək etməsi, Tamı-xanı məğlub etməsi və s. və il. epizodlarda qəhrəmanın epik tərcümeyi-halının təsvirləri süjetin maraqlı, dinamik, bədii məqamlarıdır. Bu qəhrəmanlığa romantik pafoslu bir cəngavərlik ruhu hakimdir, heç şübhəsiz cəngavərlik ruhu xakas bəhəddar epik Altın-Arıqın mübarizəsində vətənpərvərlik qayəsi, vətəni müdafiə cəhdi, ideoloji-siyasi axtarışlar üzərində qurulmur, daha çox fərdi qisas və intiqam duyğu və düşüncələri üzərində qurulmuşdur. Bütün bunlar Altın-Arıq

tək edir, o hər zaman bir qayda olaraq tək vuruşur, döyüşə tək gedir, bəzən bir cindən qisas almağa gedərkən təsadüfən yolda – dağda, dərədə, ədalətsiz bir döyüşə rast gəlir, o, burada döyüşür, bir gün və ya bir neçə ay vuruşur, məsələn ayırd edəndən sonra yoluna davam edir, ancaq epik Altın-Arıqın gücü tükənəndə ona qeybdən kosmik enerji təqin edilir, sanki o, uzaqdan nəzarətdədir, gücü bitəndə ona yeni kosmik ilham verilir, bu poetik işarə peyğəmbərlərə verilən vəhy koduna adekvatdır. Altın-Arıq obrazının əsas qiymətli cəhəti odur ki, bu gənc alp- qız bütün şüurlu həyatını, fəaliyyətini yalnız doğma vətənin keşiyini çəkməyə, onu əti, qanı, canı hesabına qorumağa həsr etmişdir. Əslində o, bu vəzifə üçün qayadan-daşdan Tanrı ruhundan doğulmuşdu. Demək o, qayadan aldığı hermetik gücü və biliyi özü ilə yer dünyasına hazır gətirmişdir. Başqa sözlə, o, qayadan nəhaq yerə doğulmamışdı. Qarşısında konkret Xuda-Tanrı missiyası vardır. Hermetik biliyin sirri yalnız gənc alp qıza məlum idi. Gənc Altın-Arıq həm öz xalqını, həm xalqına məxsus malı-mülkü, həm dövlətini, həm mənafiyatını, həmçinin özünün, gələcəkdə Tanrı eşqindən doğulacaq oğlunun, qardaşı oğlunun və bacısının namus və şərəfini qoruyur. Altın-Arıq saysız-hesabsız miflik süjetlərdən, kosmoqonik güc və məqamlardan, astral təsirlərdən, qara-maqlı fitnə-fellərdən qeyri-adi insani dözümlü göstərərək keçir, ölmür. Ancaq epik Altın-Arıqı başqa dastan qəhrəmanlarından fərqləndirən cəhət məhz budur ki, o vətənin azadlığı uğrunda işğalçılarla şüurlu şəkildə döyüşərək halak olur. Altın-Arıqın işğalçı-qara qüvvələrlə vuruşması miflik-fəlsəfi yöndən xeyirxahlığı pozub dağdan, səadət və xoşbəxtliyi qanda boğan Şər qüvvələrlə, cin lrlilə mübarizəni səciyyələndirir. Cin lrlilik Yer Altı dünyanın hökmdarıdır. Yer üzündə bütün pislikləri yalnız cin lrlilə adamları - cinləri edirlər. Dünyada yaşayan bütün cinlər - pis adamlar, şər və bədbəxtlik gətirən iblisə xidmət edən insana bənzər şeytanlar Altın-Arıqın qəvi

düşmənləridir. Altın-Arğ vətən sevgisinin, vətənə məhəbbətin, alternativsiz epik-bəşəri rəmzinə çevrilmişdir. Oğur biz real həyat meyarı ilə insan taleyini tarixi vətən həddləri içərisində ölçə bilsək, görürük ki, gerçəkdə insan yalnız və yalnız öz doğma vətəninə xoşbəxt ola bilər. Doğma atanın, ananın, bacı və qardaşın, övladların yanında, doğma evdə-ocaqda, doğma millətinin içində insan öz xoşbəxt taleyini qovuşa bilər. Vətənə, millətə, torpağa, suya bağlılıq Altın Arğ üçün göylərdən tələq edilmiş həyat amalıdır. Altın-Arğın anlayışında, Millət bir ailədir, Vətən o millətin, xalqın müqəddəs, toxunulmaz Evidir. Vətən Altın Arğ üçün ülvü gözəlliyi simvolizə edən Tanrı payıdır. Onu qorumaq qüdsiyyət işidir. Gənc alp – qızın, Altın-Arğın kişilik və qəhrəmanlıq hünəri, xarakteri yol boyu ona rast gələn, alp- Xulayla, alp-Xan-Tibet-xanla, alp-Pora-Ninçi ilə, Kilet-xanla görüşlərində səhnədən səhnəyə dəyişir, gənc və əfsanəvi gözəl qız böyüyür, şəxsiyyətə sonra isə romantik xalq qəhrəmanına çevrilir. “Ağac bar gətirdikcə başını aşağı əyər” - bu idrak şablonunun semantikasındakı nəsilən-nəsilə ötürülən dəyər, min dəfə, milyon dəfə insan və cəmiyyət həyatında sınaqdan keçmiş, şübhəsiz ki, hər zaman özünü doğrultmuşdur. Amma bu əxlaq meyarı saymazyanalıqla pozulduqda yəqin ki, dayaz insana və ya iblisin - şeytanın qılığına girib aldatdığı müdrik insana belə həm şəxsi, həm sosial planda ağır zərbələr dəyəcəkdir, bəlkə də ibrət dərsi olsun deyə, göydən sənə bələ gələcəkdir. Altın-Arğ yer insanına məxsus psixoloji xüsusiyyətləri gətirdikcə daha çox mənimsəyir, yəni göylərdən güc alıb böyüdükcə, şöhrətləndikcə, yer insanı kimi özündən razı hallar yaşayır. Tanrının yasaq etdiyi əmələ baş qoşan kimi Altın-Arğ həm maddi, həm mənavi gücdən düşür. Düşmənin gücünü düzgün hesablamır, öz ağılında olmur, araçon-şərab içib sərxoş vəziyyətə düşür, sadələşir-adılaşır, bəsitləşir, öz səmavi sirrini arxayınlıqla, sadələşməcə düşməncə açır, düşmən cadugər qadın Pora-Ninçi isə onun özünün və atının ruhu,

“kut”-u gizlədən uzaq dağlardakı- Ağ -sın dağının zirvəsində gizli saxlanan Qızıl Qayada bitən qızıl yarpaqlı Əbədi Yaşıl Ağacdakı iki başlı Qızıl Quşun yerini öyrənir, Qızıl quşu tapır və öldürür, sonra Altın-Arğ və onunla bərabər atı Ağ-Sabdar da ölür. Dastanın mifik arxetipi totemizm dövründən sıyrılıb gələn inanc ünsürlərini şamanizmlə qovuşdurmuş, dastan strukturu üçün maraqlı və zəngin epik janr bazası yaratmışdır. Dastanın epik bazasına ilkin quldarlıq dövrünün mifopoetik şüuru, folklor mühitünün ünsürləri də daxil olmuşdur. Altın-Arğın oğlu Taptan-Molat surəti Xeyirin rəmzi-poetik, bədii-romantik davamı və inkişaf xətti kimi eposa daxil olur. Obrazın rəmzi-fəlsəfi mənası budur ki, Xeyir Ruh - Kut ölməkdir. Taptan-Molat anası Altın-Arğın qisasını almaq üçün işğalçı-düşmənləri olan Kilet-xanla və onun cadugər arvadı Pora-Ninçi ilə vuruşub onları məhv etməsi əbədi-əzəli mübarizədə xeyrin şəhər üzərində romantik qələbəsinə şərtləndirir, özünəməxsus bədii üslubda simvolizə edir, dinləyici və ya oxucu Xeyir Ruhun qələbəsinə, mütləq xoşbəxtliyin gələcəyinə inanır. Bu ictimai formasıyada bədii məlumatdan görünür ki, dəmir yenidən əldə edilmişdir. Dəmir fiziki gücün, qalibiyyətin, yenilməzliyin, sağlamlığın rəmzi obrazıdır. Altın-Arğ düşməncə qarşı dəmirdən son anlarda istifadə etmək qərarına gəlir. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, bu etnoqrafik həyat və dünya-görüşü sistemi islamdan ən azı 2000-2500 il öncədir. Bütün türk dastanları belə fəzəvi nikbin enerji və aura ilə yüklümdür, bəlkə də bunun başqa bir səmavi-irfani mətləbləri cəhivə edən səbəbi vardır.

3. "Altın-Arığ"-da epik ənənəvi motiv - advermək

"Altın-Arığ" dastanı Azərbaycan oxucusuna tanış gələn epik-poetik motivlərlə doludur. Qədim türk adətlərindən biri olan oğlan uşağına ad vermək motivini "Kitabi- Dədə Qorqud"-da, "Dirsə-xan..." boyundan bizə məlumdur; Dirse-xan öz oğluna ad vermək üçün mərasim-tədbir qurmuşdur. Dirse-xanın gənc adsız oğlu onun üçün, bu tədbir üçün seçilmiş buğanı tutmalı, yıxmalı və öldürməklə ad qazanmalıdır, bu sosial ritualdan gələn şərti yerinə yetirsə, ad alacaq, igid-bahadır olduğunu sübut edəcək, bir növü sınaq imtahanı verəcək, dolayısıyla gənc oğlan astral-maqik gücə sahib olduğunu sübut edir və dəli, qızgın bir buğanı yendiyinə görə oğlana Buğac adı verilir, onu Dirse-xan oğlu Buğac-deyə çağırırlar.

"Altın-Arığ"eposunda ad qoyma motivinə baxaq: Çiçil-xanın oğlu hələ üç yaşında ikən xan öz oğluna ad vermək istəyir. Bunun üçün o, xam bir dayçanı tutmalıdır. Əgər o atasına məxsus ilxıdan onun üçün ayrılmış xam dayşanı seçib tutsa, ona həm ad verəcəklər, həm də tutduğu at onun olacaq, sonrakı həyatda qazanacağı bütün uğurları o məhz tutacağı bu atla birlikdə əldə edəcəkdir. Bu qıvraq üç yaşlı oğlan uşağı atı tutur, gətirib çeçpeyə bağlayır, ona məclisdə Tibet-xan adı verilir. Məclisdəkilərin ad verməyə başı qarışanda at çeçpedən yoxa çıxır. Artıq Tibet-xan dəliqanlı bir igiddir, dünyanı "altı dəfə Ay altında, yeddi dəfə Gün altında" gəzib dolaşır, öz atını axtarır. Burada at Tibet-xanın səmadan, Göy-Tanrıdan ayrılmış taleyidir. Tibet-xan öz taleyini illərlə axtarır və atı - əslində öz tale payını, bəxtini - "kut"-unu epik at obrazında tapır. "Altın-Arığ" dastanında və digər bahadırlıq dastanlarında qəhrəman atsız, at isə qəhrəmansız təsvir edilmir. Mədəni qəhrəman epik həyatı

boyu atdan həm maddi, həm mənəvi güc alır-bir çox hallarda qəhrəman və onun atı maddi-mənəvi gücü, "kutu" qarşılıqlı şəkildə biri-birindən alır. Bu güc yetmədikcə, yeni güc dalğası, yeni kut aurası ata və qəhrəmana təlqin edilir. Altın-Arığın mübarizəsində və yadelli düşmənlər-cinlərlə döyüş səhnələrində oxucu bu kimi sehrli halların şahidi olur.

Advermə motivində də mənəvi güclə cismani güc bütün dalğaları ilə qəhrəmana yeni döyüş pafosu verir. Ümumiyyətlə, türk epik ənənəsində atla qəhrəman düşmən qarşısında hər zaman bütövləşir, advermə mərasimində qəhrəman əməli həyatı, şəxsi gücü və ağılı ilə Özünə ad qazanır, sonra həyatı boyu öz adını doğrultmağa çalışır. Türk düşüncəsində ad adı söz deyil; sözün məzmununda kutsal semantika ifadə olunur, çünki söz Göy-xandan, Tanrıdan, Xudadan, Çayandan - səmavi enerjidən gəlir. Yerdə sözü deyən şəxs isə şamandır - DQK-da sözü deyən əcdad-törə ruhunu-kutu təmsil edən Dədə Qorquddur. "Altın-Arığ"da isə ad verən, sözü deyən Pis-Tumzuxdur. Pis-Tumzux totem-əcdad, totem-törə ruhunu təəcəssüm edir. Demək, sözü-qəhrəmanın adını kutsal edən əsas şərt budur; a) ad səmavi xarakterlidir; b) adı verən şəxs isə öz dövrünün peyğəmbərliyini təəcəllə edən şamandır. Bu iki səbəbdən epik qəhrəmanın adı onun tale yoluna təyin edici təsir bağışlayır. Məsələn, "Altın-Arığ" dastanında Altın-Arığın və onun atı Ağ-Sabdarın adları səmavi xarakterlidir. Onlara yerdə şaman, kahin ad verməmişdir. Onlar öz adları ilə birgə doğulmuşlar.

"Dədə Qorqud Kitabı" dastanının başqa bir boyunda, "Qanlı Qoca oğlu Qanturalı" boyunda Göy-Tanrıdan gələn səmavi sınaq motivini Buğaca nisbətən daha mürəkkəb epik səhnədə cəzəyan edir. Qanturalı Təkurun qızı Selcan-xatunu almaq istəyərkən qızın atası Qanturalın qarşısına şərt qoyur; o, əvvəl Buğanı yıxmalı, öldürməli, başını kəsməli, sonra aslanı, daha sonra qızmış dəvəni öldürərsə, yalnız sonra o,

18465

qızı ala bilər. Bu inisiyasiyanın başqa formasıdır. Qəhrəman üç dəfə sınağa çəkilir- bu, üç dəfə ölüb-dirilməyə adekvatdır. Üç sakral rəqəmdir. Üç rəqəmi üç qatlı dünya modelini ehtiva edir; göyün üstü, göyün altı (yerüstü) və yeraltı dünya. Buğacın buğanı öldürməsi - bir dəfə sınağa çəkilməsi ilə işini bitirməsi daha arxaik motivdir. Çox ehtimal ki, bu motiv Bilqamışın Soma Buğasını öldürməsi hadisəsindən qaynaqlanır, çünki, mifopoetik şüurun təzahürü həm model olaraq eynidir, həm də sosial-psixoloji statusu təfərrüata varmasaq, xırdalıq axtarmasaq eynidir. Oksini də düşünmək olar. Buğacın Buğa öldürməsi ilə Bilqamışın Buğa öldürməsi eyni tarixi zamanın epik motivləri də ola bilər. Bəlkə də "Buğac" oğuznaməsinə bu və ya başqa meyarla yanaşsaq, oğuznamənin mifik nüvəsinin təşəkkül dövrü Bilqamışdan daha əski çağlara, b.e.ö. VI-V minilliyə dayanacaqdır. Epik şüurun induktiv model əsasında formalaşdığını qəbul etsək, Buğacın buğanı öldürməsi zəminində poetik-romantik motiv qismən sadədir, ancaq Bilqamışın buğanı öldürməsi səhnəsi qismən zəngin və daha mükəmməldir. Burada epik evaluyəsiyə göz önündədir. Məhz bu aspektdən düşünürəm ki, Buğacın epizodu, Bilqamışın epizodundan bir neçə min il qədimdir. İslam Sadıqın son illərdə pərdəyi geniş araşdırmalar şumer və türk epik mətnlərində çoxlu motiv, süjet və obraz eynilikləri üzə çıxarmışdır. Hər halda, ad vermək motivləri eyni mifik sistemin məkan və zaman mərhələlərindən xəbər verir. Burada mifoloji şüur qaynağının eyni etnoqenetik yuvadan gəlməsi ciddi maraq doğurur. Burada Şumerlərin (Qarabaşların) etnogenetik mənşəyini, milli mənsubluğunun türk kimliyinə dayanmasını müşahidə edirik. Qanturalın üç heyvan öldürməsi - üç dəfə sınağa çəkilməsi-ictimai münasibətlərin daha kəskin bir forma alması, ictimai həyatda baş verən təzadlar və ziddiyyətlərin, konfliktlərin müharibə xarakteri alması, patriarxal tayfa-ailə əlaqələrinin və şamanizmin zəifləməsi, dağılması sosial statusu daha etibarlı, daha güclü-yenilməz

şəxslərə həvalə etməyi şərtləndirirdi. Artıq Qanturalının zamanında sosial ziddiyyətləri həll etmək üçün bir Buğacın gücü yetərli deyildir. Buğacın ad almaq üçün buğanı öldürməsi ilə Qanturalın buğanı və ya aslanı, qızmış dövrəni öldürməsi arasında mahiyyətə heç bir fərq yoxdur; hər iki epik qəhrəman astral-kosmoqonik sferaya daxil olduğunu, Göy-Tanrının cismani-mənəvi mifik sınağından keçməli, ad almaqla igidlik rütbəsinə yüksəlməli idi, başqa sözlə onların göylə bağlantıda olduqlarına özlərinin də inanmaqları sübut olunmalı idi, onlar üçün səmənən ayrılmış tale-fatal sirlərini onlar dərk etməli, səmənən cənəcək" kut" informativ- kosmoqonik kodunu öz auraları daxilində deşifrə etməliyidilər. İgidin və atın tale yazısı (Ağ-Şəbdar at, Qan Bozıraq at, Qır at, Dür at və s.) eyni aura içində, eyni motivdə bütövləşməklə şərtlənir. "Koroğlu" dastanının gürcü variantında atası Alıkişi Koroğluya altı ayaqlı atı tutmağı tapşırır. Əgər o, atı tutsa at onun olacaq. Koroğlu atı tutur, atası atı ona bağışlayır və atı beş il yerin altında-yenə eyni qaranlıqda- xaosda-saxlamğı tövsiyə edir. Burada ata kainatda onlar üçün ayrılmış gizli soma sirləri-kut ruhu təlqin ediləcəkdir.

Koroğlunun Xəzər gölünün o tayındakı variantında mifik gorda-məzarda, qaranlıq xaosda doğulması (Gor oğlu), onun atının qaranlıq tövlədə - işıq sızmayan yerdə - qaranlıq xaosda tam qırx gün bəslənməsi, sirli-schrlı dəryada doğulması ilə Altın-Arığ və onun atının daşdan- qaranlıq xaosda - doğulması arasında mifik-epik bağlar, ayrıntılar və adekvat özəlliklərin olması eposdan özünü diktə edir. Burada Türk dastan ənənəsi üçün səciyyəvi olan epik şüurun tarixən hermetik şüurdan qaynaqlandığı göz önündədir. Doğrudur, Ağ-Qayanın içi işıqlıdır, amma bu işıq sadə insanın anlaya biləcəyi işıqdan deyildir, tamamilə başqa - ruhun cəzkar işığıdır. "Koroğlu" dastanındakı bir çox mifik motivlərin "Altın-Arığ"-la bənzərlik və ayrıntılarına Fatma xanım Özkan "Altın-Arığ" dastanının motivləri" məqaləsində to-

xunmuş, yeni maraqlı elmi-araşdırma mövzusunə qapı açmışdır. Türk dastan yaradıcılığı üçün mifo-poetik motivlərin bənzər paralelliyi soy kökü və qan-süd ümumiliyinin ortaqlarıdır, dastan yaradıcılığının epik ənənəvi nüvəsindən və üzlənmiş ortaqlığından qaynaqlanır.

Xakas tayfalarının folklor özəllikləri bir çox süjet və mövzuların ümumiliyində ifadə edilsə də, hər tayfada özünə xas irili-xırdalı əsərlər şifahi palitra müstəvisinə yeni rəng əlavə edir, yeni çalar qazandırır. Bu planda "Altın – Arıq" göy qurşağının rəng çalarları ilə, butöv epos halında əsasən Kızıl tayfasının ağılında hişf edilmiş, qorunub saxlanmışdır.

Kızıl qəbiləsinə mənsub bu söyləyicilərin Xara Matpıy Blaxçın (XIX əsrin sonu XX əsrin I rübü), sonra Nestü adlı bir xanım, Xara Çakım Abdorin, Slo Kadışev, Yeşor Kandeey, Petix İtemenov, P.V.Sulikova, Semyon Prokopyeviç Kadışev (bu Slo Kadışevin qardaşı oğludur) və Pyotr Vasilyeviç Kurbişekovun istedadı və qabiliyyəti sayəsində zamanımıza gəlib çatan epos kosmoqonik təşəvvürlər, mifoloji süjetlər, ağı və qara maqlı-qamlı əməllər, insani duyğuların ehtizazı və coşqunluğunu göstərən geniş bədii lövhələrin təsviri ilə yanaşı, atların təbiəti haqqında, cinsi və xarici görkəmi haqqında, döyüş qabiliyyətləri, öz igid sahiblərinə etdikləri yardımlar haqqında epik səhnələri təsvir etməklə geniş bilik və məlumat almaqdaşıq. Söyləyicilərin həyatı, fəaliyyəti, eposu təbliğ etmək metodları ayrıca bir elmi araşdırma mövzudur. Bu mövzuda T.Q.Taçeeva, B.Y.Maynoqaşeva, M.A.Unqivitskaya və digər araşdırmaçılar irili-xırdalı məqalələr və kitablar yazmışlar.

Dastanın Kadışev və Kurbişekov variantlarının müqayisəli təhlili, hər iki variantın dil-üslub xüsusiyyətləri, məzmun və ideya – mündəricə fərqləri, kompozisiya- struktur fərqlərinin təhlili, kosmoqonik, mifoloji, astral-maqik, xeyir və şər epik-fəlsəfi, ədəbi-bədii təsvir xüsusiyyətləri və

analizi, "Altın-Arıq", eposunun bizim "Kitabi-Dədə Qorqud"-la, şumerlərin "Bilqamış", bizim "Koroğlu", altayların "Maday Qara", qırğızların "Manas" və tatar-çuvaşların "Akbuza", "İdigey", qaraçay-balkar-alaş-osetinlərin "Nart" və digər türk dastanları ilə müqayisələr, paralellər aparmaq üçün, elmi araşdırmaya cəlb etmək istəsək onlarla monoqrafiya, namizədlik, doktorluq, dissertasiyalarına material verməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, ümumtürk milli-ictimai birlik şüuru konsepsiyasından yanaşdıqda "bizimsizin" ayrılığı, sırf şərti səciyyə ifadə edir. Əslində bütün Azərbaycan folkloru bütün Türk Dünyasının və bütün Türk Dünyası folkloru o cümlədən Xakas xalqının şifahi ədəbiyyat nümunələri də Orxon-Yenisey abidələri kimi Azərbaycan folklor xəzinəsinin ortaqlı-müşterek mənəvi mirasıdır.

ALTIN ARIQ

- Yer başdan bütöv yarananda,
 Ulduzlar o zaman törənmiş.
 Ağ-göy üzü altında,
 İnsan başlamış yaşamağa.
 Altı uca haca zirvəli,
 Ağ – Sının altı yerdən
 Altı qoldan axıb birləşən,
 Bol sulu Ağ – Talay axır, .
 Ağ – Talay çayı qırağında,
 Dağın qayaları altında,
 10 - Oymaqda çox mal otlayır, durur.
 Ağ – Talay suyun qırağında,
 Sayı yoxdu yurdların.
 Güdülən saysız mala,
 Otlağda ot yetməyir.
 Yurd salan insanlara,
 Yurdçın yer azlıq edir.
 Uca Ağ – Sının dalında,
 Kirim – Sın dağı durmuş.
 Kirim-Sının üstündə-
 20- Altı sivri tinli Ağ Qaya var.
 Altı sivri tinli Ağ Qaya,
 İşıq saçıb, durmaqdadır.
 [Ağ] buludlu yaxşı gündə,
 Bulud qucaqlayıb, keçir .
 Güdülən malların yiyəsi,
 Xalqın - cən xanı, bəyi,
 Altı qulac boylu

- Ağ – Sabdar atlı,
 Arıq, gözəl, Piçen Arıqdı.
 30- Atadan dos-doğma,
 Böyük bacısı vardı.
 Arıq*, gözəl yaxşı qızın,
 Adı İçen Arıqdı.
 Başqa bir kiçikləri,
 Altı yaşlı oğlan idi.
 Altı yaşlı ərənnərin yaxşısı,
 Öyninə kip* geyməmişdi.
 Saf qanlı yaxşı ata,
 O hələ minməmişdi.
 40- Qız çöllərdə çapırdı,
 Güdülən malı sayırdı.
 Qara gözlü cənə,
 Xan olub, əmr edirdi.
 Hər keçən ili sonadək,
 Onlar yaşar keyfi çağ.
 Hər yeni ili başadək,
 Onlar yaşar üzü ağ.
 Altı yaşlı əzizləri,
 Aulun arasındadır.
 50- Ulu aulun içində,
 Oğlannan oynayıb.
 Altı yaşlı əzizləri,
 Geyməyə kip istəməzdi.
 Yəhərli atda gəzməyə,
 Atı ver mənə, -deməzdi.
 İrkən varıb, yaxşı qız,
 Qorxmaz. Piçen Arıq gedər,

* gözəl, qəşəng

* kip gödəkçə

- Axşam qaş qaralanda,
Geri dönüb evə gələr.
- 60- Uca Ağ -- Sımn yamacıyla,
Ağ -- Sabdar at düşürdü.
Altıмыш hörüyü arxasına yayılıb,
Ariğ, gözəl Piçen Ariğın.
Ata yurdunu təriflər,
Alqış deyib, nəğmə oxur.
Əlli hörüyü çiyindənən sallanır,
Qorxusu yox Piçen Ariğın.
Ana yurdunun şərəfini,
Vəsf edir, nəğmə deyir.
- 70 - Aul aralığndan[çapıb] Ağ Sabdar at,
Ağ evə günçixannan çatıb durdu.
Atıdan düşüb, Piçen Ariq,
Atını çəçpey^{*} bağladı.
Altı-yeddi addımla,
Ağ evinə gəlib girdi.
Mızıldayır, öz taxtına keçərkən,
Soyunurdu əlüstü.
Ariğ, gözəl İçen Ariq,
Qızıl masanı açmışdı.
- 80- Qorxmaz qızlar oturmuş,
İki bacı aş yeyir,
Piçen Ariq oyloşub,
Söhbət edərkən sordu:
"Çaça- baci^{*} İçen- Ariğ,
Balaca qardaşımız hardadı?"
Oturduğu yerindən,
İçen Ariq cavabladı:

* at bağlamaq üçün dirək

* böyük bacı

- "Qardaşımız erkən çıxır,
Axşam evə gec dönür,
90- Oğlannan oynayıb,
Oynamaqda pərgardı.
Hər gün balacamız,
Şam qaralana qayıdır".
Piçen Ariq doyub oturmuş,
Çaça- baciya qulluq edir.
Birdən zərli qapı açıldı,
Altı yaşlı oğlan girir.
Qara dəri xırnasını^{*} soyundu,
Qara palçığa bulamışdı.
- 100 - Təmizlənilib silinmədən,
Aş yeməyə oturdu.
"- Yavrum, qara palçığsan!"-,
İçen Ariq çımxırdı.
Ariğ-gözəlin tənbehini cəitmədi.
Aş yeməyə oturmuşdu.
Piçen Ariq oturub,
Paltarına [onun] siğal çəkir.
"Öziz balacam, "-deyib,
Sığallayır oturmuşkən.
- 110 - "Yavrum, axşam qaralanadək,
Haralarda qaçırsan?
İri dişli heyvanlar var,
Dişlərinə alıb səni aparar.
İri caynaqlı quş var,
Caynağına alıb, aparar".
Altı yaşa çatan oğlan,
Susdu, cavab vermədi.

* mahuddan və dəridən tikilən üst geyimi

Doyunca yedi, tıxdı,
 Sonra ayağa qalxdı.
 120 - Çəkmələri əyilmədən,
 Sıyıraraq təpiyiylə çıxartdı.
 Atılıb geniş döşəyə,
 Yorganı başına darttı.
 Piçen Arıq soyunub,
 Döşək salıb uzandı.
 Gözəl İçen Arıqsa,
 Qızıl masadan qalxıb,
 Altı-yeddi kərə dolandı,
 Qabların hamsını, yığıb apardı.
 130 - Sabah bişirəcəyini,
 Arıq, gözəl İçen Arıq,
 Hazırlamışdı axşamdan.
 O da soyunub uzandı.
 İri böyrü üstə onlar, uzanıb yatırdılar.
 Enirdi kiprikləri, qapanırdı gözləri.
 Gecə rahat yatdılar,
 Gecədən səhərə çıxdılar.
 Açılan dan açıb durmuş,
 Çıxırdı parlaq günəş.
 140 - Yatıb uyğuya qalmış,
 Gen döşəkdə oynamış.
 Dincəlmışdi doyunca,
 Gen döşəyindən qalxdı.
 Piçen Arıq gördü ki,
 Böyük bacı tez qalxmış.
 Qızıl masa üstünə,
 Aşı-suyu düzüb, durmuş.
 Piçen Arıq geyindi,
 Üstdən qara xırnasın,

150 - Dönüb çıxdı həyatə.
 Ağ evin qabağında gəzir,
 Diqqətlə seyr edirdi.
 Öz varlı yurdlarına,
 O zəndlə baxırdı.
 Çöl, yazıdakı malı
 O baxdıqca sayırdı.
 Ulus-oymaqda insanlar,
 Ulu yerində, yurtdadır.
 Geniş otlaqda heyvanlar,
 160- Yayılmış otlaqdadır.
 Ağ göy üzü altında,
 Seyr edirdi dünyanı.
 Könlüycə olmayan bir şey-
 Piçen Arığın gözünə dəymədi.
 Sonra dönüb ərkyana,
 Öz Ağ evinə girdi.
 Bəzənib səliqəylə Piçen Arıq,
 Qızıl masa arxasına əyləşdi.
 Altı yaşlı qardaşı,
 170- Qalxmışdı geyinirdi.
 Aşdan töküb, aş yedilər,
 İkrəm edib, can dedilər.
 Sudan töküb, su içdilər,
 İkrəm edib, can dedilər.
 Doyub, tox oldu, sonra
 Qalxdı yerdən Piçen Arıq.
 Tələsmədən yığışıb,
 Yola tədarük gördü o.
 Xəncərini bağladı, o hazırdır çıxmağa,
 180- Piçen Arıq ucadan danışdı.
 Böyük bacı İçen Arıqsa:

"Piçen Arıq, -dedi,
 Altı yaşlı balacamız,
 Həmişə adam arasında olur.
 Ayıb olmasın deyə,
 Bəlkə ona kip yaxşı olar."
 Piçen Arıq ayaq üstə,
 Bacısına cavab verdi:
 "-Daha kip gecəsi vaxtıdır,
 190- Altı yaşlı balacamız böyümüş.
 Kipi naxışlı et, görkəmini dəyiş,
 Oyninə yaxşı kip tik."
 Bunu deyib, Piçen Arıq,
 Dönüb, çıxdı bayıra.
 Çeçpeydən atı açdı,
 Piçen Arıq mindi atın belinə.
 Atı yola döndərüb,
 Onu yorğa buraxdı.
 Sonra uca boylu Piçen Arıq,
 200- Öz elinə-millətinə car çəkdi:
 "Kəmərsiz kip gecməyin!
 Silahsız-ülküsüz xalq olmayın!
 Atsız piyada adam görməyim!
 At tutsunlar, minsinlər!
 Kipsiz kişi olmasın,
 Kip tikdirib geysinlər!"
 Xoş qılıqlı mehriban xalq,
 "Xanımız, bəyimizsən"-deyib,
 Çubuq kimi əyildilər,
 210- Qamış kimi bükülüb, qalxdılar.
 Piçen Arıq, subay qız,
 Altmış hörüyü kürəyinə dağılmış,
 Uca zirvəli Ağ Sının,

O tayına çapıb getdi.
 İçən Arıq, subay qız,
 Qardaşına qulluq edir.
 Ləzzətli tikələrlə,
 Onu yaxşı yedizdirir.
 Altı yaşlı qardaşına,
 220- Lütf göstərüb sığal çəkir:
 "Haçan olsa erkəkciyim,
 Qalın yurtda Xan olacaqsan.
 Qoruqlardakı saysız malın,
 Yiyəsi olacaqsan."
 Altı yaşlı balacasa,
 Doyub-toxlanıb qalxdı.
 Oynamağı, oynamağı vardı,
 Yerində qaynayıb dururdu.
 "-Kişilərin içində olursan,
 230- Sənə kip tikmək lazım,
 Köksünü sən
 Kipçin görək ölçüm-biçim".
 Altı yaşlı balacası,
 Fırlanıb rixəndlə baxdı.
 İçən Arıq, böyük bacısı,
 Dildən bir az pəltək idi.
 Qızıl masanı yaxşı qız,
 Silib, yığıb yığışdırdı.
 Qab-qasığı yumağa,
 240- Macal tapa bilmədi.
 Arıq, səliq bacısı,
 Bahalı mahud gətirdi.
 Yaraşlıq oğul üçün,
 Kipin kürəyini biçdi.
 İçən Arıq, əsl dərzi,

Hissələri tez kəsdi,
 Qollarıysa qalmışdı.
 Parçaları tuş tutub,
 Ölçürdü, düzəldirdi.
 250- İçən Arıq, başını qaldıranda,
 Gördü qardaşı yoxdu.
 Taybatay qapını açdı.
 O yan, bu yana baxdı.
 Altı yaşlı qardaşı,
 Qaçırdı aulun içiyə.
 Oğlannar oynayan yərə,
 Yel tək uçub gedirdi.
 İçən Arıq nəcib qız,
 Bağırdı: " Özizim, qayıt! "
 260- Altı yaşlı qardaşı,
 Göz ucuyla baxmadı.
 İçən Arıq yaxşı qız,
 Geri dönüb, evə girdi.
 "İki qolu özizimə,
 Onsuz kəsib tikərəm".
 Qız istədi qolu biçsin,
 Bilmədi ki, necə ölçsün.
 Uzun tiksə,
 Qolun ağzı sallanar,
 270- Qısa tiksə,
 Biləngləri görənər.
 "U-usaq o-oynamaq istə-ədi,
 Qa-asdı ha...", -dedi.
 Qızların xası İçən Arıq,
 Dilindən pəltək idi.
 Altı gərmiş edib, qız bala,
 Bahalı parçanı götürdü.

Qızıl silsiləni sinəsinə bağladı,
 Ağ evdən çıxıb o,
 280- Ağ evin qabağında çox durdu.
 Aul arasına baxdı İçən Arıq:
 Oğlannar, qızlar oynayırdı,
 Oynayan səmtə görə,
 Yola çıxdı İçən Arıq.
 Arıq, qəşəng yaxşı qız,
 Gedir aulun arasıyla,
 Onun altmış hörüyü,
 Kürəyinə yayılıb yellənirdi.
 Oğlannar oynayan yərə,
 290- İçən Arıq gəlib çatdı.
 Sağa, sola ayrılmış,
 Oğlannar məzəli oyun qurmuşlar,
 Oğlannarın yarısı,
 Güya keyik olacaq,
 Qalan yarısı, hücum edəcək-
 Güya canavar olacaq.
 Altı yaşlı qardaşı,
 Canavar olub hücumla,
 Cumarkən uşaqlara, olar qaçır uzağa,
 300- Oğlannardan qardaşı
 Ucadı, onlar köksünə çatar.
 Uca olsada, gördü ki,
 Çox yəndəmsiz, kobuddur.
 Yaxınlıqdan qaçanda,
 İçən Arıq hayladı:
 "Canım, altı yaşlı oğul,
 Bir az toxta!"-deyib, durdu.
 Altı yaşlı oğlan da,
 Onu görüb dayandı.

- 310- Böyük bacı İçen Arıq,
Ona sarı qaçıb dilə tutdu,
İçen Arıq durub yanında,
Onu evə çağırırdı.
Altı yaşlı dəcəlsə,
Bir söz demədi, ona.
“-Sənin kipin bitməmiş,
Canım, yavrum, sən qaçdın,
Gedək, əzizim evə,
Kipini bitirim, lütfən”.
- 320- Altı yaşlı oğlansa,
Qəzəblə belə söylədi:
“- Mən əynimə kip-
Sizdən soruşmuram, İçen- Arıq,
Sizlər də kip geydirməyəz,
Mənə kip geydirəcəklər”.
- 330- Bacısını təhqir etdi,
Yaman sözlər söylədi.
Hətta ona pozğun dedi,
Heç vaxt açıqlanmyan İçen Arıq,
Pört oldu, açıqlandı.
Heç vaxt inciməyən İçen Arıq,
Dözəmmədi, incidi.
“- Ağlını itirmə, qardaşım,
Gedək evə”- dedi o.
“- Ağlın azmasın, balacam,
Dön qayıdaq”- dedi o.
İçen Arıq belə deyəndə,
Ərkəklərin yaxşısı geri çəkildi.
- 340- Altı yaşlı oğlan,
Özü öz qasığına vurdu.
Sonra arxasını çevirib,

- Vurdu yumşaq dalına.
İçen Arıq heyrətləndi,
Sığal çəkdi başına.
Soylu oğlansa bu dəm,
Oyilib daş aldı yerdən.
Soylu oğlandan qorxub,
İçen Arıq başını tutub qaçdı.
Alpın dölü deyil, bə ?
- 350- Qolaylanıb daşı atdı [arxadan].
Daş sinirli İçen Arıqın,
Az qaldı başını yarsın.
İçen Arıq oyıldı ki,
Daşdan canını qurtarsın.
Yaxşı qız İçen Arıq,
Qaçdı, canını xilas etdi.
Böyük aulun arasından gəlib,
Böyük imarətə girdi.
Qapıyla fəxri taxtın arasında,
360- İçen Arıq nəfəs aldı birtəhər.
Ozgin gəlmiş, başı gədirdi.
Taxtın qənsərində güclə oturdu.
Yaxşı qız əlini çəkdi başına,
Deyəsən əzilmiş, şiş vardı.
Nəcib qız İçen Arıq,
Oyuğu kəsə bilmədi.
Qolu biçəməyib o, başını sarıdı.
Havayı itti o günü.
- 370- Artıq axşam çağırırdı,
Şam yeməyini hazırladı.
Altı qulac boylu,
Güclü-möhkəm Ağ - Sabdar atla
Ağ Sının yüksək yalından,

Aşıb, enir yamacla aşağı.
 Gözəl qız Piçen Arıq
 Enirdi yamacla, oxuyaraq.
 Aulun arasında cəsur at kişnədi.
 Ağ evin qarşısında,
 Atıdan düşüb qız bala,
 380- Atı çəçpəyə bağladı.
 Yorğun baxıb ora-bura,
 Ağ imarətə girdi qız.
 İçən Arıq, böyük bacı,
 İşlə, güclə məşğuldu.
 Qızıl masa üstünə
 Aşısı-suyu düzürdü.
 Yaxşı qız Piçen Arıq,
 Düymələrini açıb soyundu,
 390- Qızıl masa arxasında,
 As yerdə oturdu.
 Aş yeyirlər iki bacı,
 Ağır layır bir-birini, ikram edir.
 Su içirlər yaxşı qızlar.
 Bir-biriylə şəən gülüşür.
 İçən Arıqı görüb duruxdu,
 Başını bağlayıb sarı mışdı.
 Piçen Arıq, qız bala,
 Təccüblə baxıb bacısına:
 "İçən Arıq, böyük bacı,
 400- Başına noolub sarımısən?"
 Nəcib qız İçən Arıq,
 Heç bilmirdi desin-deməsin?
 Axır dedi:
 "Altı yaşlı yavrumuza,
 Kip tikməyi fikirləşdim,

Şən gedənnən sonra,
 Kipinin köksünü biçdim.
 İki qolu biçilməmiş,
 Onı-mını edincə,
 410- Dönüb gördüm ki, yoxdu.
 Oğlan ki, oğlan...-
 Oynamağa, həngaməyə qaçmış.
 Qolunu ölçməmişdim,
 Qorxdum ki, korlayaram,
 Altı yaşlı qardaşımı,
 Aulda aramağa getdim.
 Aulun ortasında,
 Həçandı, oynayırdılar.
 Altı yaşlı əziz oğlanı,
 420- Evə dəvət etdim.
 Evə qayıtmaq istəmədi,
 Müqavimət göstərdi.
 Mən ciddi tələb etdim,
 Odəbsiz sözlər deyib, durdu.
 Oğlan daşı alıb yerdən,
 Daş atıb mənə qovdu.
 Səhbə atdı, az qalmışdı,
 Daşla yarsın başımı."
 Piçen Arıq, kişi hünərli,
 430- Qalxıb durdu getməyə:
 "Oğər eşitmədisə səni,
 Bacı, mən varıb - gəlləm."
 Kişi hünərli Piçen Arıq,
 Zirehi, kipi geyinmədi.
 Yaxşı qız qara xırnasın,
 Qapıb geydi.
 Yaxşı qız dönüb,

Ağ evdən çıxdı çölə.
 El-clatın arasından,
 440- Piçen Arıq keçib gedir.
 Aul ortası gen yərə-,
 Orada oynayırdılar.
 Qız dəstəyə yaxın gəldi.
 Qıza görə zorla dayandılar.
 Altı yaşlı ərənlərin yaxşısı,
 Orda oynayır, dayanmırdı.
 Gəldi onun yanına.
 Uca boylu qız, Piçen Arıq,
 Yorgun görkəmlə dedi:
 “- Görürsünüz gün qaralmış,
 450- Gök dağ kölgədə qalmış!”
 Altı yaşlı oğlan səssə
 Çevrilib, güclə durdu.
 “- Bu qədər gec olunca,
 Özizim, niyə qayıtmırsan?”
 Altı yaşlı ərənlərin yaxşısı,
 Söz demədi, inadla susdu.
 Piçen Arıq yaxın gəlib,
 Qardaşının qolunu tutdu.
 Böyük bacısı Piçen Arıqla,
 460- Oğlan dartışdı yeyin:
 “- Siz mənə öyrətməyin,
 Vaxtı sizdən soruşmayacam!”
 Altı yaşlı oğlan,
 Bacısıyla daptışmağa başladı.
 Orda oynayan uşaqlar,
 Oyunlarını toxtadıb saxladılar.
 Mahnı deyən qız, oğlan,

Toxtayıb kirmişcə susdular.
 Arıq, səliq Piçen Arıq,
 470- Onu silkələyib yerə yıxdı.
 Piçen Arıq saçından tutub,
 Sürüyüb darddı onu.
 Aulun arasından keçirib,
 Ağ evinə çatarkən,
 Ağ - Sabdarın yəhərdəki oxdannan,
 Qamçını sıyrıb darttı.
 Piçen Arıq [nifrətdən] dağ kimi köpmüş,
 Sel kimi coşmuşdu.
 O bacısı Piçen Arıq da,
 480- Eşidilməz təhqir etdi.
 Axsamın toranı qatılaşırdı,
 Ağ gözəl nağıl evə gəlib girdi.
 Altı yaşlı qardaşını,
 Orada çırp ki, çırpasan.
 Piçen Arıq, qorxusu yox,
 Ot kimi döyür, qamçıyla kəsir.
 Böyük bacı Piçen Arıq,
 Yerdə palçıq kimi ayaqlayır,
 Qamçı dəyən otli yerdən
 490 Qan partlayıb çıxırdı.
 Fırlanıb vurduğu yerdən,
 Ot qoparırdı yorulmadan,
 İçən Arıq dolanıb,
 Acıyır, özündə deyildi.
 Ay qaranlığı bulmuşdu,
 Altmış ulduz sananırdı.
 Zil qaranlıq düşmüşdü,
 Çoxlu ulduz yanırdı.
 Altı yaşlı oğlanın,

- 500- Hiçqırığı ayazlı gecəyə yayılır.
Boğazında boğulan səsi,
Buluda tərəf qalxırdı.
Altı yaşlı oğlanın,
Səsi batmışdı, yox idi.
“- Canavar balasını əzizləsən də,
Canavara dartınıb, gedəcəkdir.
Adam balasını necə,
Qayğıyla əzizləsən də,
Doğmasına dartınıb, gedəcəkdir,
510- Sizin kimilər varmı-
Yoxımı- bir şeydir.”dedi.
Özünü saxlamayan İçen Arıq:
“- Balacalarım...”-dedi.
“Ağlın itdi bə, Piçen Arıq?
Əziz balacamız ölümcüldü.
Ağzının südü qurumayıb,
Kürəyi, boynu bərkiməyib.
Günahı yox balacamızın.
Az qalır ölsün o titrəyir,
520- Bəxti yox balacamızın.
Bədbəxt ölür, titrəyir
Necə insafsızsan, əzizim,
Əllərin necə gəldi döyməyə?!”
Qorxusu yox Piçen Arığın,
Sifəti qar kimi ydi, birdən qaraldı,
Tutdu kiçik qardaşını,
Təpiklə vurdu taxtın altına.
Onnan aralandı Piçen Arıq,
Harasa yığışib hazırlaşdı.
530- “- Böyük-bacı İçen Arıq,
Yığış!..”-deyib, gözlədi.

- Qorxurdu İçen Arıq,
Qatı qaranlıqda yola çıxmağa.
Ağ gözəl nağıl evdən,
Yığışib çıxıb getdilər.
İçen Arıq görürdü ki,
Gecə yaradı, it hürürdü.
Güdülən cins mallar,
Dərin sükutta yatmışdı.
540- Qara gözlü xalqı da,
Dərin uyğuya dalmışdı.
Ay işartısı belə yerə döymir,
Qaranlığı gözlərinə yığsan da,
Heç nə görünməzdi.
Piçen Arıq subay qız,
Aulun arasından keçib çıxdı.
Böyük bacısı İçen Arıq,
Onunla yanaşı çıxdı.
Böyük auldan aralanıb,
550- Aulun qabağından düz getdilər.
Eli, yaxşı tayfasını,
İki bacı kəsə keçdi.
Aulun lap qırağında,
Ağ - Talay çayının sahilində,
Ağ gözəl saray ev durmaqdadır.
Ağ gözəl saray evin qabağına,
Piyada gəlib çatdılar.
Piçen Arıq, subay qız,
Qapını özünə dartdı.
560- Ağ gözəl evin halqası,
İçəridən cəfəliydı, döydü,
Acıqlandı qız bala.
Daha bərkdən döydü dartdı.

Ağ gözəl evin içindən
 Alp kişi səsi gurladı:
 “- Bu qaranlıq gecədə,
 Kimdir qapını döyən?!”
 Piçen Arıq, cəsur qız
 “- Ata, bu bizik!”-dedi.
 570- ”- Siz kimsiniz, nəçisiniz?”-deyəndə,
 ”- Piçen Arıqnan İçen Arıq”-dedi.
 Cəftəsini açan kimi
 Qız balalar içəri boylanırlar.
 Qapıda durub iki bacı,
 Rüşxətlə görüşdülər onunla.
 Diqqətlə baxıb ərənlərin yaxşısı,
 Salamlaşıb onlarla görüşdü.
 Salamlaşıb görüşmədən sonra,
 Kətil üstə oturmağa gəldilər.
 580- Ərənlərin yaxşısı çevrilib,
 Məşəllə işıqlandırdı [otağı].
 Sonra onlara yaxın gəlib,
 Qarşısında durdu:
 “- Əzizlərim, bu qaranlıq gecədə,
 Sizi nə vadar etmiş gəlməyə?”-deyə soruşdu.
 İçen Arıq, qızların yaxşısı,
 Bir söz söyləmədi.
 Piçen Arıq, qızların cəsuru,
 Durub sözə başladı:
 590- “- Zil qara gecədə,
 Niyə gələrdik, ata-kişi?-
 Bu sözlərlə qız bala,
 Qapıdan fəxri yerin önünə gəldi qız:
 “- Altın-Seçzen, ata-kişi
 Bir sözüm, söhbətim var.

Danışmağa rüxsət verərsənmi?
 Altın-Seçzen, ata-kişi,
 Bir vacib sözüm var-
 Eşidəcəksənmi, eşitməyəcəksənmi?”
 600- Altın-Seçzen, ərənlərin yaxşısı,
 Fikiri gedib, danışdı:
 “Deməyə sözün varsa,
 Bir söylə yavru balam.
 Söyləməli söz olsa,
 Buyur danış.
 Dinləməkdə faydası çox olsa,
 Dinləyib duraram, qızım.
 Dinləməkdə faydası çox olsa,
 Sakitə başa sal”-dedi, o.
 610- Piçen Arıq, xanım qız,
 Babasına söylədi:
 “- Dağ itinin küçüyünü,
 Nəccə bəsləyəndə,
 İt olan vaxtı çatanda,
 Dağına görə qaçacaqdır.
 Ögey uşağı nəccə bəsləsən də,
 Yedirib, böyüdüb, saxlasan da,
 Orə sinninə çatanda,
 Kimsən bə, deməyəcək,
 620- Qovub bayıra atacaqdır.
 Xan olmaq varsa, ata-kişi,
 Doğrusu, istədiyin kimi xan olasan!
 Bəy olmaq varsa, ata -kişi,
 Doğrusu, istədiyin kimi bəy olsan!
 Örüsdəki saysız mala,
 Yiyə olmaq istəyirəm.
 Qara gözlü qəbiləmə,

630- Xan-bəy olmaq istəyirəm.”
 Altın-Seyzen, ərənlərin yaxşısı,
 Diksinib hövlənk qalxdı yerdən:
 “- Piçen Arıq, qız bala,
 Özünü itirmə, ağlın azmasın!
 Onun adını çəkmək belə dəhşətdi,
 O, Alıp xan olmuş...
 Alıp-Xan yurdunun öz xilaskarı var,
 Diqqət et, keçmişlərdən dağılmır.
 Alıp-Xanın ilxısında,
 Atdan artıq at törəyir.
 Onun qüdrətli yurdunda,
 640- Dəhşətli alpin öz yaradanı var.
 Örüsdəki sürülərin sahibi ancaq,
 Alıp-Xanın oğlu olar!..
 Ulusun, qəbilənin xanı-bəyi,
 Altı yaşlı oğlan olar.
 Ər sinninə çatıb varanda,
 Yurdları ucsuz-bucaqsız olacaq!..
 Bahadırın qarşısında təzimlə,
 Gözəl ədəblə duracaq-
 Aş-su verib, qulluq edib,
 650- Xidmətə hazır olacaqsınız”.
 Piçen Arıq, qızların hikkəlisi,
 Bir də:- “yox”-dedi, istəmədi:
 “- Yox, yox, puba-kişi!
 Ölkəni talayaram!
 Baş olmalıyam, olacam,
 Bütün nə var- başçısı olmalıyam!
 Böyük olmalıyam, olacam,
 Böyük olub, fərmandar olmalıyam!”
 Altın-Seyzen, atası,

660- Var-gəl edib, yenə də təmkinlə:
 “- Altı yaşlı oğlınan,
 Qorxmır, qorxun yoxdusa,
 Alıp-xanın ölkəsində,
 Onnan daha müdhiş kimsə var.
 Ay altındakı Yerdə,
 Eyy, bütün xalqlar onu tanıyır.
 Gün altındakı Yerdə,
 Çox xalqlar eşitmiş ki,
 Qədim nəsilədən çıxan,
 670- Pis -- Tumzux-Plö-Xarın, bu yurdda yaşayır,
 Düzü-dünyanın üstündə,
 Ona qalib gələn kimsə yoxdur.
 Işıqlı göyün altında,
 Onu yəncək kimsə doğulmamış”.
 Piçen Arıq, xanım qız,
 Atasına sözünü belə söylədi:
 “- Gözünü belə nəyilə,
 Puba-kişi, Pis -- Tumzux,
 Qorxuzub durmuş?!
 680- Pis -- Tumzux...səncə-
 Piçen Arıq daha qüdrətlidir.
 Pis -- Tumzux...səncə-
 Piçen Arıq daha məkrlidir”.
 Altın-Seyzen, atası
 Daha oturammadı, dik qalxdı:
 “- Piçen Arıq, inad etmə,
 Görürəm, aşırı ısrarlısan!
 Əgər onlardan qorxırsansa,
 Onlardan daha dəhşətlisi yəncə var .
 690- O varlıqdanmı həttə,
 Qorxmırsanmı Piçen Arıq?!”

Piçen Arıq, qız bala,
 Atasının sözündən qorxmadı.
 “- Onnan artıq dəhşəti,
 Nədən bildin?”-deyib, soruşdu.
 “- Altın-Seyzen, ata-kişi,
 Harda gördün?”-deyib, soruşdu.
 Ağ-çal saçları dağılmış,
 Örlərin yaxşısı çevrilib,
 700- Belə danışdı:
 “Ulu aulun arxasında,
 Kirim - Sın dağı durur.
 Kirim-sının üstündə,
 Altı sivri tinli Ağ Qaya var.
 Ağ Qayanın içində,
 Saf ruhdan at törəyir-
 Doqquz qulac boylu,
 İpək yallı Ağ - Sabdar at.
 Ağ Qayanın içində,
 710- Gen Daşdan özü törəyən,
 Arıq, gözəl, qız bala,
 Altın Arıq olacaqdır!..
 Tanrının yaxşı qulunu,
 İpək yallı Ağ Sabdar atın da,
 Ağ Qayadan doğulan vaxtıdır.
 Vaxtı daha bitmiş olar.
 Xudanın sevərək yaratdığı,
 Gözəl mələk Altın Arığın,
 Ağ Qayadan çıxmasıyçın,
 720- Ayrılmış vaxtı bitmiş olar,
 Ağ- göy üzünü altına,
 Yaranıb, çıxıb gəlmiş olar.
 Geniş yer üzündə,

Ağ - Sabdar atdan olmayacaq!
 İşıqlı göyüzü altında,
 Altın Arığa çatan olmaz!
 Altın Arıqdan belə...
 Demək qorxmursan, Piçen Arıq?!”
 Ayı kimi ərənlərin yaxşısı,
 730- Hərəkətlənib, nərildəyib dururdu.
 Altın-Seyzen, bahadır-ər,
 Ala pələng kimi mırıldayır.
 Yeri təpikləyir, guruldayır qızlarını
 Evdən qovub, çıxarırdı.
 İçən Arıq, qızların yaxşısı,
 Evdən birinci çıxdı.
 Piçen Arıq qız balasa,
 Böyük bacısından soora çıxdı.
 Geridən bacısını, qız,
 740- İçən Arıq saxladı:
 “- İçən Arıq, nənə-bacı,
 “Toxta bir, -dedi,
 Könlü olmasada, qız bala
 İçən Arığın, toxtadı.
 “- Atam Altın-Seyzenə,
 Gedim, girib çıxıram”.
 Piçen Arıq qız bala,
 Bir də təkrar ora gəlirdi:
 “- Altın-Seyzen, ata-kişi,
 750- Bir sözüm var, sorğum var.
 Qaranlıq gecədi, yol getmək,
 Biz qızların, qorxuludur,
 Bir qılincin, poladın varmı?
 Onu versəydin bizə”.
 Altın-Seyzen yaxşı ərdi,

Onu səbrlə dinlədi.
 Qalxıb gedib o, bahadır,
 Öz enli qılıncını verdi:
 “- Əziz-yavrum, qayının evə,
 760- Bir də qara gecədə
 Heç bir yana getməyin!”
 Piçen Arıq, xanım qız
 Çıxdı atasının evindən.
 İçen Arıqla, iki bacı
 Evlərin arasıyla ötüb çıxdılar.
 Ulu auldan aralı,
 Ağ evə çatarkən,
 İçen Arıq xanım qız,
 Evinə dönüb yönəldi,
 770- Piçen Arıq, kiçiyi:
 “- Bura, bura”-deyib, getdi.
 İçen Arıq gördü ki,
 Onu evdən kənara çağırır.
 Böyük bacı İçen Arıq:
 “- Əzizim, balam Piçen Arıq,
 Bax evimiz harda qaldı,
 Qaranlıq gecədi, hara gedirik?”
 Piçen Arıq qız bala,
 İçen Arığa, bacısına-
 780- Acıqla dönüb qabardı:
 “- Sənə bir-iki söz deyərdim,
 Kiri!”-dedi.
 Atası verən polad qılıncı
 Piçen Arıq yuxarı çəkib:
 “- Ağzımı açıb, bir söz demə,
 Uf demədən, öldürmə!”
 Yazıq qız İçen Arıq,

Daha heç nə demədi.
 Qara zülmətdə
 790- Varlı yurtların arasından keçdilər.
 Uzaqda duran Kirim -- Sın,
 Görünür, o zirvəyə tərəf zorla çıxdılar.
 Arxasındakı Ağ -- Sının üstünə,
 Ordan keçib qalxdılar.
 Yer üzünün zirvəsi-Kirim-sın
 Ona bitişikdi, ora birlikdə getdilər.
 Kirim -- Sının üstünə
 İki bacı çıxıb gəldilər.
 Altı sivri dişli Ağ Qaya,
 800- Orda durmuş, parıldayır.
 Altı sivri dişli Ağ Qayanın
 Sağına-soluna dolandılar,
 Qapısı, nəfəslisi yox idi.
 Altı dəfə cəsur qız yenə dolandı.
 Arıq, səliq Piçen Arıq,
 Başqa canlı səsiylə səsləndi.
 Başqa canlı sözüylə söyləndi.
 Altı sivri dişli Ağ Qayaya
 Təpik vurub söylədi:
 810- “-Ağ Qaya qapını mən açmıram,
 Pis -- Tumzux-Plö-Xarın açır”.
 Qapısı, bacası yox idi.
 Deyib, təpiklə vurdu.
 Altı sivri uclu Ağ Qayadan
 Qəflətən qapı açıldı.
 Ağ Qayanın içində,
 İşıqdan başqa cür işıq vardı.
 Ağ Qayanın içində,
 Oddan başqa cür od vardı.

820- Ağ Qayanın ortasında,
 Dəmir dayaq durmuş.
 Dəmir dayaqın döşəməsində,
 Ağ -- Sabdar at dayanmış.
 Ağ -- Sabdar alp atı,
 Nəfəs alır, cana gəlmişdi.
 Qara gözlərinin,
 Görən vaxtı çatmışdı.
 Qəşəng, gözəl qız bala,
 Enli daşın üstündə yenidən,
 830- Törəyib, var olmuşdu.
 Çıxar günnən bir parçaya,
 Batar aydan közə bənzər.
 Törər ruhdan canlanır,
 İki gözüysə hələ görmür.
 Piçen Arıq qız bala,
 Altı dövrə vurub, deyindi:
 "Xan olmaq varsa,
 Sonadək xan olmalı!
 Bəy olmaq varsa,
 840- Sonadək bəy olmalı!".
 Uzanmış qız balanı,
 Enli qılıncı vurdu.
 Enli qılıncı zərbə endirəndə,
 Yer lərzəylə yarılaçaqdı.
 Böyük Qayanın üstü [göydə],
 Ülkərlər üzüldü, parçalandı.
 Qalın ətə ortasından böldü,
 Qatı-sort sümüyə gedib ilişdi.
 Qorxusu yox Piçen Arıq
 850- Qılıncı düz çəkdi, olmadı...
 Qanlı ətə kəsilmişdi,

Qıyya vurdu, qılınc sümüyə ilişmişdi.
 Qorxusu yox Piçen Arıq,
 Taqətsiz halda çökdü.
 Altın Arığın gözü açıldı,
 Hələ baxdı... sanki qalxacaqdı.
 "Acı"-deyəcək, olmuşlara, udacaqdı,
 "Çiy"-deyəcək, qalmışlara, yeyəcəkdi.
 Piçen Arıq o andaca duruxdu,
 860- Su səpilən fidan kimi,
 Ayaq üstə titrəyirdi.
 Belə durarkən qız bala,
 Ağ Qayadan qapı açıldı.
 Altın-Seyzən, atası,
 Həvlənək girib səsləndi:
 "Piçen Arıq, böyük savaş,
 Başladın Odlə, söz eşitmədin-
 Ölər olsaq, ölərək,
 Qalar olsaq, qalarıq".
 870- Piçen-Arığın əlindəki,
 Qılıncı sıyırıb dartdı.
 Alıb qürurlə hərəkət etdi:
 "Atların başını belə kəsirdim!"-deyib,
 Altı gərdiş edib, alp-kəşi,
 Ağ Sabdar qulunu vurdu-
 Yer yarıldı, Ağ Qayada.
 Şimşək çaxdı, tutdu göyü,
 Ülkər üzüldü Ağ Qayada,
 Qor, qığılcımla doldu hər yer.
 880- İpək yallı Ağ Sabdar atın,
 Başını kəsdi çapqanla
 İpək yallı atların ən yaxşısı,
 Orada düşüb qaldı.

İpək yallı atın başı,
 Bir tikə dərisindən sallandı.
 Sonra cınlənib yaxşı or,
 Altın Arığı vurdu,
 Gözəl, qəşəng Altın Arığın,
 Başı kəsildi, üzüldü.
 890- Gözlərini açmadan qız bala,
 Qıyya çəkib ordan düşdü.
 Altın-Seyzen, igid-kişi,
 Ağ Qayadan titrəyərək bayıra çıxdı.
 Ağ – Sabdar atın qanıyla,
 Altın Arığın – iki ülvi gözəlin qanı,
 Ağ süd çüyü kimi,
 Axırdı Ağ Qayanın içinə.
 Piçen Arıq iki bacı,
 Ağ Qayadan çıxıb gedir.
 900- Günoşın yanar haləsi,
 Çıxmışdı al-qırmızı.
 Xalq yaşayan yörəyə,
 Onlar başladı cınməyə.
 İçen Arıq nəcib qızın,
 Ağlı çıxmışdı başından.
 Kırım-sını cıncək,
 Çox yerdə başı firlandı, aşdı.
 Onlar kəsə yolla gələrkən,
 Altı yaşlı oğul, yolda üz-üzə gəldi.
 910- “- Siz hardaydınız, böyük bacılarım?!”
 “- Hə tələf getmişdiniz?-deyib, yaxınlaşdı.
 Siz yox idiz, nənə-bacım,
 Bütün gecə soyuqdan dondum,
 Ağ evdə yalqız qaldım,
 Ac-yalavac, halsız, güclə yatdım”.

Qarşısına gəlib çatdı, durdu,
 Qız bala Piçen Arıq...
 Polad qılınıc çəkib qından,
 Altı yaşlı oğlana zərbə vurdu.
 920- İnlə polad qılıncla,
 Piçen Arıq onu parçaladı, o yıxıldı,
 Kimsəsiz yerdə altı yaşlı oğul,
 Çabalımadan öləb qaldı.
 Müqəddəs yerdə soylu or,
 Tələf oldu, nuru söndü.
 İçen Arıq nəcib qızın,
 Oğlana ürəyi yanır, göynəyirdi.
 İçindən üzülürdü, yansada,
 Bacısına cıiraz cıtməyə qorxurdu.
 930- Yekə-yekə daşları,
 Üstünə yığıb daşladı.
 İlinə, tayfasına tələf,
 İki bacı cınr, düşürdü.
 Aulun arasıyla iki gözəl,
 Ağ cıvlərinə çatdılar.
 Fədakar qız İçen Arıq,
 İlvə girib üstündəki ləkələri təmizlədi.
 Altı addım atan nəcib qız,
 Altın masanı dartdı
 940- Altın masa üstünə,
 Aşu-suyu düzdü.
 Qorxusu yox Piçen Arıq,
 Altın masa arxasında,
 Aşın-suyun cərgəsində oturdu.
 Piçen Arıq, qız bala,
 Bir kimsədən qorxmıyır.

Bir kimsədən qorxmayan qız,
 Zorla doyub-dolandı,
 950- Doyub, tox olandan sonra, qız bala,
 Durub, kürkünü geyindi.
 Gedib, çıxıb cins at tərəfə,
 Atlandı Piçen Arıq.
 Bütün xalqın arasından,
 Atını çapdı dördnala.
 Qara gözlü öz xalqına,
 Cəzə çəkib, qıy vurdu, kitab etdi:
 "Kəmərsiz kip geyənlər!
 Çağrını dinləməyənlər!
 960- Baş daşlar, Baş olmasın!
 Baldırı açıq olanlar Bəy olmasın ulusuna!
 Qalın, varlı yurdda,
 Həmişə mən, Xan olacam!
 Ulusun, oymaqların xalqını,
 Onların yurdlarını, mən yönəldəcəm!"
 Auldan yel kimi şütüdü qız bala,
 Atası Altın-Scyzenə gəldi.
 Altın-Scyzen, atası
 Ağ gözəl sarayında yox idi.
 970- Piçen Arıq anladı ki,
 Bu yerdən o qaçıb getmişdir.
 Atının cilovunu xanım qız,
 Çevirib, geri dartdı.
 Arxasındakı böyük Ağ - Sına,
 Üzü yoxuşa çapıb getdi.
 Atını toxdadıb cəsur qız,
 Fırladı saxladı.
 Atası Altın-Scyzenin,
 Heç yerdə izi yox idi.

980- Yolda, cığırda atasının,
 İzi heç bir yerdə yox idi.
 Qorxusu yox Piçen Arıq,
 Əngin bozqırlara cənərək düşdü.
 Altmış hörüyü yayılmışdı,
 Ağ- yazını dolanaraq gəlirdi.
 Bərəkətli yurdunu tərifləyir,
 Alqışlayıb mahnıyla vəsf edirdi.
 Hərüklərin əllisi çiyinə sallanmış,
 Cən yazını dövrə vurub, gəlirdi.
 990- "Yenilməz yurdum!"-deyib, alqışlayır,
 Nəğmə qoşub şəstlə çapır.
 Lirə çıxan Piçen Arıq,
 Gün uzununu əvvəlki tək gəzirdi.
 Örüşdəki malları suvata düşürüb,
 Yenidən çapırdı çöllərə,
 Ağ Sının uca yalıyla,
 Atı sürətlə çapıb keçirdi.
 Ağ Sının uca yalının üstündə,
 Cilovu dartıb atı toxdadardı.
 1000- Qəşəng, gözəl yurdları,
 Ordan fərəhlə scyr edər.
 Gündülən örüş mallarına,
 Otlaqda ot yetməyir.
 Yurd salmış adamlara,
 Yurd yerləri dar gəlir.
 Mal-davarı ekiz doğmuş,
 Ulu yazıda, çöllərdə çoxalmış.
 Yar-yarışıqlı xalqı onun,
 Ağ Talayın sahillərini doldurmuş.
 1010- Piçen Arıq qız bala,
 Yamacı cənir, düşünür:

“Görən, bu geniş yer üstündə,
 Məndən varlı varmı, yoxmu?”
 Nurlu səma altında-
 Deyib, düşünür Piçən Arıq,
 “Məndən varlı başqası,
 Varmı, yoxmu?!”.
 Öz xalqına tərəf,
 Dağdan enir, gedirdi.
 1020- Piçən Arıq, yaxşı qız,
 Oxuya-oxuya gəlirdi.
 Piçən Arıq qız bala,
 Nəğmə deyir, eniş ilə düşürdü:
 “Daha kimsənin gücündən,
 Qorxusu yox, Piçən Arığın,
 Böyük gözəl ölkəmdə,
 Mənə batan kimsə olmaz.
 Dünyada kimsənin hücumundan,
 Qorxusu yox Piçən Arığın.
 1030- Küpə yığılacaq vergini,
 Gəl bölək, deyəcək kişi yoxdur”.
 Aula girən yaxşı qız,
 Aulun ortasından sürdü.
 Ağ, varlı sarayın qabağında,
 Atdan düşdü Piçən Arıq,
 Həçə qulaq çəçpeyə
 Ağ – Sabdar atı bağladı.
 Sonra dönüb qız bala,
 Ağ evə keçib girdi.
 1040- İçən Arıq, çaçası
 Ev işlərin bitirmişdi.
 Piçən Arığı gözləyirdi,
 Hər yeməyi hazır idi.

Yaxasını açıb, soyundu Piçən Arıq.
 Bacısıyla aş yeməyə oturdu.
 Doyub, toxtayıb Piçən Arıq,
 Durub, çıxdı.
 Bayıra gedib-gəldi,
 Soyunub yatağına girdi.
 1050- Gecəni, iki bacı gəcələdi.
 Yatmaq üçün hərə öz yatağına girdi.
 Açılası dan açılanda,
 Çıxası gün çıxanda,
 Piçən Arıq, yerdən qalxdı
 Amma, haçandı qalxmışdı İçən Arıq.
 Qızıl masada aşı-suyu,
 Dolu qablarda düzmüşdü.
 Qızıl masa arxasına
 Piçən Arıq oturdu.
 1060- Çox şeylər haqqında,
 Çox danışdı gözəl qızlar.
 “Nənə-bacı, daha mən, Xan-qızam,
 Amma sən Xan-qızın böyük bacısı.
 Nə qədər ki, Piçən-Arıq sağdı,
 Sən heç kimdən qorxma!”
 Cəsarətli Piçən Arıq
 Yeyib, doyandan sonra,
 Cins mal-qaraya, örüşlərə getmədi.
 İstəmədi getsin saysın,
 1070- Torpağında yaşayan xalqa,
 Höküm-fərman vermədi.
 O kip geydi, belində qızıl kəmər,
 Qızıl əsaya söykəndi,
 Xana layiq başlıq qoydu,
 Şahənə bir qamətlə,

Çox lovğa bir görkəmlə,
 Ağ sarayından çıxdı.
 Sarayın həyatındakı kətildə,
 Dönüb oturdu Piçen Arıq.
 1080- Oturdu, torpağında yaşayan,
 Saysız xalqı gözü önünə gətirdi.
 Örüşlərdəki sürülərini
 Xəyal etdi.
 Piçen Arıq oturmuşdu,
 Hardansa qanad səsi eşitdi,
 Quzğun deyilən quş,
 Şaqqıltıyla uçur, qarılıdaydı.
 Piçen Arıq, gözəl qız,
 Otrafa baxıb gördü ki,
 1090- Ayın altında, Yerin üstündə,
 İki quzğun havanı yarıb uçurdu.
 Üfüqdən-üfüqə bir məsafəni,
 Bir göz qırpımında keçirdi.
 Qara quzğun,
 Dişi ala quzğunla uçur.
 Dişi ala quzğun uçur göy qübbəsinə,
 Qarılıdayır, səs verirdi.
 "Eheyy! Örim, Qara Quzğun,
 Biz uçduğumuz bu zamanda
 1100- Sənin gözüənə bir şey dəydimi?"
 Erəkək uçur, cavab verir:
 "Mənim qadınım Ala Quzğun,
 Mən bir şey bilmədim.
 Heç nə görmədim,
 Sən bir şey görüb bildinmi,
 Nə gördün ki?"-
 "Alp-Xanın zəngin ölkəsinə,

Uçur yaxınlaşıırıq, görürsənmi?
 Öz Xanı, altı yaşlı oğlanı,
 1110- Piçen Arıq öldürdü.
 İndi lovğa, xan şostilə,
 Halına bax, oturub taxtda?!"
 Qəsbkar qız, Piçen Arıq,
 Hər şeyin dilini bilirdi;
 Şahə qalxan dalğanın,
 Piçen Arıq bilirdi,
 Fidan ağacların, filiz otların,
 Piçen Arıq bilirdi,
 Göyün dibində uçan,
 1120- İki quzğunun söhbətini,
 Başa düşdü Piçen Arıq.
 O, nifrətlə şişib dağ oldu,
 Bir nəhəng çay kimi,
 Dalğalandı, aşıb-daşdı, Piçen Arıq.
 "Yolunuza lənət olsun!
 İki quzğun kimdən eşidib,
 Mənim Xan olduğumu?
 Ala dişi quzğun hardan bilir?"
 Altmış sehr bilirdi, Piçen Arıq.
 1130- O caduya başladı-
 Yerin, göyün Qara Gücünü,
 İki quzğuna o, tuşladı.
 Uçurdu iki quzğun, -
 Birdən uça bilmədi, qanadları büküldü,
 Bircə göz qırpımında,
 Məmləkətə çatdılar,
 Fırlandılar Piçen Arığın başı üstündə.
 İki quzğun o yana uça bilmədi,
 Böyük mülkün üstünə,

- 1140- Qıy vuraraq, cndilər.
İki günahsız fırlanıb,
Yerə düşdü.
Piçen Arıq, qız bala, yaxınlaşıb,
Təpik vurdu, taqətini yoxladı.
Hər iki quş daha,
Gücsüz, taqətdən düşmüşdü.
Piçen Arıq qız bala,
Onları bir-birinə sıxdı,
Ypışıb boğazından,
1150- Öz ağ evinə gətirdi.
Fevdə iki quzğununu,
İncitməyə başladı.
Dayanmış, quzğunların,
Tükünü, lələyini yolur.
O lələyi çəkəndə,
Onlara ağrı verirdi.
Erkək Qara Quzğun,
İki bacıya yalvardı:
“- Ölümə yollasanız,
1160- Mən ölümə uçaram.
Yollasanız fəlakətə,
Fəlakətə uçaram.
Təki qıymayın bizim,
Təxsirsiz canımıza,”- o zarıyıb, yalvardı.
Piçen Arıq, xanım-qız
Quzğunların tükündən yapışıb,
Qapıdan fəxri taxta qədər,
Sürüyürdü onları.
İstintaqa çəkib iki quzğununu,
1170- Məcbur etdi cavaba:
“- Bir də rahatsız edə bilərsinizmi

- Mənim canımı?”-o soruşur.
Piçen Arıq igid-qız,
Belə deyir onlara:
“- Sizin təxsirsiz canınızı
Buraxaram salamat,
Bu şərtlə, verəcəyim tapşırığı,
Yerinə yetirəsiniz.
Oğor mənim tapşırığımı,
1180- Həll edib qayıtsanız!..”
Erkək Qara Quzğun,
Baxıb soruşdu ondan:
“- Məgər harasa yollamaq istəyirsən?
Hara istəyirsən, uçaram”.
İçen Arıq yaxşı qız,
Piçen Arıqdan razı deyil.
“Bu qadın ağ etdi taay,
Nə hədd bilir, nə hədd.
İki təxsirsiz quşu,
1190- İncidir, şər atır,
İki günahsız quşun,
Üstünə günah qoyur.”
Bacısı Piçen Arığa söyləməyə,
O cəsarət etmədi.
Ancaq Piçen Arıq hakim qız,
Hökm verir onlara:
“- Oğor səni tapşırıqla yollasam,
Gedərsənmi Qara Quzğun?”
Qara quzğun müdrik quşdu,*
1200- Söz verdi ki, uçub gedərəm.
“- Burdan uzaqda, dünyanın o başında,
Göyün özülü duran yerdə,

* Mifik quş obrazı

- Sarıq -- Sının altında,
İri Sarıq-Talayın qırağında,
Örüşdəki sürülərin yiyəsi.
Öz xalqının Xanı-böyi,
Doqquz qulac boylu,
Ağ-sarı atda gözən
Böy-Sarı-xanın balası,
1210- Saatay - Mirgen var.
Yer üzünün üstündə,
Onnan nəhəng alıp yoxdur ”.
İstəsə də, istəməsə də
Qara alp-quzğun,
Saatay -- Mirgen yurduna,
Söz verdi ki, uçacaq.
“- Hey, alp Qara quzğun, *
Sən o yana uçub, qayıtdıqdan sonra,
Ömr edəcəm, yağlı quzu kəssinlər.
1220- Şərəfinə ziyafət verəcəm”, -söz verdi.
Piçen Arıq çevrilib
Ağ tozağacı qabığı götürdü.
Piçen Arıq öyilib,
Tozağacına məktub yazdı:
“- Öz atasının oğlu Saatay - Mirgen,
Gəl Alıp-xan torpaqlarına,
Bu çöllərdə mallar gözür,
Boş qalmış yurdda dəfinə yatır,
Örüşlərdə mallar daha gözməsin,
1230- Boş yurdda dəfinə yatmasın.
Örüşdəki sürülərin yiyəsi,
Xan-Qız mən olmuşam.
Hələ saçımı altmış hörüyə ayırıram,

* Mifik quş obrazı

- Bu zəngin mülkləri mən saxlaya bilmirəm.
Çayanın talc yazısından qaça bilməzsən-
Çayan bəxtimizi birləşdirmiş,
Tanrı yazısından qaçmaq olmaz,
Tanrı hər ikimizi qovuşdurmuş,
Altı gündən gec qalmayaraq, gəl.”
1240- Tozağaca məktub yazıb,
Qara quzğunun qanadına bağladı,
Sonra Qara Quzğuna :
“- Xatının qahr, ”-deyib, durdu.
“- Ögər qaçıb gizli getsən,
Xatınını görməyəcəksən”, -dedi.
Qara Quzğunu buraxdı,
Qanadlarını görüb uçub getdi.
Ağ saraydan o çıxıb,
Qalxdı işıqlı göy.
1250- Saatay Mirgen ölkəsinə,
Qara quzğun uçub getdi.
Göy Xanın bağrından belə,
Qanad səsi gəlirdi.
Uca-uca yerlərdən,
Qanadı fit verirdi .
Uzaq yerdə uça da, quşların ağıllısı
Səsi gəlirdi, uçub o gözədən itdi.
Ondan sonra yaxşı qız.
Piçen Arıq, incəbel-gözəl,
1260- Ala quzğunun ayağına,
Bağı çəkib bağladı,
Altın masanın ayağına
İlgək salıb düyünlədi.
Qız bala onun tükünü, lələyini,
Dartıb yolur tullayırdı.

- Fağır Ala Quzğuna,
 Su vermədi, Piçen Arıq
 Piçen Arıq gecə-gündüz,
 Dən vermədi yem vermədi.
 1270- Altıncı gün bitməkdəydi,
 Bahadır-quzğun qayıtmırdı.
 Yeddinci gün qurtarırdı,
 Ondan səs-sorağ gəlmirdi.
 Qızıl masanın ayağında,
 Ala quzğun can çəkirdi.
 İki bacı yanaşı oturmuşdu,
 Qanad səsi eşidildi,
 Şaqqıldadı, fışıldadı.
 Alıp Qara Quzğun,
 1280- Haray-həşirlə uçub gəldi,
 Piçen Arıq xanım-qız,
 Qapını açıb gördü;
 Alp - Qara Quzğunun,
 Lələk qalmamış qanadlarında.
 O çıpaq qanadlarını yelləyir,
 Qalın mülkə enib gəlir.
 Ağ bəyzan evin qabağında
 Düşüb oturdu bir anda.
 Piçen Arıq xanım-qız,
 1290- [Olla] qapdı Qara Quzğunu,
 Gətirdi evə onu.
 Tavanın altına onu tullayıb
 Arxasıya qapını çəkdi:
 "Çatacağın yerə varıb,
 Çatıb görüb gəldinmi?
 Aradığın kimsəni,
 Tapıb, döndünmü?"

- Ağıllı yaxşı quzğun:
 "Uçub, görüb, gəldim," -dedi.
 1300- Pay-Sarıq-Xanın balası,
 Saatay - Mirgenə qabığı verdim".
 "- Saatay Mirgen, bu yerə,
 Gələrimi onunla?!"-soruşur.
 "- Saatay - Mirgen, yaxşı ərdi!
 Üç günə olacam!"-deyib.
 İnanmadı, qız bala
 İki quşu buraxmadı.
 İki yaxşı quzğunları,
 Hələ üç gün də saxladı.
 1310- Uzaq-uzaq yerlərdən,
 Bahadır atı kişnədi .
 Bu kişnərti gələn yerdən,
 Alp nərəsi uğuldadı göy qübbəsində,
 Uzaqdan kişnəyən atın,
 Yaygın sədası gəldi.
 Nal səsləri yaxınlaşır.
 Piçen Arıq yaxşı qız,
 Səsləri dinləyib, düşünür.
 1320- "Bu Ağ-sarı atın nal səsi,
 Səsi artır, yaxınlaşır..."
 Saatay - Mirgenin nərəsi,
 Yayılıb, yaxından eşidilir.
 Piçen Arıq, qız bala,
 İki quzğunu tutub,
 Buraxdı azadlığa.
 İki qara quzğun,
 Yerlə qaçıb, sonra uçdular.
 Uca dağ aşırımını uçandan sonra,
 1330- Qara Alp-Quzğun,

- Dişi Ala Quzğunun
Tükünü dimdiylə yolub səpirdi:
“- Dilin uzundu, lənət!..
Sənin üzündən olmadım”.
İki quzğun uzaq yerdə,
Şaqqıltıyla uçub getdi.
Onlar uçandan sonra,
Düzdən-dərədən atlı keçib,
Uca, əzəmətli Ağ Sına
1340- Alp-kişi bir anda çıxdı.
Atın ağzın toxdayıb duranda,
Aula boran püskürdü.
Uca dağın üstündə.
Alp-kişi nəyə çəkdi,
Auldakı xalqın yaxşıları,
Onda təəccüblə soruşdular:
” At keçməyənin yerdən at keçdi,
Damğası başqadı Ağ-Sarı atın,
İnsan sağ cənəzə yerdən,
1350- O alp -igid endi,
Vətəni başqadır alp-kişinin”.
Piçen Arıq qız bala
Böyük bacısına deyir:
“İçen Arıq, qız-bacı,
Ulu alp cənə girsə,
Altın masaya oturdarsan.
Alp-kişi oturmuşsa
Artıq-əskik danışma, bax-ha!
Ala tuluğu açarsan,
1360- Alarsan tuluğu,
Ala piyaləyə şərab tökərsən,
Alp-kişiyə piyaləni mən verəcəm,

- Bax-ha, çaça-bacı!
Lazım olsa belə, sözüvə fikir ver!
Alp kişinin qabağında,
Artıq-əskik söz söyləmə.
Dilin pisdır, böyük bacı.
Çalış ki, kəkələmiyəsən,
Dilinə görə söhbətini yənə,
1370- Alp- igid bəyənməz.
Gözlə, səliqəli olsam da,
Küsər, mənə təhqir edə”.
Təkrar-təkrar böyük bacısına,
Tapşır, öyüd verdi.
Ağ nağıl cənə qarşısına,
At gəldi kişinortıyla.
Polad üzəngi cingiltisi toxdayanda,
Qapı açıldı.
Qorxusuz kişilərin lap yaxşısı,
1380- Nəzakətli Ağ cənə girdi.
Yətdərincə qorxulu idi;
Qazan dibi ydi alın - batığ,
Qara gözləri zəhmli, qara fəncəndi,
Üzü- ağacdən yonulmuş kasa,
Başı- qoç başına bənəzəyir.
Gözlərinin arası,
Bəlkə üç qarış olar.
Astanada durub, ərin yaxşısı
İzn alıb ol verərək görüşdü.
1390- Olcəkləri, xəz papağı əlində,
Salamlaşdı qızlarla.
“İzən!”-dedi iki bacı
Cəsarətli Piçen Arıq
Saatay - Mirgen ərin yaxşısına,

- Çalışır ki, səliqəli-kübar görünsün.
Onlar görüşdülər, Saatay Mirgen
Güney tərəfdəki qoltuğda oturdu.
İçən Arıq yaxşı qız,
Ona müraciətlə dedi:
1400- “Kişilərin yaxşısı, oturun,
Yeyin-için!”
Saatay - Mirgen, nə-r-kişi
Masaya yaxın gəlib oturdu.
Aş verdilər, aş yedi igid,
Su verdilər, su içdi igid.
Piçen Arıq qız bala,
Bir söz danışdı.
İçən Arıq- böyük bacısı,
Qulluq edir, təklif verir.
1410- Ala tuluğdakı arağı
Ordan çıxarıb gətirdi.
Aul camaatı içmə tükənmişdi, -
Ala naxışlı cama şərab tökdü,
Kişilərin yaxşısına onu,
İçən Arıq özü verdi.
Kiçik bacısı Piçen Arığa,
Şərab verməyi unuttu.
İgid oturmuşdu, dedi:
“- Özünüz də dadına baxın !”
1420- İçən Arıq yaxşı qız,
Özü də bilmədi ki, necə içdi.
İkincini camlara tökəndə,
Onu da içdi yaxşı erkək.
İkinci də içiləndə,
İçən Arıq şərab içdi.
İkidən sonra üçüncü camı da

- Alp-kişiyə ikisi içdi.
Qızların yaxşısı İçən Arıq,
Dözmədi, sərxoş oldu.
1430- Qız bala danışdı, sözündən xəbəri yox idi,
Susmur, dayanmadan danışdı.
Qızların yaxşısı Piçen Arıq,
Pərt oturmuş, xəcalətli.
Qonağ Alp igid də oturub,
Üzünü ona çevirib deyir:
“Sakit yaşayıb, dolanırdım,
Piçen Arıq, pozdun sakit həyatımı,
“Yaxşı otlu yerlərdə,
Mallar yiyəsiz qalmış”-yazmışdın,
1440- Örüsdəki çoxlu mallar, bax-
Kiminsə olmasın!
“On yaxşı yerlərdə
Dəfinə var”-yazmışdın,
Yaxşı yerdə yatan dəfinənin,
Bəlkə bir yiyəsi çıxar?”
Saatay Mirgenin, alp-kişinin
Piçen Arıq, könlünə yatmır.
“Hər yerdə bir xan yoxmu,
Hər xanın, bəyin qızı olur,
1450- Oğr mənə qadın lazımsa,
Başqa yerdə də tapılar.
Sadəcə adı Piçen Arıq olmayacaq.
Amma, beləcə arvad olacaq”.
Alp igid doyunca yedi-içdi,
Sonra qızıl masadan qalxıb,
Papağını, əlcəyini götürdü,
Qızlara ehtiramla əl verdi,

- Yaxşı çərən onlarla vidalaşib,
Ağ imarətdən çıxdı.
- 1460- İki bacı atın nal səsinə dinləyir-
Atlı gedir, nal səsi taqqıldayır.
Piçən Arıq, yaxşı qız,
Hirsdən dağ kimi köpdü,
Səbiri yox yaxşı qızın,
Çay kimi, aşır-daşdı.
Surəti qardan da bəyaz,
Bir anda qaralıb durdu.
Surəti qan-qızılı rəngində,
Bir anda ağarıb durdu.
- 1470- Qız durub qapını dartdı,
Qızılı qapını təkliklə açdı.
Boylanıb, baxıb gördü ki,
İgid çıxmış cığıra.
On yaxşı at aulu yorğa keçib,
Yoxuşla qalxır dağa.
Qızın qanı lap qaraldı,
Hirsdən coşdu Piçən Arıq,
“Pəltək, qara cin, sənin üzündən,
Alp – igid gedir!”
- 1480- İçən Arığı, yaxşı qızı,
Təkliklə vurdu Piçən Arıq.
İçən Arıq yaxşı qızı,
Hikkəylə təkliklədi, döydü.
Sümüklərini, qabırğasını,
Az qaldı ki, sındırsın.
İçən Arığı, bacarıqlı qızı,
Təkliklə vurub taxtın altına saldı.
Acıq etməyən yaxşı qız,
Acıqla, incik uzanmışdı.

- 1490- Piçən Arıq, cəsur qız
Dönüb çıxdı həyələ.
Gəzir çəçpenin yanında,
Fırlanır, inləyib durur.
Gəzir, çəçpeni qucaqlayır,
Ona əliylə sığal çəkir.
Şirin avazla oxumağa başladı.
Nəqarəti zilə çəkdi.
Dağın uca yalı üstünə,
Qalxırdı igid alp.
- 1500- İki qulağına dolu,
Nəğmə səsi gəlib çatdı.
Atın yüyənini igid oğlan,
Dartıb onu toxdatdı.
Arıq-qəşəng Piçən Arığa,
Uzaqdan zəndlə baxdı;
Durmuş çəçpeyin yanında,
Ay kimi nur yaymaqdadır,
Ağ işıqlı dünyada
Onun bənzəri yoxdur.
- 1510- Ancaq lap aralanmışdı,
Yoluna davam etdi igid.
Piçən Arıq yaxşı qız,
Səsin ahəngini yüksəltdi.
Ağ nağıl cvin qabağında,
Daha zildən oxudu.
Yerin uca Ağ – Sın dağına,
Daha qalxa bilmirdi.
Saatay – Mirgen görürdü ki,
Gözəldən-gözəldi Piçən Arıq.
- 1520- Gümüşə tutulmuş sinəsində,
Oks edir günün şəfəqləri.

- Görürdü gözəl yaxşı qız
 Göyün-göyün oxuyur.
 Saatay · Mirgen düşündü ki,
 Yola gecikmək yaramaz,
 Yalı uca Ağ · Sın dağa
 Dərə-tərədən at çıxmışdı.
 Arxa tərəfinə dağın,
 [O] istəyirdi ki, keçsin.
- 1530- Saatay · Mirgen, yaxşı ər,
 Enməyə qərar verə bilmir.
 Atın başını yaxşı ər,
 Çevirib geri dartdı,
 Davam etdi baxmağa.
 Aydan nurlu Piçen Arıq,
 Çəpə yanında durmuş,
 Ay kimi işıq saçmadadır.
 Ona baxıb alp - kişi,
 "- O-o, Xudayam!" - deyib, durdu.
- 1540- "- Gözələ tay insan,
 Deyirlər, müdrik olur."
 Cadusunu çağırıb, qız bala,
 Alp-kışıyə sarı yolladı.
 Alp-kışinin ağıl-saqqızını,
 Oğurlayıb aldı.
 Yerin, Göyün qara gücünü,
 Yaxşı ərə tuşladı.
 Qorxusu yox Saatay · Mirgen,
 Ağılını, düşüncəsini itirdi.
- 1550- "-Bu qədər gözəl Piçen Arığı.
 Necə oldu bəyənəmədim?
 Gözüm yaxşı görmür, ha?
 Ağlım azğın olur, ha?"

- Atın başını alp-kışı,
 Döndərüb əksinə sürdü.
 O, varlı yurdlara tərəf,
 Yenidən enib düşür.
 Nəcib el, yaxşı tayfanın,
 "-Cin İrlək! -" söyləyibən, xoşu gəlmədi.
- 1560- Aula sarı gələn lovğa at,
 Aulun içindən keçdi.
 Ağ saray evin qabağında,
 Piçen Arıq həyacanla baxır...
 Tutdu atın yüyənini qız-bala,
 Onun əlindən tutub düşürtdü.
 Görüşərkən iki cavan,
 Salamlşıb, öpüşdülər.
 Görüşərkən, iki cavan,
 Qol-boyun olub, qucaq açdılar.
- 1570- Alıb yüyəni çəpəyə bağladı,
 Yaxşı qız Piçen Arıq,
 Qucaqlaşdı evə girdilər.
 Gözəl qız İçən Arığın,
 Gözəl-qəşəng İçən Arığın,
 Ağzı-burnu şişkin halda,
 Gülümsədi, gümrah qalxdı,
 Böyük masanı açdı.
 Dözümü yox Saatay · Mirgen
 Piçen Arıqnan oturub,
- 1580- Aş alıb, aş yedilər,
 Oturub qulluq etdilər.
 Su alıb, su içdilər.
 Oturub danışdı, güldülər,
 Araçon deyilən içkidən
 Camlara doldurdular.

Piçen Arıq, yaxşı qız,
 İçen Arıq yaxşı qıza.
 İçen Arığa şərəf verib,
 Qədəhi öncə ona uzatdı,
 1590- İçen Arıq, çaça-bacısı,
 Başını yelləyib etiraz etdi:
 “- Özizlərim, yavrularım,
 Daha mənə bəsdir, ”-dedi.
 Piçen Arıq, yaxşı qız,
 Qalxıb, küçəyə çıxdı,
 Saysız yaxşı xalqına,
 Ömr, sərəncam verdi:
 “- Qara gözlü elim, xalqım,
 Xan toyunu hazırlayın!
 1600- Kəhər daylı ilxıları qovun gəlsin!
 Kök dayları seçin, kəsin!
 Xana layiq, şan-şöhrətli,
 Bir bəy toyu başlayın!
 Çal daylı ilxıları qovun gəlsin!
 Qısır atları seçin, kəsin!
 Yorulmaz keyfi, şənliyi,
 Cəld icraya başlayın!..”
 Ulus-oymaqda xalq, insanlar,
 Qara milçək kimi uğuldadı.
 1610- Qaranquş tək qaynaşib,
 Qara kütlə tək toplaşdılar.
 Bir sonsuz toy başlandı,
 Bitməyən şənliyə qoşuldular.
 Alp-kişi Saatay - Mirgenlə,
 Arığ, gəşəng Piçen Arıq
 Altı gün toyxanada,
 Yaxın-uzaqla şənləndilər.

Yeddi gün müsafirlər-
 Seçkin el bəylərilə əyləndilər.
 1620- Doqquzuncu günə çıxanda,
 Toylanan şənlik davam etdi.
 Tozağacına yığılan bitəndə,
 Xalq şənliyi dağıldı.
 Qazandakılar tükənəndə,
 Saysız insan dağıldı.
 Şan-şöhrətli toydan sonra,
 Bahadır Saatay - Mirgen,
 İstəyirdi burda qalsın.
 Piçen Arığın torpağında yaşasın.
 1630- [Darıxan], səbirsiz Piçen Arıqsa,
 Heç istəmirdi burda yaşasın:
 “- Torpağı olan, əsl kişi,
 ”Yerim var”-, deyib-öyünə,
 Qiymətli varlı yurduna sənin,
 Niyə biz getməyək?
 Suları-[bulaqları] olan əsl kişi,
 “Öz suyum var, ”- deyib, tərifləsə,
 Qəşəng, cazib yurdunda,
 Niyə ev-ocaq qurmayaq, alanım?”
 1640- Sonra Saatay - Mirgen alp-kişi,
 Yola hazırlıq başlatdı.
 İçən Piçen, iki bacı,
 Yola birgə tədarük etdi.
 Ağ saray evdən
 Üç soylu-adam çıxdı.
 Dərəni-düzü tanıyan Ağ-sarı ata,
 Saatay - Mirgen atlandı,
 Öz ipək yallı,
 Ağ - Sabdar atına,

- 1650- Piçen Arıq atlandı.
 İçen Arıq, qız bala,
 Dəstədə soydaşıyla piyada getdi.
 Piçen Arıq xanım,
 Qorxmaz Saatay Mirgenlə,
 Ulu aulun arxasına çapdılar.
 Aulun qırağından-iki alp,
 Daş ocaqları talamağa girişdi,
 Talğanlı ocağ külünü dağa-daşa səpdilər,
 Qara gözlü xalqını,
 1660- Qalın yurddan qovdular.
 "Bu gözəl ulu məmləkəttə,
 Bir ulayan it belə qalmasın!"
 Piçen Arıq xanım bağırdı.
 O, mülkləri dağıtdı,
 Ulus, oymaqda insanlar,
 Çırpınır, əzab çəkir.
 Ağ çiçəkli örüşlərdəki malları,
 Onlar qovub aparır.
 İri cüssəli, güclü atlar,
 1670- O gen otlaqlardan köçmək istəmir,
 Sürülmək istəməyən dayları,
 Saatay Mirgen oxla vurur, öldürür.
 Nəhəng buğalar çöllərdə,
 Böyürür, köçmək istəmir.
 Böyürən, getmək istəməyən buğaları,
 Piçen Arıq kəsib-tökür, öldürür.
 Məgər örüş heyvanı deyilmi?
 Onu qovarlar-o gedər!..
 Örüş sürüləri yamacla, çöllə,
 1680- Böyürür, mələşir gedir.
 Xalq dağlardan, qayalardan

- Hönkürtüylə keçməkdədir.
 Yerin ən uca -Ağ - Sın dağı,
 Səhralarda boş qaldı.
 Külək güclü deyil, amma,
 Dağlar uğuldayırdı.
 Böyük Ağ Talay burulmadan axardı,
 İndi yiyəsiz deyər, burulğanla axırdı.
 Heç meh də əsmir, külək də yox,
 1690- Nədənsə o axır səslə-küylə.
 Örüş malları sürüldəndən sonra,
 Geniş qumlu, boz səhralarda,
 Böyük qunduzlar
 Təpələrdə qaçmağa başladılar.
 Səzsiz insanlar köçəndən sonra,
 Böyük Ağ Talayın sahilində,
 Auldakı yurdlarda
 Bayquşlar başladı ulamağa.
 Yer üzünün ən uca Kirim Sın dağına,
 1700- Tək-tük adamlar gəlirdi.
 Kirim Sın dağının üstündə,
 Çoxlu vəhşilər göründü,
 Şiş zirvəli Ağ Sın dağına,
 Pis Tumzux-Plö-Xarın,
 Cəld qalxdı, o, uzaqdan qayıtmışdı,
 Ovcunda bürünə isgənə var.
 Dağın hündür yalında,
 Qadınların yaxşısı durmuş.
 [Ovəllər] xalqı yaşayan torpağın,
 1710- O yan-bu yanına baxdı,
 Təəcübəlməyən, qadınların yaxşısı,
 İndi təəcüblə baxırdı:
 "Hansı qara Cın mənim,

- Gözəl, zəngin ölkəmi xaraba qoyub?"
 Qadınların yaxşısı durmuş,
 Gözlərindən qanlı yaş axır, ağlayırdı.
 Qadınlardan ən yaxşısının burnunda su,
 Donur, buz bağlayırdı.
 "Bu qara Cin kimdir,
 1720- Məni talan edib?
 Bu əziz, gözəl vətənimə,
 Çoxdandı gəlmirəm, sərgərdan oldum."
 Nəcib qadın oturdu,
 Hənkürüb ağladı, sonra saydı:
 "Altıмыш ildən çoxdu,
 Doxsan üç kişiyə getmişəm.
 Doxsan üç dəfə getsəm də,
 Bir xas kişi tapmadım.
 Ax, vətənim!"-deyərkən,
 1730- Nəcib qadın hənkürdü.
 Onun əla gözlərindən
 Yaş süzülür, düşürdü damcılar,
 Hər iki gözüdən,
 Yaş süzülür sə kimi.
 Göynəyib, əzab çəksə də,
 Həy ətrafa baxırdı.
 Qovulmuş mal sürülərinin izi,
 Günbatan səmtə gəldirdi.
 Onun məsum, gülürüz xalqını,
 1740- Yerin təkinə sürmüşlər.
 Örüş sürülərinin izinə baxır,
 Qum səhrasında müqavimət göstərmiş.
 Geniş qumlu çöllərdə,
 Böyük daylar, iri buğalar ölmüşdür.
 Qılıncla doğranmışlar.

- Örüşdəki hevanlar təzəyi,
 Qalmış burada təzədir.
 "Baxım hələ,
 1750- Kimdir mal oğurlayan?"
 Nəcib qadın gərdiş etdi altı kərə.
 Yeddi dəfə fırlandı,
 Qıyya çəkib o titrədi,
 Döndü qara tülküyə.
 Malların iz saldığı yolla,
 Qara tülkü götürüldü.
 Qumlu çöllərlə
 O, sürətlə qaçırdı.
 O yerdə elə səssiz qaçır,
 1760- Xəbərsiz idi, Göy Xan,
 Bir əlamət yox idi.
 O hündür otlara,
 Toxunmadan qaçırdı.
 Enli yarpaq kolları,
 O əzmədən, qaçırdı,
 Sanki qanadlı quşdur,
 O gah uçar, gah süzür.
 Altı günlük məsafəni,
 Zirək vəhşi qaçıb keçdi.
 1770- Qaçırdı, birdən gördü ki,
 Qarşısında dağ durur.
 Tələsən vəhşi-qara tülkü,
 Qaçaraq dırmaşdı dağa.
 Dağın o tayı ilə,
 Səssiz mal-həyvan gedir.
 Nəcib qadın dərhal durdu,
 Səssiz əsdi həyacanla.

- O, üç yarpağı,
Ota çevrilib yərə çökdü.
- 1780- Sanki yəhərə çökdü, at belinə bənzəyirdi.
O müşahidə edir, hər şeyi görürdü.
Çox sayılı otlaq malları,
Gedir on iki cərgəylə.
Onun malının cərgəsi yolda uzanır,
Onlar mələşir, gedir.
Onun qara gözlü xalqı,
Altı cərgəyə bölünmüş.
Sonsuz mehriban xalqı,
Qəm içində yol gedir.
- 1790- Örüş mallarının ardınca,
Doqquz qulac boylu,
Ağ-Sarı At çapır.
Ağ-Sarı Atın yanında,
Ağ - Sabdar At gedir.
Saatay - Mirgen, alp-kişi
Oxuyur, sürünü qovaraq.
Piçen Ariq, yaxşı qız
Nəqarətə qoşulur, yanaşdı onunla.
İçen Ariq, yaxşı qız.
- 1800- Tayfasıyla bərabər addımlayır.
Nəcib qadın Pis - Tumzux,
Hər şeyi sezir, görürdü.
Dağın at belinə bənzər,
Sanki daş yəhərində,
Qaynar nifrətlə oturmuş.
O oturub, baxdığı zaman,
On iki yaşlı qız bala,
Xalqdan qaçdı kənara.
Allahın quru otuna,

- 1810-Ürəyindəki dərdi boşaltdı:
“ İki gözü kor qızını,
Anam necə ata bilər?
Bozqırlarda, səhrada,
Yəqin həlak olaram.
Ucsuz- bucaqsız bozqırda,
Məni ölüm gözləyir”.
İki gözü kor qız durur,
Özünü əllərilə idarə edir.
Alp Saatay - Mirgen,
- 1820- Kor uşağı görəndə:
“- Böyük qumlu bozqırda,
Bir qız qaldı.
Piçen Ariq, xanımın,
Onu götürmək lazımdır”.
Piçen Ariq xanım,
Heç onu istəmir.
“- Hər iki gözü kordu,
Nəyə lazımdı ki?
Belələri çox rast gələcək,
- 1830- Hələ bizi bezdirəcək”.
İki gözü kor qız,
Qaldı qumlu çöllərdə.
Yaxşı örüş heyvanları,
Dağı, dərəni aşdı.
Qara gözlü xalq isə,
Getdi, gözdən itdi.
Pis - Tumzux oturduğu vaxt,
İki gözü kor qız,
Özəblə qalxdı dağı.
- 1840- At belinə bənzər, daş yəhərə,
Yaxın gəldi qız,

Üç yarpaqlı Ala-bula ota,
 İki gözü kor olsa da,
 "İzen me, mindi be"-deyib, durdu.
 Pis – Tumzux, nəcib qadın,
 Dərhal dönüb özü oldu.
 Orda görüşüb,
 Hər ikisi mehriban salamlaşdı,
 İki gözü kor qız da,
 1850- lərzəyə gəlib, özü oldu-
 Pis – Tumzuxun qarşısında,
 Nəcib qadın zühur etdi.
 Pis – Tumzux-Plö-Xarın,
 Ondən, soruşdu:
 "Cins örüş mallarını,
 Kim oğurlayır?
 Kim talən etmiş,
 Qiymətli, gözəl yurdu-muzu?
 Ögər bilirsənsə,
 1860- Anlat mənə, Kögil-Arığ?"
 Mehriban qadın Kögil-Arığ,
 Cavab verib ona dedi:
 "Kim talən edər,
 Qiymətli, gözəl yurdu?
 Onlar, iki bacı-
 Piçen Arıqla, İçen Arıq.
 Xalqı, örüş mallarını,
 İki qadın oğurlayır".
 Kögil-Arığ, qadınların yaxşısı,
 1870- Şikayətləndi, Pis – Tumzuxa.
 Sonra Kögil-Arığ,
 Pis – Tumzuxdan soruşdu:
 "- Nə zamandı sərgərdənsən-

Öziz, gözəl yurdu-muza qayıtmırsan?
 Pis – Tumzux, sən hardaydın,
 Yurdu-muz dağılanadək gəlsəydin?"
 Pis – Tumzuxun gözünün yaşı,
 İri-iri damcılarla yanağından axır.
 "- Mən qaynayan qara cinəm!
 1880- Çox uzun çəkdi avaralığımı", -dedi.
 Ay altında yer üzünü,
 Altı dəfə dolandım, Kögil-Arığ.
 Gün altında mən dünyanı,
 Çox dolandım,
 Könlümə yatan bir kişini,
 Hec yerdə mən görmədim".
 Nəcib qadın Pis – Tumzux,
 Ona müraciətə:
 "- Bizim qiymətli torpağımızda,
 1890- On yaxşı at doğulasıydı,
 Qaçan, bahadır atı,
 Hələ doğulmadımı, Kögil-Arığ?
 Bizim qiymətli vətənimizdə,
 On yaxşı alp doğulasıydı,
 Alpların ən yaxşısı,
 Məgər doğulmadımı Kögil-Arığ?"
 Mehriban qadını Kögil-Arığ,
 Kögil-Arığ dərindən ah çəkib, dedi:
 "- Atlardan o yaxşı atı,
 1900- Ala gözlərimlə görmədim,
 Alplardan daha yaxşı kişini,
 Öz qulaqlarımla eşitmədim".
 Nəcib qadın Pis- Tumzux,
 Yenə soruşdu:
 "- Altı dişli Ağ Qayada,

- Bir dayça doğulasıydı.
 Ağ Qayanın içində,
 Bir Alp -- igid yaranasıydı.
 Çayanın yaradacağı dayça,
 1910- Doqquz qulac boylu Ağ - Sabdar atdır.
 Tanrı ruhundan yaranacaq alpsa,
 Gözəl qız, Altın Arıqdır,
 Məgər hələ, Ağ Qayadan çıxmadılar?"-
 Deyib o, soruşdu.
 Mehriban qız Kögil-Arığ,
 Hənkürtüylə ağladı:
 "Ağ Qayanın içində,
 Ağ -- Sabdar at doğulmuşdu,
 Gözəl Altın Arıq da,
 1920- Demək olar, yaranmışdı.
 Piçen Arıq-iki bacı,
 Onları tələf etdi, öldürdülər.
 Alp atı, Ağ -- Sabdar,
 Olçatmaz yerdə öldü.
 Gözəl Altın Arıq da,
 Qüdsi yerdə həlak oldu.
 Ağ Qayanın içi,
 Qanla dolu durmuş,
 Ağ Qayanın içi,
 1930- Dağılmış, talan olmuş".
 Sonra mehriban Kögil-Arığ,
 Özü soruşdu:
 "- Pis - Tumzux-Plö-Xarın,
 Könlün istəyən təki et,
 Pis gündə, dəstək verəcək,
 Bacarığım yoxdu mənim.
 Çətinlikdə sənə kömək,

- Yollarını mən bilmirəm.
 Pis - Tumzux, daha səni,
 1940- Mən heç vaxt görməyəcəm
 Pis - Tumzux, sən də mənə,
 Heç vaxt görməyəcəksən.
 Qarğa sənə çatıb dimdikləsə,
 Mənə çatmaz, dimdikləməz.
 Məni qovub tutar vəhşi, dişləyər,
 Səni qova bilməz, dişləməz.!"
 Cəsur Kögil-Arığ,
 Ol uzatdı birinci,
 Onlar xudafizləşdi.
 1950- Sonra o çevrilib, fırlandı,
 Dönüb boz qaz oldu,
 Göyə uçdu.
 "- Pis - Tumzux, qoy həmişə torpaq sənə olsun!"-
 Uça-uça o deyirdi.
 "- Sənə çayında qoy həmişə su olsun!"
 Kögil-Arığ göydə süzüb deyirdi.
 Nəcib qadın Pis - Tumzux,
 Ona xeyir-dua verdi:
 "- Yol gedirsən-xeyirli olsun!
 1960- Qoy gələcək sənə olsun!
 Yola çıxırsan-yaxşı yol,
 Çağlayan gələcək, qoy sənə olsun!
 Nə zamansa keçmişdə,
 Bir savaş zamanı,
 Mehriban qadın Kögil-Arığ,
 Düşmüş Alıp-Xanın ölkəsinə.
 Alıp-Xanın ölkəsində,
 Kögil-Arığ, saçı ağarana qədər yaşamış.
 Qürbətə olsada,

1970- Pis yaşamamış.
 Uzaqdan eşidilən
 Çırpınan qanadların səsi batdı.
 Mehriban qadın Kögil-Arığ,
 Gözdən itdi.
 Onda qadınların yaxşısı,
 Pis -- Tumzux-Plö-Xarın,
 Uca Ağ -- Sın dağına,
 Sürətlə dırmaşib, çıxır.
 Otu quruyub ağarmış çöllər,
 1980- Ayağının altından geriye qaçırdı.
 Ucsuz bozqır, səhralar,
 Şütüyüb kiçilir, arxada qalır.
 Ağ -- Sının uca zirvəsinə,
 Sürətlə qaçaraq qalxdı.
 Nəcib qadın durmuş,
 Dağın o tərəfinə zəndlə baxır.
 Böyük aulun ortasında, Xanın evi yerləşir.
 Ağ nağıl evin qarşısında,
 1990- Heç kəs yox idi,
 İndi çəçpenin yanında,
 Doqquz qulac boylu
 Bir at durur-
 Tünd - səmənd at.
 Bahadır atı yəhərsizdi,
 Yüyənə sallanmış, o yuxulayır.
 Ağ evin qabağında,
 Bir Alp -- ıgıd uzanmış.
 Çulu, tərtiyi altına sərmış,
 2000- Yəhərin nalçası başı altında.
 Az qala qoyun başı boyda,
 Bürünc bir qəlyan,

Çəkir Alp -- ıgıd,
 Kürəyi üstə uzanaraq.
 Pis -- Tumzux Plö Xarın,
 Baxır, düşünür:
 "Bu nə qara cindir,
 Mənə əngəl olacaqmı?"
 Cazib, dilbər yurdundan,
 2010- Məhrum olmuş Pis -- Tumzux,
 Əzab çəkir, qıvrılır.
 Birdən durduğu yerdə,
 Pis -- Tumzux qıyya vurub əsdi-coşdu,
 Ağ Canavar olub,
 Durdu yerində:
 "Bələ əzab çəkməkdənsə,
 Qoy qara cin mənə vursun, "-o, düşündü.
 Uca Ağ -- Sının yamacıyla,
 O yan, bu yana gedir.
 2020- Uzanan Alp -- ıgıdsə,
 Heç yerindən tərpənmir.
 Bahadırın gözləri parlayır,
 O, uzandığı yerdən baxır.
 Nəcib qadın düşündü ki,
 Alp onu vuracaq, ancaq alp vurmadı.
 Ağ Canavar aulun,
 Arxasına endi.
 Aul arasından, Ağ Canavar,
 Alp-kışıyə yaxın gəldi.
 2030- Bir az aralı, qıraqda
 O, yanpörtü dayandı.
 Alp-kışı onda da,
 Kamana əl atmadı.
 Güya onu görməyən, Ağ Canavar

- Bir az da yavuq gəldi.
İki addım atıb qabağında,
Ağ Canavar dayandı.
Uzanmış alp-kişi,
Onda belə söylədi:
- 2040- “-Xanım anam, Pis - Tumzux-Plö-Xarın,
Niyə bu görkəmdə gəzirsiniz?
Nəyə bilmək istəyirsiniz?”
Nəcib qadın Pis - Tumzux,
Diksinib, geri sıçradı.
“- Ana, siz ki, xeyirxahsınız,
Niyə qəzəbli vəhşiyə çevrilmisiniz?
Bax, tanı məni,
Bəyəm məni tanımırırsınız?”
Bir silkələnib, titrədi Pis - Tumzux
- 2050- Çevrilib öz cildinə girdi.
Sonra yaxına gələndə,
İgid qalxıb oturdu.
Alp - igid o çatmamış:
“-İzən mə, xanım ana!”-dedi.
Nəcib qadın aralıdan,
Salamlaşıb, görüşdü.
Pis - Tumzux-Plö-Xarın,
Təəcübə soruşdu:
“-Bu yerlərdə mənə-ana deyən,
2060- Bir kimsəm yoxdur.
Hansı yerdə yerləşirsiniz?”
Pis - Tumzux soruşdu:
“- Hansı çaydan su içirsiniz?”-deyib,
Gərmiş edib, soruşdu:
“-Atan-anan kim olmuş?
Adı-sanı necəydi?”

- Bəli, o gənc-igid baxıb,
Oturub, gülümsəyir:
”-Niyə belə söyləyirsiniz, xanım ana
- 2070- Məgər yadınıza gəlmiş ?,
Yer kürəsinin qırağında.
Orda üfün yanında,
Qara-Xum dağının altında,
Qara-Xum dənizinin sahilində.
Otlaqdakı malların yiyəsi,
Xalqın, camaatın Xanı- bəyi,
Doqquz qulac boylu,
Qara-Kürən atlı,
Küçün-Kürəldəy alp-kişi
- 2080- Adlı yaxşı adam mənim atamdır.
Pis - Tumzux-Plö-Xarınsa,
Mənim anam olur.
Doqquz qulac boylu,
Qara-Səmənd atlıyam,
Atamın verdiyi ad-sanım,
Alp Xulətay olmuş”.
Pis - Tumzux, gözəl qarı
Dinləyir, səbirsiz, heç nə anlamır.
Səbirsiz Pis - Tumzux xatırladı ki,
- 2090- Yer üzünü gəzərkən,
O, çoxlu ərə getmiş.
Hansı ərə gətşəydi,
Cəmi bir gecə yatardı.
İstisna olurdu bəzən,
Üç gecə gəzələyirdi.
Küçün-Kürəldəysə,
Ondan ayrılı bilmirdi, zorla saxlayırdı.

- Bir ilədək yaşamışlar,
 Sonra fürsət düşən kimi,
 2100- Küçün-Küreldeydən o qaçmışdı.
 Küçün-Küreldey biləndə onu qovmuş.
 Canını qurtarmaq üçün Pis - Tumzux,
 Qum səhrasıyla qaçmışdı.
 Doqquz qulac boylu,
 Qara-kürən at,
 Pis - Tumzux-Plö-Xarina,
 Demək olar ki, çatmışdı.
 Küçün-Küreldey, bahadır-kişi
 2110- Pis - Tumzuxun nəfəsini kəsmişdi.
 Qumlu çöllərlə qaçanda,
 Ondən nədə düşdü...
 Ona yüngüllük gəlmiş, o sə həy qaçmışdı...
 Qara-kürən at geri qaldı...
 Yaddaşına zor gəlmiş,
 Özəmətli Pis - Tumzux xatırladı.
 Küreldeylə yaşayanda,
 Ondən bala tutubmuş.
 Darıxıb, ondən qaçarkən,
 2120- Onun oğlu, alp Xulatay,
 Orda doğulmuş... qalmış...
 Nəcib qadın oğluna yanaşmış,
 Onunla nəzakətlə görüşdü.
 “- Ana, sizi axtara-axtara,
 Yər üzünü çox gəzmışəm.
 Yər üstündə tapmayanda,
 İstədim ki, Yərin altına düşüm,
 Ana, sizin ölkəniz hardadı?
 Hansı yerdə yaşayırsınız?”

- 2130- Anası Pis - Tumzux ona qısılib,
 Belə söylədi:”- Mənim balam,
 Bax, bura idi, -dedi,
 Mənim qiymətli, gözəl ölkəm”.
 Onda igidlər igidi igid Xulatay,
 Anasından soruşdu:
 “Ücsüz-bucaqsız bozqırlarda,
 Çoxlu doğmuş-törəmiş,
 Yaxşı örüş sürüləri vardı,
 Onlar hara getmişlər?
 2140- Öyri qollarıyla axan enli çay qırağında,
 Mənə saysız xalq vardı,
 O qaragözlü xalqdı -,
 Harə getmişlər, onlar?”
 “Bu yurdda, yurdların sahibi
 Alıp-Xan adlı Xan yaşamışdı,
 Alıp-Xanın zamanı keçmiş,
 Yəqin o çoxdan ölmüş.
 Alıp-Xanın ölkəsində
 İki bacı yaşayırmış...
 2150- İçənə Piçən - iki bacı...
 Altın-Seçzenin qızları...
 Böyük, gözəl ölkəmizə,
 Piçən Arıq fikirləşib, pislik etsin,
 Daş ocaqları...uçurtmuş, getmiş...
 Külü kömürlə o səpmiş...getmiş...
 Pay-Sarıq-Xanın oğlu
 Saatay-Mirgenə orə getmiş.
 Örk etdiyim gəncim Xulatay,
 Bu qiymətli gözəl ölkədə,
 2160- Alıp-Xanın torpağında,
 İgidlərin ən igidi doğulasıydı...

Bir dayça da doğulasıydı...
 Düzü, Ağ Qayanın içində,
 Özündən... Altın Arıq doğulmuş.
 O qüdsi yerdə atların ən yaxşısı,
 Görünür, tələf olmuş,
 O ilahi yerdə gözəllərin gözəli,
 Görünür, həlak olmuş.
 Qara-Səmənd atın çulunu qoy,
 2170- Yəhər sal sevimlim, gedək baxaq-
 Yerin uca zirvəli dağı Kirim - Sına,
 Qalxaq, görək nələr olmuş".
 Bahadırların ən yaxşısı Xulatay,
 Atı-cins səməndi yəhərlədi.
 Ağ evin qabağında,
 Cins-Kükroək atla attandılar.
 Atı çevirib onlar,
 Aulun arxasına çapdılar.
 Aulun içiyə iki kübar at sürdü.
 2180- Auldan ləpirləri izlədilər.
 Onlar yamacın ortasına,
 Qalxanda, gördülər ki,
 İri qayalar, daşlar,
 Təpə kimi qalanmışlar.
 Nəcib xanım Plö-Xarın,
 Özü anladı ki,
 Alıp-Xanın oğlu da.
 Burada, həlak olmuş...
 Piçen Arıq, lovğa qız,
 2190- Onu öldürmüş, basdırmışdır.
 "Öziz gəncim Xulatay,
 Bu daşları kənara at, "
 Atdan enib yaxşı igid,

O daşları nəvə çəkib tulladı.
 Altı yaşlı soylu ərlərin yaxşısı,
 Meyidi kəsik-küsük, param-parçadır
 Onun bədəni qızıldandı,
 Ay parçası, nur saçır...
 Onun bədəni gümüşdəndi-
 2200- Gün parçası bərq vurur.
 İmlə şəfa verdi Pis - Tumzux,
 İmdən imə keçdi, can verdi.
 Nəcib qadın tom verdi,
 Tomdan şəfəli rəya gəldi.
 Yenidən dirildi ərlərin yaxşısı,
 Yenidən bütün oldu.
 İki nəcib adamla salamlayıb,
 Ol-ələ görüşdü altı yaşlı oğlan.
 İki nəcibi salamlayarkən,
 2210- Nəzakətlə baş əydi.
 Ecazkar qadınların yaxşısı,
 Burda belə dedi:
 "Gəlin qalxaq uca Kirim Sına
 Gedək görək nə var orda".
 İki oğlanla bərabər,
 Kirim-Sığa çıxdı onlar.
 Kirim-Sının zirvəsində,
 Ağ Qayaya çatdılar.
 Altı dövrə vurdu qadınların nəcibi
 2220- Yeddi kərə yanından keçdi.
 Dövrə vurarkən o,
 Başqa canlı səsiylə nəvə deyirdi.
 Pis - Tumzuxun tələffüzü,
 Başqa canlılığın ahəngiydi.
 Altı tinli Ağ Qayaya dövrə vurarkən,

Qayaya bir topik vurdu.
 Ağ Qaya qapısız durarkən-
 Qapı peyda olub, açıldı.
 Ağ Qaya tünüksüz idi,
 2230- Tünük peyda olub, açıldı.
 Nəcib qadın qızıl qapını
 Çəkib açıb girdi
 Sanki içəri Ayın, Günün
 Şüası ilə dolmuşdu.
 Orlərin yaxşısı altı yaşlı oğlanla,
 İgid-alp Xulətay da içəri girdi.
 Doqquz qulac boylu,
 İpək yallı Ağ - Sabdar at,
 Başı kəsilmiş, dəmir dirək üstündə,
 2240- Başsız uzanıb qalmışdı.
 Dayçanın da başı,
 Dəmir dirəkdən sallanırdı.
 Geniş daşın üstündə,
 Özündən doğulan Altın Arıq uzanmış.
 Gözəl qız,
 Nəfəs almadan uzanmış.
 Qadınların nəcibi,
 Pis - Tumzux-Plö-Xarın,
 Gözlərdən gözəl gızı,
 2250- Qucağına alıb oturdu:
 "Belə munis, ilahi yerdə,
 Demək, əzizim həlak olmuş,
 Belə müqəddəs, saf yerdə,
 Demək, bu tələf olmuş".
 Qəm bilməyən nəcib qadın,
 Burda sarsılıb qəmlənir.
 Plö-xarın, xanım-xatın

Oturub, əzab çəkir.
 O, iki soylu gəncə,
 2260- Aramla söyləyirdi:
 "Çayanın yaratdığı dayça, -
 İpək yallı Ağ Sabdar at,
 Yenidən doğulacaq, övladlarım,
 Tanrı sevimlisi, qızların ən gözəli,
 Altın Arıq, cəzakar qız,
 Enli daşın üstündə
 Yenidən yaranacaq.
 Həçanki işıqlı dünyaya
 Ağ - Sabdar at gələcək,
 2270- Ağ Sabdar atın qabağına
 Çıxa bilən bir at olmaz.
 Altın Arıq, gözəllərin gözəli
 Ağ Qayadan çıxanda,
 Bu dünyada Altın Arıqdan
 Kimsə üstün ola bilməz...
 Örüslərdəki mal-həyvanlar,
 Yenidən örüslərdə olacaq.
 Saysız insan yaşayan yerdə,
 Yenidən insanlar yaşayacaq.
 2280- Böyük zəngin ölkədə,
 Üçünüz də-iki qardaş, bir bacı- yaşayın...
 Örüsdəki malların yiyəsi,
 Alıp-xanın oğlu olacaq.
 Altı yaşlı oğlan
 Xalqın Xanı olacaq.
 Altın Arıq, qızların ən gözəli,
 Hörmətlə, izzətlə yaşamalıdır.
 Ona xidmət etməkçin,
 Altı qulluqçu qız yollayın,

- 2290- Qızların ən yaxşısına çətin olar,
Su daşımağa özünə izn verməyin.
Olahəzrət qıza çətin olar,
Kipi özünün geyməsinə izn verməyin.
Alıp-xanın oğlunun adı-
Xan Çibetcy olacaq.
O, doqquz qulac boylu,
Qara-Kürən atla gəzəcək.
Siz atabir olmasanız da,
O, sizə doğma olacaq.
- 2300- Siz anabir olmasanız da,
Anabir doğma olacaqsınız.
Kiçik bacınız Altın Arığa,
Hər zaman rəhm edin.
Oğər Ağ - Sabdar at sağ olacaqsə,
Ata Vətəndən məhrum olmayacaqsınız,
Oğər Altın Arıq sağ olacaqsə,
Ana Vətən xoşbəxt olacaq.
İşitdinizmi, övladlarım?
İki kərə söyləməyəcəm”.
- 2310- Qadınların yaxşısı,
Altın Arığı yudu.
Enli daşa uzatdı,
İmnən-tomnan şofa verdi.
Çarə etdiyi əza,
Şofa verəndi,
Verdiyi rəya dərmanı,
Sağlıq gətirəndi.
Şofa verən əzəni,
Oğlanlara göstərmədi.
- 2320- Sonra dönüb nəciş qadın,
Atın başını qaldırdı.

- Ağ - Sabdar dayçaya da,
Şofa verib sağaltdı.
Dayçaların yaxşısı,
Yenidən doğuldu.
Qızların ən yaxşısı, enli daşda,
Gözlərini açdı, qalxıb oturdu.
Gözəl qız,
İşıq saçdı, sanki Aydı.
- 2330- Onun kiçik saçları,
Sallanır, yellənirdi.
Yeni doğulmuş,
Hələ özünə gəlməmiş.
Pis - Tumzux- Plö-Xarın,
Onunla yanaşı oturub,
Ona sığal çəkirdi.
Sığal çəkib, danışdı, -
“Alıp-Xanın yurdunda, əzizim,
Mən üçüncü nəsləyə yaşadım,
- 2340- Gözə görünməz məkirli cinlərdən,
Mülkü qorudum, dağıtmağa qoymadım.
Altı dişli Ağ-Qayada,
Özüm doğulub, ordan çıxdım.
Ağ Qayanın içinə girmək,
Mənə yasaq idi.
Sən həlak olduğunçün,
Ora girməyə məcbur oldum.
Ağ Qayadan daha çıxmaq,
Olmaz mənə.
- 2350- Ay altındakı dünyanı,
Mən altı dəfə gözdüm.
Mənim gözdüyüm yerləri,
Ağ - Sabdar at dolanacaq.

- Mənim gəzdiyim o yerləri,
 Özizim, sən gəzməli, dolanmalısan,
 Böyük, gözəl vətəni,
 Sən qorumalısan.
 Mənim əvəzimə,
 Siz yaşayacaqsınız.
- 2360- Örüş sürülərinin yiyəsi,
 Sənin böyük qardaşın,
 Çibətcəy olacaq.
 Hərçənd siz doğma deyilsiniz,
 Ancaq o, sənə doğma kimidi.
 Bu igid Xulətay isə,
 Sizin böyük qardaşıınızdı.
 Siz-hər üçünüz nəcib soydansız,
 Dəstək verin bir-birinizə.
 Qardaşcasına var olun.
 Enli kürək məkrli cənlərə,
 İmkan verməyin qalib gəlsin.
- 2370- Pəncəli, məkrli cənlərə,
 İmkan verməyin alnınıza belə çırtma vursun!
 Sizin böyük, gözəl yurdunuzda,
 Qoy qeyrətiniz tükənməsin!
 Sizin varlı, gözəl yurdunuzda,
 Qoy bərəkətiniz tükənməsin!
 Daha sizə deyilsə,
 Sözüm yoxdur, əzizlərim!
 Tanrıdan mənə ayrılan,
 Ömrüm bitti, əzizlərim!
- 2380- Artıq ölən vaxtımdır,
 O biri dünyaya gedən vaxtım gəlir.
 Altı dişli Ağ Qayadan
 Təcili, dərhal çıxın.

- Ağ Qayanın içində siz
 Mənimlə bəhəm qala bilməzsınız,
 Haçan örüş mallarını,
 Axtarmağa gedəcəksiniz,
 İki bacı - İçeni, Piçeni,
 Tutun dərhal öldürün.
- 2390- Özlərini ələ verməsələr,
 Atlarınızı insafsızca qovun,
 Gən dünyada,
 İzləyin. tutun,
 İrlək cinsindən- iki bacını,
 Oynaqlarından ayırın,
 Sonra məhv edin,
 Böyük alovlu tonqalda yandırın,
 Onların külünü-tozunu,
 Küləklərə sovurun,
- 2400- Bir də yer üzündə,
 Belələri doğulmasın, dirilməsin”.
 Üç nəcib soylu cəsuru,
 O, Ağ Qayadan çıxartdı.
 Onlar çıxandan sonra,
 Pis Təmzux qapını açıb:
 “Necə gözəldir,
 Öziz Günün kürəsi!
 Fırlanan Ay kürəsi də,
 İləcə, həyacanıyla!
- 2410- Bu geniş dünyada
 Daha Pis Təmzux olmayacaq,
 Aydın səma altında,
 Artıq Pis Təmzux gəzmir,
 Ağ Qayanın qapısı,
 Bir daha açılmayacaq.

Pis Tumzux- Plö-Xarını,
 Bir daha görməyəcəksiniz.
 Altı tinli Ağ Qaya,
 Ağ daş olub səpiləcəkdir.
 2420- Pis – Tumzux dağın,
 Oks-sədası olub, əriyəcəkdir.
 Altı tinli Ağ Qayadan,
 Özizlərim, çəkilin kənara!
 Altı dişli Ağ Qaya
 Bu an dağılacaqdır”.
 Onun üç qan qohumu dərhal,
 Geriyə sıçradı.
 Ağ Qayanın içindən,
 Tənha bir səs yayıldı:
 2430- “Sizin işıqlı, gözəl vətəninizdə,
 Xoşbəxt yaşayın!”
 Ağ Qaya bir anda,
 Parçalanıb, dağıldı...
 Kirim-Sının zirvəsinə,
 Ağ daş kimi səpildi.
 Bundan sonra üç nəcib soylu,
 Aula cəməyə başladı.
 Boşalmış mülkərin arasından,
 Ağ sarayın günçıxanına gəldilər.
 2440- Üç nəcib soylular atları bağladı,
 Ağ evə girdilər.
 Böyük evdə
 Böyük qərar alındı.
 Xulətay böyük kimi,
 Danışıb, yönləndirdi.
 Yaxşı ölüş mallarını
 İziylə axtarmalı.

Yeyin gedib, qaragözlü xalqa,
 Arxadan çatmağı qərara aldılar.
 2450- O gecəni səhərdə,
 Məsləhət, məşvərət etdi onlar.
 Sübhün səfəqləri görünəndə,
 Onlar hazırlaşdılar, tədarük etdilər.
 Yaxşı atların üstündə,
 Yuxarıda oturmuşdu iki alp,
 Altı yaşlı soylu kişi,
 Gəldirdi piyada, atsızdı.
 Boş mülklərin arasından,
 Üç soylu izə düşüb, getdi.
 2460- Şiş uclu Ağ – Sın dağın yalına,
 On yaxşı atlar qalxdılar.
 Xulətay durmuş, dağın o tərəfinə,
 Diqqətlə baxır, seyr edir.
 Altın Arıq, gözəl qız da,
 O tərəfə baxırdı.
 Heç nəyi bilmirdi,
 Heç nəyi anlamırdı.
 Hansı torpağa sürülmüş,
 Onların saysız ölüş malları?
 2470- Yoxa çıxıb, yoxsa gedib,
 Günbatan tərəfdəki torpaqlara?
 O səmtə yol aldılar,
 Dağdan cəməyə başladılar.
 Ucsuz-bucaqsız çöllərə yətəndə,
 Atlar dişlərini qıcadıb götürüldülər.
 Kişilərin cəsuru altı yaşlı oğlan,
 Ağ quşa çevrilmiş,
 Quşların ağıllısı, qanadları gərərkək,
 Şığınmışdı Göy Xana.

- 2480- Göy Xanın dərin dibindən,
Qanadların şaqqıltı səsi gəlirdi.
O qanadlarını çalanda,
Qanadları gurlayırdı.
Aşağıda qara torpaq,
Yüyrük kimi yellənirdi.
Yuxarıda dərin göylər,
Xəlbir kimi süzülürdü.
Atların yaxşıları qaçırlar,
Dağdan dağa tullanır,
2490- Dağdan dağa iki soylu uçurlar,
Atları zorla uçurdurlar.
Başqa torpaqlarda,
Yaxşı atlar qaçırlar.
Başqa cür sulu çaya,
Alp – igidlərin yaxşıları çatdılar.
Onların qiymətli, dağıdılmış vətəni,
Uzaqda-bir aylıq yolda qalmış.
Uzaq, özgə torpaqlara,
Yaxşı atlar varid oldu.
2500- Dağılmış, ana yurdun,
Özü uzaqda olsa da, yaddaşda o canlıdır.
Başqa surətdə xalqın torpağına,
Kişilərin yaxşıları girmişlər.
Xulataş altdan fikir verir,
Altın Arıq-yeniyyətə qızın,
Altmış hörüyü hələ,
Çiyininə çatmır, çubuq kimidir.
Gözəl qız Altın Arıq,
Ay təki işıq saçır.
2510- Onun əlli hörüyü
Çiyininə yetmir, biz kimidir.

- Qudrətli qız,
İşıq verir günəş kimi.
Çıxan günəşdən,
Qız azacıq bəyazdır.
Gerçəkdən ən yaxşı qız-
Gözəllərin gözəliydi.
Özəmətli Xulataşın,
Ağlında hər nə desən vardı,
2520- Altın Arıq, gözəl qıza,
Onu qara nəfəsi çəkirdi.
Anadan gəlmə görmədiyi,
Qara ehtirasla alışıb,
Özəmətli Xulataş,
Altın Arığa çoxlu sözlər deyirdi.
Tünd-Sarı Atlı Xulataşın,
Başına qara fikirlər gəlirdi.
İgid-qız Altın Arığı,
Özünə nişanlamaq gəldi ağlına.
2530- “Yaxşı qız Altın Arıq,
Qoy özgələr pis olsunlar bir-birinə,
Bizim aramızda isə Altın Arıq
Qoy həmişə xeyir olsun.”
Yaxşı qız Altın-Arıq,
Heç bir şey anlamadı.
“Xulataş, başqaları bir-birinə pislik etsin,
Bizim aramızda isə qoy həmişə xeyir olsun.”
Kişilərin yaxşısı onunla yanaşı at çapır,
Ölini onun çiyininə qoyur,
2540- Qızların da yaxşısı,
Ölini Xulataşın çiyininə qoydu.
Pis – Təmzuxun oğlu,
Özəmətli Xulataş,

- Fikirloşib düşündü:
 “Çibetey mane olar mənə,
 Oğor Çibeteyi öldürsəm,
 Evlənməyə kimsə mane olmaz”.
 Böyük bahadır Xulataş,
 Oxu oxdandan çəkdi,
 2550- Göy Xanın dibində,
 Qardan bəyaz, ağ quş.
 Səslə, xışiltıyla süzürdü.
 Alıp-xanın oğlu-
 Altı yaşlı oğlan,
 Buludsuz uca göylərin,
 Təbəqələrindən enib sürətini azaltdı.
 İgid ucu deşib-yortan oxu,
 Kamanın totiyinə qoydu.
 Xulataş ucu fit çalan oxu,
 2560- Buraxmağa hazırlaşdı.
 Atın üstündə oturub,
 Altı yaşlı oğlanı o, nişan alır.
 Oxun ucu, sarı buynuzla bəzənmiş,
 Naxışın tuşuna çatanda,
 Onun, sərt baş barmağının ucu,
 Qanlı sanki dolmuşdu.
 Kürəyində iki arxa kürəsi,
 Bir-birinə tuş oldu.
 Sarı buynuzla bəzənmiş,
 Küknar ox,
 2570- Titrədi, vıyiltıyla uçub fit çaldı.
 Qardan bəyaz ağ quşu ox
 Ortasından yorttu-deşdi.
 İki soylu çapdı,
 Atlarını saxlamadı.

- Göy Xanın dərin qatında,
 Altı yaşlı oğlan,
 Həlak olub, öldü.
 Qanad çalib son dəfə,
 Kəlləmayallaq aşib,
 2580- Düşdü qara torpağa.
 Ceyran otu ilə örtülmüş səhrada,
 Onun qızıl meyidinə Ay işığı kəfən çəkdi.
 Yaşıl ceyranotuyla örtülü səhrada,
 Onun gümüş meyidi işıqlandı Gün kimi.
 Dünyanın axırına,
 Hər iki at çapıb gəldi.
 Göy üzünün təməl dirəyinə,
 İki bahadır baş alıb gəldi.
 Tanımadıqları yerlərə çatanda
 2590- Buranı görüb başa düşdülər ki,
 Bura Saatay Mirgenin yurdudu,
 Sarıq-Sın dağı odur ucalır.
 Bir göz qırpımında,
 Hər iki at dağa qədər çapdılar.
 Sarıq-Sının uca zirvələrindən birinə,
 Onlar qalxıb dayandılar.
 Dağın uca yerindən,
 Dayanıb baxırdılar,
 Dağın o tayına.
 2600- Böyük Sarıq-Talay axır...
 Sarıq-Sının ətəyində,
 Saysız heyvan otarırlar.
 Böyük Sarıq-Talayın sahilində,
 Saysız insan yaşayır.
 Varlı aulun ortasında,
 Durur Xanın evi.

Xan evindən kənarda,
 Qızların evi durur.
 Doqquz qulac boylu Ağ – Sarı At,
 2610- Çəpərdə bağlı hazır.
 Qorxusu yox Saatay – Mirgen
 Evdə idi.
 Haçan Piçen Arıq xanım,
 Bu torpağa yetişmişdi,
 O nəcib qadın olmuşdu.
 Onun iki saçı kürəyini örtmürdü.
 Doqquz qulac boylu,
 Ağ – Sabdar atın zəhmindən,
 Nəcib qadın Piçen Arığın,
 2620- Dizləri əsdi, damarları gizildədi.
 Doqquz qulac boylu,
 Tünd-səmənd atı,
 Onlar heç vaxt görməmişdi.
 Özəmətli Xulataı,
 Heç kəs burda tanımırdı.
 Erkəklərin yaxşısı Saatay – Mirgen,
 Düşündü: "Nərə çəksin",
 O, nərə çəkməmiş,
 Xalq təəcüblə söyləndi:
 2630- "Əcaib atlar dağı aşdı,
 Başqa damğalı-iki atdı.
 Nəhəng igidlər dağı aşdı,
 Başqa görkəmdə adamlardı.
 Piçen Arıq, iki bacı,
 Saatay – Mirgenlə həyətdə oturmuşdu.
 Ağ-Xan evinin qabağına,
 Atlar gəlib çatarkən,
 Polad üzənginin səsi,

Cingildəyib xırçıldadı.
 2640- Qızıl qapı açıldı,
 Kip geyinmiş iki nər gəldi.
 Ol uzadıb görüşdülər,
 Ev yiyəsi də salamlaşdı.
 Təzim edib salam verdi,
 Ev yiyəsi də təzimlə salam aldı.
 Hər iki nəcib alp keçib,
 Otağın güneyindəki qoltuğa oturdular.
 Piçen Arıq, iki bacı
 Masaya yeni süfrə saldılar.
 2650- Dadlı ot yeməkləri,
 Daşdılar, düzdülər.
 Ləzzətli ot parçalarını,
 Qoparıb qaba qoyurdular.
 Alp-kişi Saatay – Mirgen,
 Onları dəvət etdi:
 "Oturub, əzizlərim,
 Aş yeyib, su içəyin".
 Qara-Səmənd atlı Xulataı,
 Papağını, əlcəyini kənara atdı.
 2660- Böyük masaya tərəf,
 Gördü oturmaq gərəkdə.
 Altın Arıq, gözəl qız da,
 Onun yanında oturdu.
 Dadlı, ləzzətli oti,
 Onlar həvəslə yeyirlər.
 Həlim bişmiş dadlı oti
 Sanki çeynəmədən udurlar.
 Aş yeyib, su içəndən sonra,
 Saatay – Mirgen soruşdu:

- 2670- "Yeriniz hansı torpaqlarda?
Suyunuz hansı çaylarda?
Kimdir ata-ananız,
Nədir adınız-sanınız?
Paltarınız küləkdən bozarmış,
Deyəsən aydan çoxdu, uzaqdanmı gəlirsiniz?
Otəyinizi külək süzmüş,
Hansı ölkədən belə gəlirsiniz?"
Xulatay oturduğu yerdən,
Dərhal cavab verir:
- 2680- "Mənim yaşadığım ölkə,
Ağ Sın dağımın otəyində.
Mənim içdiyim su,
Böyük Ağ Talay çayında.
Mən Küçün-Küreldey oğlu
Alp - igid Xulatayam.
Doqquz qulac boylu,
Tünd-Səmənd atla gəzirəm.
Pis Tumzux-Plö-Xarın,
Mənim anam idi.
- 2690- Ağ Qayanın öz içində doğulmuş,
Gözəl qız Altın Arıq.
O, Ağ Sabdar atla gəzir,
Mənim nəcib xanımım.
Örüş mallarımızı axtarıq,
Xalqımızı axtarıq".
Özəmətli Saatay Mirgen,
Var-gəl edib, deyindi:
"Öziz dostum Xulatay,
Örüş malınıza gəlmişsinizsə,
2700- Mənim mülkümdədir.
Sizin xalqınız,

- Hec azalmamış.
Malınız necə gəlirsə,
Eləcə də sürərsiniz.
Xalqınız necə gəlirsə,
Eləcə də apararsınız.
Oğər malınız az olarsa,
Malınıza mal qoşaram.
Oğər xalqınız az olarsa,
2710- Öz adamlarımı qoşaram
Piçen Arıq, gözəllərin yaxşısı
Xulataya "qardaşım"-dedi.
Alp - igid Saatay Mirgenə
Ona " Mənim qayınım"-dedi.
Qadınların yaxşısı,
Araçan şərabi gətirdi.
Naxışlı böyük parçı
Doldurub ona verdi.
Orada şən oturmuşlar,
2720- Araçan içib məst olurlar.
Piçen Arıq, gözəl qadın,
Nəğmə deyir ahəstə.
Piçen Arıq, cəsur qız
Asta keçir nəqarətə.
Kişilərin yaxşısı Xulatay,
Saatay Mirgenlə söhbət edir:
"Yerin o qırağından bu qırağına,
Məsafə çox böyükdür.
Bizim yerlərdən bu yerlərə,
2730- Deyəsən, bir qəbilə keçirmiş.
Görəsən, bu el-clat kim olmuş,
Çoxu asılı qalmış
Boğazından, ağacların

Aşağı budaqlarında?"
 İgid Saatay – Mirgen,
 Cavab verərək, dedi:
 “- O adamlar uzaq səfərə dözmədilər,
 Yolda qırılıb öldülər.
 Torpaqdakı həşaratlar tələf etməsin deyə
 2740- Onları mən asdım ağac budaqlarından”.
 Piçen Arıq nəcib qadın,
 Ona dedi uca səslə:
 “- Mənim əziz yavrum Xulatay,
 Oğor siz gözəl Altın Arıqla
 Bir ailədən deyilsinizsə
 Evlənin, birlikdə yaşayın.”
 Sonra gözəl Altın Arığı,
 Örə getməyə dilə tutur.
 Oğor o Altın Arıqdan soruşsa “gedərsənmi?”,
 2750- O da elə təkrar edir: “gedərsənmi.”
 İgid-alp Xulatay,
 Gəzəl qızı qucaqlayır.
 Boynunu, çiyinini qucaqlayıb cəngavər kişi,
 Ona “mənim sözbəxan yoldaşım”-deyir.
 Gözəl Altın Arıq da:
 “Mənim yoldaşım”-deyib, təkrar edir.
 Altı gündən çox
 Onlar aracıdan içdilər.
 Yeddi gündən çox
 2760- İgidlər keyf etdilər.
 Qızların gözəli Altın Arıq,
 Şərab içə bilmirdi.
 Qızların gözəli içməyə də,
 İçmiş kimi məst olmuşdu.
 Bu nəcib qız yeməyə də,

Ucadan danışır yeyənlər kimi.
 Çox şiddətli
 Sərxoş oldu Xulatay.
 Bahadır Saatay – Mirgen də
 2770- Onun kimi sərxoş idi.
 Səslə-küylə danışanda,
 Sanki yer titrədi.
 Göy qübbəsi dərinlikdə,
 Çalxalanıb silkələndi.
 At dırnağının sort səsinin
 Uzaqdan sədası gəlirdi.
 Surəti qəzəbli igidin nərəsi,
 Bilinmirdi haradan oks-səda verirdi.
 Uzaqdan eşidilən nal səsi,
 2780- Daha yaxından eşidilir.
 Uzaqda alpın çapdığı atın səsi,
 Bir az da yaxından gəlir.
 Qızıl-gümüş qabların cingiltisi,
 Qalın meşəyə yayılır.
 Dağda qalan qazanlar da
 Toqquşub danışdı.
 Ocaqdakı böyük qazanlar da
 Ləngər vurur, əsirlər.
 Kasadakı uqre masa üstündə,
 2790- Dalğa kimi ləpələnir.
 Sarıq-Sının uca yalına
 Atlı süvari
 Şığıyıb qalxdı.
 Deyəsən bahadır yüyənə çəkdi,
 Atı saxlamaq istədi.
 Varlı yurdların arasından
 Külək əsdi, tufan kimi.

- İgid uca dağ başında,
Nərildədi- nərə çəkdi.
2800- Yerdə duran böyük daşlar,
Durduğu yerdə çatladılar.
Çoxdan qurumuş ağaclar da,
Dözmədilər, yerindəcə qırıldılar.
Piçen Arıq gözəl qadın,
Gedib qapını açdı,
Sarıq-Sının ön kiçik təpəsini,
Oradan o seyr etdi.
Sarıq-Sının təpəsində
Bir Alp - igid dayanmışdı.
2810- Doqquz qulac boylu
Tünd-Qonur bir at durmuşdu.
Ağacdən asılmış gön kimiydi.
İnli sağrısından badya asmaq olardı.
Üstündə oturmuş sahibi,
Qara kölgəyə döndü.
"Həyasız-ləçər" Altın Arıq,
Öz Xanını öldürməyə imkan verdin.
Hələ qəzəbli Cin Xulataya,
Ərə getməyə yığırsan?
2820- Gözə görünməzin balası-
Tünd-Səmənd atlı Xulatay,
Nur dünyasının uşağını
O soylu oğlamı öldürdü!"
Yaraşlıq Altın Arıq,
İgidin nərəsini eşitdi.
O deyəndə" həyasız, ləçər ",
Qız heç nə anlamadı.
Süvari- tünd-qonur madyanın,
Ayağını yerə çirpib, atı çapdı;

- 2830- O üzü gün çıxana,
Bir görilmiş yaydan uçdu.
Uzaq yerlərdə bahadırın madyanı
Hayla-küylə gözədən itdi.
Bundan sonra qızların cəsuru,
Gözəllərin gözəli Altın Arıq
Çox şeylər barədə fikrə getdi.
Qalxıb, o yan- bu yana gərdiş edib,
Sonra o, ağ evdən dışarı çıxdı.
İgidlərin yaxşısı, bahadır Xulatay.
2840- Qızıl masa arxasında oturmuş.
Gözəl qızın çıxdığını
O heç duymadı.
Doqquz qulac boylu, ağ yallı,
Ağ quyruqlu kürən atının
O belinə mindi.
Haçadan açıb atı yola düşdü.
Böyük aulda toplaşan
Adamların arasından keçdi.
Sarıq-Sının kiçik təpəsində o
2850- Addım-addım qalxdı.
Atı saxlayıb gözəl,
Dağın o tayına baxdı.
Dəli köhlənin izi
Günçixana yol almışdı.
At ayağı dəyən yeri clə çmişdi
Torpağ çat vermiş, göl yaratmışdı.
Dırnağından qopan torpaq,
Kiçik təpələr sıralamışdı.
Beləcə köhlənin izi
2860- Ağ sap kimi uzanırdı.
Altın Arıq gözəl qız,

Dərd içində düşünür:
 "Nə demək istəyirdi o igid,
 Orada nəyə çəkəndə?"
 Qısa saçlı mələk qız
 Heç nə anlamayırdı.
 "O dedi: " Sənin ərin..."- bu nə deməkdir?
 O dedi: " Oərə gedirsən..."- bu nə deməkdir?
 Görək Alp - igidə çatım
 2870- Ondən soruşub, öyrənəm".
 Ağ-bozqır çölə tərəf o,
 Qərar verib yola düşdü.
 Ağ küləşlə örtülü bozqıra,
 Ağ-qonur atla çapıb gəldi.
 Dəbilqəsinin üzünü qapatdı,
 Qorxmaz qız qırmancını yellədi,
 At qovmağı, yüyən çəkməyi,
 Xulətdən öyrənmişdi.
 Atların əzəmətlisini qırmancda,
 2880- Bir nəçə kərə vurdu Altın Arıq.
 İgid atı dəli kəhər,
 Hər iki qulağını gərdi.
 Sanki şahin idi, uçdu
 Xan-Kirət quşu kimi, şütüyüb süzdü.
 Yerdə qaralan torpaq
 Elə bil geri gədirdi.
 Mavi Göy Xan
 Yellənir, göyün içində kiçilirdi.
 Ağ çiçəkli bozqırlar,
 2890- Atın ardıya bükülürdü.
 Hüdudsuz qumlu yazılar da,
 Qızın ardıya fırlanırdı.
 Yaxşı at da burulğanlı çay kimi,

Qaçır haray-həşirdə.
 Şiddətli tufan kimi
 Vıyılıyla keçirdi.
 Qarşısına gələn kiçik dağlar
 Yastılanır. əzib keçir onları.
 Atın yelinin gücündən
 2900- Kiçik ağacların başı əsir.
 Uca dağlar görünəndə,
 Yatıb atın yalına o keçirdi onları.
 Uca ağacların başı
 Oyulur, həm yellənir.
 Özgə torpaqlar ölkəsinə
 Çapıb süvari gəldi.
 Başqa sulu çaylara
 Qızların ən gözəli çatıb endi.
 Altı gündən çox o,
 2910- İti gözləriylə aradı tapmadı.
 Yeddi gündən çox
 Altın Arıq ona çata bilmədi.
 Cəsur qız daha bezib, usanmışdı
 Daha yorulub, üzülmüşdü.
 Çoxlu ayri çaylarından
 Ağ Yallı Sabdar At üzmüşdü.
 Çoxlu köndələn dağlardan,
 Altın Arıq aşıb keçmişdi.
 Uzaq-uzaq yerlərdə
 2920- Nəhayət o gördü ki,
 Tünd-qonur madyan,
 Odur, qanadlı quş tək uçar.
 Çox uzaqda olsa da,
 Ağ - Sabdar at
 Bir anda ona yetişdi.

- İgid tünd-qonur atı,
Yenidən sürətlə sürdü.
Başını atın yalına sıxıb,
Hey çapırdı.
- 2930- Dünyanın sonunda
Dağ silsiləsi- Göy- Sın vardı.
Göy – Sın dağına qədər o,
Sisə-dumanlığa at çapdı.
Qızların ən gözəli bir anda
Göy – Sın dağına vardı.
Göy – Sın dağının zirvəsində
İgid madyanı saxladı.
Atların ən yaxşısı Ağ – Sabdar
Dağın döşü ilə zirvəyə çapdı.
- 2940- Dağın uca zirvəsində
O da atını saxladı.
Qız enib atdan
Dəbliqəsinin üzünü açdı.
Qız onunla görüşmədi,
Bilmirdi ki, görüşmək lazımdır.
O, bahadırı salamlamadı-
Anlamırdı ki, salamlamaq lazımdır.
Alp – igid atdan düşdü
Dönüb ətəyini kəmərinə bənd etdi:
- 2950- “Ey qüdrətli Altın Arıq,
İstəyirsən ki, öldürəsən-öldür,
İstəyirsən ki, udasan Altın Arıq,
Məni bütöv ud.”
Altın Arıq, munis qız,
Ona müraciət edib:
“Ehey bahadır,
Mənim bir sualım var,

- Bir söz soruşmaq
İstəyirəm sizdən”- dedi.
- 2960- Bahadır yorulmuş, üzülmüşdü
Birdən dönüb kölgə oldu.
O, ilahidən gözəl qızı
Diqqətlə seyr edirdi.
Ona baxır, göz qoyurdu
Görür ki, bir ot qədər günahı yox,
Bu bakirə gözəlin,
Heç sap qədər taxsırı yox.
Üç yaşlı dana belə bu qızdan bəddir.
Öküz daha anlaqlıdır.
- 2970- Alp igid qıza baxarkən,
Ürəyində nifrət qaynadı.
İgidlərin yaxşısı, haçan qıza baxırdı,
Onun ruhu boğulur, ürəyi partlayırdı.
Bakirə Altın Arıq
Həm ülvidir, həm xeyirxah.
Altın Arıq onu qovanda,
İgid düşünürdü:
“Qorxusuz Altın Arıq,
Məni öldürməyə gəlir.”
- 2980- Ona görə də Alp - igid
Könülsüz, kefsiz idi.
Bahadır ona yaxınlaşıb,
Yanaşı dayanıb dedi:
“Oğər bir sualın varsa,
Öziz Altın Arığım
Sənin verdiyin hər suala,
Mən cavab verəcəyəm”.
Saf qız Altın Arıq
Belə söylədi:

- 2990- “Ey atasının oğlu igid,
 “Ləçər-” nə deməkdir?
 Dedin ki, ” həyasız”-,
 Bu nə deməkdir?
 Ağ bozqırda Xanını öldürməyə,
 İmkan verdin, Altın Arıq
 Və qəzəbli görünməz cinə
 Orə getdin-, dediniz, nə deməkdir?
 Alp – igid altı dəfə var-gəl edib,
 Altın Arığa dedi:
- 3000- “Sizin ölkəniz yenidən qurulanda,
 Otlaqdakı sürülərin sahibi,
 Qəbilənizin Xanı,
 Alıp-xan oğlu Çibetey-Xan olacaq”
 Ogər Pis Tumzuxun balası-
 Bahadır Xulataı,
 Doqquz qulac boylu,
 Qara-Boz Səmənd Atlı...
 Səninlə evlənsə,
 Sən onun xanımı olmalısən.
- 3010- Altıмыш saçı açacaqlar,
 Sənə iki saç hərcəklər.
 Artıq sən Xulataıyı
 Arvadı kimi yaşayacaqsən.
 Könlü necə istəsə səni
 Elə idarə edəcək.”
 Altın Arıq, gözəl qıza,
 Ağıl-düşüncə gəldi.
 Ağlı az qız balaya
 Dinlədikə idrak gəldi.
- 3020- Düşüncəsi az Altın Arığın,
 İgidin düşüncəli sözlərindən ağılı gəldi.

- Or barədə fikirləşərkən diksindi
 Qüdrətli qız.
 “İt, tatay!”- nəərə çəkib o,
 Həyacanla geri gəldi.
 Qız bunları dərk edəndə,
 Orənlərin ən yaxşısı söylədi:
 “Saataı - Mirgen torpağına
 Buradan qayıdarkən,
 3030- Özəmətli Saataı - Mirgeni
 Öldür, məhv et”.
 O qisasçı Xulataı
 Hec yazığın gəlməsin, dərhal öldür.
 Piçen Arığı, iki bacını-
 Şişə tax.
 O məkrli iki cini
 Elə məhv et ki, bir də yerdən qalxmasınlar.
 Gözəllərin gözəli Altın Arıq,
 Daha igiddən heç nə soruşmadı.
- 3040- Ağlı-lərasəti gəlsə də
 Sual verməyin mənasını anlamırdı.
 Doqquz qulac boylu
 Ağ-Qonur atına mindi:
 “İki bacımın torpağına
 Gəlim çıxım, dönəcəyəm.
 İrlikin cənlərinin hamısını
 Yer üzündən siləcəyəm”.
 Ata minməzdən öncə,
 Ol uzatmaq lazım idi, o bilmirdi.
- 3050- Yola çıxmazdan öncə,
 Vidalaşmaq lazım idi, o bilmirdi.
 Ağ-qonur atı,
 O qısnayaraq çapırdı.

Onun meydan boyda sağrısına,
 Altın Arıq qamçı vurdu.
 Ağ-qonur alp atı
 Şütüyərək qaçırdı.
 Ağ çiçəkli çölləri
 Qabaq ayağıyla şumlayırdı.
 3060- Mavi çiçəkli çölləri,
 Dal ayağıyla çşib atırdı.
 Atın önünə göyün içindən,
 Asılmışdı göy qurşağı tağ kimi.
 Qara torpaq arxada
 Qara pərdə çəkirdi.
 Axıb şığıyan su kimi,
 Fışılıyla çapırdı.
 Şiddətli külək kimi,
 Viyiltiyə uçurdu.
 3070- Bir göz qırpımında,
 Çapmışdı uzaqlara.
 Bir neçə an sonra,
 İti gözlü alp görmədi.
 Heç təccüblənməyən alp,
 Durmuş təccüb içində.
 Heç heyrotlənəməyən ərən,
 Durmuş heyrot içində.
 Çox sıldırımli dağları,
 Atların yaxşısı aşib keçdi.
 3080- Çoxlu əyri çayları
 Altın Arıq çapıb keçdi.
 Dünyanın sonunda,
 Diqqətlə baxanda gördü ki,
 Ora Saatay - Mirgenin yeridir-
 Yastı Sarıq-Sin dağının,

Altın Arığın qarşısında
 Cızılır təpələri.
 Gözünü qırpmağa macalı yox,
 Dizini bükməyə macalı yox.
 3090- Bir anda
 Üfüqdəək yol çapırdı.
 Dağların ən kiçiyinin belinə
 Şığıyaraq qalxdı qız.
 Atını orada toxdadıb,
 Dəbilqənin üzünü açdı.
 Qumlu çöllərdə
 Sarıq-Sinin ətyində sürü yox idi.
 Əyri çaylar sahilində
 İnsan, tayfa yox idi.
 3100- Çöllərdəki mal-qaranı
 Oğurlayıb sürmüşdülər.
 Zəngin, gözəl ölkəni,
 Qüdrətli alp dağıtmışdı.
 Sarıq-Sinin yalında
 Oğurlanmayan yurd yox idi.
 Saatay Mirgen ölkəsində,
 Dağılmayan yal (burada; kənd) yox idi.
 Doqquz qulac boylu,
 Açıq-Sarı Səməndi
 3110- Dağın uca zirvəsində
 Öldürüb atmışdılar.
 Bay Sarıq-xanın oğlu,
 Cəngavər Saatay - Mirgeni də,
 Dağın yüksək yerində
 Doğrayıb, öldürmüşdülər.
 İki bacılar da bu məkri başlayan-
 Ölmüşlər, cəsədləri çürüyür.

Uca şüvəl ağacın başında,
 Boğazından asılmışlar.
 3120- Qazların dönüb gələcəyi vaxta,
 Çürüyüb qaralacaqlar.
 Durnaların dönüb gələcəyi vaxta,
 Quruyub töküləcəkdir.
 Altın Arığın ağılı-dərrakəsi,
 Yığılıb yerini tutdu.
 Fikirləşib düşündü,
 Gözəl Altın-Arıq yəqin etdi ki;
 Doqquz qulac boylu
 Tünd-Səmənd Atla gözən Xulataı,
 3130- Həm xalqı, həm güdülən mal-qaranı
 Əsir edib, sürmüşdür.
 İgid Saatay – Mirgeni də
 Xulataı öldürüb getmişdir.
 Bunları dərk edənin qız Altın Arıq,
 Hirsindən əsib-çəşdu;
 “Oğər ona çatsaydım
 Tünd-Səmənd atlı Xulataıı,
 O köpəyi, küçüyü
 Heç deməzdım “acıdır”, udardım,
 3140- Heç deməzdım “çiydir”, -
 Yeyərdım, məhv edərdım İrlikin cinini”.
 İgid qız yüyəni dartıb,
 Ağ-Qonur atı döndərüb
 Ağ çiçəyi quru otla örtülmüş səhraya,
 Baş alıb getdi, dağdan enərək.
 Öz yeri-mülkü tərəfə
 Qovub, çapdı.
 Alp atı-
 Dördnala gedirdi.

3150- Nəğmə oxuyaraq, qız bala
 Səslə-küylə gedirdi.
 İgidin cəsur atı
 Burulğanlı çayları keçərkən,
 Cəsur atın ardından
 Çaylar gur axıb, daşır.
 Dağların yanından keçərkən,
 Yamacda qurumuş ağaclar,
 İgid qızdan sonra,
 Odun koması tək yastılanır, qaralır.
 3160- Alıp-Xanın balası,
 Altı yaşlı oğlanı
 Xulataıın öldürdüyü yerə,
 O gəlib çatdı.
 Quru otlu ağ yazıda,
 Atını toxdadıb durdu.
 Altın Arıq qız bala,
 Diqqət edir ətrafa.
 Alıp-Xanın oğlu,
 Altı yaşlı oğlan,
 3170- Ağ otlu ağ yazıda,
 Ölmüş, meyidi qalmışdı.
 Qorxusuz, cəsur Xulataı,
 Sağaldıb, durğuzmuş, aparmışdır.
 “İrlikin cini Xulataı,
 Örlərin yaxşısını diriltmişdir, demək,
 Qorxusu yox Xulataıı
 Burada tuta bilsəydım,
 Ağ quru otlu ağ yazıya,
 Rəhm etmədən öldürüb atardım.”-
 3180- Nifrətlə nəcib qız
 Atın yüyənini dartdı.

Atlıların ən yaxşısı
 Oradan davam etdi yoluna.
 Atların ən yaxşısı,
 Dağdan-dağa yel tək gedir.
 Yaxşı qız yalından-yalına,
 Uçur, atı qısnayır qanadlansın.
 Uzaqdakı cin ölkəsi,
 Daha uzaqlarda qalmış.
 3190- Öziz, gözəl ölkəsinə
 Ağ-Qonur At yaxınlaşır.
 Cin İrliyin torpaqları,
 Çox uzaqlarda qalmış.
 Özünün gözəl ölkəsinə
 Altın Arıq dönməkdədir.
 Bir yerdən o,
 Uzaqları seyr etdi.
 Şiş uclu Ağ - Sın dağını,
 İti gözləriylə gördü.
 3200- Bir an içində o,
 Artıq dağa yetişdi.
 Ağ -- Sının uca zirvəsinə
 Atların ən yaxşısı çatdı.
 Atı toxdadıb qız bala,
 Seyr etdi dağın o tayını.
 Uca Ağ Sının ətəyində,
 İlxdakı dayçalar boğuşur.
 Sanki onların otlamağa
 Dağ-dərədə otu çatmır.
 3210- Böyük Ağ -- Talayın sahilində,
 Saysız insanlar yaşayır.
 Qaragözlü xalqına
 Varlı yurdlar dar gəlir.

Zəngin kəndin ortasında,
 İki böyük imarət var.
 Bir evin qabağında,
 Çeçpedə bağlı durmuş
 Doqquz qulac boylu,
 Qara-Kürən at.
 3220- Alıp-Xanınq balası,
 Çibeteynən araq vurur.
 Atın sağ tərəfində
 Ağ-saray ev durmuşdur.
 Ağ-saray evin qabağında,
 Qara-Səmənd At dayanmış.
 Arıq, səliqəli qızların yaxşısı,
 Aulu görüb enib düşdü.
 Bütün mehriban xalq,
 Biri-birinə car çəkdi.
 3230- Ağ Sabdar Atın yalına,
 Rəngli daş hörülmüş.
 Gün altında atın yalı
 Parlaq, olvan görünür.
 Gördülər bu incə Altın Arıqdı,
 Xalq şadlanıb, fərəhləndi.
 Gözəl, göyçək xalqı,
 Altın Arığı tanıyırdı.
 Çibetey, ərənlərin yaxşısı,
 Xulataynan araq içib oturmuş.
 3240- Xulatay igid adam,
 Çibeteyə deyirdi:
 "Altın Arıq, qız bala,
 Odir yurda gəlir.
 Öziz, doğmam Çibetey
 Altın Arığa bunları söylə."

Cəsur Çibeteyi
 Örlərin yaxşısı öyrədir.
 “Altın Arıq qız bala,
 Ağ evə gəlib girəndə
 3250- Qalın yaxşı yurdlarda
 Qıza yerləşmək olmaz,
 Yaramaz”, -deyərsən,
 “Yüksək Ağ - Sının üstündə,
 Orada yurdlan”, -deyərsən.
 “Elin-xalqın arasına,
 Enmə”, -deyib, söylərsən.
 “Yüksək dağların üstündə,
 Varlı yurdları güdməkçin,
 Altın Arıq, yaxşı qız
 3260- Ağ - Sında yerləşərsən”.
 Ağ - Sabdar yaxşı at,
 Ağ evin qabağına çatarkən,
 Altın Arıq, zəhmətli qız,
 Atını çəçpeyə bağladı.
 Ağ yaraşıqlı saraya,
 Gəlib girdi.
 Onun altmış hörüyü,
 Çiyninə çatıb dəyir.
 Onun əlli hörüysə
 3270- Çiyninə çatır, yayılır .
 Öl uzatdı, iki alpa,
 Salamlaşdı, görüşdü.
 “İzen-mindil!”- dedilər, yaxşı örlər.
 Altın Arıq, müdrik qız,
 Onların nə danışdığını bilirdi.
 Cənub tərəfdəki kətildə oturdu.
 Ulu masa arxasına,

Yaxşı qıza otur, demədilər.
 Çibetey, örlərin ağıllısı,
 3280- Durub, belə söylədi:
 “Öziz-mehribanım Altın Arıq,
 Aulda yurd salmaq sənə yaramaz,
 Uca zirvəli Ağ - Sında,
 Orada yaşayarsan.
 Mənim yaxşı ölkəmin
 Qarovulunu çəkərsən”.
 Gözəl göyçək qız bala,
 Bir etiraz etməyib:
 “ Uca dağın üstündə,
 3290- Yurd salıb yaşayaram.”-dedi.
 Açıqlanan Altın Arıq,
 Ağ evdən çıxdı çölə.
 Ağ - Sabdar Atla atlanıb,
 Aulun arasından çapıb,
 Uca Ağ - Sına gəlib çıxdı.
 Atıdan düşərək Altın Arıq
 Böyük daşı döşək etdi,
 Kiçik daşı yastıq qoydu.
 Altı kərə var-gəl edib, Altın Arıq
 3300- Orada uzandı.
 Qorxusu yox Çibetey,
 İgid Xulataynan
 Güdülən çoxlu malları
 Sanayıb hesabladılar.
 Xalqın xanı-bəyi olanlar,
 Köhnə ili axıradək,
 Qəm görmədən yaşadılar.
 Yeni ilin başınadək,
 Dərd bilmədən yaşadılar.

- 3310- Keyf içində iki soylu,
 Keyflə yaşadı iki qardaş.
 Gündülən yaxşı malları,
 Birlikdə yığib sanadılar.
 Qaragözlü xalqa da
 Birgə fərman verdilər.
 Köhnə ilin sonunda,
 Cəngavərlər aş yeyib oturdu.
 Xulatay abisi,
 Oturduğu yerdən deyir:
- 3320- “Canım, əzizim Çibetey,
 Qadın tapaq görək,
 Qadın yoxsa pis olacaq,
 Həyatımız çətin olar”.
 Çibetey kiçik qardaşı,
 Oturub fikirləşir:
 “Qadın almağına əlaq,
 Ancaq onu hardan tapaq?”
 Oturmuş Çibetey,
 Qardaşınan soruşdu:
- 3330- “Xulatay abi, əzizim,
 Qadını hardan alırıq?
 Qadın yoxsa doğrudan da,
 Yaşayışımız necə olacaq?”
 Xulatay ağıllı ərdi:
 “Qadın bilirəm, -deyib baxdı,
 Çayan seçib taleyinə,
 Söyləyəcəyəm bir dənəm, canım.
 Burdan uzaq yerin o başında,
 Üfüq doğulan yerdə,
- 3340- Böyük dağ var-Xanım-Sın,
 Dənizdən böyük çay-Xanım-Talay,

- Xanım-Sının altında
 Xanım-Talayın sahilində,
 Otarılan malların yiyəsi,
 Xalqın-qəbilənin Xanı-bəyi,
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı Boz-Qan rəngdə atlı Xan,
 İgid Xan-Qız vardır.
 Çayanın yaratdıqlarından bu yerdə,
 Çayan- burada; Tanrı, Allah.
- 3350- Taleyindən kimsə qaçmaz.
 Xuda verdiyi bəxtdən bu yerdə,
 İmtina edən kişi yoxdur.
 Canım, əzizim Çibetey
 Cəngavər qızı alıb gələrsən”.
 Onu eşidib, Çibetey
 Çox-çox sevinərək:
 “Böyük qardaşım, abim,
 Sən haradan alacaqsan?”
 Oturmuş müdrik ər
- 3360- Xulatay belə söylədi:
 “Əzizim, canım Çibetey,
 Mən uzağa gedəcəm”.
 Qolunu uzadıb cəsur kişi,
 Gün batanı göstərdi.
 Doyunca yeyib iki bahadır,
 Durub, yola yığışdılar.
 Alp Xulatay, igid oğlan,
 Ona belə söylədi:
 “Gözəl ata yurdumuza
- 3370- Dönərkən tez çıtsaq,
 Hənsimiz daha tez gəlsə,
 Toy etmədən, gözləyək”.

- Altı körə var-gəl etdi, iki oğlan
 Ağ evdən çıxdılar getməyə.
 Nəhəng, güclü atlarına
 Çıxıb minib atlandılar.
 Ulu aulun arasıyla,
 Aulun içindən çıxdılar.
 Uca zirvəli Ağ - Sına,
 3380- Nəhəng atlar çıxdılar.
 Arıq, incə yaxşı qız,
 Uca dağda yatmışdı.
 Atların yaxşısı Ağ - Sabdar at,
 Qabağında durmuşdu.
 Arıq, gözəl, incə qıza
 Heç bəyənilib baxınadılar.
 Qəh-qəhəylə iki igid,
 Ucadan gülüb danışdılar.
 O taydakı ağ yazıya,
 3390- Hündür dağdan enib düşdülər.
 Böyük yazıya düşəndə,
 Ayrılmağa şort kəsdilər.
 Ağillı oğlan igid Xulətay,
 Qardaşına alqış, xeyir-dua verdi:
 "Yad ellərə çatanda,
 İşini yaxşı gör qardaşım.
 Gözəl göyçək Qız Xanı,
 Yubandırma, şirnikdir al.
 Girsə yerin altına
 3400- Çatsa Qara-Səməndin,
 Xanı-bəyi olduğun yurtda
 Xulətay abin [arxayın ol] gözləyəcək.
 Gözəl, təmiz bir qızı da,
 Varlı yurda mən gətirəcəm.

- Varlı zəngin yurduma,
 İşdi, bizdən tez gəlsən,
 Özünə böyük bir toy,
 Bizsiz nəbədə, etməzsən."
 Gün-görünməzə sarı, -
 (şimal qütbünə tərəf)
 3410- Çibetey yola çıxdı.
 Gün batana sarı,
 Xulətay yola düşdü.
 Güclü, cüssəli yaxşı atla,
 Ordan çapdı süvarilər.
 Altında qalan qara torpaq,
 Sanki geri itələyir.
 Göydə duran əngin səma
 Çalxalanıb, silkələnir.
 Ağ çiçəkli yazılar da
 3420- Atın ardıya burulurdu.
 Hədsiz, ulu yazılarsa,
 Örin ardıya fırlanırdı.
 Dağdan dağa atların yaxşısı,
 Qayalardan keçirdi.
 Dağın yalından yalına Çibetey uçur,
 Qanadlanmağa qısnayırdı.
 Dəli çayların üstündən şığıyarkən,
 Dəli-köhlən Qara-Kürən,
 Yel qanadlı atın ardıya
 3430- Dalğalar da şahə qalxır, axırdı.
 Qarşdakı köndələn dağları,
 Darıxıb qısa keçərkən
 Çibeteyin ardıya oralar,
 Uğuldayır, çevrilib komalanırdı.
 Dünyanın qırağındakı yerə,

Möhkəm çapırdı atını.
 Yamacın buludlu yerinə,
 Çibetey gəlib düşdü.
 Atasının yaxşı ölkəsini,
 3440- Düşünürdü-uzaqda qalmış,
 Özgə yerlərə çatan,
 Atlı gəlirdi çaparaq.
 Gözəl ana vətəni,
 Düşünürdü-uzaqda qalmış.
 Başqa damğalı elin yerinə,
 Yaxşı oğlan düşüb gəlir.
 Yəhər üstə çoxdan bəzmiş,
 Yəhər üstə tənqə gəlmiş.
 Çibetey, igid oğlan,
 3450- Gəldiyi yerə çata bilmir.
 Qoltuğuna tikilən düyməsi,
 Bir sapdan asılmış.
 Yaxasına tikilən düyməsi,
 Sallanıb yellənməkdədir.
 Hardasa bir yerdən,
 Otrafa diqqətlə baxdı.
 Dünyanın axır yerində,
 Xanım dağı göründü.
 Onun baxıb gördüyü yerə,
 3460- Qara-kürən at çapırdı.
 Uca zirvəli Xanım-Sına,
 Çaparaq atlı çıxırdı.
 Atın başını çəkib kişi,
 Dartıb toxdadıb durdu.
 Xanım-Sının üstündə,
 Dayanıb diqqətlə baxdı.
 Xanım-Sının altında,

Qaramal sürüləri vardı.
 Xanım-Talayın sahilində,
 3470- Saysız xalq yaşayırdı.
 Qalın aulun ortasında,
 Xanın-bəyin evi vardı.
 Ağ-saray evin qabağında,
 Çəpəyə bağlı at durur.
 Doqquz qulac boylu
 Xanın qanadlı Bozıraq Atı.
 Nəhəng atın belindən,
 Ay kölgədə qalırdı.
 Yaxşı atın köksindən,
 3480- Gün kölgədə qalırdı.
 Qan Bozırağından başqa,
 Belə nəhəng at görmədi.
 Qalın yurdlara tərəf,
 Çibetey enib gəldi,
 Təmiz, gözəl insanlar,
 Qıy-qışqırıb soruşdular:
 “At aşamaz yerdən, at aşdı,
 Möhkəm-güclü Qara-Kürən at,
 Alp igid keçməz yerdən,
 3490- İgid kişi enib gəlir.
 Atı yaxşısıdı, damğası başqasıdı,
 Olaməti də, başqa kişidir”, -dedilər.
 Canlı, böyük, güclü at
 Aula girib, aulun arasıyla
 Yaxşı insanların arasından,
 Çibetey addımla keçirdi.
 Yaşlı, ağsaqqal kişilərə,
 Salam verib, əl tuturdu.
 Oğlan-uşaq görüncə,

- 3500- Oynayıb, gülüb, zarafatla keçirdi.
 Ağ-saray evin qabağında,
 Atıdan düşdü Çibetey.
 Qanadlı ata qoşub,
 Qara-Kürəni bağladı.
 Qan Bozırığı yaxşı at,
 Qulaqlarını dik tutub,
 Qara-Kürən atı,
 Dişləmək istədi...Toxdadı.
 Ordan keçib yaxşı ər,
 3510- Ağ-saray evə girdi.
 Arıq, gözəl xanım-qız
 Fəxri yerdə oturmuş,
 Altmış ipək hörüyü,
 Kürəyini örtüb yayılmış,
 Olli ayrı hörüyü,
 İki çiyinə sığmır daha,
 Qapıda durub, ədəbli ər,
 Salam verib görüşdü.
 Cəngavər, yaxşı qız,
 3520- Salama cavab verdi salamlar.
 Salamlayıb görüşəndən sonra,
 Cəsarətli ər Çibetey
 Cənub tərəfdəki qoltuğa,
 Tərəf gəlib oturdu.
 Arıq, səliqəli xanım- qız,
 Onda kübarca nəşə dedi.
 Arıq, incə altı xidmətçi qız,
 Qızıl masa açdılar,
 Qızıl masanın üstünə,
 3530- Aşı-suyu yığdılar.
 Qızıl masa qırağına

- Xanım- qız yaxın oturdu.
 Çibeteyə sarı dönüb
 Onu dəvət etdi:
 “ Qızıl masamda süfrəyə
 İgid oğlan, buyur otur.
 Aşı seç, aşdan ye,
 Suyu seç, sudan iç.”
 Yaxşı oğlanın qarnı acdı,
 3540- Papağını, əlcəyini çıxarıb,
 Böyük masanın qırağında,
 Yerində oturdu Çibetey.
 Aşı seçib, aş yedilər,
 İkrəm edib oturdular.
 Suyu seçib, su içdilər,
 İkrəm edib, gülüşdülər.
 Acından ölən Çibetey,
 Ac it kimi yeyirdi yeməkləri,
 Ac qurd kimi yeyir, yaxşı oğlan
 3550- Ordunu doldururdu.
 Qarnı ac idi Çibeteyin,
 Utanmağı, məni yox idi.
 Ləzzətli bişmiş ət yeməkləri,
 O iştahla yeyirdi,
 Zərif, dadlı təamları,
 Sıxılmadan tıxırdı.
 Gözəl-göyçək xanım- qız,
 Ondən xəbər aldı:
 “ Hansı gözəl yerlərdə
 3560- Sənin vətənin var?
 Hansı gözəl sulara
 Sənin öz suyun var?
 Atan-anan kim olmuş?

Adınız-ləqəbiniz nədir ?
 Canlı, nəhəng atını,
 Yəhərləyib, yüyənəyib minib,
 Hansı yerdən gəlib
 Hara gedirsən, Alp – igid?”
 Çibetey Alp – igid,
 3570- Suallara cavab verdi:
 “ Varlı ata yurdlarım,
 Buradan çox uzaqdadır.
 Gözəl ana vətənim,
 Uzaqdır-hər zaman könlümdədir.
 Bu dünyanın sonunda,
 Yer üzündə ən uca Ağ – Sın var.
 Uca zirvəli Ağ – Sının altında,
 Atamın yeri-yurdu var
 Göyün təməli duran yerdə.
 3580- Çaylar çayı Ağ – Talay var,
 Ağ – Talay suyunun sahilində
 Ana vətənim var.
 Doqquz qulac boylu,
 Qara-Səmənd Atlı,
 Cəsur igid Xulətay adlı,
 Böyük ardaş abim var.
 Çayanın gözəl qulunu-
 İpək yallı Ağ – Sabdar atla gözən,
 Ağ Qaya içində törəyən
 3590- Altın Arıq bacım var.
 Doqquz qulac boylu
 Qara-Kürən Atla gözən,
 Alıp-Xanın balası
 İgid Çibeteydir adım-ləğəbim”
 Sözləri bitib tükəndi,

Çibetey söz tapmırdı.
 Bilsə də Qız-Xanıdı,
 Qorxusu yox Çibetey,
 Qızıl masadan qalxmadan
 3600- Baxıb, ondan soruşdu.
 “Xanım-Sının altında
 Qaramal sürüləri var,
 Otarılan malların yiyəsi,
 Sahibi kimdir?
 Xanım-Talayın sahilində
 Qalın yurdda xalq yaşayır,
 Varlı xalqın xanı-bəyi
 Yiyəsi-sahibi kimdir?”
 Arıq, göyçək xanım- qız,
 3610- Cavab verib söylədi:
 “ Xanım-Sının altındakı
 Güdülən malın yiyəsi- mənəm.
 Xanım- Talay sahilindəki,
 Qara gözlü varlı xalqın,
 Xanı- bəyi mən oluram.
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı Bozraq Xan atının
 Xanı-bəyi bu ölkədə,
 Alp Qız- Xan mən oluram.”
 3620- Doyub-dolanıb igid oğlan,
 Qalxdı masanın dalından.
 Papağını-ələyini götürdü,
 Tavan dirəyinin altında durdu.
 Altı dəfə baxıb Çibetey,
 Qız-Xanın fikrini soruşdu:
 “Bir baş bir od yandırılmaz,
 Tək ər ev dolandırılmaz,

- Qeyri-iradi bu torpağa,
Tale məni gətirmişdir.
- 3630- Yaxşı qız, özgələr acıqlanar,
Biz mehriban olmalıyıq.
Sənə tərəf külək əssə,
Küləyə çəpər tək duraram.
Səl-su gəlib sənə dəysə,
Sələ qarşı bənd olaram.
Çayanın yaratdığı bu yerdə,
Tələdən qaçan kimsə yoxdur.
Xuda işığı altında,
Nigahı pozan kişi yoxdur.
- 3640- Gələrsənmi, xanım- qız,
Cəsur Qız- Xan,
Gəlməzsənmi, qızların yaxşısı?"
Papağını özünə sıxıb durmuş.
Qız- Xanın ay bənizi
Hirsə dartılmışdı.
Qızın gün üzü,
İnadla dəyişmişdi.
Qızların yaxşısı, igid Qız- Xan,
Oturduğu yerdən danışdı:
- 3650- "Altıмыш hörüyüm kürəyimə yayılıb,
Ata yurdu idarə edirəm.
Əlli hörüyüm çiynimə yayılıb,
Ana yurdu idarə edirəm.
Özüm dilədiyim bir kimsəni,
Heç bir yerdə axtarmıram.
Özü gələn bir kimsəni,
Adətdən Qız- Xan buraxmır.
Arığa gücün çatsa,
Alıb apararsan, Çibetey.

- 3660- Arığa gücün çatmasa,
Burda ölüb qalacaqsan.
Uca dağın üstündə,
Öləcəksən, məndən xeyir gəlməz."
- Çibetey, örlərin ən yaxşısı
Qorxu hiss etdirməkçin dedi:
"Ay altında dünyanı fırlanan
At varsa, Qara-Kürən ondan geri qalmaz,
Ariq, gözəli görəsə,
Almadan dönməz Çibetey.
- 3670- Mənə gəlsən, qızların yaxşısı,
Çibetey alıb aparar.
Gətirək istəməsən də,
Çibetey alıb aparacaq".
Ariq, qəşəng xanım- qız,
Qızıl masadan qəfil qalxdı.
Asılıqandan paltarını,
Xanım-qız alıb həməni geydi.
Ayı gönündən saadağı
Üç qat sarıdı belinə.
- 3680- Naxışlı dəbilqəsini, yaxşı qız,
Boğazınadək dartıb bağladı.
Acıqlanıb, iki soylu,
Qızın evindən çıxdılar.
Canlı- güclü iki ata,
Dərhal minib atlandılar.
Yığılmış camaatın arasından,
Onlar çapıb keçdilər.
Canlı- nəhəng atların yaxşıları,
Aulun içindən getdilər.
- 3690- Uca zirvəli Xanım-Sinğa,
İki soylu tez çıtdılar.

Atın başı üzərindən
 Soylu igidlər vuruşdular.
 Atın üstünnən onu,
 İgid Qız Xan dartıb atdı.
 Qara yerdə yığılanda,
 Qapışib, dartışdılar.
 Qara torpaq da
 Birgə eşilir, fırlanırdı.
 3700- Göy Xanın da özü,
 Sanki onlarla fırlanırdı.
 [Onları] bürümüş ağ duman,
 Sürüşürdü ayaq altından.
 Ağacın başı dolanıb,
 Ay kürəsi bağlanıb.
 Keçilməz göy duman,
 Ayaq altından keçirdi.
 Göy yazıya yayılan,
 Günün kürəsi itirdi.
 3710- Gündülən mal mələşirdi,
 Tayfa-qəbilə qışqırırdı.
 Yer üstündə qara zülmətdi
 Göy üzə yanır qiyamətdi.
 Qız Xanın ölkəsində,
 Qara toz qalxmış.
 Göy Xanın bağrında
 Qırmızı alov yanırdı.
 Yerlə o gözəl səma,
 Qarışib birləşmişdi.
 3720- Yuxarıda duran göyün bağı,
 Alt-üst olub qarışmışdı.
 Xan nəslindən iki soylu,
 Parça-tikə olurdular.

Tutduqları yerdən iki soylu,
 Ot parçası cırırdılar.
 Xanım- qızın qapan əli,
 Sərt tələyə oxşayır.
 Onu tutmuş iki əli,
 Dəmir caynağa oxşayır.
 3730- Altı gündən artıq,
 Alıb, vurdu iki igid.
 Yeddi gündən artıq,
 Çibetey onunla döyüşdü.
 Çibeteyin ağzından nəfəs,
 Alması çətin gəlir,
 Çibeteyin burnundan nəfəsi,
 Ağır gəlsə də döyüşür.
 Doqquz gündən sonra,
 Qorxusu yox Çibetey,
 3740- Sürüşdü rahat yerdə.
 Sürüşməyə başladı.
 Özə bilməzdi, daha gözəl yerdə,
 Özə bilməyə başladı.
 Çabalamazdı Çibetey,
 Çabalamağa başladı.
 İnləməzdi, igid ərin yaxşısı,
 İnlədi, çabaladı.
 O dəhşətli qıyya çəkdi quş səsiylə,
 Yer üzündə hamı bu səsi eşitdi.
 3750- Quş balası kimi, qıy vuranda,
 Yer üzünə səsi çatır.
 Qabırğası sınıb ağrı çəkəndə,
 Qara ürəyi qaynayıb yandı.
 Arxadan belə büküləndə
 Çibetey yığılıb çökdü.

Arıq, gözəl Altın Arığı,
 Qorumadı, qayğısını çəkmədi.
 Altın Arığı, gözəllərin gözəlini,
 İndi xatırladı, yadına düşdü.
 3760- Özab içində ərələrin yaxşısı,
 İnildəyir, çabalayırdı.
 Yaralanmış Çibetey
 Yaralı dartışıb, vuruşurdu.
 Belə inləyib duranda,
 Qorxusu yox Çibetey.
 Hansı uzaq yerdənsə,
 Uğuldadı Yer üzünü.
 Göyün dərin yerində,
 Göyün bağı güruldayıb qopdu.
 3770- Sərtədən sərt atın yaxşısının,
 Dırnağının səsi gəlir uzaqdan.
 Zəhmli süvari nəbəsi,
 Yerin o başından çəkilirdi.
 Uzaqdan kişnəyən at kişnərtisi,
 Gəldikcə yaxından kişnəyirdi.
 Uzaqdan gələn igid nəbəsi,
 Yaxına yayılıb gəlirdi.
 Ölməmiş hələ Çibetey
 Təkcə nəbəsi qalmış.
 3780- Arıq, gözəl yaxşı qız,
 Üfüqdən görünürdü.
 Uzaq göydə asılmış,
 Tağ-qurşağın altından göylə uçurdu.
 Atın ardınca Yerin üstündə
 Qara toz dartınır, gəlirdi.
 Sinirlənəyən yaxşı qız,
 Yenidən sinirlənib, onu tutdu.

Onu yenidən tutanda,
 İgidin nəbəsi gəldi:
 3790- “Böyük qardaşım, abim kişi,
 Qorxusu yox Çibetey,
 Xanım-Sinə mən çatınca,
 Döz birtəhər diri qal!”
 Dolandırıb çıxırdı...
 İkinci dəfə baxdı ki;
 Ağ Sabdar at atların yaxşısı,
 Ağ yazıya düşüb gəlir.
 Altın Arıq, qız bala,
 Atını çaparaq gəlir.
 3800- Axaraq gəlir, axan su kimi,
 Atların yaxşısı elə çapırdı,
 Uğuldayan yel kimi
 Vıyıldayıb, təpəyə süzürdü.
 Qız Xan Çibeteyi,
 Qaldırıb daşlığa çırpmaq istəyir,
 Ölumdən qorxan yaxşı ərə,
 Yapışb, tutub buraxmır.
 Uca Xanım-Sinə dağına,
 Atların yaxşısı çıxıb gəldi.
 3810- Arıq- gözəl, xanım- qız,
 Atı toxdadaraq yüyənə çəkdi.
 Atın başının aşağı tullandı,
 Altı dövrə vurub qız bala,
 Sonra qışqırıb dedi:
 “Özündən zəifə saldırıb, Qız Xan,
 Alp igidə zülm edirsən.
 Yaxşı ərə dərd verib
 Ölini otəyinə silirsən!”
 İki otəyin kəmərcə saldı

- 3820- İki biləyin çirmələdi.
 Gözəl, tədbirli Altın Arıq,
 Qəfil dönüb, şığıdı
 Qol altına qolunu soxdu.
 Qoltuq altına başını soxdu,
 Çibetey abisin dartıb ayırdı.
 Çibetey neçə dəfə çevrilib,
 Oli üstə yerə dayanıb söykəndi.
 "İrəli gedim, hə"-deyib,
 Geriyə gedib, durur.
- 3830- " Geriyə gedim hə"-deyib,
 İrəli gedib durur.
 Çibeteyin qara gözləri yorğundu,
 Gözlərinin odu tutqundu.
 Burnunun iki deşiyi yapışmış,
 Burnunun iki deşiyi yapışdığına görə
 Nəfəs ala bilmir, durur.
 Geri səndirlədi,
 Çibetey dözmədi oturdu.
 Olini ağır dayadı Çibetey,
- 3840- Biləyinə qədər yerə girdi əlləri.
 Gözlərinin işığı sönürdü,
 Biləkləri dayanmışdı hərəkətsiz.
 İki qız dağlıq yerin,
 Üstünü altına çevirib savaşırdı.
 Dağın zirvəsini iki igid,
 Basıb, əzib tutaşmışdı.
 Biri-birini ora-bura atanda,
 Onların altında duran Xanım-Sın,
 Yerində dura bilmir,
- 3850- Silələnlə dururdu.
 Ora-bura çırpılanda,

- İki qız savaşıdığı anda,
 Burulğanlı axan sular,
 Geri dönüb axırdılar.
 Qara göydə qaçan Ay kürəsi,
 Qaralıb yoxa çıxırdı.
 Qarasıyla günortası
 Xanım-Sında qarışmışdı.
 Qızarıb çıxan Gün kürəsi,
 3860- Qızarıb yoxa çıxırdı.
 Qız Xanın ölkəsində,
 Qaradan qara idi dünya.
 Ay tələləninə iki soylu qız
 Alışib, dartsıb vuruşdular.
 İl bitincə iki soylu qız,
 Biri-birini yenəmədi.
 Vəhşi dayçalar kimi,
 Gəmirib, qapışib dururdular.
 İnək buğaları kimi,
 3870- İtləşib vuruşurdular.
 Altı ilə çatmışdı
 Altın Arıq döyüşürdü.
 Artıq çoxlu illər idi,
 Bir-birini tələləyib çırpırdılar.
 Bədənlərin yaxşı otləri,
 Öriyib tökülür, arıqlayırdı.
 Qalın möhkəm sümükləri,
 Qalmışdı iki qızın.
 Qızılı rəngli otləri,
 3880- Yaxşı qızların tükənmişdi.
 Caynaq olan sümükləri,
 Qalmışdı iki qızların.
 Qorxusu yox yaxşı qızlar,

- Çibeteyi görürdülər.
Qalın yaxşı yurdda,
Xan olub, yaşayırdı.
Otarılan malların yiyəsi,
Artıq Çibetey olmuşdu.
Acıqlanmayan yaxşı qız,
3890- Qız Xan acıqlanıb dururdu.
Nifrət bilməyən yaxşı qız,
Çibeteyə nifrət edirdi:
"Atamın varlı yurdunda
Kütbeyinlər baş olacaqmış,
Anamın qəşəng yurdunda
Baldırı çıpaqlar,
Bəy olacaqmış".
Qız Xan, qızların yaxşısı,
Davam edir, savaşır.
3900- Gözəl, yaraşqlı Altın Arıqı,
Götürüb başından çırpmaq istədi.
Altın Arıq, qız bala,
Qız Xana imkan vermədi.
Altın Arıq, qızların gözəli,
Dövrə vurub, öz nəğməsini oxuyur.
Tutuşarkən qızların yaxşısı,
Nəqarəti oxuyur:
"Böyük Yerin üstündə,
Çayanın yaratdığı ilxıda
3910- Ağ Sabdar at kimi
At törəyərmə, törəməzmi?
İşıqlı göyün altında,
Xalq yaşayan yerlərdə,
İgid Altın Arıq kimi
İgidi doğularmı doğulmazmı?

- Qismətindən bir gəlinin,
Hələ qaçan kimsə yoxdur.
Xudanın qismətindən bu yerdə,
Qaçan bir kişi yoxdur.
3920- Çayan səni abimə verib,
Yaradanın qərarı belədir.
Xuda səni abimə qismət edib,
Hələ ki, şikəst etməmişəm, Qız Xan
İstəsən də səni qardaşıma alacam,
İstəməsən də alib aparacam.
Qorxusu yox Qız Xanı
O qapıb fırlatdı.
Altın Arıq, qızların ən yaxşısı,
Onun belini geri büküb sıxdı.
3930- Doqquz ilin sonunda,
Qız Xan qərara gəldi:
"Başım kəsilib düşsə də,
Qara gözümlə tökülsə də
Belə parabeyin bir cinə,
Heç getməyəm, Altın Arıq".
Altın Arıq, qüdrətli qız
Altı-yeddi addım atdı.
Arıq, zərif Qız Xanı
Götürüb bir an qaldırdı,
3940- Zərli səmada, yaxşı qızı
Altı dəfə fırladıb,
Buludun altına Qız Xanı,
Qaldırıb, çırpdı yerə.
Qara yerə çatanda,
Cəld cumdu ona,
Cəsur Qız Xanın,
Sinəsinə oturdu.

- Altın Arıq, qızların yaxşısı, yenə
Cavab istəyir, dizini sıxmış sinəsinə.
- 3950- Qız Xan, qızların ən qorxmazı,
Tələb xoşuna gəlməyə də susmuş.
Sol cibindən Altın Arıq,
İti uclu kiçik çıda çıxartdı.
Onu köksünə dirədi,
Ucu girib sinəsinə yaraladı.
Digər cibindən çıxartdı,
Kiçik qara polad xəncər qında.
Qara polad canlı idi.
Üç yerdən düyməsi vardı qının,
- 3960- Düyməsini o açdı.
Polad xəncər parıldadı.
Tiyəsindən qan damırdı,
Dilindən alov qalxdı.
“Getməyə razısansa, Qız Xan
Söylə ki, razıyam.
Getmək istəmirsənsə,
Söylə istəmirəm, susma!
“Acı”- deməz, Altın Arıq
Udacaqdır, Qız Xan!
- 3970- “Çiy”-deməz, Altın Arıq
Udacaqdır, insafsızca”-
Qızların yaxşısı Altın Arıq,
Beləcə onu məcbur edir.
Güclü- böyük Qara- kürən at,
Dağın hündür yalına çıxır.
Qorxusu yox Çibetey,
Örlərin yaxşısı gəlib çatdı.
Doqquz il tutuşan iki qızın,
Üzü- gözü bozarmışdı.

- 3980- “Salam, salam, salam mənim,
Mehribanım Altın Arıq!”
Qorxusuz, cəsur Çibetey,
Salamlaşib, nəzakətlə durdu.
“İzən”-deyənlər Altın Arıq, -
“Abi kişi, ” - deyib durdu.
Qız Xanın sinəbəndinin kəmərinə,
Qız bala kəsib açdı.
Qorxusu yox Qız Xanın,
Başladı sinəsinə deşməyə.
- 3990- Qızın sinə əzələsinin buğumunu kəsdi,
Bir səsi belə çıxmadı, Qız Xanın.
“ Əgər abimə gətirməsən,
Səni öldürə də bilərəm.
Harada olsa bir xan olar,
Xanda-bəydə qız tapılar,
Adı Qız Xan olmayacaq,
Eynən sənin kimi qadın olacaq.
Çibetey abimi lağa qoysan,
Səni yarımcan edib buraxacam.
- 4000- Köçəri qazlar gəlinə,
Qaralib köpər, çürüyərsən
Bir də elə söyləsən,
Ölüb ölümünə çatarsan.
Qu quşları gəlinə,
Quruyub cəsəd olarsan.
Vəsiyyətini edə bilsən,
Nə ölərsən, nə qalarsan.
Səni bu yerdə dirildəcək,
Bir kimsə belə olmayacaq”.
- 4010- İkinci buğumu- [xırç] Altın Arıq,
Tiyəni basıb üzdü.

- Yenidən qızın razılığını istəyir,
 Dizini sıxıb məcbur edir.
 Qorxusu yox Qız Xan:
 “Dünya dağılsa, getməmə!”-deyir.
 Üçüncü buğumu Altın Arıq,
 Tiyəni basıb kəsdi.
 Qorxusu yox Qız Xanın,
 Burda bədəni əsdi.
- 4020- Kəsir, kəsir qız bala,
 Kəsir işgəncə verir oturaraq.
 Çibeteyin, ərլərin yaxşısı,
 Qız Xana rəhmi gəldi.
 Altın Arıq yaxşı qızdan,
 Qız Xan inadla əvf istəmir.
 Ağzınnan-dilinnən söz almayınca,
 Arıq, göyçək Altın Arıq,
 Qorxusu yox Qız Xanı,
 Kəsik-küsük cərkən
- 4030- Əsəbindən qız bala
 Qılıncaın küt ağzı ilə kəsdi.
 Qılıncaın küt tərəfi ilə kəsərkən,
 Qız Xana bu işgəncə çətin oldu.
 Əti-sümüyü ağrımasa da,
 Qara ürəyi sıxılıb durdu.
 Ölүmdən bətrər Qız Xana,
 Əzabları güc gəlirdi.
 Məhv olmaqdan sa Qız Xana,
 Çabalaması ağır gəlirdi.
- 4040- Bütün gecə kəsdi, qız bala,
 Bütün gecəni belə açdılar.
 Cəsur Altın Arığa,
 İgid Qız Xan dedi:

- “Öldürmək istəyirsinizsə mənə,
 Öldürün əzab verməyin.
 Tələf etmək istəyirsinizsə mənə,
 Tələf edin, cəza verməyin.”
 Qorxusu yox Çibetey,
 Fikrə gedib durmuş.
- 4050- “Qeyrətli Qız Xanı,
 Altın Arıq öldürəcəm.
 Onu öldürməli olsa,
 Gəlin tapmaq olar-olmaz?”
 Dönüb, ərլərin yaxşısı:
 “Əziz bacı Altın Arıq,
 Arıq, qəşəng xanım-qızı,
 İnsafsızca kəsib durursan!
 Gözəl adaxlım Qız Xan,
 “Gedirəm”- desən nələr?!”-dedi.
- 4060- Çibeteyə tərəf baxdı,
 Arıq, qəşəng Qız Xan.
 Arıq, yaraşıqlı oğlanların yaxşısı,
 Qabağında rəhmətlə durmuş.
 Alp Qız Xan, qızların yaxşısı,
 Birdən getməyə razı oldu.
 Özü törəmiş Altın Arıq,
 Onda durub gəlinə:
 “Gələrsənmi gəlin xanım
 Bayaqdan niyə demirdin?!”
- 4070- Sınığı yox gözəl boylum,
 Sındırıb, şikəst etdim.”
 Oca düzəldib, xanım qızı
 Oca ilə şəfa verdi.
 Məlhəmlə məlhəmlədi xanım qızı,
 Məlhəmindən əlac gəldi.

Yenidən törəyib xanım- qız,
 Yenidən tam sağaldı.
 İri gövdəli atlarına,
 Atlandılar iki igid.
 4080- Səzsız xalqa tərəf,
 Onlar enib düşdülər.
 Arıq-qəşəng Altın Arıqı,
 Toya-şənliyə çağırmadılar.
 Yüksək dağın üstündə
 Altın Arıq durub qaldı.
 Aulun arasından iki yaxşı,
 Ağ evin qabağına çatdılar.
 Haça başlı çəpçey
 Atların bağladılar.
 4090- Ağ bəy evinə
 Tərəf gedib girdilər.
 Arıq-səliqəli yaxşı qız,
 Düymələrini açıb soyundu.
 Altı qız hərəkət etdi,
 Altın masanı açdı.
 Altın masanın üstünə,
 Aşı seçib aş düzdülər,
 Ulu masanın arxasında,
 Qız Xan oturdu.
 4100- Örlərin yaxşısı Çibeteyə,
 Qız Xan müraciət etdi:
 “Aş-su yeyərsənmi,
 Çibetey?”-deyib, müraciət etdi.
 Güclü örlərin güclüsü Çibetey,
 Tabı yoxdu, tez oturdu.
 Doyub, toxlayannan sonra,
 Durub həyətdə çıxdı.

Qızların yaxşısı Qız Xan,
 Ağ bəy evinin qabağında,
 4110- İrəli çıxıb car çəkdi.
 Yurdlarda yaşayan xalqına,
 Ömr-çağrı göndərdi:
 “Qaragözlü xalqım mənim,
 Bitməyən bir toy olsun!
 Ulus, oymaqdakı xalqım,
 Üzəlməz, davamlı olsun!
 İri dayları sürün gəlsin,
 İriləri kəsin bolluq olsun!
 Kök dayları sürün gəlsin,
 4120- Hamısını kəsin toylanın!”
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Xanım dağa baxıb gördü;
 Arıq- şux Altın Arıq,
 Atına atlanıb baxır,
 Ulu aula enmir,
 Qalın yurduna da getmir.
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Evə dönüb, evə girdi.
 Qaragözlü gözəl eli- elatı,
 4130- Qaranquş tək qaynaşırdı.
 El-camaatı yığılıb gəlib,
 Qara milçək kimi vızıldaşır.
 Bütün eli yığılıb gəlib,
 Bütünlüklə toyu başlayır.
 Ulus, oymaq yığılıb gəlib,
 Üzəlməyən, bitməyən bir toy başlanır.
 Ulu ziyafəti görüb,
 Üç gün durdu Altın Arıq.
 Qorxusuz, cəsur Qız Xan,

- 4140- Onu evinə çağırmadı.
Qorxusu yox Çibetey,
"Toya- paya gəl "-demədi.
Hündür dağda durub,
Arıq-siliq Altın Arıq,
Zəngin toyu görüb,
Acıqlanıb durmuşdu.
Ulu ziyafətə çağırılmadığına,
Əsəbiləşib durmaqdadır.
Qorxusuz nəcib Altın Arıq,
4150- Eldə ilgi- qeybət oldu.
Qorxusu yox Altın Arığa,
Xalq lağ etdi, rixənd oldu.
Atın yüyənini dartıb,
Altın Arıq çevrilib yola çıxdı.
Yerin üstü guruldadı,
Göyün bağı uğuldadı.
Ərlərin cəsuru Çibetey,
Evdən çıxıb gəlib baxdı,
Altı-yeddi addım atıb,
4160- Çibetey onu gördü;
Törəyənin yerinə getmədi,
Başqa səmtə yola düşdü.
Atın qabağında göyün içindən,
İkiuclu göyqurşağı sallandı,
Qızın ardınca yerin üstündə,
Qara toz dartılıb qalxdı.
Uzaq yerdə yaxşı at,
Hayla-küylə gözəndən itdi.
Hündür- güclü atların cəsuru,
4170- Axan su kimi axıb getdi.
Ona təəccüblə baxan cəsur kişi,

- Ağ evinə qayıdıb girdi.
Altı gündən aşırı,
Toy, şənlik çalındı.
Yeddi günə yetincə,
Ziyafətdəydi el- xalq.
Doqquz günə çatanda,
Toyla-payla şənləndilər.
Qabağa yığılan bitəndə,
4180- Toya gələnlər dağılışdı.
Toy dağılannan sonra,
Qorxusu yox Çibetey,
Atasının varlı yurduna,
Getməyi heç düşünmədi.
Anasının gözəl yurduna,
Dönmək fikri yox idi.
Köhnə ili ötürüb,
Darıxmadan yaşayırdı.
Yeni il gəlincə,
4190- Qəm bilmədən yaşadı.
Ertdə dursa kişilərin cəsuru,
Xanımıyla oturub aş yeyirlər.
Doyub, toxalannan sonra,
Öz döşəyində uzanırdı.
Budur belə yaşayırdı,
Qorxusu yox Qız Xanla.
Böyük döşəkdə ərlərin yaxşısı,
Bir dəfə yatırdı.
Oturub xanımların yaxşısı,
4200- Oyuq oyub parçada tikirdi.
Dünyanın o başında,
Yerin üstü silkələndi.
Göyün köksü duran yerdə,

Göyün bağı çalxalandı.
 Uzaq- uzaq yerlərdən
 Atın ağır tərliklərinin səsi gəlirdi.
 Yəqin sərt baxışlı igid kişi
 Nəzə çıxıb gəlməkdəydi.
 Uzaqdan eşidilən nal səsi,
 4210- Yaxından eşidilib gəlir.
 Uzaqdakı igidin nəvəsi,
 Yaxından eşidilib gəlir.
 Uca dağın o tərəfindən
 Ağ yazıya düşüb gəlir.
 Qızıl- gümüş qab- hamısı,
 Alp-Qız Xanın silkələndi.
 Yamaqdakı qulplu qazannarı,
 Danqıldayıb dururdular.
 Qız Xan qadınların yaxşısı,
 4220- Kənara atdı tikdiklərin.
 Öndə duran kətlinə,
 Keçib oturdu.
 Xanım-Sının yüksək yalına,
 Çaparaq nəhəng at çıxdı.
 Yüksək dağın üstündən,
 Nəhəng atlı enib düşdü.
 Aulun ortasından keçərkən
 Qasırğa tək dağıdıb sökdü.
 Qız Xan, qadınların qorxmazı,
 4230- İgid nəzə çəkəcək, düşündü.
 Alp -- igid qıy vurmadı.
 Xalq təəcüblə qayğılandı:
 " At keçməz yerdən at keçdi,
 İri- canlı qara- kürən,
 Damğası başqadı atların yaxşısının,

Görkəmi başqadı igid adamın".
 Toplanmış camaatın arasından
 İgid adam gəlməkdədir.
 Qoca ahıl kişilərə,
 4240- Salam verib, hörmətlə gəlir.
 Oğlan- uşaqla əylənib,
 Oynar- gülər, zarafatla gəlir.
 Ağ evin qabağına
 Atın səsi gəlib çatdı.
 Düşüb çəçpeyin yanında
 Polad yüyənə bağladı.
 Atı bağlayıb keçdi,
 Ağ evə gəlib girdi.
 Özünə bənzəmədi alp- kişi,
 4250- Qara kölgəyə dönmüş oldu.
 Qapıda durub, cəsur igid
 Salam verib, görüşdü.
 Cəsarətli ev sahibləri də,
 Salam alıb görüşdülər.
 Salam- görüşdən sonra,
 O keçib taxtda əyləşdi.
 Qız Xan qadınların yaxşısı
 Altı- yeddi addım gəlib,
 Altın masanı açdı.
 4260- Qorxusu yox Çibetey,
 Böyük döşəkdə yatır.
 Qız Xan qadınların yaxşısı,
 İgid kişini oturdub,
 Aş yeyib, igid kişi,
 Qarnına sığal çəkir.
 Su içib, orlörin yaxşısı,
 Ucadan danışır Qız Xanla.

Çibetcy ərnlərin yaxşısı,
Təəccüblə ağzını ayırmışdır.
4270- “ Hansı ölkədə yerləşirsiniz?” deyib,
Qız Xan soruşur, -
“Ata - ananız kim olmuş?
Adı-ləqəbi nə olmuş?”
Oturduğu yerdən Alp - igid
Ona belə cavab verdi:
“ Atamın yaxşı ölkəsi,
Ağla gəlməz uzaq yerdə,
Anamın yeri- suyu,
O da uzaqda, qəlbimdədir.
4280- Xanım- Sının kiçik təpələrində
Altı vilayətdədir,
Çaylardan kiçik Xanım- Talayın
Sahillərində yaşayan,
Otarılan malların yiyəsi,
Xalxın- elin xanı- böyi
Atamın tək övladıyam,
Altımda kiçiyim yoxdur,
Anadan birə törəyəndə,
Üstümdə böyüyüm yoxdur.
4290- Doqquz qulac boylu
Qan Bozıraq atlı,
Xan Çiçil- xan balası
Xan Tibet- xan adım-sanım.
Timir- xanın balası,
Tibet-Arıq, gəlin- qadınım”.
“Qorxusuz Xan Tibet- xan
İrəğdanımı-yaxındanımı gəlirsən?!”
Qız Xan, qadınların yaxşısı,
Yenidən soruşdı.

4300- Xan Tibet- xan, igid oğlan,
Dönüb ona söylədi:
“ Ayın altında bu yeri,
Altı kərə dolanmışam.
Günün altında dünyaya,
Yeddi dövrə vurmuşam.
Üç yaşım olanda,
Babam Xan Çiçil- xan
Adətən, fəxri ad almaqçın,
İri- canlı at tutdurmuş,
4310- Sonra yığışib birlikdə
Anam- babam öyünmüş,
Altıma minməkcən layiq atı
İlxı arasından tapıb tutdum,
Adımı almadı qabaq,
Atımı hazır çəpçeyə bağladım.
Ad alıb, çıxdıq yəhərləməyə,
Atım yoxa çıxmışdı.
Çəpçeyə bağlanan iri- canlı
At mən ad alınca itmişdi.
4320- Qan Bozıraq atların yaxşısı
Qara yerə girib yox olmuşdu,
Göy Xana uçmuşdu sanki,
Bir də yerdə görünmədi.
Qan Bozıraq atın anası
Qara- Kürən madyanı minib,
Atlanıb sərgərdan gəziyəm
Axtarıram, tapmıram.
Qan Bozıraq atı yəqin
Bir böyük oğru almış olar?!”
4330- Qız Xan, qadınların yaxşısı
Yerə dikdi gözlərini.

- Xan Tibet, igid oğlan
Təəssüflə yanır, hirslənir:
“Atamın qulunu Qan Bozıraq Atı,
Öz gözlərimlə görməyincə
Atamın varlı yerinə
Dönüb, gedə bilməyəcəm.”
Acıqlanıb durur, igidlərin yaxşısı,
Qorxusu yox Xan Tibet- xan.
- 4340- “Qara yerin üstündə
Bir daha heç yanda tapmadım,
Qara yerin altına
Düşüb axtaracağam.
İri-canlımı tapsam,
Qaydacağam, tapmasam, qayıtmayacam”.
Xanımların yaxşısı.
Alp Qız Xan danışdı:
“Xan Tibet-xan, ərlərin yaxşısı,
Atanın qulunun tapıb versən, necə olar?”
- 4350- Xan Tibet-xan, igid oğlan,
Yerindən sıçrayıb durdu:
“Qan Bozıraq Atı
Əziz yavrum, tapıb versən,
Haçan olsa, ”
Yaxşı ılıx cədəm mən”.
Ariq- səlqi, qadınların yaxşısı,
Onda belə söylədi:
“Ad alıb, sənə veriləndə,
Mən o yerlərdə idim.
- 4360- İri- canlı Qan Bozıraq Atı,
Mən oğurlayıb gətirmişəm.
Xoşbəxt uşaqlığımda,
Bir yaramazlıq etmişəm.

- “Böyük yerin üstündə
Qoy beş at gəzməsin”-düşünmüşdüm.
“Bir yaxşı iri-canlı at,
Yeri gəzsin, ”- düşünmüşdüm.
“İşıqlı göyün altında,
Beş böyük Alp igid olmasın, ”-düşünmüşdüm,
4370- “Bir böyük Alp igidlərin yaxşısı,
Yerin sahibi olsun, ”- düşünmüşdüm”.
Sonra qalxıb xanımların yaxşısı,
Xırnasını geyindi.
Qız Xan çıxıb getdi,
Xan Tibet-xan oturmuşdu.
Ulu aulun qabağında,
Uca zirvəli Xanım- Sının,
Xanım- Talay suyuna
Uzanmış ədəyi çayı ayırmışdı.
- 4380- Xanım- Talay ayrılan yerdə,
Qızıl qaya durmuş.
Qan Bozıraq atların yaxşısını,
Oradan çəkib gətirdi.
İri- canlı atların ən nəhəngi
Kölgəyə oxşayırdı gələrkən.
Ulu aulun arasından
Ağ evin qabağına çatanda,
Qara- Kürən anasını
Çağırır, cilovunu gəmirirdi.
- 4390- Xan Tibet- xan igid oğlan,
Ağ evdən hövlək çıxdı,
Xan Tibet- xandan arxada,
Çibetey çıxıb gəldi.
Qan Bozırağı, atların ən yaxşısı,
Qara yeri, ağzıyla çib yeyirdi.

Xan Tibet- xan, igidlərin yaxşısı,
 Qan Bozırağını görüb,
 Ürəkdən acıdı igid oğlan.
 Fırlanırdı ətrafına, baxırdı.
 4400-Qara- Kürən madyanın,
 Yəhərini açdı Xan Tibet- xan.
 Doqquz qulac boylu,
 Xan bozıraq atı yəhərlədi.
 Qara- Kürən madyanı,
 Aulun arasından kişnəyərək,
 Uca Xanım- Sına tərəf şığıdı.
 Dağı aşıb keçdi.
 Öz yerini yaxşı tanıyan canlı at,
 Öz yurduna görə qaçıb getdi.
 4410-At suyunu bilməz bə?
 Öz suyunu, suvatını tanıyırdı.
 Tərlik sorılan yerdən,
 Qara-Kürən madyanın
 Həm tərliyi belindən, həm kiçimi*
 Tükü tökülmüş, düşməkdəydi.
 Ordan dönüb üç yaxşı,
 Ağ kübar evə girdilər.
 Xan Tibet-xan, ərlərin yaxşısı,
 Aş yeyilən yerə oturmadı.
 4420-Qardan ağ olan surəti,
 Birdən nooldusa qaraldı.
 Qannan qırmızı surəti,
 Dəyişib birdən ağardı:
 "Atca ağlın yox Çibetey,
 İtcə ağlın yoxdur.
 Bu yolsuz- dinsiz Qız Xanı,

"Acıdır "- deməzdim, udardım.
 Gic Çibetey, səndən ötrü,
 Sağ qalmışdır Qız Xan.
 4430-Haçansa uzaq- azad eldə,
 Alıp-xan atan olmuş.
 Ağ Olcnq- Arıq, anaların yaxşısı,
 Anan olmuş, Çibetey.
 Atam Xan Çiçil- xanın o,
 Doğma böyük bacısı olmuş.
 Törəmindən Çibetey,
 Ağılsız törəyib doğulmusan.
 Kiçiklikdən qocalanadək Çibeteydə,
 Bundan artıq ağır olmaz.
 4440-Çibeteyin doğma dayısı,
 Xan Tibet- xan, mənəm.
 Zəngin yaxşı yurdunda,
 Altın Arıq törəmiş,
 Gözəl, səliqəli Altın Arığı,
 Ağırlayıb- ikram edib dəyərləndirmədin.
 Bax haçan olsa sənə,
 Altın Arıq görək olacaq.
 Yaxşı ata yurduna,
 Qayıt get, Çibetey!
 4450-Bu yerdən mən getməmişkən,
 Hazırlaş, yığış, düş yola."
 Qorxusu yox Çibetey,
 Dayısının qorxub duruxmuşdu.
 Ərlərin yaxşısı taa çoxdan,
 Ayağına ayaqqabı geymədən yaşayırdı.
 Cəsarətli Qız Xanla,
 Yığış yola hazırlaşdılar.

* Kiçim-atın belinə tərliyin üstündən sorılan dəri.

Ağ saray evdən,
 Arıq, gözəl Qız Xan,
 4460-Böyük xalqa qıy saldı,
 Otarılan ilxıları-malı aparsa,
 O yerlər buradan irağda, uzaqdadır.
 Özünün əvəzinə xanım-qız,
 Xan- bəy tapdı.
 Xan Seyzənq adlı kişini,
 Xan- bəy təyin etdi.
 İri- canlı atlarına,
 Üç yaxşı atlanıb mindi.
 Böyük xalqın arasından
 4470-Yola çıxıb getdilər.
 Hətta cəsur Qız Xan da
 Xan Tibet- xandan qorxurdu.
 Uca zirvəli Xanım- Sını,
 Onlar birlikdə aşdılar.
 Ağ çiçəyi qurumuş yazıda,
 Orada ayrıldılar.
 Xan Tibet- xan, alp- kişi,
 Qan Bozırağın noxtasını dartıb,
 Yaşadığı yeri-yurdu səmtinə,
 4480-Şığıyıb çapıb getdi.
 Uçurdu qartal quşu kimi,
 İgid atının dırnağı yerə dəymirdi.
 Xan Kiret quşu kimi,
 Görilib, yastılanıb uçurdu.
 Bütün yer üstü,
 Diksindir, titrəyir qalxırdı.
 Dərində duran göyün bağı,
 Silkələnib çat verirdi.
 İraq yerdə əzəmətli atın,

4490-Kışnərtisi-nəritisi yoxa çıxdı.
 İki atlı iki yaxşı
 Noxtanı cəyni vaxtda saxladılar.
 İri- canlı iki atı,
 Onlar birlikdə sürdülər.
 Altında duran qara yeri,
 Xəlbirdən xəlbirə sovurdular.
 Uzaqda duran göyün bağı
 Oləklə oləkləndi.
 Altı addım atıb
 4500-İri- canlı Xan bozırağ at,
 Göy Xanın bağına yönəlib
 Qanad açıb götürüldü.
 Qanadların uğultu səsi
 Göy Xanda əks-səda verdi.
 Ağ buludların üstündə,
 Atların yaxşısı nəərə çəkdi.
 Ağ çiçəyi qurumuş yazı
 Atın ardınca fırlanırdı.
 Şirəli otlaq çölü-yazısı
 4510-Ərin ardınca dönür, qalxır.
 Qara- Kürən atların sərti,
 Dağdan-dağa daşları aşır,
 Yaldan- yala Çibetey
 Sınərkə gəlməkdədir.
 O yerdən daha başqa yerə,
 İri- canlı at çapmaqdadır.
 O sulardan başqa suya,
 Çibetey yamacla düşüb gəlir.
 Hansı-hansı yerlərə,
 4520-Hansı suya-çaya onlar gəlib çıxmışdı?
 Çibetey onu görürki,

İri- canlı Qara- Kürən At
 Qanadlı Qan Bozıraq ata
 Necə çapsa çata bilmir.
 Qorxusu yox Çibetey
 Qarşıda uca dağ görür.
 Bu yer üzünün zirvəsi dumanlı,
 Göy – Sın dağıdı, durmuş.
 Bir göz qırpımı arasında,
 4530-Gök- Sına çapıb gəldi.
 Uca dağın yalına çıxıb,
 Atı toxtadıb saxladı.
 Qız Xan da, xanımların yaxşısı,
 Ölindəki noxtanı darttı,
 Gök-Sının üstünə
 Hayla- küylə sinib düşdü.
 Uca dağ başında atların yaxşısı,
 Dırnağıyla dağı çşib, düşdü.
 Dəbilqəsini açıb, iki yaxşı
 4540-Durub, ətrafa baxırdılar.
 Qorxusu yox Çibetey
 Qan Bozıraq Ata tərəf baxdı.
 Kəsədən görüb, anladı ki,
 İri- canlı Qan Bozıraq At,
 Yer üzünü dövrə vursa da
 Qulağının dibindən tər çıxmaz.
 İgid kişi Çibetey,
 Atı dəyişməyi düşündü.
 Cəsur ər durub,
 4550-Onda belə söylədi:
 “Bizim burda durmağımızdan
 Nə anladın Qız Xan?”
 Qız Xan xanımı:

“Bir şey anlamadım, - dedi,
 İgid kişim Çibetey.
 Sən nə fikirləşdin, -deyib, sordu.
 “Atamın yerinə çatınca,
 İgid xanımın Qız Xan
 İri- canlı iki atımızı
 4560-Dəyişib, atlanaq!”
 Xanımların yaxşısı,
 İgid ərinə etiraz etsə,
 Qorxusu yox Çibetey
 Qəzəbdən şişib dağa dönəcəkdİ.
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Düşünüb fikirləşdi:
 “Ər dediyimiz kimsə
 Niyə acıqlı, qorxmaz olur?”
 “İgid kişim Çibetey, ata heyifim gəlmir,
 4570-Qanadlı Qan Bozıraq at
 Çətin qılıqlı atdır,
 Onun qılığını bilməsən,
 Onun üstündən yıxılırsan”.
 Qız Xana baxıb, Çibetey
 İrişgəndlə gülümsədi.
 Lovğa ərlərin ən zırı,
 Qəhqəhəylə ucadan güldü.
 “Atıdan yıxılan kişini,
 Harda gördün qadımın?
 4580-Çətin qılıqlı at olsa,
 Qılığını yumşaldaram”.
 Olacsız qalib nəcib xanım,
 Qan Bozıraqdan düşdü.
 Özışdirərdi Çibeteyi,
 Altın Arıqdan qorxurdu.

Dağ yalının üstündə,
 Atı dəyişməli oldular.
 Dəbilqənin üzünü dartıb iki yaxşı,
 Atın başım boşaldıb, şütüdülər.
 4590-İri- canlı yaxşı atlar,
 Gərilib oxdan çıxdılar.
 Qalxıb dırnağına azim at,
 Qanad açaraq uçurdu.
 Xan-Göyün bəğrına dəyon,
 Qanadları uğuldayırdı.
 Qız Xan nəcib xanımı,
 Onu xəbərdar etmişdi.
 Xan Bozıraqların qorxmazının,
 Üç noxtası vardı.
 4600-Üstdəki yüyəni dartarsa,
 Böyükdən daha böyük götürülər.
 Ortadakı noxtasını dartarsa,
 Buludun üstüylə uçar.
 Altdakı noxtanı dartarsa,
 Qara yerə şütüyüb düşər.
 Dördüncü noxta açmağım,
 Dirək-çəçpəyə bağlamaqçındı.
 Qorxmaz bahadır Çibetey,
 Üstdəki noxtanı dartdı-
 4610-Göy Xanın at bəğrına dirəndi.
 İri- canlı götürülmüşkən,
 Ağ buludun üstündə,
 İri- canlı toxtamazdı.
 Ağ səmanın altına
 İri- canlı götürülmüşdü.
 Çibetey, ərəlin yaxşısı,
 Yerə üstünə baxdı:

Qara yerə üstü,
 Ağ-sarımtıl görünürdü.
 4620-Güya qorxmur Çibetey,
 Əslində yaman qorxdı.
 İpəkdən olan yüyənlərin
 Həmsini qarışıq saldı.
 Qorxudan ərəlin yaxşısı,
 Altdakı noxtanı tutub dartdı.
 Zorla oturmuş Çibetey,
 Birdən silkələnilib endi-
 Qan Bozıraqların Atı,
 Qara torpağa tərəf uçdu.
 4630-Çibeteyin iki qulağı,
 Küylə dolmuş, eşitmirdi.
 İki qara gözü tutulmuş,
 Hec nə görmür, gedirdi.
 Qorxusu yox Çibetey
 Ağlın itirib gedirdi.
 Qara yerə gedib yaxınlaşanda,
 Gözünü açıb heyrotlənirdi.
 Aşağı baxıb:
 "İyy Xudaya!"
 4640-Burulğanlı böyük çaya atla,
 İndicə çatıb düşəcəkdı.
 Ağlı çıxır, yaxşı ərəlin,
 "Ana!", -deyib, qıyya çəkdi.
 Ağlı itən alp-kəşi,
 "Atam!", deyib, qıyya vurub çıxırdı.
 Suyu taa girdiyi anda,
 Ortadakı noxtanı dartdı.
 İri-canlı atların yaxşısı,
 Çayın üstünənə uçub keçdi.

4650-Burulub axan çayın suyu
 Dalğalandı at yelində.
 Çayı uçan cəsur at,
 Daşlıq yalda toxtadı durdu.
 Qorxusu yox Çibetey,
 Qorxusundan ölmüşdü.
 Su səpilən ağac kimi,
 Titrəyərək oturmuşdu.
 Hardasa uzaq yerdən,
 Qara- Kürən atın tappıltısı gəlirdi.
 4660-Qız Xan nəcib xanımı,
 Toz üstündə toz gəlirdi.
 Darıxırdı xanımların yaxşısı,
 Daş-kəsəkli yala çıxdı.
 İri- canlı atların yaxşısını
 Orada saxlayıb düşdü.
 Xanımların cəsuru
 Attan hoppanıb dedi:
 “Yaxşı igidim Çibetey,
 Nəcə dəhşətli qısnayırsan uçmağa!
 4670-Göyün yüksəkliyini yoxlayırsan
 Deyəsən ki, böyükdür hə, ona görə uçurdursan?
 Qara yerə görəydin
 Nəcə gürultuyla sən gəldin?!”
 Qorxusu yox Çibetey
 Atdan düşüb, zərıyirdi.
 Kübar xanımların yaxşısı
 Yel vuran tərəfi kəsdi.
 Qorxusu yox Qız Xanı,
 Pis qoxu, pis iy vurdu.
 4680-Çibeteyin üzü,
 Tamam uzanmış- sallanmış.

Qız Xan ona baxır,
 Xudanın aparacağı,
 Adamlara oxşarı vardı.
 “Yaxşı igidim Çibetey,
 Yola düşək, oturmağı?”-sordu.
 Çibeteyin qabıdurmurdu,
 Bütün qabını doldurmuşdu.
 Dolu qabını sıyırıb Çibetey,
 4690-Təmizlənilib, səliqələndi.
 O əliçatan yaşıl otları,
 Dəstələyib yolur, yanını silirdi.
 Özü təccüblənmiş,
 Özünə məəttəl qalmışdı:
 “Adam adlanan kimsə məgər,
 Altına bu qədər, çox batırar?”
 Qorxusu yox Çibetey
 Qan Bozıraq atı bəyonmırdı.
 Qız Xan kübarların yaxşısı
 4700-Öz Çibeteyini yaxşı tanıyırdı.
 Geri dönüb, iki yaxşı,
 Yola düşməyə qərar verdilər.
 Qız Xan, kübarların yaxşısı,
 “Hənsinə atlanacaqsan?”-dedi.
 Qara- Kürənin Çibetey,
 Noxtasını cəld qapdı.
 İgid Qız Xan, kübaraların yaxşısı,
 Atına mindi.
 Daşlıq dağ yalının üstünənən,
 4710-İki at sürətlə çapdı.
 Qanadlı atların yaxşısı
 Xan- Göyün bağrına götürüldü.
 Xan- Göyün bağrında

Qanad açıb gedirdi.
 Qız Xan nəciblərin yaxşısı, qoşmasını qoşurdu,
 Nəğməsinin nəqarətin oxuyurdu.
 Burulub axan sularında,
 Kiçik qum təpələri yayılırdı.
 Atın altında burulğanlar,
 4720-Birləşik, köpüb qalxırdı.
 Başqa ölkənin yerinə,
 İri- canlı atlılar yetişdilər.
 Xanın-bəyin səliqəli şəhərində,
 Xalq- camaat axışib,
 Qız Xanın arxasında,
 Soraqlaşib, toparlanıb qalırdılar.
 Tanımadığı hansısa yərə
 Qız Xan enib gəlirdi.
 Atasının varlı yurdunu
 4730-Ağla gəlməz uzaqlarda xatırlayırdı.
 Başqa dağlıq yerlərə,
 İri-canlı at varmışdı.
 Anasının gözəl yurdunu,
 İstəsə də, könüldən iraq qalmışdı.
 Örinin elinin yerinə,
 Qız Xan gəlib çatmışdı.
 Tanımadığı yerlərdə
 Baxıb görüb anladı:
 Çibeteyin yeri- yurdu-
 4740-Ağ -- Sın dağı görünür.
 Gözlə-qaş arasında,
 Gördüyü yərə çapıb gəldilər.
 Zirvəsi uca Ağ - Sına,
 İri- canlı at sığıyıb çatdı.
 Qara- Kürən atın yaxşısı,

Yanında dayanıb durdu.
 Atlarını toxdadıb, iki soylu,
 Aula tərəf baxırdılar.
 Ağ Talay suyunun qırağında,
 4750-Gözəl varlı xalq yaşayır.
 Yüksək Ağ Sının altında,
 Təmiz, gözəl ilxılar var.
 Qalın yurdun ortasında,
 Xana məxsus ev, iki ev var.
 Bir evin qabağında,
 Doqquz qulac boylu,
 Qara- Səmənd at durmuş.
 Xulətay- böyük qardaşı
 Haçandı ki, qayıdımış.
 4760-Diqqətlə baxıb görürdü:
 Nəcib xanımı Qız Xan,
 Ağ - Sının şərq yalında,
 Ağ -- Sabdar at durmuş.
 Altın Arıq, qızların ən yaxşısı,
 Kəndə-kəsəyə enməmişdi.
 Mərhəmətsiz Çibetey,
 Altın Arığa heç baxmadan,
 Saysız xalqına tərəf, xanımıyla
 Yamacla enib düşürdü.
 4770-Qalın aulun içində
 Xalqı-əqrabası söyləndilər:
 "Haçannan getmiş atın yaxşısı
 Qara- Kürən at gəlir, odur.
 Burdan çıxıb gedən Çibetey
 Bura dönüb gəlir,"-deyirdilər.
 El- obanın arasından keçib,
 Ağ evin qabağına yetişərkən,

Alp Xulataş, böyük qardaşı
 Durub çıxdı həyətə.
 4780-Onnan sonra xanımların yaxşısı,
 Qadını çıxıb gəldi.
 Nəşə cəaib bir kimsə idi,
 Gözləri işıldayırdı baxarkən.
 İri- canlı iki atlını,
 Yüyəni alıb qarşıladılar.
 Hörmətlə iki soylunun,
 Qolundan tutub düşürtdülər.
 Evin qabağında dörd soylu
 Salamlaşıb ol tutdular.
 4790-Alıp- xanın balası
 İgid- kişi Çibetey,
 Atasına məxsus ağ imarətə,
 Gedib dərhal girdi.
 Düyməsini açıb, soyunub iki yaxşı,
 Fəxri sırada oturdular.
 Qayğıkeş xanımların yaxşısı,
 Qızıl masanı çəkib açdı.
 Altın masanın üstünə,
 Aşı-suyu düzüb yığdı.
 4800-Qorxusu yox Çibeteylə
 Qız Xanı oturdub,
 Onlara qulluq etdi qadınıyla,
 Qorxusu yox Xulataş.
 Çibetey, ərin yaxşısı,
 Xulataşdan soruşdu:
 "Böyük qardaşım, böyük kişi
 Gözəl, səliqəli xanım alıb gətirmisən".
 İgid Xulataş, ərin yaxşısı,
 Ona dönüb cavab verdi:

4810-"Öziz- canım Çibetey
 Mən varıb, uzağa getmədim".
 "Hansi xanın ölkəsinə
 Qardaşım Xulataş gedib çıxdın?
 Hansi xanın balasıdı
 Gözəl- göyçək aldığın?"
 Xulataş igid- kişi
 Onda belə söylədi:
 "Dünyanın ucu bitən yerdə
 Yer üzünün uca dağı var- Pora- Tasxıl.
 4820-Pora- Tasxılın altında
 Porağ- Talay çayı axır.
 Porağ çayı sahilində
 Pora- xan deyilən xan yaşayır.
 Pora- xanın qızı
 Pora Ninqini alıb gətirmişəm
 Özizim- canım Çibetey,
 Gözəl qadınmı?"-deyib, soruşdu.
 Çibetey, ərin yaxşısı:
 "Gözəldi, gözəl qadındı "-deyib, baxdı.
 4830-"Necə, qardaşım Xulataş abi,
 Bəyə layiq toy etdinmi?"-deyə, soruşdu.
 Qorxusu yox Xulataş
 "Etmədik"-dedi.
 "Sizin kimi qorxusuz- özəmətli
 Qohumlarsız toy olarmı?"
 Doyub tox olan dörd soylu,
 Altın masadan qalxdı.
 "Böyük məclis qurmayaq mı?
 Artıq toyu etməyəkmı?"
 4840-Xulataş, igid- kişi
 Çibeteyin fikrini soruşdu.

Qorxusu yox Çibetey:
 "Ölbəttə edək, böyük qardaş"-cavab verdi.
 Ordan qalxıb iki soylu,
 Gəlib küçəyə çıxdılar.
 Altı addım atıb ər yaxşısı,
 Xitab etdi Çibetey:
 "Böyük nəcib xalqım
 Geniş bir məclis qurun!
 4850-Gözəl- göyçək iki qızım,
 Artıq toyuna başlayın!
 İki qardaşın bəy toyunu
 Başlayın clim- tayfam!".
 Xalq- oymaq camaatı,
 Qaranquş tək qaynaşdılar,
 Qara kölgə tək xalq yığılıb,
 Qara milçək kimi vızıldadı.
 Kəsimə yarayan malı sürüb,
 Kəsməyə verib payladılar.
 4860-İki yaşlı dayları sürüb,
 Hamısını kəsib toyladılar.
 Altmış hörüyünü Pora Ninçinin
 Oğlan-uşaq açıb-tökdü.
 Bir cüt qalın hörüyü isə
 Xanımlar birgə hördülər.
 Əlli yaxşı hörüyü,
 Əlin balaları açıb tökdü.
 Öyri-qıvrım saçını,
 Qadınlar düzüb, yoğun hördülər.
 4870-Qorxusu yox Qız Xanın
 Əlli hörüyün açdılar.
 İki yaxşı- qalın hörüyü,
 Pora Ninçi ona hördü.

Altmış nazik hörüyü açıldı,
 İgid Qız Xanın
 Onun açıq saçlarını
 Pora Ninçi yoğun hördü.
 Yoğun hörükləri köksünə sallanan,
 Nəcib xanım oldular.
 4880-Gözəl- göyçək Qız Xan
 Pora Ninçinin qayınxatını oldu.
 Toy- bayram başlamışdı,
 Şənlik əhli şənlonirdi.
 Zərif- gözəl Altın Arıq,
 Varlı toya enməmişdi.
 Qorxusuz, cəsur Qız Xan,
 Evdən küçəyə çıxdı.
 Ağ evin qabağında boylanıb,
 Ağ Sına durub baxdı;
 4890-Çayan* qulunu Ağ - Sabdar at,
 Yerin yüksəyində durmuşdu.
 Xuda qüdrətindən yaratdığı
 Zərif-gözəl Altın Arıq
 Orada qəmli uzanmışdı.
 Onu görüb, Qız Xanın
 Qara ürəyi yanıb-yaxıldı.
 Gücü yoxdu görüb,
 Ürəyi sıxılıb, ağrıdı.
 Gözəl-göyçək Qız Xan
 4900-Ağ imarətə gəlib girdi.
 İgid- kişi Xulataş
 Pora Ninçiyə çölə çıxdı.
 Qorxusuz Çibetey də
 Onlarla çıxmağa qalxıb durdu.

* çayan - burada; Tanrı.

“Çibeteyim”- deyə Qız Xan,
 Ondan soruşdu:
 “Adını çəkmək dəhşət olan
 İpək Yallı Ağ - Sabdar At
 Kənddən- kəsəydən aralıdadı,
 4910-Niyə o gəlmir, Çibetey?
 Adını çəkmək dəhşət olan
 İgid- qız, yalqız Altın Arıq?
 Qalın yaxşı evdə yaşasa,
 Enib bura gəlsə nolar?
 Tədbirli kişim Çibetey
 Altın Arığı da çağır gəlsin.”
 Dəlisov Çibetey,
 Başın bulayıb etiraz etdi.
 “Mənim gözümdən irəyə çəkil,
 4920-Altın Arığınla birgə!”
 Xanımların yaxşısı
 Yaxın gəlib ona dedi:
 “Dərrəkən itməsin Çibetey
 Ağılın azmasın!
 Ağ- Sabdar At yox olsa,
 Day- dayçan, ilxıların hamsı batar.
 Altın Arıq yox olsa,
 Camaat sürüləri dağıdar.
 Gözəl- incə qızların yaxşısını,
 4930-Hörmətli- izzətli tutmaq lazımdı.”
 Xanımların yaxşısı bunu deyəndə,
 Çibetey belə cavab verdi:
 “Ağ - Sabdar At daha yox olsa,
 İri- canlı iki at var.
 Altın Arıq daha yox olsa,
 Ağillı- cəsur biz özümüz varıq.

Onsuz da atamın yurdu
 Əbədi duracaqdır.
 Onlar daha yox olsa
 4940-Yerim- yurdu pozulmaz.”
 Sözə gəlmədi arın yaxşısı,
 Çibetey çıxdı evdən bayıra.
 Acıqlanmayan xanımların yaxşısı,
 Acıqlanıb, hirsli qalxdı.
 Qəzəblənməyən nəcib xanım.
 Qəzəbindən oturub- qalxdı.
 Çibeteylə Xulatay
 İki qardaş olub, məhribanlıqla,
 Biri-birinə qulluq edən iki yaxşı,
 4950-Araçan* açıb içirdilər.
 Qaragözlü gözəl xalqı
 Qaranquş kimi qaynaşdı,
 Altı gündən artıq,
 Ağırlaşıb, şənləndilər.
 Yeddi gündən artıq
 Yığılmış eli-obası,
 Oxuyurlar toy-bayramda,
 Oxuyub-oyunayıb dincəldirdilər.
 Qulplu mis qazanları
 4960-Tünd arağla doldururdular.
 Ocaqdakı qazanların altında
 Odun yanırdı şaqqıltıyla.
 Qulplu qazanların ətrafında,
 Xalqı, tayfası cəm olmuşdu.
 Oğlannar- qızlar toplanıb,
 Oyunlarını toxdadıb durmuşdu.
 Altı gündən çox idi,

* Araçan - burada; şərab, araq.

Bütün xalqı şənliyədi.
 Yeddi gündən artıq idi,
 4970-El- oba şənliyə qoşulmuşdu.
 Doqquzuncu gün çatmışdı,
 Toylandı el- clatı.
 Qulplu mis qazanları,
 Aşib böyrü üstə durmuşdu.
 Qaragözlü xalqı da
 Xan toyunna dağılmağa başladı.
 Qazan altındakı ocaqlarda
 Od yanıb toxtamış, sönmüşdü.
 Oğlannarın- qızların yaxşıları,
 4980-Oyunlardan zorla dönmüşdü.
 İncə- gözəl Altın Arıqı,
 Yeməyə, şənliyə çağırmadılar.
 Yerin zirvəsi Ağ - Sında,
 Yatıb-dururdu xanım qız.
 Toy-bayram qurtarandan sonra
 İki qorxusuz qardaş,
 Otrılan ilxıların yiyəsi,
 Xalqa, qəbiləyə xan oldular.
 Həyatdan ləzzət alırdı iki soylu,
 4990-Həyatın dadı bəlliydi iki oğula.
 Köhnə ili ötürüb,
 Dərd bilmədən yaşadılar.
 Təzə ilə çatıb onlar,
 Qəmsiz ömür sürdülər.
 Ulu yazıda ilxıları,
 Doğub çoxalmış, artmışdı.
 Xoş günlərdən birində,
 Qorxusu yox iki qardaş
 Bir dəfə masa arxasında,

5000-Oturub aş yeyirdilər.
 Xulataş böyük qardaşı,
 Xatınıyla birgə oturmuş.
 Xulataş, uzaqgörən ər
 Oturduğu yerdən dedi:
 "Əzizim- canım Çibetey
 Nə düşünürsən?"- deyər soruşdu.
 "Böyük kişi Xulataş
 Heç nə fikirləşmirəm"- dedi bahadır.
 Alp- kişi Çibetey olar dedi:
 5010-"Bir şey bilmədim, abi- kişi
 Bir şey sezmədim."
 Xumarlanıb məst olanda
 Xulataş dilləndi:
 "Atamızın yaxşı yurdunda,
 Belə yaşaməğin nə mənası?
 Bizim otarılan malımıza
 Yeni mal qatmaq görək.
 Kəpə yığılan dəfinəyə
 Dəfinə qatmaq görək.
 5020-Ayın altındakı yeri
 Gəzib - dolansaq canım,
 Həm bir xalqı fəth edərik,
 Həm özünü, sürülərini gətirərik."
 Dəlisov Çibetey,
 O fikiri bəyəndi:
 "Sınayaq da abi- kişi,
 Həm malımıza mal qataq,
 Qalın yaxşı yurdumuzda həm də
 Yaşayan xalqa xalq qoşaq!"
 5030-Qorxusuzlar belə deyəndə,
 Pora Ninçi sözə qoşuldu:

“Naxırdakı cins mallara
 Mal qoşmaq istəyirsinizsə
 Haçan olsa fürsət düşsə
 Mal sürüb gətirərsiniz.
 Qalxın bizə gedək.”
 Onları dəvət etdi,
 Xulatayla Çibetey də,
 Səliqəli, təmiz çıxdılar çölə.
 5040-Qorxusu yox Qız Xanı da,
 Pora Ninçi dəvət etdi.
 Qız Xan qadınların nəcibi,
 Çox həvəssiz yığışdı.
 Evdən çıxan iki soylu,
 Pora Ninçigilə gəldilər.
 Altı addımla xanımların yaxşısı,
 Qızıl masanı çəkdi.
 Aşısı-suyu Pora Ninçi,
 Altın masaya yığıdı.
 5050-Qayınxatını Qız Xanı,
 Qoltuğda oturtdu.
 Xulatayla Çibeteyi,
 Qardaş olub qucaqlaşib oturmuşdu.
 Pora Ninçi, qayınxatını,
 Onlara tuluğdan şərab çıxartdı.
 Altın masanın qabağında,
 Pora Ninçi, qayınxatını
 Şərab süzür, qulluq edir.
 Qız Xan gəlinlərin yaxşısı
 5060-İstəməsə də zorla içir,
 Qoşma qoşub oxuyur, Pora Ninçi.
 Çox söz deyib, boş danışır:
 “Dəlisov kübarım Xulatay

Əziz-canım Çibetey
 Ulu gözəl yurduumuzda,
 Ulu nəcib igidsiniz.
 Hərçənd siz igidsiniz,
 İki qardaş, hələ ağıllı düşünmürsüz.
 Yüksək Ağ - Sın dağında,
 5070-Ağ - Sabdar at durmaqdadır.
 Dağ yalının üstündə
 Altın Arıq yatmışdır.
 Ağ - Sabdar, dəli köhlən atın yaxşısı,
 Güya atanın madyanının qulunudur,
 Altın Arıq, xanım qızların yaxşısı,
 Güya atadan döğmə bacınızdır.
 Amma toy- bayrama
 Arıq- gözəli çağırmadınız.
 Böyük şöhrətli şənliyə,
 5080-Böyük alp- qızı çağırmadınız.
 Gözəl- göyçək Altın Arığı,
 Gedin qonaq çağırın.
 Qız uşağı daş üstündə,
 Nə vaxtacan clə yatacaqdır?”
 Çibeteylə Xulatay
 Danışib, gülüşüb oturmuşdu:
 “Altın Arıq Ağ - Sında
 Yarıac- yarıtox yatır.
 Gedək qız uşağını,
 5090-Qonaq çağırmaq görək.”
 Qız Xan, qadınların ağıllısı,
 Oturduğu yerindən dedi:
 “O vaxtdan bu vaxtdək,
 Gedib çağırmamısınız.
 Yemiş- içmiş dəm vaxtınızda,

Niyə içgili gedib çağırasınız?”-
 Qorxusu yox gəlinlərin yaxşısı
 Bir də etiraz etdi.
 Kefli nəğmə oxuyan Pora Ninçi,
 5100-“Çağırın!”- deyib, israr edir.
 Çibetey, ərin yaxşısı,
 Qalxıb çıxdı bayıra.
 İri- canlı Qara- Kürən Ata,
 Atlanıb mindi Çibetey.
 Böyük xalqın arasından,
 Çapıb çıxdı yoxuşa.
 Auldan kəsə keçib, alp- kişi,
 Dağa çıxdı yoxuşla.
 Gözəl- göyçək Altın Arığa,
 5110-Çatıb dayandı Çibetey.
 Atıdan düşüb ərin yaxşısı,
 Yaxınlaşıb salam verdi.
 Xanım- qız Çibeteyə,
 Öl verib görüşdü.
 “Qardaşım, abi- kişi,
 Belə hara gedirsən?”- soruşdu.
 Altı addım atıb Çibetey,
 Sonra durub söylədi:
 “Ulu dağın üstündə,
 5120-Necə uzanıb yatırsan, özizim?
 Böyük xalqın arasına
 Qonaq dəvət edirəm”- dedi.
 Altın Arıq xanım-qız,
 Bir az sıxıldı, amma atına getdi.
 Ağ -- Sabdar atına
 Atlandı Altın Arıq.
 İki qardaş, kəndə tərəf,

Yamacla enib, düşürdülər.
 İri- canlı yaxşı atlar,
 5130-Aulun arasından keçdilər.
 Ağ saray evin qabağında,
 Nəcib gözəllər qarşıladılar.
 İpək yallı nəhəng Ağ - Sabdar atı
 Noxtasını alıb tutdular.
 Qolundan tutub düşürtdülər.
 Ağ saray evə
 Gəlib birgə girdilər.
 Mələk sima xanım- qızı,
 5140-Fəxri yerdə oturdular.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Hələ bir şey anlamırdı.
 Arağı- marağı açdı,
 Ala- sarı naxışlı bardağa tökdü.
 Arıq, nurlu xanım- qız,
 Hec vaxt şərab içməmişdi.
 Böyük qardaşları xahiş edəndə,
 O, naxışlı bardağı götürdü.
 Birdən cənra ikiyə keçdi,
 5150-Pora Ninçi zor edirdi.
 İkidən üçə keçdi,
 İçirdib dururdular.
 Onnan sonra xanım- qız,
 Həya etməz içirdi.
 Səhərdən içən xanım- qız,
 Gecə oluncə içirdi.
 Gecədən başlayan xanım- qız,
 Səhərədək içirdi.
 Pora Ninçinin aş-şərabı,

5160-Bir də tükənib bitmirdi.
 Araçan, şərab içib
 Altı günə çatdılar.
 Xulataynan Çibetey,
 İlxılara baxmadılar.
 Xalqa, oymaqlarda tayfalara
 Xan- bəy olmadılar.
 Altı günün başında,
 Arıq, mələk Altın Arıq-
 “Şərab tünd deyildimi?”-
 5170-Çox inciyib fikrə getdi:
 “Onu sevməyən -abilərini
 O özünə qardaş bilir.”
 Qız Xan, qayınxatının nəcibini,
 Fikir verib o bəyədir.
 O biri haqda düşünürdü
 “Ondansa adam olmaz”-
 Qoşma qoşub Pora Ninçi,
 Fırlanır nəğmə oxuyur.
 Ulu masanın qabağında
 5180-Var-gəl edir, deyib durur:
 “Zəngin yaxşı yurdumuzda,
 İgid cəsurlarımız var.
 Ulu varlı ölkəmizdə,
 Üç igid alpımız var.
 Hansı hansından güclüdür,
 Güclüsünü daha bilməzsən.
 Hansı kiçik yavrudursa,
 Nə qədər düşünsən bilməzsən.”
 Oturan üç soylu da:
 5190-“ Hansı ulu, hansı kiçik”-
 Heç biri bilməyirdi.

Pora Ninçi, qayın arvadının yaxşısı,
 Dönüb müraciətlə söylədi:
 “ Cəsarətli Alp igidlərin yaxşısı,
 Sizə bir sözüm, təklifim var.
 Deyəcəyim bir sözümü,
 Siz vecinizə almayın.
 Bir söyləyəcəyim sözümdən,
 Siz inciyib, darılmayın.”
 5200-Çibetey, ərin cəsuru:
 “Sözünü söylə gəlin?”-dedi.
 “Uca dağın yaylasına,
 Aşla- şərəblə gəlin çıxacaq,”-
 Hiyləgər qayın arvadı Pora Ninçi,
 İgidlərlə şərt kəsirdi:
 “Uca dağın üstündə
 Darıxmadan, acıqsız güləşin,
 Gücü artıq olan adam,
 Böyük olar aramızda.
 5210-Bizə böyüklük etsə
 Onun böyüklüyünə tabe olarıq.
 Gücü olmayan kişi,
 Məğlub olsa darıxmasın
 Məğlub olsa da sonra,
 O bizim əziz kiçiyimiz olar.”
 Çibeteylə Xulatay
 Dərhal qalxıb hazırlaşdı.
 İki soylu yığıb-yığışdı
 Yığışib, bayıra çıxdılar.
 5220-Pora Ninçi, qardaş arvadın yaxşısı,
 Altı tuluğ şərab aldı,
 İri- canlı Qara- Səmənd ata,
 Aşı-suyu yüklədi.

Uca Ağ – Sın dağa tərəf,
 Çıxıb, yola düşdülər.
 Qız Xan, ağıllı qayınxatının,
 Qara ürəyi sıxılıb ağrıdı.
 Ağ saray evində,
 Yatıb qala bilmədi.
 5230-Qız Xan, ağıllı qayınxatını,
 Gördü ki, çıxıb getdilər,
 Aşı-suyu götürdülər.
 Qayınxatının yaxşısı
 Aulun aralığından çıxıb gördü ki,
 Ulu aulun arasından keçən,
 Ulu Alp – igidlər gedirlər.
 Zirvəsi uca Ağ – Sına
 Yoxuşla dırmanıb çıxırlar.
 Yüksək Ağ – Sının üstündə
 5240-Bir ağ oba durmaqdadır.
 Ağ daş obanın daldasında,
 Toxtamış, dayanmışlar.
 Pora Ninçi, qayınxatını
 Tuluğu açıb düzürdü.
 Arağını- marağını açdı
 Ora-bura çilədi.
 Kübar yaxşı igidlərə,
 Hərçəyə bir parçə arağ verdi.
 İgid Qız Xan, qayınarvadı,
 5250-Qayınxatınını bəyənmişdi.
 Durduğu yerdən Pora Ninçi
 Örinə belə deyirdi:
 “Dəlibaş kişim Xulataş
 Öncə gücünüzü yoxlayın.
 Bahadıra güc gələn kişi,

Qoy öyünməsin
 Kişiyə məğlub olan kişi,
 Pərt olmasın, darıxmasın.”
 Qorxusu yox Xulataş
 5260-İrəli çıxıb söylədi:
 “Gəlin gücümüzü sinayaq
 Gəlin sinayaq oğlanlar!”
 Yaxın gəlib Pora Ninçi,
 Altın Arıq məcbur edir sınağa.
 Qız Xan, nəcib qayınxatını:
 “Niyə qız uşağı başlamalıdı?”-dedi.
 Övvəl Xulataşla Çibetey,
 Başladılar qapışmağa.
 Ayaqları altında durmuş qara yer,
 5270-Sanki onlarla fırlanırdı.
 Göyün dərin içi də
 Sanki birgə dövrə vurur.
 Alp-kişi Çibeteyi,
 Alp Xulataş qapmışdı.
 Altı kərə fırladıb, Çibeteyi
 Xulataş yerə çirpdi.
 Çibetey, örin cəsuru,
 Durub qəhqəh çəkdi:
 “Nəyə gücüm almadı,
 5280-Abim Xulataş”-dedi.
 Qara-Səmənd atlı Xulataş,
 Qız xanına sarılmışdı.
 Bərabər tutaşmışdı, iki soylu
 Bərabər tullayıb atdılar.
 Altın Arıq yaxşı qız,
 Güləşir, həm də düşünür:
 “Xulataş igid kişini,

Bahadır Çibetey yıxsa,
 Onda Altın Arıq qəsdlə
 5290-Xulataya məğlub olar.
 Xulatay qalib gəlsə,
 Qara fikirli Xulatay
 Ulu olub, rəis olsa
 Çox yerdə qaxınc edəcək.
 Pora Ninçi də dinc durmayacaq,
 Sancacaq Altın Arığı.”
 Acıqlanmaz, yaxşı qız
 Acıqlandı Altın Arıq.
 Xulataya tabe olmaqdan,
 5300-Qorxub, özü [nərə çəkib] hücum etdi.
 Qapışarkən xanım-qızın,
 Əli qapkan* kimi ydi.
 Tutarkən iki qolunu,
 Dəmir caynaq kimi ydi.
 Altı addım atıb xanım-qız,
 Kürəyini geri büküb dartdı.
 Alp – igid Xulatayı,
 Fırladıb qaldırdı yuxarı,
 Onu yuxarıda tutsa da xanım- qız,
 5310-Yerə çırpmağa yazığı gəldi.
 Dağın başında qız onu,
 Yerə ehtiyatla atdı.
 Pora Ninçi, qardaşarvadın yaxşısı,
 Cəld düşən yerə qaçdı.
 Qara-Səmənd atlı Xulatayı,
 Qapıb yerdən götürdü:
 “Daşlıqda sürüşdü Xulatay,

* Qapkan-burada; tələ.

Yoxsa tullamaq olmazdı-”, dedi o.
 Qara-Səmənd atlı Xulatay,
 5320-Yenidən başladı qapışmağa.
 Qız Xan, qayınxatının yaxşısı,
 Bir az aralı kənarda durmuş.
 “Büküb atdığı qara cini,
 Keşke sərət çırpaydı yerə!”-düşündü.
 Qara Səmənd atlı Xulatayı,
 Qız Xan qınayıb dururdu.
 Gücü ondan artıq nəcib qız,
 Alp Xulatayı tulladı.
 Dərhal qaçdı Pora Ninçi.
 5330-Xulatayı yerdən qaldırdı:
 “Çuxura düşdü ayağı,
 Xulatay onnan yıxıldı”-dedi.
 Qardan ağ surəti,
 Qara-Səmənd atlı Xulatayın
 Qaraldı birə anda.
 Qızın cəsuru Altın Arığa,
 O yenidən girişdi.
 Ayağ altında qara yeri
 Sanki özləriylə fırladırdılar.
 5340-Göyün dərin dibi də,
 Onlarla yırgalanırdı.
 Xanım- qız acıqlandı
 Arıq- göyçək Altın Arıq,
 Alp igid Xulatayı,
 Altı dəfə silkələyib qaldırdı,
 “Qara cinlərdən yəqin heç vaxt
 Qurtula bilməyəcəm,”- deyib,
 Dönüb, alp-kişini
 Qaldırıb yerə çırpdı.

5350-Yer üzünün uca dağı Ağ - Sında,
 Çiyini üstə yerə girdi.
 İgid-kişi Xulataş,
 Ağara-göyərə, uzanıb huşsuz.
 Cəsarətli qardaşı arvadı Pora Ninçi
 Qışqırıb, bağırıb deyirdi:
 "Altın Arıq qara fikirlidi,
 Bahadırı şikəst etdi,"-qışqırdı.
 Dərhal qaçıb Pora Ninçi,
 Ağlayıb-zarıyır, ərini qaldırır.

5360-Altın Arıq, qızların yaxşısı,
 Acıqlanıb, heyfsləndi.
 İri İpək Yallı Ağ - Sabdar Ata,
 Yaxın gəlib atlandı.
 Ala gözlərindən yaşı
 Axıb yanağından süzülürdü.
 İki gözünün yaşı
 Leysan kimi axırdı.
 "Görür otlamağa yeri yoxsa,
 Tanrı öz qulunu Ağ - Sabdarı,

5370-Niyə yaratdı Tanrı?
 Görmürdü ki, ac qalacaq?
 Yaşamağa yurdu yoxsa,
 Qorxusu yox Altın Arığı,
 Xudalar özü var etdisə,
 Evsiz harda yaşayacaq?
 Sizi didib, yeyən quşlar,
 Məni didib, yeməz onlar.
 Məni didib - yeyən vəhşilər,
 Sizi didib, yeməz onlar.

5380-Atın bura dartıb xanım- qız,
 Qız Xana belə söylədi:

"Yerin bərəkətli yer olsun, gəlin!
 Məkrli cinlərə baş çəmə gəlin!
 Yurdun həmişə yurd olsun, gəlin!
 Gizli cinlərə güzəşt etmə gəlin!"- dedi.

Altın Arıq, qızların cəsuru,
 Atına minib yola çıxdı.
 Dağın o tayına ağ yazıya,
 Atın hünərlisi çapıb getdi.

5390-Arıq - mələk, xanım-qız,
 Atın yüyənini boşaltdı.
 Gün çıxana sarı
 İri- canlı at şığıyıb qaçdı.
 Yer in uca zirvəsinə görə
 Çapıb gedir Altın Arıq.
 Ağ çiçəyi quru yazıları,
 Atın ardınca sanki qalxır.
 Qumluq yaxşı çöllər də
 Qızın arxasıya dönürdü.

5400-Uzaq yerdə qüdrətli at,
 Hənirtir-kışnərtir gözəndə itdi.
 Qız Xan gəlinlərin yaxşısı,
 Onu daha görmədi.
 Qayınxatını Pora Ninçiyə
 Heç baxmayan Qız Xan,
 Üzü xalqa tərəf,
 Yamacla düşməyə başladı.
 Böyük gözəl xalqının
 Arasından keçən Qız Xan,

5410-Ağ-saray evinə
 Çatanda girdi ora.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Ərini ayıldırıb qaldırdı.

Ulu, varlı yurda
 Üç bahadır enib düşdü.
 Xulatayla Çibetey
 Sarayda oturub arağ içirdilər.
 Altın Arıq Xulatayin
 Tullayarkən içini özmişdi.
 5420-Ağrıyıb, öskürəndə,
 Qan tükürüb dururdu.
 Pora Ninçi, yaxşı qayınxatını,
 Birgə yaşadığı ərilo nə etsin?
 Öz dərmanı ilə dərmanladı Xulatayı,
 Dərmanı şəfa verdi.
 "Qalın varlı yurdumuzda
 Qarılar* daha yoxdur,"-dedi.

 Qardaşarvadı Pora Ninçi
 Nəğmə qoşur oxuyurdu.
 5430-Altın Arıqdan sonra,
 Aya- ilə çıxdılar.
 İki qardaş Çibeteylə,
 Bir gün qərara gəldilər,
 Gündülən yaxşı ilxılara
 Mal qoşmağı danışdılar.
 Kəpəyə yığılan sərvətə,
 Sərvət yığmağa söz verdilər.
 Öl-ayağ edib hazırlandı iki soylu,
 Qız Xan onları toxdada bilmədi.
 5440-Çibeteylə Xulatay
 Qucaqlaşib birlikdə çıxdılar.
 İri-canlı atlarına
 Atlanıb mindi iki bahadır.

* Qarı -- burada; mane olan, əngəl olan.

Yüyənə dartıb iki atlı,
 Yorga yerişlə getdilər.
 Böyük kəndin arasından
 Ulu yurddan keçdilər.
 Uca zirvəli Ağ Sına
 Alp -- igidlər dırmandılar.
 5450-Atları saxlayıb soylu ərilər,
 Öllərini gözünə günlük edib
 "Hansı səmtə yol alağ?"-
 Qardaşlar məsləhətləşdi.
 Ayın altında görünən yerə,
 Ora getməyə qərar verdilər.
 İki nəhəng canlı at,
 Bir aylıq uzağa yola düşdü.
 Dəlibaşlar gözdən itənən sonra,
 Pora Ninçi qayınxatını
 5460-Qalın varlı yurdda,
 Qız Xanla oturub qaldı.
 Gündülən yaxşı ilxıların
 Qayğısını çəkən kimsə yox idi.
 Orada yaşayan xalqa-ələ,
 Fərman verən adam yox idi.
 Köhnə ilin axırınadək
 İki qayınxatını yaşadı.
 İri- canlı atın yaxşılarının isə
 Dönüb, gələni yox idi.
 5470-İki qardaş vətəninə
 Qayıdıb gəlmirdilər.
 Altı ilə gəlib çıxanda
 Arıq-səliqəli Qız Xan,
 Bəzənib, səliqəli geyinib,
 Qızıldan düzəlmiş masasına

Bir az, ufacıq yemək qoydu.
 Tək-tənha nəcib qayınxatını
 Aşını yeyib oturmuş.
 Qız Xan belə oturanda
 5480-Güdüln ilxılar kişnədilər.
 Xalq, oymaqlardakı camaat,
 Qıy vurur, qışqırıb çıxır.
 Ulu masanın qırağından,
 Qız Xan qalxıb qapıya getdi.
 Çıxıb həyətdə gələndə
 Dağın aşırımında gördü ki;
 Uca zirvəli Ağ - Sınnan,
 Altı cığırda mal aşır,
 Onların yeri-yurduna tərəf,
 5490-Yeddi cığırda xalq enir.
 Qovulan sürülərin arxasından
 Qara- Səmənd at enib düşür.
 Qara- Səməndin yanında
 Qara- kürən at enir.
 Xulatayla Çibetey,
 Qalın yurda enib düşür.
 Qorxusu yox Qara- Səmənd atın,
 Qara- kürən atla
 Qabırğaları qan içindədi.
 5500-Təzəklə bulanmışdı sinəsi.
 Qorxusu yox iki qardaş
 Dirsəyədək qan içindəydi.
 Gözləri yumulurdu,
 Qara kölgəyə dönmüşdülər.
 Aulun arasından iki alp,
 Ağ evin qabağına çatdılar.
 Qorxusu yox Alıp Qız Xan,

Qapını qapatdı, evdən çıxmadı.
 İki bahadirlə görüşə çıxıb
 5510-Pora Ninci görüşdü.
 Qara- Səmənd atı tutub,
 Xulatayn qoltuğuna girdi.
 Qara- Kürən atın Çibetey,
 Özü çəçpəyə bağladı.
 Sonra gəlib Çibetey
 Ağ evinə girdi.
 Salam-kolam etdi o,
 "Salam olsun!"-dedi, Qız Xan,
 Arıq səliqəli Qız Xan,
 5520-Altın masanı açdı.
 Altı-yeddi addım atıb,
 Aşı-suyu o düzdü.
 Düyməsini açıb, soyunub Çibetey,
 Fəxri yerdə oturdu.
 Aşı seçib, aş yedi,
 Hörmət-izzətlə oturdular.
 Suyu seçib, su içdi.
 Səsinə qaldırmışdı Qız Xan,
 Qayınxatının kübarı Qız Xan
 5530-Özündən çıxıb, deyirdi:
 "Atandan qalan mallar
 Otlığlara sığmayır.
 Öz malımız azlıq edir,
 Başqa tayfa malını yağmalamırsız
 Ana-babanın sənə payı,
 Görünür sənə azlıq edir.
 Başqa elin yurdunu talayıb,
 Qismətini alıb gəlmişən
 Gün çıxan eli əsir alıb,

5540-Günəş clini talan etmişən
 Hansı xanın yurdun taladın,
 Hansı xanın sürüsünü çapdın?"
 Çibetey çox acmışdı,
 Tikələri diri-diri udurdu.
 Çibetey xanımına döndü,
 Danışdı uca səslə:
 "Ay altındakı yeri gözdik,
 Altı xan yurdunu taladıq.
 Altı xan yurdunda görüşə çıxan
 5550-Bir bahadır tapılmadı.
 Gün altında yer üzünü gözdik,
 Çoxlu xan yurdunda olduq,
 Çoxlu xan yurdunda görüşə çıxma bilən,
 Cəngavərin yaxşısı görünmədi.
 Yer üzündə hamıdan biz varlıyıq
 Yer üstündə biz Xan olmalıyıq."
 -"Nifaq edilməz yerdə,
 Nifaq etmişiniz, Çibetey,
 Haçan olsa, o xalq
 5560-Bunun qisasını alacaqdır".
 Qorxusu yox Çibetey,
 İpçisi* Qız Xanı
 Vecinə almır durur:
 "Nə qədər ki, çəçpeyə bağlı,
 Qara- Kürən at duracaqdır,
 Bahadır xanımım Qız Xan,
 Bir kimsədən qorxma
 Bir kimsədən çəkinmə.
 Qorxusuz Çibetey
 5570-İyində olanda

* İpçi - burada; həyat yoldaşı, qadını, xanımı.

Bahadır xanımım Qız Xan,
 Bir kimsədən hürkmə".
 Qız Xan qayınxatının soylusu,
 Başqa bir şey demədi.
 Doyub, tox olan ərin yaxşısı,
 Durub, döşəyə uzandı.
 Gecəni gecələyəən igid- kişi,
 Gecə yatıb, ərəkən durdu.
 Altı hərəkətlə, bəyzadə gəlin,
 5580-Aşı- suyu hazır etdi.
 Don geyib Çibetey
 Vacib işə bayıra çıxdı,
 Təmizlənilib səliqəli igid-kişi,
 Fəxri yerində oturdu.
 Doyub, tox olannan sonra,
 Geyinib keçindi Çibetey.
 Evin qabağına çıxdı,
 Atın açıb atlandı.
 Çoxlu xalqın arasından,
 5590-Yorğa çapıb keçdi.
 Qaragözlü xalqına,
 Cəzə çəkib, hökm etdi.
 Çibeteyin vətəninə,
 Xalqın yaşamağa yurdu dardır.
 Kəndin arasından keçib alp- kişi,
 Kəndin kənarına gəldi.
 Dağların ucası Ağ- Sına
 Piyda çıxıb gətdi.
 Otarılan yaxşı malını
 5600-Seyr etməyə durdu.
 Ağ çiçəkləri qurumuş çöllərə,
 Dayca- cəngə sürüləri sığışmır.

Oymağı-dərələri doldurmuş,
 Ot otlayır yayılmışdı bozqıra.
 Ağ çiçəkli yazıya,
 İri-canlı atını çapdı.
 Otarılan malı Çibetey
 Suvata düzüb durdu.
 Axırı görünmürdü malın,
 5610-Qaçışib-qaynaşırdı.
 Təzdən gedirdi igid- kişi,
 Axşam dönüb gəlirdi.
 Uca zirvəli Ağ - Sında
 Atını çəkib saxlayırdı.
 Qalın yurdun yaxşı əri,
 Diqqətlə durub baxırdı;
 Aşağıda, çayın əyri sahilində,
 El-camaat da sıxdı, yerləşmirdi.
 Qaragözlü xalqı sanki,
 5620-Qaranquşdu qaynaşırdı.
 Qorxusu yox Çibetey,
 "Varlıyam", -öz-özünə deyirdi.
 "Yer kürəsinin üstündə,
 Mənnən varlı Xan yoxdur".
 Öz nəcib xalqına tərəf,
 Örin yaxşısı enib gedirdi.
 Aul arasından özəmətli at,
 Ağ evin qabağına çatdı.
 İgid Xulata, abisi
 5630-Gəldi, onu gözləyirmiş.
 Örlərin yaxşısı Xulata
 Orda fırlanır, ucadan deyir:
 "Öziz-yavrum Çibetey
 Ləvə girək, "-deyib, dəvət etdi.

Xulataın evinə,
 Bir-birinin ardınca girdilər.
 Salam verib Pora Ninçiyə,
 Görüşüb durdu Çibetey.
 Ol uzadıb gəlininə,
 5640-Ol-ələ görüşdü Çibetey.
 Pora Ninçi, yaxşı gəlin,
 Qızıl masanı çəkib açdı.
 Qızıl masanın üstündə,
 Aşı-suyu hazır imiş.
 İki yaxşını masa arxasında,
 Oturdub, ikram etdi.
 Qorxusu yox Xulata,
 Dönüb, ondan soruşdu:
 "Xanım- yaxşım Pora Ninçi,
 5650-Arağın-şərabın qalmaqıbmı?
 Arağın-şərabın qalmış olsa
 Gətir ver"- deyib durdu.
 Altı dəfəyə Pora Ninçi,
 Araçan-şərabı çıxartdı.
 Yaxşı Alp igidlərə,
 Şərab töküüb qulluq edir.
 İki qardaş masa arxasında
 İçib, oturub şənələnirlər.
 Bütün gecə içdi Çibetey,
 5660-Qız Xan onunla gəlməmişdi.
 Qorxusu yox Xulata,
 "Canım, "-deyə, belə dedi,
 Gündülən ilxıları sanamağa,
 Niyə belə tələsirsən?
 İki nəhəng at varsa,
 Hara gedəcək gündülən sürülər?

İki qardaş biz varıqsa,
 El-camaat harda olacaq?
 Ongin yazılardakı malı,
 5670-Sanamağa imkan olar, canım.
 Qaragözlü xalqa da
 Fərman-ülgü vermək olar”.
 Onnan sonra iki yaxşı,
 Günnən-günə içirdilər.
 Keyf çıxarıb iki yaxşı,
 Keyf içində yaşayırdılar.
 Altın Arıqdan sonra
 On iki il yaşadılar.
 İpək Yallı Ağ - Sabdar Atı,
 5680-Bircə kərə anmadılar.
 Arıq səlqəli Altın Arığında,
 Adını belə çəkmişdilər.
 Qorxusu yox Çibetey
 Erkən qalxıb,
 Qız Xan qayınxatını,
 Nəşə hazırlayır, məşğuldu.
 Qızıl halğa açıldı,
 Alp Xulataş gəldi.
 Salam verib, salamlayıb
 5690-Ölini uzatdı Xulataş.
 Çibeteylə Qız Xan da
 Ol-olə görüşüb, salam aldı.
 Aşı-suyu hazır oldu,
 Fəxri yerdə oturdular.
 Aşı alıb aş yedilər,
 İkrəm edib, oturdular.
 Suyu alıb, suyu içib,
 Uca səslə danışdılar.

Qorxusu yox Xulataş
 5700-“Canım, ”- deyər sözə başladı.
 “Sürüdəki cins mallara,
 Mal qoşmayaqımı?
 Qaragözlü xalqımıza,
 Xalq qoşmayaqımı?”
 Qorxusu yox Çibetey:
 “Doğrudan da, abi- kişi”, - dedi.
 “Böyük yer üzündə,
 Bizdən başqa Bay yox olsun.
 Nurlu soma altında,
 5710-Biz ulu Bay olmalıyıq!”
 Doyub toxlanan iki qardaş
 Yiğışib yola hazırlandı.
 Yola hazırlanan iki igidi,
 Saxlamağı bacarmadı Qız Xan.
 Qorxusu yox Çibetey,
 Evdən çıxdı,
 Amma nahaq.
 Bahadır Qız Xan, ardınca,
 Canl- nəhəng iki yaxşı at,
 5720-Aulun arasından keçdilər.
 Ağ cvin qabağında Pora Ninçi
 Durub alqış deyirdi:
 “Ayın altındakı yerin üstündə,
 Altı xan yurdunu talayın!
 Ötlik çoxlu ilxıları
 Qarət edib sürün gətirin!
 Günün altındakı işıqlı yerdə
 Yeddi xan yurdunu talan edin!
 Buğalıq cins inəyi, yaxşı ilxını

5730-Sürün gətirin bura!"
 Qız Xan qayınxatının yaxşısı,
 Pora Ninçi qayınarvadına,
 Gözü hiddətli canavar gözü kimi,
 Yırtıcı gözlə baxdı.
 Uca zirvəli Ağ - Sını,
 Aşdı iki nəhəng at.
 O tərəfdəki ağ yazıya,
 Canlı atlar çatdılar.
 Günün altında qalan yerlə,
 5740-Ox tək gərilib süzdülər.
 Yerin üstü silkələndi,
 Göyün bağı yarıldı,
 İraq yerdə iki at,
 Kişnərtilə gedərkən.
 Daşqın axan suların,
 Çoxunu üzdü iki at.
 Qarşını kəsən dağların,
 Çoxunu aşdı iki alp.
 Yeri başqa yerə düşüb,
 5750-Suyu başqa suya gəldilər.
 Xannan xana keçdi iki bahadır,
 Zəif Alp igid tapmadılar.
 Bəydən bəyə keçdilər,
 Özlərindən zəif bahadır görmədilər.
 İlin köhnəsi dəyişdi,
 İlin yenisi köhnəldi.
 İlin köhnəsi bitib,
 İlin yenisi başlandı.
 Atalarının yerindən,
 5760-Bir aylıq uzağa getmişdilər.
 Yer-yurdların xatırladılar,

Ağla gəlməz yerdə qalmış.
 Yeddi il ötüb keçdi,
 İki qardaş geri döndü.
 Hənsisə tanınmayan yerdə,
 Uzaqdan gördülər;
 Hündür Ağ Qum dağını.
 Ağ Qum dağına çapdılar
 Dağın yalının üstündə,
 5770-Atlarını saxladılar,
 Dağın arxasına sarı iki soylu,
 Düşüb diqqətlə baxdılar.
 Ağ-qum dağının altında
 Bir az heyvan görünürdü.
 Ağ- qum çayının qırağında,
 Kiçik tayfa məskun idi.
 Aulun orta yerində,
 Ağ-saray ev durmaqdadır.
 Çəçpenin yanında bağlı,
 5780-İri- canlı at durmuşdur.
 Doqquz qulac boylu,
 Qardan ağ, Ağ- Manqan at.
 Onu görüb, iki soylu,
 Yavaş danışib məşvərət etdi.
 Ağ- Manqan, atların yaxşısı,
 Arxasınan Ay görünmürdü.
 Nəhəng atın sinəsinin,
 Gün kölgəsində qalmışdı.
 Yüksək dağın üstündə,
 5790-Nərə çəkmək məsləhət olmadı.
 "Oğur gücümüz çatmasa,
 Burda ölüb-qalırıq biz".
 Alp Xulatay böyük qardaşı,

Baxıb, ona söylədi:
 “Canım-yavrum Çibetey
 Örlərin yaxşısına çox baxaq.
 Aş-su yeyək sonra da,
 Güclü döyüş başlayırıq.”
 Elə-elə tərif

5800-İki soylu çib düşdü.
 Qaragözlü xalq da
 Qayğılanıb, ucadan dedilər:
 “At aşmaz yerdən atlar aşdı,
 Damğası başqadı iki atın
 Alp -- igid cüməyə yerdən,
 İki cüssəli igid- kişi gəlməkdədir”.
 Bəzi yaxşı adamlar:
 “Bunlar başqa dəbli kişilərdir,”-deyirdi.
 Aulun ucunna girən yaxşı atlar,

5810-Aulun arasınan gələn iki igid,
 Qalın yurdların arasında,
 Xanın evinə yetişdilər.
 Ağ- saray evin qabağında
 Atlarınan düşdülər.
 İri- canlı ata qoşub,
 Attarın çəpəyə bağladılar.
 Ağ- saray evə,
 Ədəblə girdilər.
 Salam verib, iki yaxşı,

5820-Salamlaşıb görüşdülər.
 Xulatayla Çibetey,
 Nəzakətlə ol tutdular.
 Fəxri sırada kübar adam,
 Yaşlı kişi oturmuşdur.
 Arıq- təmizkar gəlinlərin yaxşısı,

Aş- su hazırladı qalxıb.
 Soyunub iki soylu,
 Qızıl sırada oturdular.
 Qızıl masa hazır olanda

5830-Bahadır- kişi dilləndi:
 “Altın masanın arxasına
 Fəxri yerə otursunlar igidlər”.
 Xulatayla Çibeteyin
 Qarınları fit verirdi.
 Qızıl masanın qırağına,
 Keçib yaxın oturdular.
 Ac qalmış iki soylu,
 Ac it kimi girişmişdi,
 Ac qalan canavar kimi

5840-Ovurdlarına yığırda iki qardaş.
 Ev yiyəsi igid- kişi,
 Ör yaxşılarının soruşdu:
 “Hansı yaxşı yerə
 Yer-yurd olmusuz, yavrularım?
 Hansı yaxşı suda,
 Suvatlarınız var, əzizlərim?
 Sizin otəyiniz bükülmüşdür
 Atın yeli üförmüşdür.
 Sizin diziniz didilmişdir

5850-Sanki tikan çırmışdır
 Alnınızdan nəcibsiniz, yaxşı ərsiniz,
 Gözünüz odludur”-, deyirdi o,
 “Sizi böyüdən atanız kim olmuş
 Adı- ayaması nə olmuş?
 Uzağamı, yaxınamı gedirsiniz
 Cəsur alp- ərənlər?”- deyib, sordu.
 Qorxusu yox Xulata

Dönüb ona söylədi:
 “Atamızın varlı yeri
 5860-Ağıldan uzaq qalmış,
 Gözəl ana yurdumuz,
 Uzağdadı, könlümüzdə yaşayır.
 İgid- kişi, soruşursuz yaxındamı, uzaqdamı
 Halımıza yazığınız gəlir?
 By böyük yerin üstü
 Boş qalmasın -”deyib,
 Ayın altındakı yerə,
 Altı dövrə vurub gəlirik.
 Işıqlı göyün altı,
 5870-Boş durmasın, -deyə,
 Günün altında yer kürəsini
 Çox dolandıq, neçə dəfə.
 Kürənin qırağındakı yerdə,
 Yərimiz-yurdumuz qalmış.
 Yüksək Ağ - Sının altında,
 Atamızın yeri vardır,
 Ağ - Talay suyunun qırağında,
 Anamızın yurdu qalır.
 Doqquz qulac boylu
 5880-Qara-səmənd atlı
 Adım- ayamam igid Xulataı.
 Bu oturan Çibetey
 Mənim kiçik doğmamdır.
 Doqquz qulac boylu,
 Qara-Kürən atlı,
 Alıp Xanın balası,
 Çibetey adı-ayaması.
 Gözəl-göyçək Pora Ninçi
 Adlı yaxşı xanımım var.

5890-Doqquz qulac boylu
 Qanadlı Qan Bozıraıq Atlı,
 Bahadır Qız Xan gəlini
 Azim- kişi Çibeteyin”.
 Aşımı yeyib oturan cəngavər- kişi,
 Onda belə dedi:
 “Qulaq qısa da olsa,
 Xəbər uzaqdan eşidilir.
 Doqquz qulac boylu
 İpək Yallı Ağ Sabdar At
 5900-Ayın altındakı yerdə,
 Bütün xalqlara məlumdur.
 Ağ- Qayanın içində,
 Özü törəmiş Altın Arıq
 Günün altındakı yerdə
 Bütün xalqlar eşitmiş”
 Oturmuşkən ərin yaxşısı,
 Qorxusu yox Xulataı,
 Ev yiyəsi bahadır- kişidən
 Dönüb soruşdu:
 5910-“ Ağ-Qum dağımın altında,
 Ağ-Qum çayın qırağında,
 Otarılan malın yiyəsi
 “İloo”-deyəən kişi, kim olacaq?
 Xalqın, qəbilənin xanı- bəyi
 Sahibi xan kim olacaq?”
 Çal saçlı, xoş görülü alp- kişi,
 Oturduğu yerdən dedi:
 “Otarılan sürülərin yiyəsi.
 Bu yerdə mən oluram,
 5920-Xalqın- elin xanı- bəyi
 Bu yurdda mənəm sahibi.

Üstümdə böyüyüm olmamış
 Altımda kiçiyim olmamış
 Qohum- qərəbam da yoxdu,
 Qardaşım- bacım da yoxdu.
 Doqquz Qulac boylu,
 Qardan ağ, Ağ manqan atım.
 Atamın verdiyi adla adım
 Manqan-Sayın olur.
 5930-Böyük xalqdan seçib aldığım
 Gözəl-göycək, Ağ-Çibək- Arıq".
 Doyub toxalan iki yaxşı
 Masa arxasından qalxdı.
 Ol tutub vida etmədi Xulata
 Ağ evdən çıxdı bayıra .
 Onu görüb Çibətəy,
 O da dabanqırma çıxdı bayıra.
 Çibətəylə Xulata
 Çəpədən atlarını açdılar.
 5940-Atlarına minənnən sonra,
 İgid Xulata dedi:
 "Canım-yavrum Çibətəy,
 Qorxusu yox Manqan- Sayın
 Yurdunu talayaqmı?"
 İgidlərin yaxşısı Çibətəy
 Razi oldu təklifə.
 Atlarına atlanıb, iki yaxşı,
 Çəkib noxtanı, hərəkət etdilər.
 Yaxşı xalqın içindən,
 5950-Topalanmış camaatın arasından,
 Böyük Ağ Qum dağına
 Gəlib onlar çıxdılar.
 Hündür dağın üstündə,

Atlarını geri dartıb,
 Qalın yurda tərəf,
 Qıy vurub, nəərə çəkildilər:
 "Ot yeyib piylənmişən, Manqan - Sayın,
 Yüksək dağa gəl çıx!"
 Onların nərəsindən iri qayalar,
 5960-Çatlayır, az qalırdı dağılsın.
 Orda durmuş quru ağaclar,
 Səsdən qırılıb sınacaqdılar.
 Manqan- Sayın, igid-kişi,
 Təəccüblə dinləyirdi.
 İkincisini Çibətəy,
 Qıy vurub, nəərə çəkdi.
 Manqan- Sayın, igid adam.
 Baxır, təəccüblə xanımına deyirdi:
 "Qızıl masamın qırağında,
 5970-Aşımı-suyumu yeyib soylu igidlər,
 Qarını doyandan sonra,
 Qara fikrə düşərmə heç?
 Doqquz qulac boylu
 İpək Yallı Ağ - Sabdar At,
 Uca Ağ - Sın dağına
 Qəllədən gəlmiş olsa necə?
 Mələk sima, nəcib qız,
 Özü törəyən Altın Arıq
 Anamın yaxşı yurduna
 5980-Qəfil gəlsin, daha nə edək."
 Hazırlanıb yaşlı bahadır,
 Ağ evindən çıxdı.
 Atlanıb atın yaxşısına,
 Aulun arasıyla getdi.
 Auldan keçib qeyrətli ər,

Ağ Qum dağına çıxdı:
 "Öziz-yavrum igid Xulataş,
 Ağlınız itdi nədir?
 Kiçik qardaşım Çibetey,
 5990-Ağlınız qaşdı nədir?
 Salamlamağa gəlmiş sizi, cəsur igid,
 Görüşünüzə gəlmiş, Manqan- Sayın".
 Çibeteylə Xulataş,
 Nizənin ucuyla salamlaşdı.
 Polad qılıncın tiyəsiylə,
 Salam aldılar.
 Ağ saçlı ərərin yaxşısı
 Qorxusu yox Manqan Sayın.
 Alp Xulataş, soylu ərərin yaxşısı,
 6000-At üstünnən onunla qapışdı.
 Yerin uca dağı üstündə,
 Böyrü üstə yıxıldı hər iki at.
 Qorxusu yox iki bahadır,
 Tutaşib, tovlanırdılar.
 Qara torpağ, yer,
 Onlarla fırlanırdı.
 Əngin göy üzü də,
 Sanki onlarla birgə hərələnirdi.
 Ağ Qum dağının üstünə,
 6010-Açılmaz ağ duman düşdü.
 Manqan- Sayının yurdunu,
 Mavi duman qucaqladı.
 Gecələr qaçan Ay kürəsi,
 Qara zülmətdə gözədən itdi.
 Qızarıb qaçan gün kürəsi,
 Qızarıb gizlənməyə getdi.
 Altı günnən çox idi,

Alp Xulataş güləşirdi,
 Yeddi günnən keçmişdi,
 6020-Yenilmirdi Alp - igidlər.
 Doqquz günün axırında,
 Qorxusu yox Xulataş,
 Sürüşülməz düz yerdə,
 Sürüşməyə başladı.
 Yaxşı qayalı yerdə,
 Dayanıb əlinə söykənirdi.
 Yıxılmaz yerdə Xulataş,
 Yıxılıb, ağırlı çabalayırdı.
 "Kiçik yavrum, Çibetey,
 6030-Gözəl gücüm tükənir."-deyirdi.
 Çarpaz qayaya, duran yerdə,
 Söykəndi ki, yıxılmasın.
 "Bu köpəyi, bu iti
 Qapazla tut, özizim"-deyib, zarıdı.
 Fərsət güdüb Çibetey,
 Kürəyindən qəfil vurdu.
 İtlə quş kimi,
 Qamarladı iki qardaş,
 Manqan- Sayın igid- kişini.
 6040-Xulataşla Çibetey,
 Kürəyini büküb oya bilmədi.
 Arxasında olan Çibeteyi,
 Dartıb qabağına atdı.
 İki qardaşlar, özik- ağırını duydular.
 Çabalamazdı, iki soylu,
 İgid əlində çabaladılar.
 İnəlməzdə iki soylu,
 İgid əlində inlədilər.
 Manqan- Sayın, igid- adam,

6050-İki qardaşı götürüb qaldırdı.
 Keçi söyüdündən tuta bilmədi,
 Cəsur Xulataş.
 Ceyran otundan tuta bilmədi
 Qorxusu yox Çibetey.
 Altı körə fırlatdı, Alp -- igid,
 Fərsət tapıb tulladı onları.
 Çırpardı yerə, öldürərdi,
 Altın Arıqdan qorxurdu.
 İki soylunu çevirib üst-üstə yıxdı,
 6060-Özü onların ortasında oturdu.
 Gah sol- gah sağ yanaqlarına,
 Pəncəsiylə şillə vururdu.
 İki tiyəli nizə ucunu, bahadır- kişi,
 Dartıb cibindən çıxartdı.
 Geniş tiyəli poladını,
 Dartıb qınından sıyırdı.
 Nizə başlığın ucunu,
 Canına sancmaq, gözünə soxmaq istəyirdi.
 Genə ağızlı poladla,
 6070-Kişiləri doğramaq istəyirdi.
 İki alp uzanmışdı,
 Ancaq gözlərini döyürdülər.
 Burunlarını iki soylu,
 Çəkirdilər, nəçar uzanıb baxırdılar.
 Ölümündən çox Çibetey,
 İşgəncədən qorxurdu.
 Ölümündən çətin Xulataş,
 Özablara dözmək idi.
 Yalvarmayan Xulataş,
 6080-Yalvarıb, rəhm istədi.
 Pərişan olmayan Çibetey,

Pərişanlıqla bağışlanmasını dilədi:
 "Böyük qardaşım Manqan-Sayın.
 Gözəl, cavan canımıza qıymayın!
 Ağ südə oxşar qanımız,
 Tökmə!"-deyib, yalvarmış.
 "Günahsız canınızı məhv etmək istəmirdik,
 Gücümüzü yoxlamaq istəyirdik,
 Məkrli qara fikrimiz yox idi,
 6090-Hə, ona görə öldürmə!.."
 Özəmətli Manqan- Sayın,
 Fikirləşir, özündə düşünürdü;
 "Oğur bunları öldürsəm,
 Oğur bunların meyidini atsam,
 Harda olsa, bahadır atı
 İpək Yallı Ağ - Sabdar At gələcək.
 Biləcəkdir, necə olsa qüdrətli qız,
 Altın Arıq gələcəkdir."
 Tələb etdi, söz versinlər, yaxşı ər
 6100-Rəhm istəyib yalvarsınlar.
 Hec vaxt belə olmayacaq,
 İki qardaş söz verdilər.
 Yalvarmışdı iki yaxşı,
 Çabalaşmış, sağ qaldılar.
 Manqan- Sayın qeyrətli- kişi,
 Ağ saçlı ağıllı idi.
 Özab çəkən nəcib adam görəsə,
 Ürəyi ağrıyar, göynərdi.
 İnləyən adam görəsə,
 6110-O iniltiyə ağrıyar, dözməzdi.
 Qalxmaq, durmaq istədi Alp - igid,
 Altı cəhdlə o qalxdı.
 Onda Xulataşla Çibetey də

Qalxıb dura bildilər.
 Manqan- Sayın, səxavətli adam,
 Kəndə dəvət etdi, qonaqlığa,
 Xulatayla Çibetey,
 Qonaqlığa cənmək istəmədi.
 Atlarına minməyənin iki yaxşı,
 6120-Atın qabağında əl-ələ görüşdülər.
 Qorxusu yox Xulata
 Ərin yaxşısına məhr göstərdi:
 "Sizə gücümüz çatmadı,
 Halbuki, ikiydik, yəni bilmədik.
 Sizdə bəd xəbər eşidilsə,
 Biz mütləq gələrik.
 Bizdə pis xəbər eşidilsə,
 Siz mütləq gələrsiz."
 Çevrilib iki soylu,
 6130-Ordan yola düşdülər.
 Ağ Qum dağının üstündə
 Manqan-Sayın durub qaldı.
 Ağ çiçəkli yazıya çatanda,
 Onlar atların başını buraxdı.
 Ucsuz-bucaqsız bozqırda,
 İki at şütüyürdü.
 Dağdan-dağa igid atları
 Şığıyaraq, uçurdu.
 Dağdan-dağa iki bahadır,
 6140-Atı qısnayır, uçurdu.
 Harasa, tanımaz bir yerə,
 İki at çapıb gəldi.
 At yohərinə bənzər yerdi,
 Atın yaxşıları gəldilər.
 Atların noxtasını iki soylu,

Toxdadıb, dartıb saxladılar.
 Arxaya sarı dönüb baxdılar,
 Ağ çiçəyi quru yazı idi.
 Ucu-bucağı görünməz,
 6150-Ulu yazı dururdu.
 Qorxusu yox Xulata
 "Yavrum, "-deyib, düşüncəli-
 Sözə başladı:
 "Ağ-manqan, atların cəsurudur,
 Gerçək, yüyərək at olur.
 Manqan- Sayın, igid- kişi.
 Gerçək, ulu bahadır olub.
 Axır ki, gücümüz çatmadı,
 Biz ikimiz yəni bilmədik.
 6160-Böyük xoşbəxtliyimiz varmış
 Bəxtimiz olmasaydı,
 Məhv olardıq, o bizi öldürərdi.
 Manqan- Sayın, bahadır- kişini
 Gücümüz çatsaydı, fürsətdi,
 Uca yalın üstündə
 Öldürmüş olardıq."
 Sonra fikirləşib, anladılar ki,
 Evdən çıxıb, iki alp,
 Düz doqquz ildir ki,
 6170-Sərgərdan həyat yaşayırlar.
 Qorxusu yox Xulata,
 "Canım, "- deyib, belə söylədi:
 "Atamızın varlı ölkəsinə
 Gəl çıxıb gedək, balacam.
 Bizi görüb, yəni kimsə,
 Kimsə vurub, öldürməyib."
 Xulataynan Çibeteyin

Canına qorxu düşdü.
 "Doqquz ili aşmış, yəqin,
 6180-Bizim otarılan malımız,
 O hüdudsuz yazıda
 Döğub-törəmiş çoxalmışdır.
 Dönək evimizə Çibetey,
 Bilmək olmaz, nə olar-nə olmaz!"
 Yer-yurdlarına tərəf,
 Yüyəni dartıb döndərdilər.
 İri-canlı atlar
 Qartal quşu kimi,
 Şığıyıb uçurdular.
 6190-Xan Kiret* quşu kimi,
 Süzüb, çöllərdə qaçırdılar.
 Üzülbü bezmışdi iki soylu,
 Üzülbü- tökülüb gəlirdilər!
 Hansısa tanımaz yerdə,
 Tanımaz suya çatırdılar.
 Arxası görünməz başqa yad yerlərdi,
 Gözdən, könüldən iraq qalmış.
 Atalarının varlı yerinə,
 İri-canlı atlar düşürdü.
 6200-Başqa clin- tayfanın yeri,
 Unudulmuş, iraq qalmış.
 Analarının varlı yurduna
 İki qardaş qayıdırlar.
 Hardasa uzaq yerdən
 Qəlil gördülər ki, odur
 Atasının zəngin yeri-
 Özəmətli Ağ - Sın dağı.
 Görünən yerdən, görülən yerədək

* Xan Kiret - ov quşu, Şahin (?)

Bircə anda çatdılar.
 6210-Ağ- çiçəyi quru yazılara,
 İri- canlı atlar çapırdı.
 Şiş uclu Ağ Sın dağına
 Alp - igidlər çıxdılar.
 Dağ yalının üstündə,
 Atların dartıb saxladılar.
 Dəbilqə üzünü açıb, iki bahadır,
 Dağ yalının o üzünə baxdılar.
 Uca, nəhəng Ağ Sında
 Talanmayan dağ yox idi.
 6220-Dağların ən nəhəngi Ağ Sında,
 Dağılmayan pəyə-binə yox idi.
 İlxılar otlayan yerdə,
 Tikan bitmiş dizə qədər.
 El- clat yaşayan yerdə,
 Qanqal, gicikən bitmişdi.
 Onu görüb, iki igid,
 Kövrəldilər baxarkən:
 "Atamızın varlı yurdu,
 Biz gəlincə talan edilmiş
 6230-Anamızın sahmanlı yurdu
 Biz gəlincə boşaldılmış.
 Bizim qalın yurdumuzu
 Hansı cinlər talan etmiş?"
 Xulatayla Çibetey
 Durub diqqətlə baxırdılar.
 Sürülən malın izi- yolu,
 Gün batana tərəf uzanırdı.
 Xalq- tayfanın da izi- yolu,
 Dərənin dibinə enib gedir.

6240-Doqquz qulac boylu,
 İpək yallı Ağ - Sabdar atı
 Qorxusu yox iki soylu,
 Eyni anda xatırladı.
 Gözəl mələk, nəcib qız,
 Özü törəyon Altın Arıq,
 Ağıl- yaddaşlarına
 Bu günkü gündə gəlib girdi.
 Arıq- səliqəli Altın Arığı
 Birisi yadına salmamışdı.
 6250-Dərd içində iki adam,
 Ətrafı seyr edirdilər.
 Nə etsinlər, düşüncəyə
 Gördü ki, Xulatayla Çibetey,
 İki evlərin arxasında,
 Tüstü burulur, qalxırdı.
 Qorxusu yox Xulatay:
 "Pora Ninçi yaxşı qadınım,
 Yəqin kiminsə əlində
 Çabalayı, inildəyir?"-deyib, durdu.
 6260-Tüstü əriyib dağılanda,
 İki soylu dedilər:
 "Qalın yaxşı yurdumuzda,
 Bəlkə bir yazıq diri qalmış.
 Özizim- yavrum Çibetey,
 Enib görək, "- dedi, Xulatay.
 Hündür dağdan iki igid
 Aula sarı düşdülər.
 Ev hündürlükdə kolun-giciklənin,
 Arasından gəlirdi iki alp.
 6270-Ağ- saray evin qabağında
 Atlarını saxlamadılar.

İki evin arxasına
 Fırlanıb gəldi iki alp.
 Onlar gördü ki,
 O zaman burda kurqeg* yox idi.
 Neçə-neçə kurgen var.
 Kurgenin ortasında yuxarıdan
 Tüstü burulub çıxır.
 Cəld dönüb iki igid,
 6280-Atdan düşüb, qəfil girdilər
 Ər yaxşılari gördülər ki,
 Qapı yerin altında qurulub,
 Ora girmək üçün yerin
 Altına pilləkən qazılıb.
 Bir kimsədən qorxmayanlar,
 Bir kimsədən hürkməyənlər
 Alp - igid Xulatay
 Tək enib düşərkən,
 Xulatayn arxasıyca
 6290-Çibetey düşüb gəlirdi.
 Qapısını keçədən etmişdilər.
 Xulatay dartıb açdı, girdi,
 Onun ardıyca Çibetey.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Ən küncdə döşəkdə oturmuşdu.
 Qorxusu yox Qız Xan
 Qapıdakı döşəkdə oturmuşdu.
 Salam verib, iki alp
 Salamlayıb durdular.
 6300-Əl verib xanımlarıynan,
 Əl tutub görüşdülər.
 Qorxusu yox Pora Ninçi

* Kurgen - yerin altında tikilən qazma.

"Salam-xoş gördük, "-dedi.
 Qız Xan, gəlinlərin yaxşısı
 "Salam-xoş gördük, "-demədi.
 Qorxusu yox Xulataya
 Pora Ninçi sevinirdi.
 Alp -- igid onu buraxmır,
 Qucaqlayıb öpürdü.
 6310-Çibetey alp- kişi
 Sıraya çöküb oturmuşdu.
 Pora Ninçiyə Xulatay
 Başlarını birgə söykəmiş,
 Döşəkdə oturub,
 Kırılmışca söhbət edir.
 Qız Xan, yaxşı gəlin
 Üzünü çevirib, qalxdı.
 Ala gözlərinin yaşı,
 Yanağıyla axıb düşür.
 6320-İki gözünün yaşı,
 Axıb, gilə-gilə düşürdü.
 Ağ- saray evin içində,
 Gərdiş edib deyirdi:
 "Atanın bərəkətli malı
 Sənə az imiş, Çibetey
 Gündülən yaxşı ilxılara
 Mal qoşmağa getmişdin!
 Gündülmüş sürülərin hardadı,
 Qara cin?", - deyirdi.
 6330-"Ana-babanın payı-qismətin,
 İki gözünə az göründü?
 Qaragözlü xalqına,
 Xalq qoşmağa getmişdin!
 Öz xalqın, qəbilən hardadı,

Qara cinlər?"- deyirdi.
 Qorxusu yox Çibetey,
 Cavab tapa bilmirdi.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Qızıl masanı dartdı.
 6340-Qız Xan gəlinlərin nəcibi,
 Qalxıb, birgə aş hazırladı.
 Qızıl masanın qırağına
 İgidlərin yaxşılarını oturdub,
 Gəlinlərin yaxşıları
 Qayğı çəkib, qulluq edir.
 Çibetey, alp- kişi
 Heç nə soruşmur, dinməyir.
 Alp Xulatay, orlənən cəsuru,
 Baxıb xanımına, soruşdu:
 6350-"Yaxşı qadınım Pora Ninçi,
 Öziz-yavrum Qız Xan,
 Qalın yaxşı yurdumuzu,
 Hansı qara cin talan etdi?"
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Orlərin yaxşılarna söylədi:
 "Qalın yaxşı yurdumuzu,
 Qorxulular talan etdi.
 Günün işığı döyməyən yerdə,
 Görünməzlərin yurdu var.
 6360-Doqquz qulac boylu
 Qara- Qır Atlı
 Kilet-xan var- məkrli cindi,
 Böyük qoşunla o gəldi.
 Doqquz qulac boylu
 Tünd Ağ- Sarı Atlı
 Tamı- xan gəldi.

Uca zirvəli Ağ -- Sında
 Gəlinimiz Qız Xan
 Bütün köhnə ili döyüşdü,
 6370-Döyüşdü, bacarmadı tək idi.
 Güdülən yaxşı ilxıları
 Xalqı- tayfamızı sürüb apardılar.”
 Doyub, tox olandan sonra,
 Qorxusu olmayanlar, gecəni gecələyib
 Yatağında yatdılar.
 Lovğa iki qardaş hər yana,
 Getsələr də, özləri dördə düşmüşdülər.
 Göydə dan sökülüb, gün çıxanda,
 Alp yaxşıları yataqdan qalxdı.
 6380-Aş- su yeyib Alp -- igidlər,
 Bahadır Xulatayla Çibetey
 Atlarına minib,
 Quş ovuna getdilər.
 Cavan tayqanın içilə
 Çibeteylə Xulatayla,
 Səhərdən axşamadək getdilər,
 Uzun-uzadı məsləhətləşdilər.
 Səhər erkən çıxan iki soylu,
 Axşam qaranlıqda qayıtdılar.
 6390-Vəhşi quşları iki ata,
 Yan-yörədən asmışdılar.
 Qız Xan, nəcib gəlin
 Neçə gün onu söyləyəcəkdi!
 Ori Çibeteyi
 Danlamağı qurtardı.
 Xulatayla Çibetey
 Gün çıxannan, dan atannan

Uca zirvəli Ağ - Sına
 Qalxib gedərdilər.
 6400-Otarılan yaxşı malı,
 Xalqı- qəbiləsi
 Hara sürülüb aparılmış,
 İki yaxşı bir şey bilmirdi.
 Neçə gün, neçə ay idi,
 Hələ də getməyə, iki igid
 Qorxulu cin ölkəsinə
 Qorxur, ürək etməirdi.
 Qız Xan, gəlinlərin yaxşısı
 “İki cin, ”-deyib,
 6410-Söyüb.danladı:
 “Güdülmüş yaxşı ilxlara
 Mal qoşmağa gedirdiniz,
 Güdülmüş çoxlu malınız,
 Hara sürülüb, niyə axtarmırsınız?”
 Alp Xulatayla Çibetey,
 Onda yola yığışıb, hazırlaşdı.
 Vidalaşib xanımlarla,
 Dönüb, çıxıb getdilər.
 İri atların yaxşılarına,
 6420-Mindilər iki qardaş,
 Şiş uclu Ağ Sına sarı
 Çapıb uzaqlaşdılar.
 Ağ Sının qərb zirvəsinə
 Yönelib, gəlib çıxdılar.
 “Qardaş, yaxşı malımızın,
 Qardaş, iziylə gedək.
 Atamızın yaxşı yerinə
 Bir də dönüb gələcəyikmi?
 Qaragözlü gözəl xalqın,

6430-Sürülən iziylə gedək, canım- yavrum.

Gözəl Ana vətənimizə,
Bir də dönəcəyikmi ya-yox?"
Qorxusu yox Xulətay böyük qardaş
Danışarkən kövrəlmişdi.
Çibetçylə Xulətay,
Yerin çuxur səmtinə- üzü aşağı,
Yönəlik çapdılar.

Ağ çiçəkli quru ceyran otlu yazıda,
Atın başını buraxdılar.

6440-İri- canlı bahadır atları

Oradan o yana çapırdılar.
Geniş, ucsuz bozqırları,
Atın ardiyə fırlanırdı.
Sonsuz, ulu yazıları,
Ör altında dolanıb qalxırdı.
Dağdan dağa igid atlar,
Tullanırdı, qaçırdılar.
Dağdan dağa ər- bahadırlar,
Cığırı izləməyə qısnayırdı atları.

6450-Tanımaz yerdə, başqa yerlə

Canlı atlar gedirdilər.
Suyu da başqa suydı,
İki qardaş düşürdülər.
Hansı-hansı yerlərdə,
Hansı suyu keçmişdilər?
Baxırdılar, qarşıya çıxdı bir yer,
At belə kimi, yəhərə oxşayırdı.
İri-canlı yaxşı atları,
Ora qalxmağa qısnadılar.

6460-Atın başını iki yaxşı,

Orda dartıb saxladılar.

Geniş sarı- boz çöllərə
Diqqətlə baxanda gördülər ki;
Sürülən yaxşı mal izi,
Uzağ səmtə cərgə ilə uzanır.
Onu görüb, iki bahadır,
Acı hisslərlə baxdılar.
"Canım-yavrum Çibetey
İrlikin murdar cinləri

6470-Bizim güdülən malımızı

Deyəsən, uzağa sürüb aparmış.
O yrdən bu yerə, görəsən
Sağ qayıdarıq mı ya yox? "
Örlərin cəsuru Xulətay,
Dönüb gördü ki, odur;
At belinə bənzər yəhər üstündə,
Böyük oba durmaqdadır.
Atdan düşüb Xulətay,
Obanın yanına gəldi.

6480-Geniş tiyəli poladın

Qınınan sıyırıb dartdı
Mamırla örtülmüş obanın,
Mamırını təmizlədi, kənar etdi.
Polad qılıncın bizi ilə
Daşa məktub həkk etdi:
"Ariq - səliqəli Pora Ninçim,
Ayının- gününün içindədi.
Bağrımdan çıxan balam
Məndən sonra törəyəcək.

6490-"Babam, harda?"- deyib, soruşanda

"Pora Ninçi, nəcib xanımım,
Bildiyinə yox deməyəcək.
Ona söyləyəcək.

Bağrımnan çıxan mənim balam,
Məni axtarmağa ardımca gələcək.
Bu basılan məktubu görüb, tanıyacaq.
“Qorxusu yox Xulatay
Burdan keçib getmişdir,”-oxuyub deyəcək.
Qara gözünün yaşın Xulatay
6500-Qan edib yazırdı.
Burnunun suyunu cəsur bahadır,
Buz edib yazırdı.
Onu görüb Çibetey
Atıdan düşüb gəldi.
Ulu obanın bir qırağına,
Məktub yazıb həkk etdi:
“Arıq, səliqəli Qız Xanım,
Altı aylıq hamilə qaldı.
Ayı- günü dolarsa
6510-Alp -- igid doğacaq.
Beşik yaşından çıxan balam
Babam harda?”-deyib, soruşar.
Bahadır Qız Xan, anası,
Düzü söyləyib deyər:
“Qorxusu yox Çibetey baban,
Yer çuxuruna, yerin altına getdi.”
Babasını axtarmağa gəlsə,
Bu məktubu görəcəkdir.
“Qorxmaz babam Çibetey,
6520-Məktub yazıb saxlamış.”- deyəcək.
“Bunnan bilib, mən
Balam axtarıb tapar”.
Çibeteyin göz yaşları,
Gilə- gilə yumurlanırdı:
“Beşikdən qalxan balama da

Həyatda dinclik olmayacaq”.
Alp Xulatay, böyük qardaşı
Çibeteyin yanına gəldi:
“Ağlın varmı yoxmu
6530- Canım- yavrum Çibetey?
Doqquz aylıq balam
Bilsəm, mən bilərəm.
Altı aylıq balam
Hardan bilib, yazırsan?
Orada bir döl varmı, yoxmu kim bilir
Sən də çalışıb yazırsan!”
Ağ obanın qırağında
Söyüşdülər iki qadaş,
Bir-birinə iki soylu,
6540-Tüpurüb toxtayıb, sakitləşdi.
Kəmərdən yapışib, iki igid,
Qapışib, toxdadılar.
İri igid atlarına
Atlandılar iki bahadır.
Gün batana sarı
Qamçı vurub, qovdular.
Axan su kimi, atların yaxşıları
Şığıltıyla qaçır, çapırdılar.
Şiddətli yel kimi, iki igid də
6550-Vıyılıyla çapırdılar.
Yer, başqa yer idi.
İki bahadır çatdılar.
Su da başqa su idi,
Canlı atlar gəldilər.
Harasa, bir yerdə
Onlar gördü ki;
Keçi söyüdlü Qara- Sın dağı,

Göyün təməli duran yerdə,
 Çəpinə uzanıb yolu kəsmiş.
 6560-Kecə söyüdlü Qara- Sına
 Qardaşlar çapdılar.
 İki igidin üryində kini,
 Demək olar ki, soyumuşdu.
 Kecə söyüdlü Qara- Sına,
 Çıxıb onlar toxdadılar.
 Örlərin yaxşıları dağın o tərəfinə,
 Diqqətlə baxırdılar.
 O tərəfdəki yerlər,
 Sıx söyüdlü meşələr idi.
 6570-Qaralıb axan qara suları,
 Gah bu yana, gah o yana axırdılar.
 Qara-sarı keçilməz sulu yerlər
 Qorxulu, dəhşətli görünürdü.
 Onnan o tərəfdəki yerlər
 Daha qaranlıq görünürdü.
 Nə Ay, nə Gün işığı vardı
 Heç baxılası yer deyildi.
 İgid Xulətay, örlərin cəsuru,
 Birdən gördü ki:
 6580-Kecə söyüdlü Qara- Sında,
 Orda nəhəng palıd ağacı var.
 Ögər çəlləkdən su töksən,
 Torpağa düşməz, pay* ağac.
 Doqquz kişi əl-ələ tutsa,
 Yetməzdə, gövdəsi yoğun idi.
 Atndan düşüb Xulətay,
 Ona sarı addımladı.

* Pay - yarpaqları sıx olan ağac.

Palıd- pay ağacı,
 Altı dəfə dövrələdi.
 6590-Qorxusu yox Çibeteyə:
 "Özizim,"- deyər, söylədi.
 "Sürülən ilxılarımızın izi-yolu
 Qorxulu yerlərə sarı gedir.
 Atamızın gözəl yerinə
 Bəlkə daha qayıtmadıq."
 Alə gözələrindən yaş
 Yanağından düşürdü.
 İki gözünün yaşı
 Gilə-gilə düşürdü.
 6600-Onu görüb Çibetey də,
 Kəfsiz, qəmli dururdu.
 Göz yaşını Xulətay,
 Olinin dalı ilə silib,
 Qara poladın igid- kişi,
 Çəkib yuxarı işə başladı.
 Paylı palıd ağacının
 Çapıb, qabığını soydu.
 Qorxusu yox Xulətay,
 Ağaca məktub həkk elədi:
 6610-"Pora- xanın balası,
 Pora Ninçi, gözəl-göyçəyim
 Doqquz ayı dolanda
 Ağır olacaq durumu.
 Bəğrindən çıxan balası,
 Vaxtı çatanda törəyəcək.
 Balam törəyib, böyüyəndən sonra
 "Babım hanı?"- deyib, soruşacaq.
 Pora Ninçi anası,
 Bir şey gizləməz, söyləyəcək:

6620-"Baban Xulataş
 Getmişdir"- deyəcək.
 Bağırmınan qopan kiçik balam,
 "Babam!"-deyib, axtaracaq.
 Bu dağa gəlib çıxsə,
 Bu məktubu görüb bilər.
 "Babam yazmış Xulataş,
 Məktub yazıb saxlamış."-deyəcək.
 Bu məktubu oxusa,
 Babasının ardıyca yollanacaq.

6630-Günahı yox yazıq bala,
 Sakit yata bilməyəcək".
 Çibetey, igid- kişi,
 Geniş ağızlı poladını sıyırdı,
 Palıd ağacının bir tərəfində,
 Qabığı soydu.
 Soyduğu bir tərəfdə Çibetey,
 Məktub yazdı:
 "Yaxşı xanımın Qız Xan,
 Altı ayda ağır idin.

6640-Balası törəyib, gəlsə,
 Alp dölü, alp olar.
 "Babam harda, "- deyib, soruşsa,
 Qız Xan söyləyəcək:
 "Doqquz qulac boylu,
 Qorxusu yox Qara- kürən atla,
 Məkrli Taminin yerinə
 Getmiş"- deyəcək.
 Babası Çibeteyi,
 Balası axtarmağa gələcək.

6650-Bu məktubu gərsə,
 Babasının iziylə ona çatar,

Auldan, əvvəl çıxan gənc alpı
 Xulataş abimin oğlunu,
 Keçi söyüdlü Qara- Sında,
 Ötüb keçəcəkdir. "
 Yazıb, deyəndə Çibetey,
 Xulataş qəzəbləndi:
 "Doqquz aylıq balamı
 Bilirəm, ona görə yazıram.

6660-Altı aylıq balamı
 Haradan bilirsən, Çibetey?
 Varmı, yoxmı kimsəsi,
 Bilən olub, yazıb durursan.
 Yəqin özün törəyəndə də, Çibetey
 Ağıldan kəm doğulmusan.
 Altı aylıq bir dölə,
 Ay it, məktub yazırsan!"
 Xulataşla Çibetey
 Üz-üzə durub, söyüşdülər.

6670-Az qalmışdı tutuşsunlar, iki igid,
 Az qalmışdı qapaz vurub, savaşırlar.
 Sonra aralaşib, atlarına,
 Atlandılar, iki qardaş.
 Dağ kimi köpmüş, Xulataş,
 Çay kimi daşmış, Çibetey.
 Günəşi yox yerə tərəf
 İki atlı yönəlmişdi.
 İri- canlı igid atları,
 Sanki oxdu süzürdülər.

6680-Qara yerin üstü
 Güya geri sürüşürdü.
 Göy Xanın bağı belə
 Çalxalanıb əsirdi.

Qara- sarımtıl sulu yerlərə
 Uzun-uzadı yol göldilər.
 Burulub axan çoxlu çayları
 Çox keçdilər, iki qardaş.
 Uzaq yerdə iki yaxşı,
 Uğultuyla, vıyılıyla itirdi.
 6690-Onlar gedənnən çox sonra,
 Ay dolanıb, Gün keçdi,
 Keçi söyüdlü Qara- Sın dağına,
 Tappılıyla at qalxdı.
 Bu altı qulac boylu,
 İri- canlı Ala-pora atdı.
 Atın başını Alp- igid,
 Uca dağ yalında saxladı.
 Yeni törəyon ər bala,
 Ötrafa baxırdı, gördü ki,
 6700-Doqquz kişi qucağına sığmaz,
 Palıd ağacı durmuş.
 Həm sağ, həm sol tərəfdən
 Gövdəsinin qabığı soyulmuş.
 Ala- Pora atdan düşüb,
 Dönüb gəlib gördü ki,
 Qorxusu yox Xulatay
 Məktub yazıb getmişdir:
 “Bağrımdan qopan balam
 Babasını axtarmağa gələcək.
 6710-Bu məktubu sənəd görüb,
 Babasını sayıb, axtaracaq.”-
 “Qorxusu olmayan babam Xulatay,
 Demək, burdan keçmiş.
 Doqquz aylıq döl qaldığımı,
 Onun izi ilə dabanbasma gələcəyimi,

Hardan bilmiş olar?
 Bilirmiş ki, orada yazmışdır.
 Babam Xulatay yəqin,
 Bilikli kişi olubmuş”.
 6720-Varıb dönəndə, gənc oğlan,
 Sağ tərəfdə gördü ki,
 Doqquz qulac boylu,
 Qara- Kürən atlı
 Çibetey əmisi də
 Məktub yazıb, getmişdir:
 “Ariq- səliqəli Qız Xanım,
 Altı ayda ağır hamilə qaldın,
 Babasını axtarmağa gəlsə,
 Bu məktubu görər.
 6730-Xulatay böyük qardaşımın balası,
 Qara-Sın dağında duracaqdır.
 Altı aylıq, alp- kişi”
 Gəlsə, ona çatıb, öləcəkdir”.
 Xulatayın oğlu,
 Baxıb, qəhqəhlə gülür:
 “Mənim Çibetey əmim,
 Ağıldan kəm imiş.
 Doqquz aylıq çağa,
 Təbii ki, sağlam doğular.
 6740-Altı aylıq çağa isə,
 Yəqin ki,
 Şikəst doğulmuşdur.
 O necə ölə bilər
 Doqquz aylıq insanı?
 Xulatay babam da
 Eləcə məktub yazıb.
 Uç ay gələcək kimsə

Uç ay piyada
 Necə çata bilər?"-
 Keçi söyüdlü Qara- Sında,
 6750-Öz-özünə qəhqəhəylə gülməkdədir.
 Xulatayın balası,
 Ucadan gülərkən,
 Yerin o ucundakı yerdə,
 Yer üzü qəfil uğuldamışdı.
 Göyün təməli duran yerdə,
 Göyün bağı rəsmişdi.
 Hardasa uzaqdan qanad səsi,
 Uğultusu eşidilirdi.
 Göy Xanın içində
 6760-Qanadların əsası gurlayırdı.
 Qara- Sında ərin yaxşısı,
 Baxıb gördü ki, uzaqdan
 Ağ səmanın altında
 Həhəng at uçub gəlir.
 Çaldığı qanadların ucundan,
 Alov püskürür-gəlir.
 Qanadların təməlinin dibindən
 Qığılcımlar tökülürdü.
 Görünən yerdən, görüləcək yerdə
 6770-Göz qırpımında çatırdı
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı Qan -- Bozıraq atla
 Qara- Sına çathaçatda
 Nəzə çəkdi atlı oğlan:
 "Xulatay əkəmin balası!..
 Böyük qardaşım, abim!
 Keçi söyüdlü Qara- Sında,

Xarab yerdə durmusan, ora-
 O dünyanın cinlərinin yeridir.
 6780-Oradan tez, kirmişcə uzaqlaş".
 Uğultulu, qanadlı atların yaxşısı,
 Nəğməli, nəzəli gənc bala
 Bir anda uzaq yerlərdə
 Gözdən itib yox oldu.
 Xulatayın oğlu- balası,
 Qanadlı atı görüb,
 Uca dağın üstündə
 Qeyzə gəlib, hirsəndi:
 "Nəcib kişinin balası
 6790-Göylərdə uçmalıdır.
 Kiçik adamın balası isə
 Yer basıb, əzaba dözməlidir.
 Sonra törəyən kişisi
 Mənə çatdı, üstəlik ötüb keçdi.
 Əvvəl çıxsada or yaxşısı,
 Məktub oxuyub, uzaqdan geri qaldı.
 Pora- xanın qulunu isə
 Bir dəridir- heç nəyə dəyməz,
 Pora Ninci anamın cəhizi,
 6800-Ala- Pora At, sadəcə dəridir!
 Belə atı minincə
 Atdan düşüb, piyada getmək yaxşıdır".
 Xulatayın oğlu
 Hardansa böyük daş tapdı.
 Ala- Pora Atın yaxşısının
 Daşı çırpdı başına.
 Başına daş dəyəndə
 Özü geri səndərlədi.
 Götürüb, or yaxşısı,

6810-İkincisin təkrar atdı.
 At cəsuru Ala- Pora at,
 Uca dağdan yıxıldı.
 O dörd dəfə daş vurdu,
 Başı yarıldı, əzildi.
 Ala- Pora, atın cəsuru,
 Ölüb, orada çürüdü.
 Gənc bala durduğu yerdə,
 Şiddətlə silkələndi.
 Canlı atdan düşüncə
 6820-Ağ Canavara çevrildi.
 Altı qulac boylu
 Ağ Canavar olub qaçdı,
 Qara dumanlı yerdə .
 Qaçdı o yana, o qurd
 Ayın-Günün işığı,
 Olmayan yerdə qaçdı.
 Hardasa uzaqda Ağ canavar,
 Baxanda, gördü ki;
 Yüksək dağın üstündə,
 6830-Hər şey biri-birinə qarışmış.
 Yer üzünün zirvəsinə qədər,
 Ağ canavar qaçdı.
 Dağın üstünə vəhşilərin qorxmazı,
 Sürətlə qaçıb, çıxdı.
 Hündür dağın üstündə,
 Ağ canavar dayanıb durdu.
 Şiddətlə silkələnib, ərin yaxşısı,
 Dönüb öz cildinə girdi.
 Xulataın balası
 6840-Durub ətrafa baxırdı.
 Durub, hər şeyə fikir verirdi,

Bu da- canlı Sarıq- Sın.
 Səl kimi axan suyu gördü, -
 Altı-yecddi yerdə ayılıb,
 Böyük Sarıq - Talay çayı,
 Həyacanla, çırpınaraq axmaqdadır.
 Qara- Səmənd bahadır atı,
 Qara- Kürən atla yanaşı dayanmış.
 Xulataın babası, Çibetey əmisilə
 6850-On iki qat mühasirədə,
 Orda şiddətlə vuruşurlar.
 O, bir az da kənara baxdı;
 İri-canlı Qan- Bozıraq at,
 Uca dağın üstündə,
 Altı kərə o yan-bu yana çırpındı.
 Qara-dağın üstündə,
 O məktub oxuyanda,
 Qanadlı, atlı balaca oğlan,
 Nərə çəkib yanından ötdü.
 6860-Böyük bahadirlə balaca bala,
 Döyüşüb, vuruşmaqdadır.
 Onnan o yanda gördü ki,
 Yer əks edir sədanı, kainat uğuldayır.
 Doqquz qulac boylu
 Başqa bir Qan Bozıraq at ordadır.
 Xan Tibet- xan, Alp igid,
 Böyük bahadıran döyüşdədir.
 Bir az onnan oyanda gördü;
 Daha dəhşəti - dağ parçalanır,
 6870-"Bu nədir?, "- deyib, heyrətlə baxdı
 Pora Ninçinin balası,
 Doqquz qulac boylu
 İpək yallı Ağ Sabdar at,

Arıq- səliqəli qızın kübarı
 Özü törəyən Altın Arıq.
 Müdhiş Cın Təm- xannan,
 Dartışır, vuruşub-döyüşür.
 Onları ora-bura tullayanda,
 Ayaq altında Sarıq - Sın dağı,
 6880-Öz yerində yaxşı dözmür,
 O yan-bu yana yellənir.
 İki alp biri-birini,
 Tutub, gah clə- gah belə atanda
 Qıjıltıyla axan çaylar
 Dalğalanıb, sahillərə çırpılır.
 Pora Ninçinin balası,
 Biləklərin açıb бүkdü.
 Öyilib, ərin yaxşısı,
 İki ələyini kəmərinə bərkitdi.
 6890-Altın Arığa tərəf
 Gəlib, yaxınlaşdı:
 "Anam Pora Ninçi,
 Evdən çıxanda tapşırıbmışdı:-
 "Bir yerdə o rast gəlsə,
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Sıxıntılı, dar yerdə rast gəlsə,
 Sıxıb qayaya oldürərsən."- tapşırıb.
 "Ox addımına tuş gəlsə,
 Oxnan atarsan"- demişdi".
 6900-Arıq- səliqəli Altın Arığa
 Lap yaxın gəldi.
 Altı addım atıb, alp- oğlan
 Altın Arıqdan yapışdı.
 Sarıq - Sının üstündən baxan
 Qız Xanın oğlu:

"Xulətay ağamın balası
 Ağlın itdimi?"- dedi,
 "Böyük, dənşətli cinə
 Toxunmursan, yazığın gəldi?
 6910-Bibimiz Altın Arığı,
 Tanımadın bə, qardaşım?"
 Onlar aralı deyildilər,
 İkinci dəfə qışqırdı.
 Qışqırıb duran qohumuna
 O heç fikir vermədi.
 Doqquz qulac boylu
 İri- canlı Qara Qır Atlı
 Kilet-xan deyib, gənc igid
 Vuruşmaqda, döyüşməkdədir.
 6920-Darıxsan da ona, gənc igid,
 Kilet- xanı aşırda bilmir.
 Dağın zirvəsini, iki yaxşı igid,
 Özib, qarışdırırdı.
 Yüksək yayları gənc igid,
 Qapışarkən, uçurdurdu.
 Pora Ninçinin balası,
 Anası Pora Ninçiyə oxşardı.
 Qorxusu yox Altın Arığa
 "Oxlaqsız"- dedi.
 6930-Arıq- səliqəli qızların yaxşısı,
 Ona xitabən:
 "Böyük qardaşımın balası,
 Az ağlını itirdinmi?
 Sən məkrli cinə vuruş,
 Budur qarşımda, gərdiş edir.
 Gəlinim Pora Ninçinin balası,
 Ağlın itdi bə?"- dedi.

“Sən İrlək- Cənlə döyüşməli,
 O budur, mənimlə vuruşur,
 6940-Bibin Altın Arığı
 Tanımadınmı, yavrum?”
 Pora Ninçinin balası
 Yəni onunla tutaşdı.
 Hirsələnəz igid- qız,
 Burda yaman hirsələndi.
 Acıqlanmaz igid- qız,
 Burada acıqla vuruşdu.
 Tamı- xan Alp -- igidi,
 Tutub geri çəkdi Altın Arıq.
 6950-Dartıb, silkələyəndə onu,
 Dizi üstə çökdü Tamı- xan.
 Altı kərə dönüb, öyildi
 Qız Xan, cəld onu tutdu.
 Öyilib, oturdu xanım- qız
 Murdar cini götürdü,
 Altı dəfə fırladıb
 Qaldırıb, çırpdı dağa.
 Qara yerə o çatanda,
 Qız ona cildi dəyişmək imkanı vermədi.
 [Başqa canlıya çevriləcəkdə.]
 6960-İrliyin müdhiş cinini,
 Boğub, canını aldı.
 Nəfəsi kəsidi, titrədi məkrli cin,
 Yıxılıb, öldü.
 Öz zəhərini dadı, İrliyin cini,
 Orda can verib öldü.
 Xulətaşın balası,
 Ona hücum etdi arxadan,

Arxadan hücum edən oğlanı
 Qabağına çəkib atdı.
 6970-Altın Arıq, igid- qız,
 Onu əzib, sındırdı.
 Pora Ninçinin balası
 Özü törəyəni Altın Arıqdan,
 Tamı- xanın yerində
 Zərba aldı, can hayındadır.
 Gözəl, mələk qızların nəcibi,
 Altın Arıq belə söz dedi:
 “Özü törəyəni Altın Arıq,
 Bilməyəni olsa, bilər!”
 6980-Aylı gecəni, gün işığı altında
 İtin küçüyü yaşamaq istəmirsənsə,
 Altın Arıq səni
 Obiri yerə (dünyaya) göndərər.”
 Hələ altı gün keçməmiş,
 Pora Ninçinin balası,
 Belini geri qanırıb, alp- kişini,
 Qaldırıb, yerə çırpmışdı bahadır- qız.
 Çabalamağan ər yaxşısı,
 Çabalayır, əzab çəkir.
 6990-İnləməyəni ər yaxşısı,
 İnləyir, əzab çəkir:
 “ Altın Arıq, mənim bibim
 Axı səni tanımadım.
 Gözəl, təmiz canımı
 Bibi, xanım, məhv etmə.
 Həmişə, lazım olsa,
 Səni müdafiə edəəcəyəm, Altın Arıq
 Harada, haçan lazım olsa,
 Sənə kömək edəəcəyəm, bibim”.

7000-Altın Arıq, qızların yaxşısı,
Pis niyyətli cini bağışlamadı.
Altı-yeddi hərəkət edib,
Onu qaldırıb, fırlatdı,
Uca yaylanın üstündə,
Onu belı üstdə çırpdı .
Altın Arıq, xanım- qız,
Arxasını çırpdı, belı sındı.
Pora Ninçinin balası
Onda, qalxmadı öldü.

7010-Acıqlanan xanım- qız,
Altı dəfə gərđiş edib dedi:
“Pora Niniçinin balası
Qoy bir daha törəməsin”.
İnək boyda bir daşı
Təpiklə yardı Altın Arıq.
Ölünü yrdən alıb,
İnək tüklü edib, yumruladı.
İnək boyda qara daşın
Arasına tıxadı yumrunu.

7020-Özü törəyən Altın Arıq
Götürüb daşı yellədi,
“Gözə görünməzin qulunu,
Ölgün meyidinə qədər çapmasın!
Görünməzin müdhiş cinləri
Ölgün meyidini tapmasın!”- deyib,
Talay suyunun burulğanına
Tullayıb, atdı Altın Arıq.
Ordan dönüb, xanım- qız
Yenidən döyüşə girdi.

7030-Qarşıdan gələn cinin
Üzünə altı qapaz vurdu.

Arxasından cuman cinlərin
Yeddisini gəbərdib öldürdü.
Yüksək dağın üstündə,
Alp igid meyidləri bir ala- dağ olmuş
İrlik- cinin cəsədləri
Daha böyük dağ olmuş.
Altında tapqırları əzilmiş, Sarıq- Sında
Çoxlu döşənib, at ölmüşdü.

7040-Kəsilmiş qolu altında,
İrlik- cinləri də,
Çoxdu, cəsədləri sərilmişdi.
Altı ildən çox,
Ölləşib, vuruşdular.
Yeddi ildən keçmişdi,
Döyüş ara vermirdi.
Doqquzuncu ilin sonu,
Qanadlı Qan- Bozıraq Atlı
Balaca gələn ər soylusunun
Kürəkləri genişləmiş,

7050-Qorxusu yox Kilet-xanla,
Bərabər yığılır, bərabər qalxır.
Doqquz qulac boylu
İri-canlı Qara Qır- Atda
Hündür dağ belində
Yəhərin rəngi getmişdi.
Kilet-xan, igid- adam,
Dağa kürəyini dayamışdı.
O dünyalı cinlərin yerində,
Şiddətli döyüşlər səngimışdi.

7060-Altın Arıq, nəcib- qız,
Ulu bahadirlə hələ vuruşur.
Çibeteyin balası,

Axırınıcı alpə döyüşür.
 Ancaq Xulətaynan Çibetey
 Daha kimsə yoxdur ki, döyüşsün.
 Ölməmiş, salamat qalmış, iki yaxşı
 Ağır, acı günlərə düşdülər.
 Sürülmüş yaxşı malı,
 Xalqı, oymaq camaatını,
 7070-Xulətayla Çibetey,
 Ucadan qıy vurub sürdü.
 Doqquz qulac boylu,
 İpək yallı Ağ - Sabdar At,
 Qanadlı atların yaxşısı,
 Qanlı döyüşdə qaldılar.
 Altın Arıq, qızların yaxşısı,
 Böyük Cinlə dartışması,
 On iki ilə çatmışdı.
 Qız Xanın balası
 7080-Alp- kişini (cini), qalxırıb yərə çırpdı.
 Qan Bozıraq-Atlı
 Xannıq Xılıs, ərələrin cəsuru,
 Savaşın ilk illərindən
 Balaca, gənc yaşda gələn oğlan,
 Doqquz ildən yuxarı
 Dartışır, savaşda böyümüş.
 Altın Arıq, xanım-qız
 Ona qürurla baxdı.
 Qara- güclü igid- kişini (cini),
 7090-Tutub, бүkdü kürəyini parçaladı.
 Dizindən qıçını sındırdı, xanım- qız
 Onu başı aşağı sürüdü,
 Sağdan zərbə vurdu, qızların yaxşısı
 Aşağı öyilib, onu qaldırdı,

İşıqlı göyün altında, igid kişini (cini),
 Altı kərə fırlatdı,
 Yuxarı qaldırıb, alp- kişini,
 Ordan yərə çırpdı.
 Güclü belinə zərbə vurdu,
 7100-Güclü kürəyini sındırdı.
 Ağ Qayanın içində,
 Özü törəyən Altın Arıq,
 Ulu bahadır da olsa,
 Arıqlamış, tökülüb-sökülmüşdü.
 Altmış ədəd hərəyün,
 Yarısı açılmış, kiləkşikdi,
 Onun əlli hərəyü,
 Dağılmış, darağa sığmaz.
 Yaxın gəlib, ərələrin yaxşısına:
 7110-" Özizim, "- deyib, salam verdi.
 Onun əlindən tutub,
 Xanım- qız onu öpdü, dedi:
 "Cüt qanadlı, igid atla,
 Alp Qız Xan çapardı.
 Alp Qız Xanın balası,
 Öziz, qardaşım oğlu deyilmisən?
 Atanın adı,
 Adın-sanın nə olacaqdır?"
 Öz yerindən həyacanla ərə yaxşısı:
 7120-"Bibi-xanım, "-deyib ona,
 Doqquz qulac boylu,
 Qara- Kürən atlı,
 Çibetey, atam olmuş,
 At götürməz Qız Xan, anam.
 Gözəl, mələk, nəcib qız
 Adını çəkmək təhlükəli,

İri- canlı Ağ -- Sabdar atlı
 Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıq,
 7130-Bibim olmalı.
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı at Qan Bozıraq- Atlı
 Xannıq Xılıs, adım-sanım".
 -Xanım- qıza bunu söylədi.
 Arıq-səliqəli, xanım- qız,
 Özü törəyən Altın Arıq,
 "Əziz-canım, yavrum, "- dedi, sonra
 Yenidən qucaqladı, öpdü.
 Xannıq Xılıs, kişilərin yaxşısı,
 7140-Xanım-qıza söylədi:
 "Alp Qız Xan anam
 Mən evdən çıxanda tapşırıbmışdı:
 "Gözəl-göyçək bibin
 Altın Arıq rast gəlsə,
 De ki, zəngin varlı yurdumuza
 Qayıtsın", mən söz vermişdim.
 Xanım-Bibim Altın Arıq
 Yer-yurdumuza birgə qayıdaq".
 Bahadır qız Altın Arıq
 7150-Xannıq Xılısa söylədi:
 "Var-dövlətli yurduma,
 Qayıdıb, gedə bilmərəm əzizim,
 Ayın altı yer üzünü,
 Mən gözüb görməliyəm.
 Günün altı yer üzünü,
 Dolanıb görməliyəm, əzizim.
 Zəngin ata yurduna

Dönüb, sən gedərsən, balacam
 Ananın sevgili yurdunda
 7160-Çox dayanıb, qalmazsan.
 Yerini axır yerində,
 Göyün təməli duran yerdə,
 Yer üzünün ən uca Çarix- Sın dağında
 Dağın ətəyində axan,
 Böyük Çarix- Talay çayının
 Sahilindəki yerlərdə yaşayırlar.
 Örüsdəki malın yiyəsi,
 Xalqın- elin xanı-bəyi,
 Doqquz qulac boylu
 7170-Ağ- Çoxır atlı
 Ay Çarix Xan,
 Ay Çarix adaxlısının adı.
 Bağrından çıxan balası var,
 Arıq, səliqəli Çarix Tana
 Altıмыш xanın qızından gözəl
 Yetmiş xanın qızından səliqəli
 Ay Çarix Xanın balası
 Çarix Tana adlı qızıdı,
 Canım- yavrum Xannıq Xılıs
 7180-Onu sənə alacağam".
 Qorxusu yox iki yaxşı,
 Atlarına atlanmışlar.
 Şiş zirvəli Sarıq - Sın dağının,
 Dönüb getdilər.
 Özü törəyən Altın Arıq,
 Bozqıra düşəndə dedi:
 "Əziz-yavrum Xannıq Xılıs
 Evdə çox qalmaq olmaz,
 Ay Çarix Xanın yerində,

7190-Orada görüşürük, balacam”.

İki nəcib at qovurdu,
Noxtası ağzın kəssədə,
Bozqır boyda buduna
Qamçı çəkib çapırdılar.
Ağ çiçəkli ceyran otlu yazıda,
Atın ən yaxşısı sürətlə qaçırdı.

Qan Bozıraq Atın yaxşısı,
Qalxdıqca, qanad açırdı.
Xan- Göyün qübbəsinə

7200-Xannıq Xılıs götürülmüş.

Qanadı yaxşı açdıqca,
Uğuldayıb, fit verirdi,
Qanadı sərt çalanda,
Fışılıyla səs verirdi.

Ağ -- Sabdar, atın yaxşısı
Ayla-illə şığıyırdı.

Ağ çiçək bitən yazıların
Ön ayaqla şumlayırdı.

Göy çiçəkli bozqırları,

7210-Dal ayaqla tullayırdı.

Atın qarşısında göyün bağrında

Göy qurşağı asılmışdı qövsdən.

Atın ardıyca yerin üstündə,

Qara toz dartınıb, göyə qalxırdı.

İki at çapan yerdə

Uca dağ silsiləsi gurlayırdı.

Atlar şığıyıb keçən yerdə,

Çaylar məcrasından yuxarı qalxırdı.

Günün ilıq şüaları

7220-Dağılan yerə, onlar çatdı.

Günəşli ölkəyə sarı

Xanım-qız çapıb getdi,

Ana vətəninə sarı

Ör-bahadır uçub getdi.

Göy Xanın əngin dibində,

Qanadlı Qan Bozıraq-At,

Qoşa qanadla çapıb getsə

O yerə bir aylıq yol var hələ.

İki qanadla uçub getsə,

7230-O yerə bir günə çatıb, oturur.

Çaylarda axan, burulan suları

İşıldayıb, altında qalırdı.

Yolu kəsmiş çəp dağların

Çoxunu təpə, qaraltı görürdü.

Arxadakı cin diyarı,

Yaddan çıxmış, uzaqdaydı.

Atasının zəngin yerinə,

İri, nəhəng at çatırdı.

İrlik-cin ölkəsi

7240-Könüldən irəxdə, unudulmuş.

Anasının varlı yurduna

Ör yaxşısı gəlib çıxmış.

Hələ uzaqdan diqqətlə

Baxıb, Xannıq Xılıs görürdü;

Yerin sonu bitən yerdə,

Ağ Sın görünüb durmaqdadır.

Gözlə qaşın arasında

Görünən yerə çapıb uçdu.

Bir günlük yerə çatmamış,

7250-Altındakı yüyəni dartdı-

Qanadlı atın cəsuru,

Qanadların yığışdırıb,

Dağın ucası Ağ Sına

Ox kimi enib gəldi.
 Uca dağın üstündə
 İri- canlı atdan düşüb, durdu.
 Atın toxdadıb ərin soylusu,
 Arxa tərəfə dönüb baxdı.
 Şiş zirvəli uca Ağ - Sının altında,
 7260-Saysız-hesabsız mal otlayır.
 Ağ - Talay çayın sahilində
 Saysız-hesabsız xalq yaşayır.
 Qalın yurdun ortasında,
 Xan evi, iki ev durur.
 Cənubdakı evin qabağında
 Qara- Kürən at durmaqdadır.
 Şimaldakı evin qabağında,
 Qara- Qula at durmuşdur.
 Qalın aula sarı
 7270-Xan Bozıraq-At enib, düşür.
 Xalq, oymaqda camaat,
 Qıy vurub, ucadan söyləşdilər:
 "Qan Bozıraq atın qorxmazı
 Qayıdıb gəlir," - dedilər.
 "Xannıq Xıls, ərin yaxşısı
 Dönüb gəlir", - dedilər.
 Qalın aula atın yaxşısı,
 Qan Bozıraq At girdi.
 Xalqın, qəbilənin arasından
 7280-Xannıq Xıls keçib gəldi.
 Qara- Kürən atın yanında
 Xannıq Xıls saxladı.
 At dirəyi- çəçpeyə
 Atı bağlayır, eşitdiyi səsi dinləyirdi.
 Xulataşın evində,

Qardaşlar ucadan danışdı.
 Xannıq Xıls, ərin yaxşısı,
 Anası Qız Xanın yanına girdi.
 Anası Qız Xanla salamlaşdı, görüşdü.
 7290-Xannıq Xıls, erkəyin cəsuru,
 Öl uzadıb görüşdü.
 Altı gərdiş edib anası,
 Altın masanı dartdı.
 Altın masanın üstünə
 Aşı-suyu düzdü.
 Qorxusu yox gəlinlərin yaxşısı,
 Balasını oturtdu.
 "Hardan gəldin?", - soruşdu.
 Anası Xannıq Xılısa sual verdi.
 7300-"Qız Xan, xanım-anam
 Pis görmədim, yaxşı gördüm".
 Gəlinlərin yaxşısı,
 Ona gəlib soruşdu:
 "Doqquz qulac boylu
 İri-nəhəng Ağ - Sabdar atlı,
 Ala gözlünü görmədinmi,
 Canım-yavrum Xannıq Xıls?
 Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıqı
 7310-Gözlə göyçək Bibini
 Görmədinmi, Xannıq Xıls?"
 Xannıq Xıls, oğulun qeyratlisi,
 Oturub dedi:
 "İri- canlı Ağ - Sabdar Atla
 Cinlik yerində görüşdüm.
 Altın Arıq Bibimə
 İrlik yerində yetişdim.

Altın Arıq Bibimi
 Varlı yurduma çağırdım".
 7320-"Bərəkətli yaxşı yurduma.
 Qayıdıb gələ bilmərəm, "-deyən, -
 "Ay altını gəzib görməliyəm,
 Onda görüşə bilərik, "-deyən, -
 Günoşın altındakı yeri,
 Görməliyəm, əzizim, "-deyən, -
 Yerin qırağı bitən yerdə,
 Yer üzünün uca dağı- Çarix- Sın,
 Çarix- Sının altında
 Çarix- Talay axır.
 7330-Çarix- Sının altında
 Çarix- Talay suyu qırağında,
 Otarılan malların yiyəsi
 Xalqın-clin xanı-böyi
 Doqquz qulac boylu
 İri-canlı Ağ- Çoxır Atlı
 Ay Çarix Xan var,
 Ay Çarix xanın qadını da
 Arıq, səliqəli Ay Çarixdi.
 Ay Çarix xanın qızı
 7340-Çarix Tana var,
 Ay Çarix xanın yerinə
 Altıмыш atlı gəlir.
 Ay Çarix xanın yurduna
 Ay altınnan Alp - igidlər yığırlar.
 Ay Çarix xanın balası,
 Altıмыш xan qızından gözəldi,
 Arıq, səliqəli Çarix Tananı,
 Mənə alacaq", - deyən, Bibim"
 Onu deyib duranda,

7350-Altın qapı qəfil açıldı.
 Pora xanın qızı,
 Pora Ninçi gəlib girdi.
 Salam verdi, qayınxatının yaxşısı,
 Salamlaşıb, görüşdülər
 "Canım, "- dedi, Xanıq Xılısa,
 Yaxın gəlib görüşdü.
 Görüş bitənnən sonra,
 Pora Ninçi ondan soruşdu:
 "Güdülən yaxşı malı
 7360-Xalqı, camaatı siz gətirdiniz,
 Qabaqca köməyə gedən böyük qardaşımı,
 Heç görmədinmi, canım?
 Ala- Pora, atın cəsurlunu
 Ora qaçmışdı, görmədinmi?
 Abin Pora- Xartığa
 Rast gəlmədinmi, canım?"
 Pora Ninçi gəlininə
 "Bir dəfə də görmədim", -deyib, dururdu.
 O dünyadan gələn Cinin yerində,
 7370-Ala-Pora Ata rast gəlmədim.
 Qanlı savaş bitincə,
 Qardaşımı görmədim.
 Pora- Xartıq ora getmişsə,
 Hardasa bir yerdə olar".
 Pora Ninçi, gəlinin yaxşısı,
 Başqa söz söyləmədi.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Nigaran qalıb dedi:
 "Balam Pora- Xartığa,
 7380-Getsə də, necə çatmayıb
 Tami-xanın yerinə.

Yetməmiş olmaz Ala- Porat,
 Yalqız balam Pora- Xartığa,
 Yəqin ki, ölmüş olar.
 Bu bəla olsa-olsa,
 Altın Arıqdan olar.
 Ağ Qayanın içində
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Biz yaşayan yurdları,
 7390-Heç sevmirdi, qurdlu!"
 Pora Ninçi, gəlinin yaxşısı
 Burulub, çıxıb getdi.
 Arıq- səliqəli gəlinin yaxşısı,
 Yaxın gəldi Qız Xan,
 Oturdu yanında.
 Oğlundan soruşdu ki:
 "Bu arvadın balası
 Gəlmədimi ora, oğlum?"
 Xannıq Xılls oğluna,
 7400-Yavaş danışib, soruşdu.
 Xannıq Xılls ər yaxşısı,
 Qorxmadan nəql elədi:
 "İri- canlı atı
 Yerin(dünyanın) sonunda sürürdüm.
 Yüksək Qara-Sın dağında,
 Atı (onun oğlunun) özü ilə birlikdə idi.
 O dünyadan gələn cinin yerinə
 Atdan düşmüş, piyada gəldi.
 Altı qulac boylu
 7410-Ağ canavar olmuşdu, igid.
 Qardaşım olan olsaydı,
 O, mənə kömək edərdi.
 Arıq, səliqəli Bibinə

İt kimi cummuşdu.
 "Qardaş", - deyib, üç dəfə,
 Qışkırdım, onu toxdada bilmədim.
 Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıq
 Pora- Xartığı, igid oğlanı
 7420-Bibim sildi.
 Bundan sonra Pora- Xartığı,
 Bu yerdə görməzlər.
 Adam kimi olmaq istəmədisə,
 Adam görünməz yerdə qoy yatsın".
 Qız Xan rəhmli gəlinin yaxşısı,
 Oturduğu yerdən dik qalxdı:
 "Canım-yavrum, bu əhvalatı
 Başqa adama söyləmə,
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 7430-Bu əhvalatı eşitməsin".
 Xannıq Xılls, oğlun yaxşısı,
 Doyub, dolanıb, durdu.
 Böyük çətinliklə nəfəs alan, nəcib qadın,
 Böyük masanı yığışdırdı.
 Xannıq Xılls balasına,
 Qız Xan dedi:
 "Bu yurdda canım, gecikmə
 Gədəcəyin yerə tez get.
 Ay Çarix xanın yerinə
 7440-Gedib çatanda,
 Altın Arıq Bibinə,
 Orda görüşdüyn zaman,
 Varlı, gözəl yurduмуza
 Qayıtsın- xahiş elə,
 Gözəl-göçək bibinə

Dönüb gələrsən balam”.
 Durub, onu dinlədi igid oğlan,
 Yola hazırlayıb, yığışdı.
 Anasıyla görüşüb
 7450-Vidalaşıb, çıxıb getdi.
 Bahadır Qız Xan, anası
 Alqış deyib- əl etdi:
 “İstədiyini yaxşı yerə,
 İri-canlı, uçub yetirsin!
 Özünə dilədiyini işini
 Canım-yavrum həll et, sağ qayıt!”
 Qanadlı Qan Bozıraq- Ata,
 Xənniq Xıllı mindi.
 Yüyəni dartıb, igidin yaxşısı,
 7460-Buraxdı onu iri addımla.
 Ağası Xulataynan, atası,
 Araq içib, səs-küy edirdi.
 Xalqdan, camaatdan aralı,
 Qalın yurdu kəsə yoldan keçib,
 Uca zirvəli Ağ - Sına
 İri- canlı at gəlib çıxdı.
 Dağın o tərəfini, igid oğlan
 Dönüb, zəndlə seyr etdi.
 Yerin sonu duran yerə
 7470-Üfüqdək zəndlə baxdı;
 Gözlə görünən hüdudsuz yer,
 Qaralanıb, xəttə görünürdü.
 Göz görməyən hüdudsuz yeri,
 Qara toz qalxıb örtmüşdü.
 Göy Xanın sinəsində
 Qanadlı quş görünmürdü.
 Qara yeri basıb, atı qaçanda,

O, qunduz belə görmədi.
 Başqa yandan ağ yazıya,
 7480-Dönərək, enib düşdü.
 Böyük səhraya çatanda
 Yüyəni boşaltdı, atı qovdu.
 Qan Bozıraq Atın cəsuru,
 Dördnala keçdi,
 Qanad açdı.
 Göy Xanın bəğrinə sarı
 Qan Bozıraq At götürüldü.
 Qanadların gur səsi
 Yayılıb, qalxırdı yuxarı.
 7490-İki qanadın dibindən
 Uğultuyla, qığılcımlar saçılırdı.
 Ağ buludların üstündə,
 İri- canlı at şığıyırdı,
 Ağ göy üzə altında,
 Atın cəsuru kişnəyirdi.
 Şaqqıltıyla axan sular,
 At altında burulub qalxırdı.
 Üvəz ağaclı dağlar da
 Bahadırın altında qaraltı kimi görünürdü.
 7500-Yer, bir başqa yerdi
 İri- nəhəng at gəldi.
 Su, bir başqa sudu
 İgid oğlan gəlib çatdı.
 Atasının varlı yurdu,
 Ağlında uzaqda qalmış,
 Başqa tayfanın yerində
 Nəhəng bir at peyda oldu.
 Anası Qız Xanın yurdu,
 Könlündən iraq idi.

7510-Başqa bir elin yerinə
 Ərin cəsarətlişi gəldi.
 Coşqun axan sularında
 Qum, qənbərlik qaralırdı.
 Ox tək uçan at altında,
 Çağıl daşlı bənd- bərələr görünürdü.
 Hənsisa xanın gözəl yurdunda,
 Maraqla yığılıb ata baxan xalq
 Xənniq Xılısın atı altında,
 Söz söyləyir, xırda-xırda görünürdü.

7520-Hərdə, hansı yerdə
 Qan Bozıraq At yel tək uçuşur,
 Hərdə-hansı yerdə,
 Bir dağ dəyir gözünə;
 Dağların kiçiyi Xanın- Sın,
 Nəqş edilmiş, elə bil ki, şəkildə.
 Gördüyü yerdən görünən üfüqə,
 Bir göz qırpmında çapır.
 Xanım-Sına tərəf,
 Xənniq Xılıs yüyəni çəkdi.

7530-Qalın varlı yurda tərəf,
 Xənniq Xılıs yüyəni çəkdi.
 Xanım- Sının üstünə
 Ən aşağıdakı yüyəni dartdı.
 Qan Bozıraq Atın cəsuru,
 Xanım-Sına düşərkən
 Sərt qılıqlı atın cəsuru,
 Qanadlı Qan Bozıraq At
 Xanım-Sında atın cəsuru,
 Qanadlı at, toxdaya bilmədi.

7540-Qalın aulun ortasında
 Qan Bozıraq At dayandı.

Vurduğu qanad yelinə,
 Ağ saray evlər yıxıldı.
 Çoxlu yaxşı insanlar,
 Qaldı ağacın-daşın altında.
 Qaragözlü çoxlu tayfa,
 Qıy vurur, qışqırıb durur.
 Otladdakı çoxlu mallar,
 Otun otlamır, böyürüb mələşir.

7550-Xanın evinin qabağında
 Qan Bozıraq At dayanmışdır.
 Ağ evin şimalında
 Ağ ipəkdən çadır ev var.
 Ağ ipək çadır evin qabağında,
 İri-canlı at yox idi.
 Atıdan düşdü ərin cəsuru
 Atla qoşa atını bağlamadı.
 Xənniq Xılıs, ər cəsuru,
 Xan kişidən çəkinirdi.

7560-Ağ ipək evin qabağında,
 Aaparıb çəpçeyə atın bağladı.
 Ordan qayıdıb ərin cəsuru
 Ağ ipək evə girdi.
 Gözəl-göyçək xanım- qız,
 Altmış hörüyü arxasına yayılıb
 Qızıl masanın başında
 Təkcə oturmuşdu.
 Salam verdi ərin cəsarətlişi,
 Mehriban görüşdülər.

7570-Ev yiyəsi, gözəl qız
 Hörmətlə salam alıb görüşdü.
 Yaxın gəlib, ər yaxşısı,
 Qızıl qoltuqda oturdu.

Yenicə oturmuşdu ki,
 Çadırın qapısı açıldı.
 Xan Tıbet, igid xan- kişi,
 Çılğın, əsəbi girdi.
 Qardan ağ surəti olardı,
 Hirsdən qap-qara olmuşdu.
 7580-Yanaqları qırmızı olardı,
 Hirsdən ağ-appaq olmuşdu.
 Salam verməyən ər cəsuru,
 Əl uzatmadan qalxdı.
 Xannıq Xılısa, ər yaxşısına
 Çılğın gözləriylə baxırdı.
 Sanki vəhşi canavar kimi,
 Qaşının altından baxırdı:
 “Alıp- xanın balası
 Axmaq Çibeteydən törəyən
 7590-Axmaqlığı Çibetey babandan
 İrsən almış it olmusan!
 Qara yerin üstündə
 Qanadlı atı olan adam çox
 Qanadlı atı olan oğlan
 Təkcə sənənmə, Xannıq Xılıs?”
 Xalxın, kəndin ortasına
 Gəlib niyə düşdün?
 Qaragözlü xalqı-eli,
 Yurdlarından məhrum etdin!”-
 7600-Deyib, gəldi ər - bahadır,
 Xannıq Xılısa zərbə vurdu:
 “İtcə ağlın yoxdur, yaramaz!
 İt səndən düşüncəlidir, əclaf!”
 Xannıq Xılısı üç dəfə
 Vurdu, dönüb çıxıb getdi.

O, çıxandan sonra
 Xanım- qız yaxın gəldi.
 Altın masaya aş düzdü,
 Ona nəvaziş göstərüb
 7610-Xannıq Xılıs, ərin yaxşısını,
 Oturdub, ikramla qulluq etdi.
 Aşı seçib, aş yedi Xannıq Xılıs
 Suyu seçib, su içdi ərin yaxşısı.
 Arıq, səliqəli xanım-qız
 Onu sorğu-suala tutdu:
 “Hansı yaxşı yerdə
 Kişilik yeriniz var?
 Hansı yaxşı suda,
 Kişilik suyunuz var?”
 7620-Xannıq Xılıs, cəmərd oğlan,
 Diqqətini toplayıb, xatırladı;
 Böyük Təminin yerində
 Qan Bozıraq Atı görmüşdü.
 İrlik Cinin yerində,
 Ərin yaxşısını görmüşdü.
 Qan Bozıraq Atın yaxşısı,
 Qanlı savaşın axırına qədər durdu.
 İdbar cinin yerində
 İgid- bahadır orda idi.
 7630-Qız Xan anası
 Xannıq Xılısa tapşırırmışdı:
 “Doqquz qulac boylu
 Qan Bozıraq Atlı
 Xan Tıbet igid- kişi
 Sənin doğma qohumun olar”, - deyib.
 Arıq, yaraşıqlı xanım- qıza,
 Onda oturduğu yerdən dedi:

“Yerin sonu bitən yerdə
 Yerim-yurdum uzaq qaldı.
 7640-Yüksək Ağ – Sın altında
 Atamın zəngin yurdu var.
 Ağ – Talay çayının qırağında
 Anam sahibi olan yurdu var.
 O dünya cinin balası
 İgid Xulataş ağam var.
 Pora Xanın qızı
 Pora Ninci gəlinim var.
 Doqquz qulac boylu
 Qara-Kürən Atlı
 7650-Atam Çibetey.
 Anam- at götürməz bahadır Qız Xan,
 Doqquz qulac boylu
 İpək yallı Ağ – Sabdar Atlı
 Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıq
 Arıq, səliqəli qızın yaxşısı
 Qohumum, bibim o olar.
 Doqquz qulac boylu
 Qanadlı Qan Bozıraq Atlı
 7660-Alıp-xanın dölü,
 Xannıq Xılısı adım-sanım”.
 Xannıq Xılıs bunu deyəndə,
 Xanım-qız cəld qalxdı yerindən
 Gözəl, şux oğlannarın yaxşısına
 Tərəf gəlib, onunla ol tutub,
 Çox məriban salamlayıb-görüşdü:
 “Alıp- xan, igid adamdı,
 Yəznəmiz olub, ”- dedi, o.
 “Sən bizə yaxın qohum olursan,

7670-Yeyənim olursan, Xannıq Xılıs.
 Xanım- Sının üstündə
 Niyə toxdamadın, yeyənim oğul?
 Böyük xalqın ortasında
 İri- nəhəng atı saxladın
 Bax, məhriban adamların
 Çoxu ölüb.
 Bu gərəm igid- kişi
 Babam Xan Tibet- xandı.
 Onsuzda bu günlərdə,
 7680-Darıxıb, əsəbi olub”.
 Yenidən oturdu xanım- qız.
 Xannıq Xılısı süfrəyə dəvət etdi, -
 “Xannıq Xılıs, yeyənim oğul,
 Hansı yerdə gedirsən?”
 Oturduğu yerdən igid oğlan
 Onda dərddən danışdı:
 “ Yaxama düymə tikirəmsə,
 Gedirəm, yaxşı- halal axtarmağa,
 Qoltuğuma düymə tikirəmsə,
 7690-Xoş gözəlin görməyə gedirəm.
 Yalnız dursam, od qalanmaz,
 Yalnız kişiylə ev dolanmaz”.-
 “Qoltuğuna düyməni sən tikmisən,
 Xannıq Xılıs, yeyənim oğlan,
 Xudanın verdiyi qismətini
 Bilirsənmi harada axtaracaqsan?”-
 “Hansı xanın yerinə
 Gedib axtaracağımı sorursan, köy”^{*}
 Yerin axırı olan yerdə,
 7700-Yer üzünün ən uca dağı var- Çarıx- Sın,

^{*} Köy - dayı qızı və dayı arvadını xakaslar belə çağırır.

Çarix-Sının altında,
 Ay Çarix Xanın yurdu var.
 Ay Çarix Xanın madar balası
 Arıq, gözəl Çarix Tana,
 Çarix Tananı almağı
 Arzu edirəm, köyi- qız".
 Gözəl-göyçək xanım- qız,
 Onda belə söylədi:
 "Ağ səmanın altında
 7710-İnsan yaşayan yerdə,
 Ay Çarix Xanın balası
 Çarix Tanadan gözəli yoxdur
 Gözəl, yaraşılı Çarix Tananı
 Alıb, geri qayıtsan
 Dövlətli, yaxşı yurduma
 Dəyib keçərsən, yeyənim oğlan!
 Gözəl-göyçək xanım- qızı
 Mən də görəydim kaş."-
 "Onu alıb qayıtsam,
 7720-Mütləq gələrik", -söz verdi.
 "Gözəl, qəşəng köyi-qızı
 Doğma- yaxın bildiyimizçin,
 Adını- sanını söyləsən bir".
 Gözəl-qəşəng köyisi,
 Onda həvəslə dedi:
 "Doqquz qulac boylu,
 Qan Bozıraqlı Atlı,
 Xan Tibet- xan, o gələn
 Babam idi.
 7730-Xan Arıq, gəlinlərin yaxşısı,
 Yaraşılı, səliqəli anam var.
 Doqquz qulac boylu

Qanadlı Ay- Oy Atlı
 Altın-Teyək, igid- kişi,
 Böyük qardaşım, abim var,
 Adı-sanı Xan- Çaxax", - olan,
 Atadan doğma* qardaşım var.
 Qorxusu yox Altın- Teyək,
 Ay Çarix Xanın yerinə
 7740-Marğa-möriyə* gətmişdir.
 Böyük qardaşım Altın- Teyəki
 Babam istəmirdi ki, getsin
 Ay Çarix Xanın yerinə,
 O, babamdan kəsib, acığa getdi.
 Atam Xan Tibet xanın
 Bu ürəyindən deyildi,
 Hirsindən dağ kimi köpüb.
 Üç dəfə səni vurduğuna
 İncimə, dözümlü ol, yeyənim oğlan".
 7750-Xannıq Xılıs, ərin müdrükü,
 Ucadan güldü:
 "Məni dayım vura bilər,
 Başqası vura bilməz.
 Böyük adamın şilləsinə
 Bəyəm darıxıb, inciylər?"
 Xannıq Xılıs, ərin ağıllısı,
 Cəld qalxıb, yola yığıldı:
 "Ay Çarix Xanın yerinə
 Özizim, yola düşürəm, "- deyib,
 7760-Börükünü* alıb, igid oğlan
 Ol-ələ tutub vidalaşdı.

* burada - "həm də anadan doğma" mənası vardır.

* Marğa - möriy - idman yarışı (atla?)

* börük - baş geyimi(papaq?)

Arıq- səliqəli xanım- qız,
 Alqış-dua etdi ona,
 Ağ saray evdən, ərin yaxşısı
 Dönüb çıxdı.
 Qanadlı Qan Bozıraq Ata,
 Xənniq Xıllı qalxıb, mindi.
 Çoxlu insanların arasından
 Atı o yorğa buraxdı.
 7770-Böyük, yaxşı camaatın
 Bəhədir xoşuna gəlmədi.
 Bəzisi:-“Qara cin!”, - dedi,
 Bəzisi göz yaşını silirdi.
 Ulu yaxşı yurdda
 Ölən adam çox olmuşdu.
 Yüksək Xanım- Sın dağına,
 Aşılıb, düşüb gözdən itdi.
 Dağın arxası sakit yazıda,
 Atın ağzın boşaldı, qovdu.
 7780-Dördnəyə çapıb, atın qorxmazı,
 Qanad açıb, götürüldü.
 Xan- Göyün dərinliyində,
 Qanadı yellənirdi.
 Yaxşı, güclü qanadları
 Küy salırdı, uçan zaman.
 Uzaq yerdə atın nəhəngi,
 Uğultuyla-vıyılıyla gedirdi.
 Yerin sonu olan yerdə,
 Çarix- Sını gördü igid.
 7790-Qan Bozıraq, atın cəsuru
 Qanadlı quş kimi gəlirdi.
 Yer üzünün uca dağı Çarix- Sına
 Havanı yarıb, uçub gəlir.

Yüksək dağa çathaçatda,
 Aşağıdakı noxtanı dartdı.
 Bir günlük yolu bitməmiş,
 Artıq enirdi hay-küylə.
 Uca dağın üstünə varanda,
 Onda düşüb, dayandı.
 7800-Atını saxlayıb, igid oğlan
 Dağın o tayına baxıb gördü;
 Çarix dağın ətəyində,
 Çöllər doludur otlaq malla.
 Çarix- Talayın sahilində,
 Çoxlu insan, xalq yaşayır.
 Qalın aulun ortasında,
 Xanın evi durmaqdadır.
 Ay Çarix Xanın yerinə
 Altıмыш at yığılıb gəlmiş,
 7810-Haça cəçpəyin döşündə,
 İri- canlı atlar sıx bağlanmış.
 Ay Çarix Xanın iri- nəhəngi
 Ağ- Çoxır At aralı durmuş.
 Arxasıynan atın cəsuru,
 Aya kölgə salıb durmuş.
 Köksüynən atın yaxşısı,
 Günə kölgə salıb durmuş.
 Ağ- Çoxır At tərəfdə,
 İri-canlı qaçaraq, Kürən At durmuş.
 7820-Tükü başqadı, atın cəsuru-
 Yer altından çıxan atdır.
 Onun o biri tərəfində
 Üç gölgən ? Ağ- Saar At-
 Yer altından çıxan atdır.
 Doqquz qulac boylu

Ulduzlu Çoxır At vardı.
 Bu atların arasında,
 Ağ- Oy At durmuşdu.
 Doqquz qulac boylu Kürən At
 7830-Orada duran atlara
 Hücüm edib dişləmək istəyir.
 Xan Tibet-xanın qulunu, -
 Qanadlı Ağ- Oy At
 İri-canlı atın üstündən, aşır
 Kürən Atla savaşı, dinc durmur.
 Onlardan başqa iri- canlı
 Gözə gəlimli at yoxdur.
 Qalın yurda sarı,
 Xannıq Xıllı enərkən,
 7840-Qaragözlü xalq
 Xannıq Xıllısı görüb, heyvətlə:
 "At keçməz yerdən at aşdı,
 Qanadlı Qan Bızıraq At
 İgid enməz yerdən igid endi,
 Gözəl qamətli cigid oğlan".
 Böyük kəndə girən or yaxşısı,
 Böyük xalqın arasından keçərkən
 Böyüyə-kiciyə təzimlə görüşürdü.
 Salam verib ötərkən,
 7850-Oğlan-uşaq la görüşür
 Zarafatla, gülüb ötürdü.
 Qalın yuddan aralıda
 Xanın evinə çatdı.
 Ağ- saray evin içində,
 Alp -- igidlər, bəhədiqlər,
 Ayı kimi nərildəyib
 Ala xallı pələng kimi, guruldayır.(?)

Böyük evinin içində
 Böyük igidlər şənliklə oxuyurlar.
 7860-Onların eşidilən gur səsi,
 Adam səmindən başqa səsi,
 Nəğmədən yayılan üni,
 Adamdan başqa ündü.
 At dan düşüb, orin mər di,
 Yaxınlaşıb, səsi dinlədi.
 "İri- nəhəng Ağ -- Sabdar Atı
 Ala gözüm lə görmədim,
 Gözəl, mələk Altın- Aığı
 Mən heç yerdə tapmadım.
 7870-Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıq
 Gördüm deyən o oğlana
 Gözəl madarımı alsın, verərəm".
 Xannıq Xıllı, or cəsuru,
 İgidin nəğməsini dinləyəndə,
 O an onun ürəyi,
 Sincəsində sıxılıb durdu,
 Aşağıda qısa qabırğası,
 Sancıdı Xannıq Xıllı.
 7880-İri- canlı at arasına daha,
 Atı bağlamağa macal yoxdu.
 Ağ çadır evin qabağında,
 Olan çəçpeydə at yox idi.
 İri- nəhəng Qan Bozıra q Atı
 At olmayan çəçpeyə bağladı.
 İri- nəhəng Ağ Sabdar At
 Bu yerə hələ gəlməmiş.
 Qorxusu yox Altın Arıq
 Bu yerə yetişməmiş.

7890-Altı addım atıb Xannıq Xılıs,

Ağ çadır evə girdi.

Qənirsız gözəl üç qız,

Onda qalxdı qoltuğdan.

Xanın- bəyin balası,

Xanım-qız oturmuşdu.

Salama durub, igid oğlan,

“İzcn-mindi”*, - dedi,

Qayıdıb, qızların yaxşıları

Salam alıb, görüşdülər.

7900-Xannıq Xılıs, ərın cəsərtlisi

Cənub- qoltuğda oturdu.

Ay Çarix Xanın balası,

Arıq, səliqəli Çarix- Tana,

Üç nəcib qızına

Dönüb, ədəblə:

“Altın masanın üstünə

Aş-su yığsınlar”, - dedi.

Qalxan qızlar yaxınlaşıb

Qızıl masanı açdılar.

7910-Qızıl masanın üstünə

Aşı-suyu daşdılar.

Xannıq Xılıs, ər yaxşısı

Qarnı ac idi çoxdan.

Qızıl masanın arxasında

Aşını yeyib oturmuşdu.

Arıq, zərif xanım qız,

Çarix Tana oyurmuş, soraq aldı:

“ Hansı yerdə, igid oğlan,

Yerləşmisiz?

* Salam - xoş gördük - (xakasca).

7920-Hansı suda, ərın yaxşısı

Sularınız var?

Atan-anan kim olmuş,

Adı-sanı nə olmuş?

Atın tərini alıb,

Bir aydı gəlirsiz- uzağamı gedirsiz?

Yaxanız üzülür, at yeli dolayıb,

Otəyiniz üzülür, kola ilişibmi?

Bu yurddan keçərək gedirsizmi,

Alay- marğa cəsidib gəlirsizmi?”

7930-Xannıq Xılıs, ərın yaxşısı,

Ona dönüb, söylədi:

“Artıq, yaxşı yarışa baxmağa

Gəldim, ”- düzü söyləmədi.

Altın Arıq Bibisi

Hələ gəlməmiş, yox idi.

Ata-anamın yeri

Ağıldan irəğda qalmış,

Ağ - Sın altında,

Ağ - Talayın sahilindənəm.

7940-Doqquz qulac boylu

Qara- Kürən Atlı

Çibetey babamdır.

At götürməz Bahadır Qız Xan

Gözəl-göyçək, anamdır.

Pis - Tumzuxun balası,

İgid Xulataş əmimidir.

Pora- xan qızı

Pora Ninci əmdostum var.

Doqquz qulac boylu,

7950-İpək Yallı Ağ - Sabdar Atlı,

Özü törəyən Altın Arıq

Arıq, səliqəli Bibim var.
 Doqquz qulac boylu
 Qanadlı Qan Bozıraq Atlı,
 Alıp- xanın dölü,
 Xannıq Xılıs adım- sanım”.
 Arıq, dilbər xanım- qız,
 Çarix Tana söylədi:
 “Eləmi!”- dedi, - Qorxusu yox Alıp- xanı
 7960-Atam Ay- Çarix deyirdi:-
 “Bu geniş dünya üzündə,
 Ağ- Oy At kimi at olmazdı,
 Ağ Göy üzü altında,
 Alıp-xan kimi Alp olmazdı”.
 Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən Altın Arıq
 Atamın varlı ölkəsində,
 Olub, çoxdan gəldi.
 Gələcək olmalı bu yerə,
 7970-Amma hələ ki, yoxdu.”
 Bunları deyib duranda,
 Arıq, səliqəli Çarix Tana,
 Qorxusu yox, igid oğlan,
 Birdən həyəcanla, qurcalandı-
 Xanın-bəyin evində
 Dəhşətli Cin nəğmə deyirdi.
 “Gözlə, mələk Bibim bu yerə
 Keçmə gəlməyəydi” - ürəyindən keçdi.
 Çadıra girən ərin yaxşısı
 7980-Axşamadək söhbət etdi.
 Durub, igid oğlan
 Çöl-bayıra düşüb, döndü.
 Xanın- bəyin balası

Yenidən masanı dartdı.
 Böyük masanın qırağına oturdub,
 Nəzakətli qulluq etdi.
 Belə rahat oturanda
 Qorxusu yox Xannıq Xılıs
 Dünyanın o başında,
 7990-Yer üzü uğuldadı.
 Göyün təməl yerində,
 Göyün bağrından gurultu qopdu.
 Atın sərt dirnaqlarının tappıltısı,
 Uzaqdan əks-səda verirdi.
 Sərt sürətli, igid adam
 Qıy vurub, nəvə çəkib gəlirdi.
 Həmə-düz yerin üstünü,
 Geri itələyib, gəlirdi.
 Göyün sonsuz təməli,
 8000-Dəhşətli, əsib-titrəyirdi.
 Çarix Tana, qızın əlası
 Qorxaraq oturmuşdu.
 Çox igid yığılmışdı yarışa,
 Amma cin də çox idi.
 Günəşdən igidlərin qorxusunu
 Bu yerlərdə az idi.
 Uzaqdan eşidilən at kişənərtisi,
 Daha yaxından gəlirdi.
 İraqdan bəhəddar nəvəsi,
 8010-Yaxından eşidilirdi.
 Çarix Tana eşitdi ki,
 Qab-qasıqı cingildəyir.
 Düz dayanan boş qazanlar,
 Aşub yerə danqıldayır.
 Coşub-daşan su kimi,

Axıb gəldi axır ki.
 Uca zirvəli Çarix- Sına,
 At şığıyıb gəlib çatdı.
 Uca dağın yaylasının üstündə,
 8020-İri- nəhəng at dayanıb durdu.
 Qalın auldan kəsə keçib,
 İldırım tək gəlib düşdü.
 Hər nəğmədən daha gözəl nəğmə eşidilirdi,
 Kəndə sarı enib, o düşüb gəlirdi.
 Böyük, yaxşı xalq da,
 Söz atıb, maraqla danışdılar:
 “Çoxdan getmiş bahadır atı,
 Ağ – Sabdar At yaxınlaşır.
 Buradan çoxdan getmiş qız
 8030-Geri dönüb, dağdan enir.”
 Yarış camaatından aralı,
 Ağ evin qabağına çatarkən,
 Qan Bozraq Ata qoşdu,
 Xanım qız atını bağladı.
 Altın Arıq, qızların ən gözəli oxuyaraq,
 Ağ çadır evə gəlib girdi.
 Nəğməsinə saxlamayan, qızın şux gözəli,
 Nəğməsi dodağında girdi evə.
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 8040-Salam vermədən,
 Fəxri yerin yanına,
 Oxuya-oxuya yaxınlaşdı,
 Qoltuğa çatıb, nəcib qız
 Qapıya tərəf, geri döndü.
 Nəğməsinə kəsən zaman
 Dönüb, qıza baxdı Altın Arıq:
 “Sevimli qardaşoglum, buraya

Xanmıq Xılıs, artıq yetmişən ki ”.
 Qorxusu yox bahadır- qız
 8050-Örin yaxşısı ilə görüşdü.
 Xanmıq Xılısı, cəsur igidi
 Qızın hünərlisi Altın Arıq,
 Yuxarı qalxızıb, üç dəfə
 Qucaqlayıb, öpdü.
 Onnan ayrılıb, qızın yaxşısı
 Çarix Tana ilə görüşdü.
 Üç xidmətçi xanım-qızlarla sonra
 Salamlaşıb-görüşdü.
 Arıq, səliqəli Çarix Tana,
 8060-Altın Arığı, qızın yaxşısını
 Altın masanın qırağına
 Oturdub, ağırladı.
 Qorxusu yox Altın Arığın
 Keyfi yuxarı, sərxoş idi.
 Bir az aş alıb yedi,
 Bir az su alıb, içdi:
 “Çarix Tana, yavrum-canım,
 Şənlik etməyə durun hazırlaşın.
 Araçan yaxşı şərəbin
 8070-Yoxdurmu, Çarix Tana?”
 Gedib-gəlib Çarix Tana
 Araçan şərəbi çıxartdı.
 Altın masanın ayağına,
 Ala tuluğu qoydu.
 Arıq- mələk xanım-qıza
 Araçan- şərəb töküüb verdi.
 Altın Arıq, qızların bahadırı,
 Dönüb, belə söylədi:
 “Nə qədər də olsa, Çarix Tana,

8080-Xanın- bəyin qızısan,
 Araçan- xoraçan şərabi
 Ev sahibinə məxsusdu, deyirlər.
 Nə qədər də olsa, adamın başı
 Bəyni olur, deyirlər.
 Evin yiyəsi içməyə
 Biz necə içə bilərik?
 Qorxusu yox Çarix Tana
 Özün əvvəl içməlisən”.
 Arıq, səliqəli Çarix Tana,
 8090-Çevrilib, qaldırıb içdi.
 Görürdü ki, xanım- qız,
 Bunlar günçixanlıdır
 Naxışlı parç, xanım- qız,
 Dibinədək içib qurutdu.
 İkincisin Çarix Tana
 Naxışlı parça tökdü,
 Arıq- səliqəli qızın yaxşısı-
 Altın Arığa tutdu.
 Altın Arıq, qızın yaxşısı,
 8100-Araq içməyi öyrənmiş, - deyər içdi.
 Alıb naxışlı parç,
 Bir də götürüb içdi.
 Xannıq Xılls, ərin yaxşısına
 Xanım- qız töküüb, tutdu.
 Xannıq Xılls, ərin cəsuru,
 Könlü yoxdur içməyə:
 “İçmək istəmirəm, xanım-qız,
 İçən olmamışam, ”- ədəblə dedi.
 Altın Arıq, bahadır- qız

* Burada; yaxşı adamlardır.

8110-Ona baxıb, dedi:
 “Gözəl-göçək qızların yaxşıları,
 Çəkinmədən şərabi içdi,
 Qızlar içən şərabi
 Necə yavrum, içməyəcəksən?”
 Xannıq Xılls, ərin yaxşısı
 Alıb, çəkdi başına.
 “O-o, Çayan- Xudaya!
 Acıdan-acıdı bu!”- desə də,
 Zor-güc, ərin igidi,
 8120-Naxışlı parç tükətdi.
 “Qusub-qaytarma”, - deyəndə,
 Özünü zorla saxladı.
 Orada olan üç yaxşı
 Aş yeyib, oturub danışdılar.
 Birdən ikiyə keçdilər
 İkidən üçə keçdilər.
 Qaranlıq gecəyə qədər,
 İki qohum oturub, içdi.
 Ay işığı yayılmış,
 8130-Altıмыш ulduz çıxmış.
 Gecə, tünd qara düşmüş,
 Parlaq ulduz sana gəlməz.
 Nəğməsiylə nəğmələnib bahadır- qız
 Nəğməylə, mahnıyla şənləndi.
 Günəş şüası çıxınca,
 Oxuyub, şənləndi Altın Arıq.
 Xannıq Xılls, ərin soylusu,
 Qorxurdu Bibiyə görə.
 “Altın Arıq, xanım Bibim,
 8140-Ucadan oxuma”, dedi.
 O yandakı cinin qulağına

Xanım- Bibim, səsini çatar.
 İrlik- cin qulağına,
 Xanım- Bibim, səsini eşidər”.
 “Ağ – Sabdar At neçə ki, sağdı,
 Nədən qorxacaqsan, yavrum?
 Altın Arıq sağıkən
 Nədən çəkinəcəksən?”
 Yenidən nəğmələdi, qızın xası,
 8150-Yenidən səsləndi mahnısı.
 Yaxınlaşıb, ərin soylusu,
 Altın Arığa söylədi:
 “Haça çəçpeyin döşündə,
 Adını çəkmək qorxulu, Kürən At
 Sərt surəti qorxulu
 İzil- Molat, igid adam var.
 Xanın- Bəyin evində
 Nəriltilə oxuyur, nəğmə deyir.”
 Gün işığı havanı yaxşı açdı,
 8160-Günün kürəsi yuxarı qalxdı.
 Çox içmiş, qızın yaxşısı
 Qalxıb ayağa durdu.
 Altı gərdiş edib evin içində,
 Altın Arıq mahnı oxudu.
 Çarix Tananın evində,
 Yeddi gərdiş edib, oxudu.
 “Gözəl gücüm yetməsə,
 Cin alıb, o yana aparar.
 Qara yerin altında
 8170-Yeznən olar, əzizim.
 İrlik cinə yenilib yatsam,
 Məni zorla apara bilər.
 Görünməzin yaratdığı (cin)

Yeznəlik edər, Xannıq Xılıs”.
 Yığışıb, dönüb, qızın yaxşısı
 Ağ evdən çıxdı bayıra.
 Ay Çarix Xanın evinə sarı
 Altın Arıq addımladı.
 Ağır, düşüncəli, qızın yaxşısı
 8180-Ağ evə gəlib girdi.
 Qapıdan fəxri yerədən
 Alp igidlər oturmuşdu.
 Fəxri yerdən qapıydan,
 Cəsur ərlər oturmuşdu.
 Qapıdan fəxri yerə, bahadır-qız
 Keçərək mahnı oxuyurdu.
 Ordan dönüb, qızın göyçəyi
 Qapıyadan geriye mahnı oxuyurdu.
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 8190-Burda toxdadı, nəğməsinə saxladı.
 Qapıda oturan alp igidlərə,
 Salam verib, əl tutdu
 Sırası ilə cəsarətli mərd igidlərə,
 Əl verib, görüşüb keçirdi.
 Baş yastığın başında,
 Pas-paranda* oturdu.
 İzil- Molat, igid kişi,
 İri Kürən Atlı,
 Nadir burnu vardı, iri cin idi,
 8200-Üzü əyri kötük kimi.
 Ağ-boz dəmir caynaqlı,
 Dırnaqlı, alp kişi oturub.
 Arıq, səliqəli Altın Arıq
 Salam verib görüşərkən,

* Pas - paran - yurd sahibinə məxsus yer

Gülümsəyib, ərini yaxşısı
 Əl uzadıb, mehr göstərüb, irişdi.
 Altın Arıq, xanım qız
 Əlini geri dartdı.
 "Gözəl, təmiz əlimi
 8210-Dəmir çaynaqlı cinə vermərəm, yox,
 Gözəl, təmiz əlimi
 Dırnaqlı İrlikə verə bilmərəm."- dedi.
 Belə deyəndə, xanım-qız,
 İzil- Molat bərk acıqlandı:
 "Ər təhqir edirsən, qız
 Əlini atəyinə silirsən!"-
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 İzil-Molat vurdu.
 Yıxılıb, fırlanıb xanım qız,
 8220-Yerə dəyib, qalxdı.
 İkincisin, igid kişi
 Əlini yellədi vurdu.
 Altı dəfə fırlanıb, qızların yaxşısı
 Yanındakı alpa söykənib durdu.
 Üçüncüsünü Altın Arıq,
 Yanına tullanıb vurdu.
 Arıq, səliqəli qızın yaxşısı,
 Fırlanıb yerdən qalxdı.
 İzil- Molat, igid kişini
 8230-Altın Arıq vurdu.
 Altı kərə fırlanıb, igid kişi,
 Sıraya dəyib, uzandı.
 Beş barmağının dəyən hər yerindən-
 Beş yerdən qan çıxdı.
 İkincisin vuranda,
 Yerə dəyib, uzandı.

İgid adama üçüncü dəfə,
 Zərbə vurdu Altın Arıq, -
 İgid adam uzandı yerə.
 8240-Üzə üstə yerə dəymişdi,
 Sonra durub, igid- qızla,
 Yapışib, tutaşdı İzil- Molat,
 Bir-birinə tüpürüb, iki igid
 Yaxadan-başdan qapışdılar.
 Altın Arıq, bahadır qız
 Ağ saraydan onunla çıxdı.
 Yüksək Çarix- Sına
 Birgə çıxdılar.
 Altın Arıqdan sonra,
 8250-Dolanıb girdi Xannıq Xılıs,
 Salam verib, ərini yaxşısı
 Durub, salamlayıb-görüşdülər.
 Qorxusu yox Xannıq Xılıs
 Xan kişi Ay Çarix- xan
 Salam-kələmdən sonra,
 Qızıl masaya oturtdu,
 Qızıl masanın arxasında
 Oturub, aş yeməyən
 Üzüt xanın balası,
 8260-Üzüt-Molat bahadirla,
 Xannıq Xılıs, igid oğlan deyirdi,
 Onlar səs-küy qaldırdı,
 Tutaşib, dartışdılar
 Xan evindən çıxdılar.
 Doqquz qulac boylu
 Qanadlı Ağ- Oy Atlı,
 Altın- Teyck, gənc bahadır,

Çıl Pazın Molatla savaşı.
 Aulun arasından ərın yaxşıları,
 8270-Keçib, uca dağa gəldilər.
 Çarix-Sının üstündə
 Göy yərə qarışmışdı.
 Ay Çarix Xanın yerində,
 Görünməz ağ duman düşdü.
 Yüksək dağı üstündən,
 Göy duman qucaqladı.
 Gecələr qaçan Ay kürəsi,
 Qaralıb gözdən itdi.
 Günorta qaçan Gün kürəsi
 8280-Qızarıb, itib gəttdi.
 Gündülən yaxşı sürülər,
 Otlı çöldə mələşdilər.
 Qaragözlü xalqı da
 Həyacan içindədir.
 Ay Çarix Xanın yerində,
 Dağın zirvəsi dağılmaqda,
 Ay Çarix Xanın yurdunda
 Talay suyu çırpınmaqda.
 Köhnə ili axıradək,
 8290-Savaşıb, vuruşdular.
 Yeni ilə qədər onlar,
 Vuruşub, məğlub olmadılar.
 Köhnə il keçib gedəndə
 Qorxusu yox, Çıl Pazın Molat,
 Sürüşülməz yaxşı yerdə,
 Sürüşərək, qapışırdı.
 Yıxılmaz yaxşı yerdə,
 Yıxılıb, çabalayırdı.
 Yerin zirvəsi Çarix- Sında,

8300-Qayalar çatlayırdı.
 Uca dağın üstündə,
 Ülkər göydən üzülürdü.
 "Hansı düşdü?", -fikirləşdi xanım qız,
 Qapışırdı, birdən gördü;
 Xan Tibet- xanın balası,
 Çıl Pazın Molatı yıxıb,
 Belinnən qaldırır, ər yaxşısı
 Yuxarı qalxızıb, geriye büküb, onu sındırdı.
 Çıl Pazın Molat oləndə (bağırtısından),
 8310-Yer əks-səda verdi, kainat uğuldadı.
 Alp- kişi dəhşətli xırıldadı,
 Bədəni əsdi, sonra öldü.
 Öz camından acı içib alp kişi,
 Qışqıraraq öldü.
 Altın Arıq, gözəl qız,
 Bir də dönüb gördü;
 Xannıq Xılıs, doğması
 Üzüm- Molatı çırpdı yərə,
 O, zərblə yərə dəyəndə,
 8320-Cildini dəyişib, qaçmaq imkanı vermədi,*
 Üzüm-Molat alp-kişini,
 Ortasından iki yərə parçaladı.
 İsti tərini, ər yaxşısı
 Oli ilə silirdi.
 Soyuq tərini, igid oğlan,
 Silirdi Xannıq Xılıs.
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı Ay- Oy Atlı,
 Altın- Teyək dayısı,

* Cildi dəyişmək - o cin olduğu üçün başqa heyvan şəklinə girib, qaçır.

8330-Ordan gəlib görüşdü.
 Xannıq Xılıs, gənc igid,
 Dayısı ilə tanış oldu.
 Yaşlarını sanadılar, iki yaxşı oğlan
 Altın- Teyek böyük imiş.
 Xan Tibet- xanın balası,
 Altın- Teyek onda dedi:
 "Al yaxşı qızı,
 Xannıq Xılıs yavrum, alib,
 Toyu-moyu edənnən sonra
 8340-Ata yurduna aparasan.
 Altın Arıq Bibini
 Özgə yerində saxlamazsan,
 Atanın varlı yurduna,
 Birlikdə gedərsiniz.
 Doqquz qulac boylu
 İpək yallı Ağ – Sabdar At,
 Atanın zəngin ölkəsində,
 Həçən olsa görək olar.
 Ağ Qayanın içində
 8350-Özü törəyən Altın Arıq
 Yeri-yurduna gedəndə,
 Hörmətli-izzətli tutarsan.
 Mən də atamın varlı yurduna,
 Dönüb, getməyə hazırlaşacam.
 Xannıq Xılıs, canım-yavrum
 Qalın yurduna dön get".
 Altın- Teyek, dayısı
 Ağ- Oy Atına yaxınlaşdı,
 Atı minməzdən öncə vidalaşdı,
 8360-Atlanıb atını, çölə çapdı.
 Ağ ceyranotlu bozqıra

Atın yaxşısı çapıb gəldi.
 Dəbilqəsini taxıb dayısı
 Atı qısnayıb, qamçı çəkdi.
 Dördnala çapıb atın yaxşısı,
 Qanad çalıb, götürüldü.
 Göy Xanın sinəsində
 Qanadını açmışdı.
 Hansı yerdəyə gedərkən
 8370-Qanadından qığılçımlar saçılırdı.
 Qanadlarından uzaq bir yerdə,
 Qığılçımlar tökülüb, sönmürdü.
 Xannıq Xılıs, ərin nəcibi
 Qalın yurda enərkən,
 Uca dağın üstündə,
 Arıq- səliqəli Altın Arıq,
 Dağlıq yeri taptalamış, alt-üst etmiş,
 Dartışır İzil- Molatnan,
 Dağlıq yeri iki igid,
 8380-Dağıtmış, parçalamış.
 Qayın yoğunluqda qabırğaları
 Caynaqları ilə tutmuşdular.
?yoğunluqda bel oynadığını?
 Şaqqalayıb, dartırdılar.
 Altı ildən yuxarı,
 İki bahadır döyüşdülər,
 Yeddi ildən artıq
 Buruldular, dolandılar.
 Doqquz ilə yaxındı,
 8390-Fırladır-vuruşur Altın Arıq,
 Qorxusu yox İzil- Molata
 Darıxmağa imkan verməyən,
 Altın Arıq, bahadır qız,

Burub, doladı (onu),
 Çabalamayan igid kişi,
 Alp əlində çabaladı.
 İnləməyənlirlik- cini,
 Qız əlində inildədi.
 Cəld ışıyıb cəsur qız
 8400-Alp kişini götürdü,
 Altı-yeddi kərə fırladı,
 Altın Arıq tulladı.
 Qara yerə çatanda,
 Vurub, belini sındırdı.
 Yüksək dağın üstündə,
 Belini oynadından sındırdı.
 İri- Kürən Atın igidi,
 Yəhəri belində?
 Gün girənə * sarı
 8410-Həyacanla, dartılaraq qaçırdı.
 Altın Arıq, qızın yenilməzi,
 Altı-yeddi addım atıb,
 Atın yəhərinin önündəki oxdan
 Küknar oxu dartdı.
 Oxun dişinə enli ox-ucu qoydu,
 Oxu kamana yerləşdirdi.
 Ox ucu itiydi, dərin gedən sanki kürəkdi,
 Ox ucunu qarmağa keçirtirdi, o fit çalandı.
 Sarı buynuzla bəzəkli oxun ucu,
 8420-Baş barmağın ucuyla
 Bir-birinə toxunurdu,
 Barmaqları qanla doldu.
 İki kürəyi birləşərkən
 Arxasında düz olarkən,

* qərbə tərəf

Çarix dağın üstündə,
 Kamanın yayı vıjıldadı,
 Dəhşətli, bel ağzı tək kəskin,
 Fitli ox uçub, fit verdi.
 Bir günlük yol qaçmışdı igid atı
 8430-Birdən böyrü üstə yıxıldı.
 İri-canlı, igid atının
 Sinəsində həyat söndü.
 Dördnala qaçan bahadır atı,
 Orada uzanıb öldü
 Ceyranotlu ağ çiçəkli çöldə,
 Atın yaxşısı öldü,
 Çarix dağın üstündə
 İzil- Molat ölüb qaldı.
 İri- canlı, Ağ Sabdar Atına,
 8440-Altın Arıq mindi.
 Ay Çarix Xanın yurduna,
 Qayıdıb, enib gəlirdi.
 Aulun ucundan girib, xanım qız
 Aulun arası ilə gəlirdi.
 Qalın yurdun ortasında,
 Xanın evinə çatdı.
 Haça çeçpeyin yanında
 Ay Çarix Xan gözləyirdi.
 İri- canlı Ağ Sabdar Atı,
 8450-İgid kişi özü aldı.
 Qızın yaxşısı Altın Arığı
 Qolundan tutub düşürtdü,
 Xannıq Xıllı doğması,
 Qız evinnən çıxdı.
 Altın Arıq Bibisinə,
 Yaxın gəlib, görüşdü.

Özü sağ qalan bahadır qızın,
 Üzülməyən ruhu qalmışdı.
 Xannıq Xılıs doğmasını
 8460-Nəcib qız qucaqlayıb, əzizlədi.
 Qorxusu yox Xannıq Xılısın
 İki yanağın tutub, öpdü.
 Xanın-Bəyin evinə
 Qucaqlayıb, birgə girdilər.
 Salam verib, əl uzatdı Ay Çarıxa,
 Durub, salamlashdılar.
 Salamladı evin yaxşı xanımını
 Görüşərək irəli keçdi.
 Qızıl masada aş-suyu
 8470-Ay Çarix hazırlatmışdı,
 O, böyük masanın qırağında,
 Böyük Alp -- igidləri oturtmuşdu.
 Altın Arıq, mələk-qızısa,
 Xannıq Xılıs əziziylə,
 Qızıl masa arxasında
 Aş yeməyə oturtmuşdu.
 Ay Çarix Xan, alpər kişi
 Araçan şərabi gətirdi.
 Ay Çarix, evin xanımı-
 8480-Şərab töküüb, payladı.
 Altın Arıq, cəmər qız
 Araq içməyə öyrənmişdi.
 Ay Çarix Xan, bahadır-kişi,
 Altın masadan qalxdı.
 Altı gərdiş edib ərən cəsuru
 Ağ saray evdən çıxdı.
 Ağ saray evin qabağından

Ordan fərman verdi.
 Burda yaşayan xalqına
 8490-Əmr-dəvət verdi:
 "Qara gözlü xalqım!
 Böyük şənliyə yığılın!
 Gözəl-göyçək balamı
 İgid oğlana verirəm.
 Tükənməyən toy olsun,
 Bütün xalqım yığılın!
 Üzülməzə şadlıq olsun,
 Ulus- oymaq yığılsınlar!
 Oğər iki illik dayları sürsəniz,
 8500-Köklərini seçin, kəsin!
 Oğər çal dayları sürsəniz,
 Qısır madyanları seçin, kəsin!
 Qız toyu qısa olmasın
 Hamının toyu-payı olsun!"
 Qara gözlü xalq
 Qaranquş kimi qaynaşdı,
 Qara bulud kimi yığışdı.
 Qara milçək kimi vızıldaşdı,
 Tükənməyən toy başladı,
 8510-Üzülməyən şadlıq başladı.
 Altın Arıqnan Ay Çarix Xan
 Araçan şərabi içirlər.
 Arıq doqquz gün idi
 Toy davam edirdi.
 Toz ağacına yığılan azalanda,
 Şən camaat dağılırdı,
 Qazana girən tükənəndə,
 Toyun xalqı dağılırdı.
 Toyun axırı gəlmişdi,

8520-Qızın cəsuru içir, dayanmırdı,
 Ay Çarix Xanın yerində,
 Altı gündü Altın Arıq,
 Xannıq Xıls, ərın yaxşısı
 Qayıtmırdı evinə, onsuz olmazdı.
 Gözəl-göycək Çarix Tanada,
 İgid oğlan qalmış oldu.
 Ay Çarix Xanın aşı-suyu
 Azalmağa başlamışdı.
 Altın Arıq, qızın yaxşısı,
 8530-Aul arasında gəzir,
 Böyük xalqın arasında,
 Araçan axtarıb, içir.
 Gecə-gündüz, xanım qız
 Nəğmə deyir, oxuyur.
 Xannıq Xıls, ərın soylusu,
 Hərdən uyğusuz qalır səhərcən.
 Altın Arıq, Bibisi
 Kəndi gözib oxuyur.
 Hərdən yuxudan ayılır,
 8540-Xannıq Xıls, onun səsinə dinləyir.
 Arıq, səliqəli bibisi
 Aulun qırağında oxuyur.
 Dan yeri açılınca
 İgid kişi yatmayır.
 Donunu geyinib, alp igid
 Tezdən küçəyə çıxır
 Görünür günəşin gözəl kürəsi,
 Artıq qalxır yuxarı.
 Xannıq Xıls, ərın kübarı,
 8550-Qızın yaxşısını axtarmağa gedir.
 Böyük xalqın arası ilə,

Aulun qabağına düşdü.
 Altın Arıq, bibisi,
 Aulun qırağında idi.
 Qorxusu yox Altın Arıqla
 Salamlaşib-görüşəndə,
 Altın Arıq, qızın cəsuru,
 Yaxın gəlib, əl verdi.
 "Altın Arıq, xanım-bibim
 8560-Qayıdaq gedək", - deyib durdu.
 Ağ Qayanın içində,
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Varlı yaxşı yurduna
 Qayıdıb gətmək istəmir,
 Nəçə-nəçə evə təpilir,
 Ər yaxşısı da birgə girir,
 Qorxusu yox Altın Arığı
 Evə qaytara bilmir.
 Bibisini atıb, igid kişi
 8570-Çarix Tanaya dönüb gəlir.
 Ağ ipək çadır evə,
 Gəlib girdi Xannıq Xıls.
 Gözəl-göycək Çarix Tana,
 Qızıl masanı dartıb açdı,
 Altın masanın üstünə
 Aşı- suyu gətirdi.
 Təmizləyib ərın cəsuru,
 Aş yeməyə oturdu.
 Aşını yeyib, iki yaxşı
 8580-İkram edib, dərhləşdilər.
 Ər yaxşısı doyandan sonra
 Vacib işi yox idi.
 Qaynanasına, qaynatasına,

Xannıq Xılıs dəyməyə getdi.
 Gözəl-göyçək Çarix Tana,
 Qızıl masanı yığışdırdı.
 Altı addımla gəlin- xanım,
 Qabın hamısını yığışdırdı.
 O çalışarkən, qızıl sinədanı
 8590-Parlayırdı gəlin-xanımın
 Sinəsində gümüş sinədanı.
 Gündə parlayıb, bərq vururdu.
 Fəxri sırada oturub,
 Özünə paltar biçirdi.
 Qorxusu yox Çarix Tana,
 Biçdiyini tikirdi.
 Parlaq Günəşin kürəsi,
 Günortadan əyilmişdi.
 Nəcib əri Xannıq Xılısı,
 8600-Qız darıxdı, gözləmədi.
 Ay Çarix Xanın məclisində,
 Qonağ idi, oturmuşdu.
 Gözəl-göyçək Çarix Tana
 Yaraşılıq kipini geyindi.
 Ordan dönüb, kübar qız
 Ağ ipək çadırdan çıxdı
 O yan-bu yana baxdı;
 Oğlan-uşaq, camaat,
 Böyük kəndin qabağına-
 8610-Ora yığışdırlar.
 Ağ Qayanın içində,
 Özü törəyən Altın Arıq,
 Gəzişib, nəğmə oxuyurdu.
 Altı günlük yola səsi gəldirdi.
 Mehriban insanlar, hamı

Onu dinləməyə tələsirdi.
 Gözəl-göyçək Çarix Tana,
 Aulun arası ilə addımladı.
 Aulun arasından keçib, xanım qız.
 8620-Aulun qabağına düşdü.
 Qara gözlü xalqı
 Qara bulud kimi yığılmışdı.
 Camaat yığılıb, gələn yərə
 Gəlin-xanım gəlib çatdı.
 Altın Arıq, qızın yaxşısı
 Orda mahnı oxuyurdu.
 Çarix Tana, nəcib qız
 Yaxın varıb gəlmədi.
 Xalq, oymağ camaatın
 8630-Sayı yox idi, durmuşdu.
 Saysız camaatın arasından
 Çarix Tana keçərdi, amma,
 "Xanın-bəyin balası
 Hara soxulur?"-deyərdilər.
 Arıq, səliqəli xanım qız
 Çoxlu camaatdan utanıb,
 Altın Arıq, bahadır qıza
 Yaxın gəlmədi Çarix Tana.
 Qıraqdən durub dinlədi,
 8640-Altın Arıq oxuyurdu:
 "Böyük yerin üstündə"
 Ağ -- Sabdar kimi at yaranmaz,
 İşıqlı səmanın altında
 Altın Arıq kimi, alp yaranmaz".
 Onun qabağında bir qadın,
 Şərab tutub, nəğmə oxudu:
 "Arıq-səliqəli qızın yaxşısı,

Özü törəyən Altın Arıq,
 Yəqin ki, sən
 8650-Ruhuna ölüm yoxdur.
 Sən ölmez, təmiz ruhun
 Özündəmi?"-deyib, sordu.
 "Bəlkə də, Altın Arıq
 Özündə yoxdu heç?
 Araçan mənim şərabımdı,
 Yəni də var, Altın Arıq
 Təmiz ruhunu söyləsən
 Yəni verərəm"
 Altın Arıq xanım qız,
 8660-Şaqqanaq çəkib güldü:
 "Mənim təmiz ruhum,
 Mənim təmiz çulam*
 Nəyinə görəkd?
 Sən nə əcəb onu bilmək istəyirsən?
 Təmiz ruhum, təmiz çulam-
 Özümdə deyil,"- dedi.
 "Sən doğrudan alp igidsən,
 Özündə yoxdur"-dedi, qadın.
 Qorxusu yox, Altın Arıq,
 8670-Məxfilik hissini itirdi:
 "Mənim təmiz ruhum, çulam,
 Bu yerdə yoxdu.
 Qüdsi ruhum, ulvi çulam
 İri-canlı atta olmaz.
 Pak ruhumu, çulamı
 Ulu bahadır tapa bilməz".
 "Pak ruhun, xanımqız,

* Çula-heyvanda cindən gizli saxlanan təmiz ruh.

Onda harda olar?"
 Naxışlı parçda şərabi
 8680-Yəni verdi xeyirxah qadın.
 Altın Arıq, qızın yaxşısı
 Naxışlı parçı götürüb,
 Oturan qadına,
 Belə söylədi:
 "Dağdan uca Ağ - Sında,
 Altı tinli Altın-Qaya var.
 Altın-Qayanın üstündə
 Qızıl yarpaqlı ağcaqayın bitir.
 Qızıl yarpaq ağcaqayında
 8690-At başı boyda Qızıl Quş* var.
 At başı boyda Qızıl Quşun,
 İki başı var.
 Qızıl Quşun birinci başı,
 Mənim qüdsi ruhumdu,
 Qızıl Quşun sol başı da
 Ağ Sabdar Atın ruhudu.
 Uca zirvəli Ağ - Sına
 Bir canlı hələ çıxmamış
 Uca zirvəli Ağ - Sına,
 8700-Hələ igid çıxmamış.
 Uca zirvəli Ağ Sın üstündə,
 At gözüne oxşayan Qızıl Göl var,
 Qızıl Gölün sahilində,
 Ağacının qızıl yarpağı düşməz yer var,
 Dağın ucası Ağ - Sında,
 Çıxan otu saralmaz yer, var".
 Yaxına gedə bilməyən gəlin xanım,

mifik quş obrazı

Çarix Tana döndü evə.
 Gördü ki, göydə qaçan Günəş kürəsi,
 8710-Əyilmiş, Göy dağa kölgə salmış.
 Çarix Tana, soylu xanım
 Tələsib evə qayıtdı.
 Cəld geri döənən Çarix Tana,
 Ağ ipək evinə girdi.
 Artıq gec idi,
 Axşamın qaranlığı düşmüşdü.
 Od yandırmaq lazımdı,
 Qalxıb od yandırdı.
 Xanım Xıllısı görmədi,
 8720-Çünkü evdə yox idi.
 Onda dönüb, soylu qız
 Atasıgil tərəfə gəldi.
 Evə girib gördü ki,
 Ərin yaxşısı orda oturub.
 Salam verib xanım qız,
 Salamlayıb görüşdü.
 Anasıyla atası
 Cavab verib, görüşdülər.
 Ay Çarığın anası
 8730-Aş-su verməyə tələsdi.
 Gözəl-göyçək Çarix Tana,
 Aş istəmirdi, tələsirdi.
 Ay Çarix anasına,
 Çarix Tana dedi:
 "Yeməyə-içməyə xanım-ana
 Yərim yoxdu, istəmirəm".
 Xanım Xıllı, ərin yaxşısını
 Gəlin xanım altdan dümsüklədi.
 Ağ saray evdən iki sevgili,

8740-Qalxıb çıxdı.
 Gəlin xanımla ərin yaxşısı
 Ağ ipək çadır evə gəldilər,
 Çarix Tana, qız yaxşısı,
 Tələsərək danışdı:
 "Ariq, səliqəli bibini
 Aulun qabağında gördüm.
 Bu kənddəki el-oba,
 Sanki onu mühasirəyə alıblar.
 Şərab düzələn evdə
 8750-Qız- xanım oturmuşdu".
 Orada bir hörüyü olan qadın,
 Ona hey araq verib soruşurdu:
 "Oğər müqəddəs ruhunuzun
 Hərdə olduğunu söyləsiniz
 Yəni naxışlı parçada
 Sizə şərab verərəm".
 Ağ Qayanın içində
 Özü tərəyəni sənənin bibin,
 Tamam sərxoş oyurmuşdu.
 8760-O bir hörüklü qadına,
 Müqəddəs ruhunun yerini dedi:
 "Yer üzünün ən uca dağı Ağ -- Sına,
 Çıxa biləcəkdir kimsə yoxdu.
 Dağlardan uca Ağ -- Sına,
 Çıxa biləcəkdir bir adam yoxdur,"-dedi.
 Ağ -- Sının üstündəki zirvədə
 Altın Qaya var.
 Altın -- Qayanın üstündə
 Altın yarpaqlı ağcaqayın var,

8770-Altın yarpaqlı ağcaqayında,
İki başlı Altın-Köök* var.
Altın Köökün sağ başında,
Mənim müqəddəs ruhumdu, - dedi.
Altın Köökün sol başında
Ağ – Sabdar Atın çulası var.
Uca zirvəli Ağ – Sında
At gözləri tək Altın- Göl var
Altın- Gölün sahilində,
Ağacın yarpağı solmayan yer var.

8780-Dağların ucası Ağ – Sında,
Çıxan otu solmaz yer var.
Uca zirvəli Ağ – Sında, ora-
İri-canlı at çıxı bilməz.
Mənim saf ruhumu,
Kim axtarıb tapar?"-deyən,
Gözəl, qəşəng bibinə,
Durmadan araq verir.
Alicənab, yaxşı ərim, bibini
Gedib, görmək görəkdi".

8790-Xənniq Xılıs, ərin cəsarətlişi,
Öz paltarını geyindi.
Altı yol gərdiş edib, gənc-igid,
Ağ çadır evdən çıxdı.
Ətrafa durub baxdı;
Aylı gecə başlamışdı.
Altmışdan çox ulduz
Parlayır, yanıb durmuş.
Atsız, piyada ərin yaxşısı,
Kəndin arasıyla gedirdi.

8800-Çoxlu adamın yanından keçib,
Aulun qabağına gəldi.
Çoxlu adam orada,
Toplaşıb, dayanmışdı.
Mahnı oxuyurdu bibisi,
Mahnını dinləməyib keçdi.
Şərab qazanı qaynayan evə
Xənniq Xılıs yol aldı.
Qaragözlü xalqı da daha,
Dağılırdı öz evinə.

8810-Qazan qaynayan evə,
Xənniq Xılıs çatıb girdi.
Ay işığı düşməyən evin içində
Qaranlıqdı, heç nə görünmürdü.
Fırlanıb, or cəsuru
Onda soruşdu:
"Altın Arıq, xanım bibim,
Burdasanmı?", -
Altın Arıq xanım qız,
Səsini zorla çıxartdı.

8820-Xənniq Xılıs qaranlıq yerdə,
Altın Arığı tapıb yaxınlaşdı.
Xanım qızın halı-
Şiddətli sərxoş idi.
Heç nə bilməsə də, qızın yaxşısı,
Doğmasını tanıya bildi.
"Canım- yavrum, qara gecədə
Hara gedirsən?"- sordu.
Xənniq Xılıs, ərin cəsarətlişi,
Qoltuğuna girib onu durğuzdu.

8830-Aulun arası ilə iki yaxşı
Evə tərəf çıxdılar.

* Altın köök - əfsanəvi Qızıl Quş

Altın Arıq qara gecədə,
 Oxuya-oxuya gedirdi.
 Arıq- səliqəli Altın Arığı,
 Ağ- ipək çadıra gətirdi.
 Çarix Tana, yaxşı xanım,
 Onu yatağa salmaq istədi,
 Altın Arıq, nəcib xanım,
 Yatağa girmək istəmədi.

8840-“Canım- yavrum, Çarix Tana,
 Aşın- suyun varmı daha?”
 Çarix Tana, qızın yaxşısı
 Şərab, yemək gətirdi.
 Xanım qız azacıq mürgülədi,
 Sonra yenə oyandı.
 Özünü bilən Altın Arığa,
 Xanım Xəlis hər şeyi danışdı:
 “Saf ruhunun, xanım-bibi,
 Saf çulunun sirrini açmısan?”

8850-Çarix Tana, xanımların yaxşısı
 Nəcə dediyini mənə söhbət etdi.”
 Qorxmaz xanım qız,
 Qorxub, durdu.
 Darıxmayan xanım qız,
 Darıxıb, sıxıldı Altın Arıq.
 Altın Arıq, qızın yaxşısı,
 Aylı- gözü çıxartdı,
 Günlü- gözü də, xanım qız
 Cibindən dartıb çıxartdı.

8860-Qızıl masanın üstünə
 İki gözü qoydu.
 Altın Arıq, mələk qız
 Oturub ona baxdı.

Xanım qız diqqətlə baxırdı,
 Qazan qaynayan evdən,
 Göy Xanın dərinliyində,
 O kim idi sürətlə uçurdu?
 Gün çıxan yerə sarı,
 İzi- yolu gedirdi.

8870-Ağ buludun üstündə,
 Ağ somanın altında
 Açılmış bu iz- yol,
 Göy üzünə qalxmışdı.
 Yerin üfşündən o biri üfşünə yerin,
 Aydın göründü Altın Arıq.
 Altı günlük yolda-
 Onda görüb tapdı ki;
 Ağ buludun üstündə,
 İki qanadlı Ala İlan,

8880-Yerin ən uca yerinə tərəf,
 Uğultuyla- fışılıyla uçurdu.
 Ala İlan məkrli cindi,
 İki başlı ilan idi.
 Ala İlanı o tanıdı;
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Pora- xanın qızı
 Pora Ninçi uçurdu.
 Altın Arıq mələk qız,
 Pora Ninçini görüb,

8890-Qızıl masanın arxasında,
 Qəhqəh çəkib güldü:
 “Əzizlərim, eşidirsinizmi
 Oturun bəri”, - dedi,
 “Yer üzünün ucası Ağ - Sına,
 Uçub yetmək istəyir Pora Ninçi,

Dağdan uca Ağ — Sına
 O uçub qalxmaq istəyir.
 Ağ — Sabdar atdan başqa bu yerdə
 Ora qalxacaq heç nə yoxdur.
 8900-Altın Arıqdan bu yerdə
 Gizlənə bilən cin yoxdur.
 Araçan şərabin varmı,
 Özizim Çarix Tana?"
 Çarix Tana gəlin bala,
 Yenə şərab çıxartdı.
 Qorxusu yox Xannıq Xıls,
 Rahatsızdı, düşünürdü;
 "Pora Ninçinin bu əməli
 Bir yaxşı işə gətirməyəcək".
 8910-Dilxor olan igid oğlan
 Altın Arığa söylədi:
 "Toy-bayram bitmiş artıq,
 Araq içməyi saxlamaq görəkdi".
 Altın Arıq, mələk-qız
 Altı parç alıb içib,
 Aş alıb yeddi xanım qız,
 Qalxıb, bayıra çıxdı.
 Ay Çarix Xan - qudasıgilə,
 Altın Arıq girdi.
 8920-Xannıq Xıls gəlinlə,
 Mələk qızı güdürdülər.
 Pora Ninçidən sonrada,
 Birdə toxtamadı Altın Arıq.
 Altı gündən çox
 İçib dururdu Altın Arıq.
 Yeddi günü aşmışdı,
 O keyfə qurşanmışdı.

Xannıq Xıls, ərin yaxşısı
 Qara gözündən qan ağlayırdı.
 8930-Burun suyun, ərin cəsuru
 Buz edib, yığışırdı.
 Sübhədən, dan yeri açanda
 Ağ ipək çadır evdən çıxdı.
 Gözəl-göyçək Çarix Tanayla,
 Birgə- bərabər çıxdı.
 Çarix Tanasıyla ərin yaxşısı,
 Camaatın arasından keçib çıxdı.
 Altın Arıq, mələk qız
 Kəndin qırağında oxuyurdu.
 8940-Auldan aralı iki yaxşı,
 Altın Arığı tapdılar.
 Xannıq Xıls, ər cəsuru
 Xanım-qızın əlindən tutdu:
 "Altın Arıq, xanım bibim,
 Ağlını itirdinmi?
 Dağdan uca Ağ — Sına,
 Pora Ninçi yoldadır.
 Bu yerdə vaxtından tez xanım bibim
 Məhv ola bilərsiniz.
 8950-Vaxtsız-vədəsiz, xanım bibim,
 Sən ölə bilərsiniz", -
 Altın Arıq, mələk qızı
 Köməkləşib, ordan alıb,
 Ağ ipək çadır evə
 Altın Arığı gətirdilər.
 Altın Arıq, mələk qız
 Yır-yığış edib yola çıxdı,
 Oxuya-oxuya, bahadır qız,
 Dönüb ağ evdən çıxdı.

8960-İri- nəhəng Ağ – Sabdar Atına
 Altın Arıq qalxıb mindi.
 Arıq, səliqəli qızın ən yaxşısı,
 Atlanandan öncə, əl-ələ vidalaşdı.
 Ondan sonra kəndin arasıyla
 Dönüb yola düşdü.
 Arıq, səliqəli qızın ən yaxşısı
 Uzaq gedə bilmədi.
 Ağ – Sabdar At yaxşını,
 Geri dartıb qayıtdı:
 8970-“Canım-yavrum Xannıq Xıllı,
 Niyə canını üzürsən?
 Qayıdıb gələr Ağ – Sabdar At,
 Altın Arıq da gələr”.
 Xannix-Xıllısa yaxın gəlib,
 “Canım, doğmam”, - deyib, baxdı.
 Əyilib, Altın Arıq
 Ər yaxşısını öpdü.
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Yenidən dönüb getdi.
 8980-Kəndin ortasına çatanda,
 Atın noxtasını geri dartdı.
 İgid kişinin yanına gəlib,
 Altın Arıq onu qucaqladı öpdü:
 “Canım Xannıq Xıllı,
 Darıxma”, deyib, baxdı.
 Noxtanı dartıb, Altın Arıq
 Atını yorğaya çapdı.
 Aulun qabağına düşüb çatanda,
 Arıq, səliqəli Altın Arıq,
 8990-Oradan irəli gedə bilmədi.
 Noxtanı geri dartıb qayıtdı.

Qara gözlərindən Altın Arıqın,
 Qanlı yaş axırdı.
 Burnunun suyu Altın Arıqın
 Buz olub axırdı.
 Qorxusu yox Xannıq Xıllı
 Həyacanla, əzab içində:
 “Xanım bibim Altın Arıq
 Gedər olsan getməlisən,
 9000-Varar olsan, xanım bibim,
 Varmalısan, çatmalısan”, - deyər, yalvardı.
 “Canım-doğmam Xannıq Xıllı,
 Nədən üzülür, əzab çəkirsən?
 Qayıdıb gələr Ağ – Sabdar At,
 Bibin də gələr görərsən”.
 Arıq, gözəl Altın Arıq
 Həm oxuyur, həm ağlayır.
 Xannıq Xıllı doğmasını,
 Qoltuğundan yapışıb,
 9010-At üstünə qaldırdı.
 Altı dəfə qucaqlayıb öpdü,
 Sonra yerə buraxıb doğmasını
 Döndərüb, çapıb getdi.
 Böyük eldən keçib, alpər qız,
 Böyük-nəhəng dağı aşdı.
 Qorxusu yox Altın Arıq
 Yenidən burulmadı, getdi.
 Böyük yazıya çapıb gəlib,
 Yüyəni boşaldıb çapdı.
 9020-Səhra boyda buduna
 Qamçı vurub, çapırdı.
 Qartal quşu kimi atın yaxşısı,
 Sanki uçub, qaçırdı.

Xan Kiret quşu kimi,
 Yastılanmış, süzürdü.
 Atın qabağında göyün içindən,
 Asılmışdı göy qurşağı tağ kimi.
 Qızın dalıyca yer üstündə,
 Qara toz qalxırdı göy üzünə.

9030-Uzaq-uzaq yerlərə,
 Mələk qız çapırdı,
 Yeni-yeni sulara,
 At yaxşısı çatırdı.
 Bezmişdi yohərdə, igid-qız,
 Bezmişdi yazıda tək, yalqız.
 Altı gündən çox idi,
 Ağ – Sabdar At qaçırdı.
 Ərzin sonu olan yerə,
 Altın Arıq çatırdı.

9040-Anlayırdı, arxayındı gələrkən,
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Ondan çox geri qalmış.
 Nəğməsiylə nəğmələnilib, mələk qız,
 Gözdən irəq yerlərdə gedirdi.
 Uzaq-uzaq yerlərə,
 O, baxanda gördü ki;
 Uca zirvəli Ağ – Sına,
 Ağ duman düşüb, örtmüş.

9050-Yerin ucası Ağ – Sında,
 Yerlə göy bitişmiş.
 Bir göz qırpımında,
 Ağ – Sabdar At çapıb gəldi.
 Dağlar dağı Ağ – Sına,
 Qaçaraq çıxıb, gəldi.

Nəhəng dağın üstündə
 Atın dartıb toxdatdı.
 Altın Arıq, bahadır qız,
 Ətrafında gördü ki;
 9060-Uca Ağ – Sın dağında,
 Dağılmayan dağ yoxdur.
 Dağlar dağı Ağ – Sında,
 Səliqəli yer yoxdur.
 Nəhəng dağın üstündə,
 Ağ- Oy At durmuşdur.
 Yohəri qarnının altına sallanmış,
 İpək yüyənə ayağına dolaşmış.
 Dağın yüksək yalında,
 İki igid vuruşur.

9070-Tükü başqa, iri-canlı,
 Qara Tor- At* dayanmış.
 Duruşu başqa, ifrit-cin
 Günçixan igidinə əzab verirdi.
 Arıq, mələk Altın Arığı,
 İgid oğlan görüb:
 “İfrit-cinlə, yaxşı qız,
 Bacarmıran...”, - dedi,
 “Kürəyimdən, igid qız,
 Qoru məni, dəstək ver”, - dedi.

9080-Qayğıkeş qız onu görəndə,
 Ürəyinə ağrı gəldi.
 Ər-yaxşının iniltisinə dözməyən,
 Nəfəsi tıxanan Altın Arıq,
 Laqeyd keçə bilməyən cəsur qız,
 Atdan tullanıb ora qondu.
 İki ələyini kəmərinə bənd edib,

* Qara Tor- At - Qara kəhər At

İki biləyin çirmələyib,
 İrəli gəlib Altın Arıq
 Qolun altına qolunu soxdu.
 9090-Qoltuğu altına, igid kişinin
 Başını soxub, dartıb ayırdı.
 Alp – igid, altı kərə döndü,
 Onu atanda kişi oturdu,
 Özü ölməsədə, igid kişinin,
 Üzülmüş, nəfəsi qalmışdı.
 Zorla qalxanda, igid kişi,
 Biləyi yerə girib dayandı.
 Daha bir cəhd, igid kişidən
 Dirsəyəcən girib dayandı.
 9100-Altın Arıq, alpər qız,
 Cin-ifritəylə qapışarkən
 Dağın yerini iki yaxşı,
 Ayaqlayıb hamarladı.
 Yalın yercin, bahadır qız
 Basıb saya- düz etdi.
 Altı gündən artıq,
 Alıb vurdu, Altın Arıq.
 Yeddi gündən artıq,
 Toolanıb-tutaşdılar.
 9110-Qorxusu yox Pora Ninçini,
 O, izləyib, düşündürdü;
 “Pora-xan qızı Pora Ninçi,
 Buradan haçan keçmişdi”,
 Darıxmayan alpər qız,
 Darıxaraq vuruşurdu.
 Doqquz gündən çox idi,
 Cini yenə bilmirdi.

On iki günün başında,
 İfrit-cini məğlub etdi.
 9120-İnlədid, işgəncə verib İrlək- cinə,
 Qaldırıb çırpdı yerə,
 Qara yerə çırpılанда
 Qız qoymadı cildini dəyişsin.
 Yüksək dağ yalında,
 Belini təkiklə sındırıb öldürdü.
 Altı addım atıb, qəhrəman qız,
 İri- canlı qaçağana mindi.
 Yüyənə çəkib, mələk qız,
 Onu başladı qovmağa.
 9130-İri- canlı igid atının cəsuru,
 Dərhal şığıdı, yastılanıb-yayıldı.
 Qara yer üzü
 Cəhrə kimi sarılaraq yelləndi.
 Xan- Göy üzü-
 Olək kimi, xana-xana titrədi.
 Axıb-daşan sel kimi,
 Şırıltıyla-şaqqıltıyla gədirdi,
 Vıyıldayan yel kimi,
 Vıyıltıyla, uğultuyla gədirdi.
 9140-Uzaq-uzaq yerlərə,
 İri-canlı at çatırdı,
 Yerin sonu bitən yerə
 Altın Arıq gəlib çatdı.
 Pora Ninçini düşündüyü yerdə,
 Gəlib görə bilmirdi.
 “Orda çataram”, - dediyi yerdə,
 Ona çata bilmirdi.
 Diqqətlə baxıb görürdü o;
 Dağların ucası Ağ - Sını.

9150-Altın Arıq görürdü ki;
 Dağların ucası Ağ – Sını,
 Ağ buludlar qucaqlamış,
 Ala- İlan cin məkrli,
 Artıq uçub gəlmişdir.
 Altın Arıq, igid qız
 Atı daha sürətlə qovdu.
 Nərə çəkib, mələk qız,
 Daha sət qamçı vurdu.
 Hirsələnməyən mələk qız,
 9160-Hirsələnib atı çapırdı.
 İnləməyən qız cəsuru,
 İnləyir, əsəbləşir:
 “Qaç haa, kaç Ağ – Sabdarım,
 Ölən günə düşün bilərik!
 Yel kimi kaç, Ağ – Sabdarım,
 Ölən günümüz yaxın gəlir!”
 Ağ – Sabdar, atın cəsuru
 Daha şiddətlə qaçır.
 Atın qənsərində, atın nəfəsi,
 9170-Ağ duman kimi yayılır.
 Dərələrdə- təpələrdə,
 Toparlanır, burulur.
 At belində, igid qız,
 Oxu-yayı çıxartdı,
 Qoşa qanadlı Ala İlanı,
 Hədəf alıb vura bilmədi.
 Ağ, göy duman arasına,
 Ala İlan girib gözdən itdi.
 Yerin ucası Ağ - Sına,
 9180-Qaçaraq çıxır Ağ - Sabdar At.
 Dağlar dağı Ağ - Sına,

Qaçaraq çıxır yoxuşla.
 Ağ - Sabdar, at yaxşısı
 Bütün gücüylə qaçır yuxarı.
 Ucu çıxan qayaları,
 Uçurub yeliylə dağıdır.
 Sallanıb duran qayaları,
 Təpiklə aşırıb, qaçır.
 Ağ duman sıxılan yerə
 9190-İri- canlı at girib gedir.
 Qoşa qanadlı Ala İlan,
 Ala gözə görünmürdü.
 Altın Arıq, bahadır qız,
 Sürət üstünə sürət gəlirdi.
 Dağlardan uca, zirvəli Ağ Sına,
 İri- canlı at, hey qaçaraq çıxırdı.
 Tinkləri dağılmış Qızıl Qayaya,
 Tullanıb at dayanıb durdu.
 Arıq, yaraşıqlı Altın Arıq
 9200-Onda görüb buraları;
 Altı tinli Qızıl Qaya,
 Parlayır, şölə saçır ətrafına.
 Dağdan böyük Ağ Sında,
 Çıxan otu saralmaz yer var,
 Uca zirvəli Ağ - Sın üstündə,
 Ağacının yarpağı töküləməz yer-var.
 Altın Qayanın üstündə,
 Qızıl yarpaqlı, qutlu* ağcaqayın var.
 Ayın-günün şüasıyla
 9210-İşıqlanıb, rəngdən-rəngə bərq vurur.
 Qutlu ağcaqayının uca budağında,

* Qut, qutlu - müqəddəs ağcaqayın.

İki başlı Altın Köök- var,
 Altı günlük yoldan səsi,
 Fəryadı eşidilir.
 Fəryadı, qəmli səsi,
 Bir-iki dəfə eşidildi.
 Dördnala çapıb atın yaxşısı,
 Sonra sıçana çevrilib qaçdı.
 Bir günlük yol getməmiş,
 9220-Ağ – Sabdar At dayanıb durdu.
 Yerin uca zirvəsi Ağ – Sında,
 Durub, yerində bürədi.
 Ağ Qayanın içində
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Nəhəng atın üstündə,
 Baş gicəlləndi birdən.
 O belə oturmuşdu,
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Şən nəğmədən daha şən nəğmə eşitdi.
 9230-Şad mahnıdan artıq şad mahnı eşitdi.
 Pora-xanın qızı,
 Pora Ninçi şad mahnı deyirdi.
 İki başlı Qızıl Quşu
 Tutub, əlində gəlirdi.
 Onu görüb atın yaxşısı,
 Dayandığı yerdə yıxıldı.
 Altın Arıq, qızların yaxşısı,
 Atdan aşıb yıxıldı.
 Yerin zirvəsi Ağ – Sında
 9240-Zülm içindəydi atıyla birgə.
 Qorxusu yox Altın Arıq
 Üzülürdü, əzab çəkirdi.
 Altın Köökün sağ başın

Pora Ninçi tovlayanda,
 Gözəl, mələk Altın Arığın
 Ağ göy üzü qaralırdı gözlərində.
 İki başlı Köök quşun
 Sol başını tovlayanda,
 İri-canlı Ağ – Sabdar At,
 9250-Yıxılmışdı, daha qalxa bilmirdi.
 Qabağına gəlib Pora Ninçi,
 Ona nəğmə oxuyurdu:
 “Dar yerə girməz, düşməz
 Ağ – Sabdar At
 Dar yerə girdi də, düşdü də
 Pora Ninçi gördü.
 Oxluq məsafəyə gəlməzdin,
 Yolsuz, qurtlu Altın Arıq
 Oxluq məsafəyə gələnə,
 9260-Pora Ninçi gördü”.
 İki başlı Köök quşun,
 Başlarını geri fırlatdı.
 Bir an öncə nəfəssiz Altın Arığın,
 Nəfəsi gəldi nəfəs aldı.
 İri-canlı Ağ – Sabdar At,
 Durub, rahat oturdu.
 Pora Ninçi, başı burmadı,
 Altın Arığa işgəncə verib, soruşdu:
 “Bağrımnan çıxan bələmin,
 9270-Əgər meyidinin yerini desən,
 Səf ruhunu, Altın Arıq,
 Bir də üzünmə”, - dedi.
 “Bələmin ölmüş canını,
 Hardan tapım?”- deyər, soruşdu.
 Qorxusu yox Altın Arıq

Bir an fikirləşib qərara gəldi;
 “Pora Ninçinin balasını
 Söyləsəm, bilsə də, öldürəcək.
 Meyidini heç söyləməyim,”-dedi.
 9280-Altın Arığın qərarı qətiydi:
 “Pora Ninçi sənin balanı,
 Heç bir vaxt görməmişəm”.
 Qorxusu yox Pora Ninçi,
 Köökün başın yenə döndərdi,
 Işıqlı dünya Altın Arıqçm qaraldı,
 Gözlərində qığılcımlar söndü.
 Gözəl, mələk Altın Arığa,
 Üç gün belə əzab verdi.
 Ölmək, bahadır qıza
 9290-Bu əzabdan yaxşı idi.
 Bu işgəncədənsə, mələk qıza,
 Ölmək daha münasibdi.
 Özü doğulan Altın Arığa,
 Pora Ninçi rəhm etmədi;
 Qızıl Köökün iki başını,
 Pora Ninçi dartıb üzdü.
 İri- canlı Ağ – Sabdar At,
 Saralmış çinqıl oldu,
 Pəri, mələk Altın Arıq,
 9300-Qum olub, ora yayıldı.
 Qum-çinqıldan yaranan,
 Gözəl pəri Altın Arıq,
 Quma-çinqıla qarışib,
 Orda öldü, tələf oldu.
 Nəğməsinə nəğmələyib, Pora Ninçi,
 Oxuyur, oxuyarkən:
 “Bu yerlərdə yolsuz qadın,

Yenidən sən törəməzsən.
 Daha bundan sonra,
 9310-Belədən-belə yer üstündə qaçmazsan”.
 Zarıldayıb, silkələnən Pora Ninçi
 Ala İlane çevrildi.
 Göy Xanın dərinliyinə,
 Qanad açıb, götürüldü.
 Gün batan tərəfə
 Səslə-küylə uçub getdi.
 Uca Ağ - Sın üstündə,
 Gözəl- mələk Altın Arıq,
 Ayla, Günlə işıqlanıb,
 9320-Orada süstəlib qaldı.
 Altın Arıq öləndən sonra,
 Uca zirvəli Ağ - Sına
 Uzaq-uzaq yerdən Ağ Quş,
 Ora düşüb qondu.
 Silkələnib Ağ Quş,
 Öz cildinə girdi;
 Gözəl-göyçək gəlinin yaxşısı,
 Qız Xan düşüb durdu.
 Altı dövrə vurub gördü ki,
 9330-Altın Arıq ölmüşdür.
 At ruhlu başı Qızıl Köökün,
 Üzülüb atılmışdır.
 Olac etməyə çalışdı, gəlinin yaxşısı,
 Olacəla şəfa vermək istədi.
 Olac etsə də, təsiri olmadı ona,
 Olac vermədi, köpüklənib çürüdü.
 Əza vurdu diriltməkçin, əzəzası
 Öriyib kənara axdı.
 Olac edə bilmədi, gəlinin yaxşısı,

9340-İnləyib, əzab çəkdi.

Əcza sürtüb Quşa, gəlinin yaxşısı,

Müsibətlə, ağlayırdı acı-acı:

“Altı tinlik Ağ Qayada,

Gözəl-göyçək törədin,

Dönməzsənmi bu yerə,

Həlak oldunmu, canım?

Varlı, gözəl yurduna,

Dönər olmadın, canım,

Varlı, zəngin yer-yurdumuz,

9350-Çox yaşamaz, alt-üst olar”.

Altı günü aşınca,

Yaxşı gəlin nalə çəkdi.

Yeddi günü aşınca,

Ağladı, qan-yaş tökdü.

İki dolu gözləri,

Tulupa oxşayır, şişmişdi.

Gözəl-göyçək gəlinin yaxşısı,

Ağlamaqdan bayılmış, itirmişdi özünü,

Acı dərdi çəkirdi,

9360-Qorxusu yox, Qız Xan.

Birdən Qız Xan yanında,

İnsan səsi eşitdi:

“Yətor inlədin, Qız Xan,

Yətor dərd çəkdin, canım,

Sənin qəmli nalə səsin,

Yeddi İrlik-cinə çatır.

Sənin iniltili səsinə,

Yeddi çayan* eşidir.

Arıq, səliqəli Altın Arıq,

9370-Dirilib, daha durmaz.

Qorxusu yox Altın Arıq,

Bir daha yenidən durmaz”.

Qorxusu yox Qız Xan,

Çevrilib gördü ki,

Ağ saçlı bir ixtiyar qoca,

İgid kişi bunları deyir:

“Ölən adamla, Qız Xan,

Birgə ölmək yaramaz.

Gedər olmuş adamla, Qız Xan,

9380-Birgə getmək yaramaz.”

Qorxusu yox Qız Xan,

Onu dinləyib, dedi:

“İri- canlı Ağ Sabdar At.

Gəzib, otlaq yer tapmadı.

Huri-mələk, Altın Arıq,

Yaşamağa yer tapmadı.

Qulun vaxtdan Ağ Sabdar,

Gün işığın görmədi.

Gur- ipək yallı bir at oldu,

9390-Çox gənc ikən tələf oldu.

Kiçik yaşdan Altın Arıq,

İşgəncə, əzab görüb həyatda.

Həçən böyüdü, gözəl oldu

Cavan ikən həlak oldu.

Alay-alay*, Altın Arığım!”- deyib,

İgid Qız Xan, hönkürdü.

Ağ saçlı ağsaqqal

Alp-kişi, dedi:

“Qız cəsuru Altın Arığın

* Çayan - burada; ilah (tayfa tanrısı)

* Alay - burada; vay-vay.

9400-Yenidən görək canı olsun.
 Yavrum-canım Qız Xan,
 Olac edək əcza ilə, görək”
 Çınqıl daşlı qumu toplayıb,
 Ölü canı axtardılar.
 Ağ – Sabdar Atın,
 Dırnaq sümüyü tapıldı.
 Gözəl-mələk Altın Arığın,
 Daban sümüyü bütöv idi.
 İki başlı Qızıl Köökün

9410-Başım- köksünü götürüb,
 Ağ saçlı, ağ saqqal ixtiyar,
 Əcza vurub, əlac etdi,
 İnsandan başqa türlü əcza vurdu,
 İnsandan başqa cür əlac etdi.
 Dayandığı əsa ilə,
 Üç kərə vurdu.
 İri- canlı atın dırnağınan,
 İri- canlı at yarandı,
 Dabanının sümüyündən,

9420-İgidin yaxşısı yarandı.
 At hələ kiçik idi-üç qulac boylu,
 Ağ Oy At yaranmışdı.
 Bahadır köksündən hələ kiçik,
 Alp erkək törəyib yarandı.
 Qız Xan görürdü ki,
 Altın Arıq yenidən törədi,
 Altın Arıq demək, yaramaz-
 Ər yaxşısı bütöv yaranmış,
 Altın Arıqçın o hələ yanırdı.

9430-Alp-övlada rəhmi gəldi,
 Salam verdi, ər yaxşısı

Salamlaşarkən Qız Xannan,
 Ol uzatdı, ər əsuru
 Ol-ələ görüşdülər.
 İgid-kişi onda dedi
 Dönüb, yaxın gəlib:
 “Ağ Qayanın içində,
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Öncə doğuldu, sonra

9440-Öldü, həlak oldu, bitdi.
 İkinci dəfə, qızın yaxşısı,
 Yenidən bütöv törətdi,
 Üçüncü kərə Altın Arığa
 Yenidən törətmək yaramaz.
 Ağ – Sabdar Atın əvəzinə,
 Atdan kiçik Ağ Oy- At var,
 İri- canlı atın yaxşısı,
 Dırnaq sümüyündən törədi.
 Altın Arığın əvəzinə,

9450-Ər yaxşısı törəmiş,
 Daban sümüyündən çıxmış,
 Adı Taptayan Molat olur”.
 At kutu başında Qızıl Köökü,
 Yenidən bütöv törədi.
 İki başlı Altın Kööki,
 Bahadır-ər əlinə götürdü,
 Altı gərmiş edib, müdrük qoca
 Sonra əlindəki quşu göyə atdı.
 Altın Köök quşu,

9460-Cüt qanadını açıb,
 Aylığ-illik məsafəyə
 Alə gözədən uçub, itdi.
 Ağ saçlı, bəyaz qoca kişi,

Gərdis edib, söylədi:
 “Xotkar-cinin gözünə,
 Qoy Altın- Köök görünməsin.
 Zülmkar-İrlikin əlinə,
 Yavrularım daha düşməyin”.
 Taptayan Molat, or yaxşısı,
 9470-Qız Xana, gəlin dedi.
 Ağ saqqal, bəyaz qoca kişi,
 Ordan dönüb aralandı.
 Ağ saçlı, bəyaz qoca kişini,
 Ala gözləriylə görmədilər.
 Durduğu yerdə qoca-bahadır,
 Burulğan olub yoxa çıxdı.
 Qorxusu yox iki soylu,
 Yola çıxmağa yığışdı.
 Qorxusu yox Qız Xan,
 9480-“Yavrum Taptayan Molat”, - dedi,
 “Varlı, yaxşı yerimizə,
 Qalxaq gedək.
 Gözəl- göyçək qızın yaxşısını,
 Sənə alıb, evləndirəcəm”- dedi.
 Attan kiçik Ağ Oy Ata,
 Taptayan Molat mindi.
 Atsız qalan gəlin xanım,
 Dönüb, piyada getdi.
 İri- canlı Ağ Oy Ata,
 9490-Başını boşaldıb, qamçı vurdu.
 İri-canlı at cəsuru,
 Həşir qopardıb, dördnala çapdı.
 Ağ – Sındakı Ağ Qayanı
 O dördnala qaçıb keçdi.
 Atsız gedən gəlin xanım,

Atla bərabər qaçırdı.
 Ağ, göy dumanlıqdan
 İki igid sürətlə keçdi.
 Ağ dağın qayaları,
 9500-Ağ çınqıl olur, yayılırdı.
 Yekə-yekə daşlar qopur,
 Atın arxasında dığırlandı.
 Ağ ceyran otlu yazıya,
 Atın cürətlisi çapıb gəldi.
 Burulub axan sular kimi,
 İri- güclü at çapıb gəldi.
 Qız Xan, gəlinin yaxşısı,
 Ata qoşulub qaça bilmir,
 Ağ çiçəkləri qurumuş yazıda,
 9510-Geri qalırdı Qız Xan.
 Qaradan ağ quşa, onda-
 Çevrilib, qanad açdı.
 Xan Göyün bağrına,
 Götürülüb, uçub getdi.
 Böyük- Yerin üstü,
 Xışıltılı səslə dolur,
 Səsiz duran göyün bağı,
 Gurultulu səslə dolur.
 Hardasa uzaq yerdə,
 9520-Diqqətlə baxıb gördülər;
 Yerin sonu olan yerdə,
 Yer üzünün ucası Ağ – Sın,
 Görülən yerdən, görünən yerdə
 Göz qırpımında çapdılar.
 Uca zirvəli Ağ – Sına
 Atın yaxşısı qaçıb çıxdı.
 Uca Ağ – Sının üstündə,

Ağ Oy At çatıb durdu.
 Qardan ağ ağ quş da,
 9530-Qara yercə cnib düşdü.
 Taptayan Molatın yanında,
 Tappılıt ilə düşüb qondu.
 Silkindi, gəlinlərin yaxşısı,
 Dağda öz cildinə girdi.
 Qalın, dolu yurdda,
 Baxıb, görürdü ki, onlar;
 Yüksək Ağ - Sının otəyində,
 Gözəl tükü mal otlaqda.
 Ağ - Talay çayı qırağında,
 9540-Gözəl, səliqəli xalq yaşayır.
 Elin-elatın ortasında,
 İki böyük ev durmaqdadır.
 Ağ saray evin qabağında,
 İri- canlı Ağ Oy At durmuş.
 Ağ ipək çadır evin qabağında,
 Haça çəpəydə at yoxdu.
 Böyük qəbiləyə sarı,
 Tərpənib onlar düşdülər.
 Qaragözlü xalqı,
 9550-Qıylayıb, maraqlı oldılar.
 Qalın aula iki nəcib,
 Yənə birgə girirlər.
 Qalın yurdun arasından keçib,
 Xanın evinə çatdılar.
 Atıdan düşüb Alp - igid,
 Atın çəpəyə bağladı.
 Ağ saray evə
 Onlar dönüb girdilər.
 Evinin yiyəsi alp kişi,

9560-Evdə oturmuşdu.
 Ev sahibi, gəlinlərin yaxşısı
 Evi, həyatı yığışdırır.
 Salam verib iki soylu,
 Qapıda durub ol veridilər.
 Salam alıb, ev yiyələri,
 Salamladı- görüşdülər.
 Yaxın gedib iki yaxşı,
 Qızıl qoltuğa oturdular.
 Gəlib, gəlinin yaxşısı,
 9570-Qızıl masanı açdı.
 Altın masanın üstünə,
 Aşı- suyu doldurdu.
 Orin səxavətlişi masa arxasına,
 Onları dəvət etdi.
 "Qızıl masanın arxasına,
 Buyurun, oturun," - dedi.
 Qorxusu yox iki cəngavər,
 Yaxın gəlib oturdular.
 Taptayan Molat, mələk soylu,
 9580-Yemək heç vaxt görməmişdi.
 Yemək görüb, igid soylu,
 Təccüblənir, qımıldanır.
 Qorxusu yox Qız Xanı görür ki,
 Tikələri alıb yeyir.
 Taptayan Molat onun kimi
 Yemək götürüb, yeməyə başladı.
 Aş yeməyə, mələk soylu,
 Aş yedi doyunca.
 Su içməyə orin cəsuru,
 9590-Su içib, yangısını söndürdü.
 Doyub- toxlanıb oturanda,

Alp -- igid sorağlaşdı:
 "Hansı yerdə urvatlısınız?
 Hansı suda suvatlısınız?
 Ata-ananız kim olmuş?
 Adı-sanı nə olmuş?
 Sizin əyin- başınızdan görürəm ki,
 At yelindən dolanıb- bükülmüş.
 Yaxşı otəyi paltarınızın,
 9600-Küləkdən üzülüb- süzülmüş.
 Uzaqdanmı, yaxındanmı, cəsur igidlər
 Sizin ruhunuz gəlir- uçur?"
 Taptayan Molat, yeni törəyon,
 Tələsmədən, aş yeyirdi.
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Təmkinlə cavab verdi:
 "Bizim varlı ölkəmiz,
 Ağıldan uzaqda qalıb,
 Bizim gözəl yurdumuz,
 9610-Könüldən irağda qalıb.
 Uca zirvəli Ağ -- Sının,
 Altında yerləşmişik.
 Axıb-daşan Ağ Talay çayı
 Sahilində yurd salmışıq.
 Güdülən malın yiyəsi olan
 İgid Çibetey sahibidir.
 Xalqın- cən Xanı olan,
 Çibetey xan- bəy olmuş".
 Qara Səmənd- Atlı Xulataı,
 9620-Desin- deməsin fikirləşdi
 Alp Qız Xan
 Fikirləşdi ki, desin:
 "Abisi var bizimlə yaşayan,

Qara Səmənd- Atlı Xulataı.
 Yer altına batın Pora Ninci,
 Qayınxatınım da yaşayır.
 Çibeteyin ev xanımı,
 Qız Xan, mən ollam.
 Qanadlı Qan Bozıraq-Atlı,
 9630-Xannıq Xılıs oğlın var,
 Ay Çarix Xanın qızı,
 Çarix Tana gəlinim var.
 İri- canlı Ağ Sabdar At,
 Bizim yerdə yaranıb,
 Özü törəyon Altın Arıq,
 Bizim yerdə yaranıb.
 "Mələk soylu Altın Arıq,
 Ölüb qalmış, "- demədi.
 Atıdan kiçicik Ağ Oy- Atlı,
 9640-Köksü hələlik kiçik Taptayan Molat,
 Bu oturan yavrumdur,
 Adını çəkmək mənə əzizdir.
 Bu yurdda yaşayanların
 Xan- bəyi kim olmalıdır?"-
 Qorxusu yox Qız Xan sordu.
 Alp kişi oturduğu yerdən,
 Ona belə cavab verdi:
 "Güdülən ilxıların yiyəsi,
 Xalqın, tayfanın xanı-bəyi,
 9650-Doqquz qulac boylu.
 İri- canlı Ağ Oy Atlı.
 Altın- Teyək, mənəm.
 Bu oturan Ağ Xıyan- Arıq,
 Mənim kübar xanımdır,
 Gözümün nuru, gözümün odu,

Çox sevimli qızım var.
 Adı-sanı Altın- Tana".
 Arıq, səliqəli Altın Arıqı,
 Xatırlayan alp kişi onda dedi:
 9660-"Atamın varlı ölkəsinə,
 Məkrli cin soxulmuşdu,
 Mələk soylu Altın Arıq,
 Məni xilas etdi, keçərkən".
 Belə deyəndə Altın- Teyək,
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Bilib, səbəbini anladı;
 "Ağ -- Sın üstünə gedərkən,
 Pora Ninciyə vaxtı udumazdı,
 Buna görə tez çatmış o, Altın Arıqdan".
 9670-Qorxusu yox Qız Xanın,
 Surəti ağardı, qaşı dartıldı.
 Oturmuş Altın- Teyək dərhal,
 İşarəylə xanımını çağırırdı-
 Xanımı dönüb gedib,
 Ala tuluqdan şərab aldı.
 Araçan şərabını töküüb, parçı
 Nəzakətli xanım ona verdi.
 Qanı qaralan Qız Xan,
 Şərabı- suyu acıqla içdi.
 9680-Ör cəsuru Taptayan- Molat
 Şərab içə bilmədi.
 Araçan-xoraçan içib, Qız Xan
 Dərdli bir nəğmə dedi:
 "İri- canlı Ağ - Sabdar At,
 Düşünməyin ölü qalmış!
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Düşünməyin daha ölmüş!

Ağ Sabdar- Attan,
 Artığı daha da var.
 9690-Atdan kiçicik Ağ Oy At,
 Alpdan artıq daha da var-
 Köksü hələ kiçik, Taptayan -Molat.
 İpək yallı Ağ Sabdar At,
 Sizin üçün əzab çəkdi.
 O çəkilməmiş əzab üçün,
 Sizə deyəsi bir sözüm var.
 Qorxusu yox Altın Arıq,
 Sizin üçün inildədi,
 İnləyib- əzabla ölən üçün,
 9700-Bir sorğum- xahişim var,
 Altın Arıq xilas etdiyi üçün,
 Şirin canın salamat qalmış.
 Şirin canın salamat qaldığı üçün,
 İşıqlı, yaraşıqlı qızını ver.
 Ögər saf canın məhv olsaydı,
 Altın Arıq sağ qalardı.
 Canını qurtardığı üçün,
 Madar balanı verərsən.
 İki yaxşını birləşdirib,
 9710-Yaşamını quraq görək.
 Qızın Altın- Tananı,
 Taptayan- Molata verək görək".
 Altın-Teyək, igid kişi
 Qız Xana zəndlə baxırdı;
 Qan qırmızı sifəti,
 Birdən dönüb ağardı.
 Qardan ağ surəti,
 Birdən dönüb qaraldı.
 Gəlinlərin yaxşısı,

9720-Tirin altında gərdiş edir.
 Qız Xan, gəlinin yaxşısı
 Hirsəndikə- hirsənir.
 Qızı Altın-Tananı verməsə,
 Onu öldürməyi düşünürdü.
 Altın- Teyek, igidin tədbirlisi
 İstəsə də- istəməsə də razı oldu,
 Yeganə qızı Altın- Tananı,
 Verməli oldu.
 Taptayan- Molata baxanda,
 9730-Üzü cənən Altın Arıqdı.
 Taptayan- Molatın tanış səsi,
 Altın Arığın səsiydi sanki.
 Altın- Teyek, bahadır kişi,
 Bayıra çıxıb, haray çəkdi,
 Qara gözlü xalqına:
 "Toy- pay olsun!"-deyib, -
 Qorxusu yox eli-clatı,
 Evin qabağına yığdı.
 "Bircə gözəl balamı,
 9740-Taptayan- Molata verdim".
 Xalqı, oymaqdakı tayfaları
 Qaranquş təki qaynaşdılar.
 Qalın toyu başlamağa,
 Qara bulud kimi xalq yığıldı.
 Qız Xan, gəlinin yaxşısı,
 Qalın toya çıxıb qoşuldu.
 Gəlinin ən yaxşısı,
 Burada çox qalmaq istəmirdi.
 Taptayan- Molatı, ərin soylusunu,
 9750-Bayıra çağırdı, dedi:
 "Varlı yaxşı yerimizə

Qayıdaq gedək canım!
 Gözəl, yaxşı yurduмуza,
 Dönək gedək canım!"
 Taptayan-Molat, ər yaxşısı,
 Hazırlanıb, yığışdı.
 Gənc qız Altın- Tana,
 Onlarla birgə çıxdı.
 Altın- Teyek, alpər kişi,
 9760-Onları saxlamağa ürək cləmədi.
 Atıdan kiçik Ağ Oy Ata,
 Taptayan- Molat mindi.
 Qız Xanla Altın- Tana,
 Atsız piyada getdi.
 Evin qabağında vidalaşib üç nəfər,
 Qucaqlaşib, yola çıxdılar.
 Altın- Teyek anasıyla,
 Alqış-dua etdilər.
 Kəndin arasıyla üç yaxşı,
 9770-Kənddən çıxıb getdilər.
 Uca zirvəli Ağ Sını,
 Aşıb, enişlə düşdülər.
 Ağ bozqıra çatanda,
 İgid Qız Xan gedərək soruşdu:
 "Canım- yavrum Altın- Tana,
 İri- canlı atla bərabər,
 Bizim böyük ölkəmizə,
 Yetirib, uca bilərsənmi?"
 Qız cəsuru Altın- Tana
 9780-"Uçaram!"-deyib, durdu.
 Silkinib, gəlinin yaxşısı,
 Ağ quşa çevrildi.
 Qız cəsuru Altın-Tana,

Qaranquşa çevrildi.
 Qanad açıb, iki nəcib,
 Xan- Göy üzünə uçub qalxdı,
 Qara yerlə qaçıb, atın igitini
 Sürətlə dördnəyə çapırdı.
 Göy Xanın dərinliyində,
 9790-Qanad açıb yastılandı.
 Qara yerin üstü
 Sanki, silkələndirdi.
 Uzaq-uzaq yerlərə,
 Quşun yaxşılarını uçub gəldilər.
 İri- canlı bahadır atı,
 Aylıq məsafə qət etmişdi.
 Başqa qəbilənin yeri
 Ağıldan irəqdə qalmışdı.
 Varlı yerinə- yurduna,
 9800-Bahadır Qız Xan çatmışdı.
 Uca zirvəli Ağ - Sını,
 Onda görüb seyr etdilər,
 Görənən yerdən görülən yerə,
 Göz qırpımında çatdılar.
 Dağlar dağı Ağ - Sına,
 Qaçaraq çıxdı Ağ Oy Atı,
 Qara yerdə görülənə tərəf,
 Qanadlı quşlar gəlib endi.
 İri-canlı ata çatanda,
 9810-Ora qonub düşdülər.
 Silkinib iki nəcib quş,
 İnsan cildinə girdi.
 Alp -- igit Qız Xan gördü ki,
 Gözəl-göyçək yaxşıların;
 Varlı-karlı Vətəninə,

Talanmayan dağ qalmamış.
 Gözəl, yaxşı yurdunda,
 Dağılmayan binə qalmamış.
 Açıqlanmayan gəlin yaxşısı,
 9820-Açıqla baxıb, durur.
 Gündülən mal otlayan yerdə,
 Qalın kol-kos bitmişdi.
 Çölün yaxşı yazısında,
 Şirəsiz ot yazını basmışdı.
 Elat yaşayan yerlərdə,
 Gicikən sıx tayqaya oxşardı.
 Otarılan malın izi-yolu,
 Gün batan səmtə gədirdi.
 El-elatın izi-yolu,
 9830-Dağdan enişə gədirdi.
 Yüksək dağın yalında,
 Bahadır sümüyü- ala dağ tək,
 İrlik- cin sümükləri,
 Qalaqlanmış, dağ kimi idi,
 Yamaqlarda, oymaqlarda,
 Çör-çöp kimi səpilmişdi.
 Taptayan- Molat, səma soylu,
 Ağlayıb üzülən xələsinin,
 Dərddən-dərdli nələsinə,
 9840-Ləqeyd qala bilmirdi.
 Daban sümüyündən doğulmuş ər yaxşısı,
 Taptayan- Molat adı almışdı.
 Dəliqanlı olsada hələ, igit oğlan
 Nurlu ağılla törənmişdi.
 Səf ruhlu, nəcib oğlanın
 Ürəyi yumşaq, kövrək idi.
 Özabkeş xələsini görəndə,

Ona ürəyi yandı- göynədi.
 İnləyən səsini eşitdi,
 9850-Ürəyi ağrıdan sıxıldı.
 Uca dağın başında,
 Cəsur igidlər ölü qalmışdı.
 Xulataynan Çibetey də,
 Öz ölümünü tapmışdı.
 Doqquz qulac boylu,
 Qanadlı Qan Bozıraq At,
 Dağın yüksək yalında
 Arıq- ölü tək durmuşdu.
 Gözəl, hünərli ər yaxşısı,
 9860-Qorxusu yox Xannıq Xılıs
 Onun qızıl sümüyü,
 Ay işığında parlayır,
 Onun gümüş bədəni,
 Gün işığında yanır.
 Onu görüb, səma soylu
 Qorxusu yox Taptayan- Molat,
 İri- canlı Ağ Oy Ata,
 Gəlib atlandı.
 Gün batan səmtə,
 9870-Yüyəni çevirib, atı qısnadı.
 Gündülən malın izinə-yoluna,
 Düşüb atını çapdı.
 Atın qabağında göy içindən,
 Altı rəngli qurşaq sallandı.
 Aşıb-daşan su kimi,
 Şırıltıyla at qaçır.
 Vıyiltıyla əsən şiddətli yel kimi,
 Vıyıldayır, şırıldayır at qaçır.
 Uzaq yerlərdə atın qorxmazı,

9880-Vıyiltıyla, uğultuyla çapırdı.
 Ondən sonra gəlinin yaxşısı,
 Arıq, səliqəli Altın- Tana,
 Ölənləri diriltməyi-
 Gəlib Qız Xanla danışdı.
 Onlar belə danışib-duranda,
 Uzaqdan-uzağa qanad sədəsi
 Xan- Göyün dibindən,
 Gürultuyla, küylə gəlirdi.
 Uca zirvəli Ağ Sına,
 9890-Qaranquş enib qondu.
 Silikinib quşun yaxşısı,
 İnsan eədinə girib, durdu-
 Ay Çarix xanın balası
 Gözəl-göyçək Çarix Tana,
 Toyu-moyu etməyə,
 Macal tapa bilmədilər;
 Böyük yurda gələndə,
 Böyük müharibə artıq başlamışdı.
 Qorxusu yox Xannıq- Xılısa,
 9900-Olac edib, şəfa verdilər.
 Yenidən törəyən ərən yaxşısı,
 Yenidən yaranıb, durdu.
 Anası Qız Xanla,
 Salamlayıb- görüşdülər.
 Qızların kübarları,
 Öl tutub görüşdülər.
 Xulatayla Çibeteyə də
 Özə verib dirildilər.
 Xulatayla Çibetey-
 9910-İki qardaş dirildilər.
 Doqquz qulac boylu,

Ağ Manqan Atlı,
Manqan Sayın, igid ər,
Bunlara köməyə gəlmişdi.
Saf gücü qurtaranda,
Burada həlak olmuş, ölmüşdü.
Manqan Sayın, bahadır kişini,
Şəfəli əlaclə dirildilər.
Manqan Sayın, alp ərən

9920-Bu yerlərə heç gəlməzdi,
Altın Arıqdan qorxub gəlmişdi.
Böyüksə də, boş qalan yurda,
Böyük Alp — igidlər enirdilər.
Həçansa bu yerlərdə,
Xulatayla Çibetey,
At yəhərinə oxşar beldə,
Ağ oba-daşa məktub basmışlar.
Xulatayla Çibetey,
İki məktubu basanlardı,

9930-Taptayan-Molat, səma əri,
Oradan irəli getdi.
Keçi söyüdlü Qara- Sına,
Ağ Oy At qaçıb çıxdı.
Keçi söyüdlü Qara-Sında,
Sıx yarpaqlı tup* ağacı var.
Sıx yarpaqlı tup ağacında gördü ki,
Ağaca basılmış məktub var,
Onu görüb ər yaxşısı,
Oxudu, getdi irəli.

9940—"Qorxusuz kişilər çox yerdə,
Məktub yazmışlar", -dedi.

* Tup - dub, palıd (?)

Canlı Sarıq- Sın dağma,
Çatdı Taptayan- Molat,
İri-canlı atın cəsuru,
Sarıq-Sına qaçaraq çıxdı.
Atın toxdadıb, igid oğlan,
Dağın arxasına baxıb gördü;
Günəşli ölkənin güdülən malı,
Arıqlayıb susuz qürbətə,

9950-Qara gözlü xalqı da,
Qara schrlə arıqlamış.
Həçansa bu yerdə,
Xanmıq Xılısın öldürdüyü,
Qara Qır Atı Kilet xan,
Yenidən törəyib, dirilib,
Pora-xanın qızı-
Pora Ninçi Kilet-xana ərə gedib.
Taptayan-Molat, igid soylu
Onda cəzə çəkdi:

9960—"Böyük alpların nəslə-kökü
Üzülməmiş, var ikən, Kilet-xan
Qalın yaxşı yurdu,
Hansı cəsarətinlə taladın?
Yəhərlə, nalla, gəl dağa
İrlik cini Kilet xan.
Yaxşı elimi-tayfamı,
Nə cəsarətlə əsir-yesir etdin?
Uca Sarıq- Sına
Qara Qır Atla çıxsın!

9970-Sarıq- Sının üstünə
Kilet-xan birinci çıxsın!"
Qorxusu yox Kilet xan,
Böyük savaşa hazırlaşdı.

Altı mühasirə həlqəsi,
Böyük dağa çıxırdı.
Qorxusu yox Kilet xan,
Təkəbbürlə, şəstlə gəlirdi.
Oxuya-oxuya, igid kişi,
Nəğməsiylə gəlirdi.

9980-Pora Ninçi xanımı da,
Birlikdə, nəğmə oxuyur, gəlirdi.
Taptayan-Molat, or yaxşısı,
Altı-yeddi addım atıb,
Cibindən dartıb, silah çıxartdı,
On iki dişli gümüş cyrə^{*}.
Altı gərmiş edib uca dağda
Gümüş cyrəyə söylədi:
"Kilet-xanı məkrli cini,
Köksünnən vur deşilsin!

9990-Mənə sarı qayıdarkən,
Pora Ninçini ortasından deş!"
Kilet xanın tuşuna-
Gümüş cyresini buraxdı.
Yer yarıldı uca dağda,
Ülkər-ulduz üzülüb qırıldı.
Kilet xanı, igid oğlan
Köksündən vurub deşdi.
Ondan dönüb gələndə,
Pora Ninçini deşib keçdi.

10000-Nəğmə oxuyarkən Pora Ninçi,
Qəfil yerdən üzüldü, yıxıldı.
Qorxusu yox Pora Ninçi
Yarasına əcza qoydu.

Dərman vursa da dərmanı,
Şəfa vermədi, köpüklənib uçdu.
Dərmanla dərmanlanan Pora Ninçiyə,
Dərman şəfa gətirmədi.
Dağın yüksək yalında,
Cəsədi qalıb, çürüdü.

10010-On iki bizli gümüş cyrə,
Taptayan Molatın əlinə qondu.
Altı halə qoşuna qarşı,
Orada vuruçmağa başladı.
Qardan ağ Ağ Oy Atı,
Gözlərinə girən çöpü saymadan-
Qorxusu yox Taptayan- Molatı,
Kimsə yenə bilmədi.
Öndən hücum edənin cinlərin.
Altısını öldürdü.

10020-Arxadan cuman xeyli cini,
Vurub, sərdi-öldürdü.
Altı gündən artıq,
Cinləri qırır Taptayan- Molat.
Yeddi gündən artıq,
Savaşıb, qalib gəlirdi.
Güdlən yaxşı malı,
Yeri-yurdu səmtinə ötürdü.
Qara gözlü xalqı da
Qaçıb, ordan dağıldı.

10030-Taptayan-Molat igid oğlan,
Bir ay gaha vuruşdu.
On iki dişli gümüş kürə,
Çox düşmənin canını üzdü,
Köhnə ilin axırınadək,
Müdhiş düşməni məhv etdi.

^{*} Eyra - yumru, dişli, bizli kürə.

Xannıq Xılıs, ər yaxşısı
 Güdülən malları görüb,
 Ağ ceyran otlu yazıda,
 Öz malını qarşıladi;
 10040-"Ağ Qayanın içində
 Özü törəyən bibim,
 İlxlərin arxasında
 Gələcəkdir, yəqin,"- düşünür.
 Otlaq malı Ağ -- Sımdan,
 On iki cığırda enir, düşürdü,
 Oymaq elləri, tayfası
 Altı cığırda enib düşürdü.
 Yabanı bitən sətir otları,
 Güdülən mal taptaladı.
 10050-Ev hündürükdə kolu- gicikləni,
 El- camaat taptaladı.
 Xannıq Xılıs, ər yaxşısı
 Altın Arığı gözləyirdi.
 Alp Qız Xan anası,
 Altın Arığın öldüyünü,
 Oğlu Xannıq Xılısa
 Hələ ki, deyə bilmirdi.
 Belə gözü yolda qalanda,
 Qüdrətli bahadırı gözləyərkən,
 10060-Bir neçə gündən sonra,
 Yürüyü silkələndi,
 Sakit duran göy üzü,
 Titrədi, çalxalandı.
 Xannıq Xılıs, sadıq kişi,
 Sevinə-sevinə kəndə gəldi.
 Ağ gözəl evin qabağında,
 Altı-yeddi gərmiş edib,

Gözəl-göyçək Altın- Tananı,
 "Bu qız kimdi?"- deyib soranda,
 10070-Nəcib Qız Xan, anası,
 Hələ ki, düzünü söyləmədi:
 "Altın Arıq bibini,
 Birgə müşayət edən qızıdı,"-dedi.
 Altın- Tanaya, xanım qıza
 Yaxın gəlib Xannıq Xılıs:
 "Mələk, gözəl bibim mənim,
 Qayıdıb, gəlir"- dedi ona.
 "Mənim göyçək bibimi,
 Altın- Tana, axır ki, gözlədik"- dedi.
 10080-Hardasa uzaqlarda,
 Göy qübbəsinin altında,
 İri- canlı at qarşısında,
 Göy qurşağı asılmışdı.
 Uzaqdan gurlayan at gurultusu,
 Yaxından gurlayır, səda gəlirdi.
 Uzaqdan gələn alp sədası,
 Daha yaxından eşidilirdi.
 Bahadır Qız Xan, gəlin yaxşısı,
 Onda oğluna söyləndi:
 10090-"Canım-yavrum Xannıq Xılıs,
 Sənə deyəsi sözüm var.
 Mən bu sözü deyə bilmirdim,
 Darıxarsan deyə.
 Adımı çəkmək qorxulu
 Mələk soylu, Altın Arıq,
 Dağlar dağı Ağ Sında,
 Haçansa- çoxdan ölmüşdür,
 Ağ - Sabdar Atın əvəzinə,
 Ağ Oy At törəyib gəlib,

10100-Altın Arığın əvəzinə,
 Taptayan- Molat bütöv yaranıb.
 Taptayan- Molat igid gələndə,
 Ona hörmət elə, izzirab vermə yavrum.
 Adı belə təhlükə olan,
 İri- canlı Ağ Oy Atlı,
 Qutu* belə qorxulu olan,
 Taptayan- Molat doğmam olacaq.
 Onu saymasan, acıqlansan,
 Ulu Alp – igid Taptayan- Molat,
 10110-“Məni heç saymırlar”, deyər,
 Özünü kimsəsiz hiss edər.
 Onın- mının arasında,
 İri- canlı at yaxşısı
 Uca dağa çapıb çıxdı.
 Ağ Oy Atın kişnərtisi,
 Ağ – Sabdar-Atınkı kimi.
 Alp – igidin nəvə səsi,
 Altın Arığın səsiydi.
 Onu görüb Xannıq Xılls,
 10120-Kövrəldi, rəhmi gəldi ona:
 “İpək yallı Ağ - Sabdar-At,
 Keşke heç törəməyəydi.
 Özü doğulan Altın Arıq,
 Yaranışdan yaranmayaydı.”
 Qara yaşı Xannıq Xılls,
 Ölinin dəhləylə silirdi.
 İri- canlı qorxmaz at,
 Dağın cənəşlə düşürdü.
 Aul arası atın cəsuru keçib,

* Qut - göydən verilən ruh.

10130-Ağ evin qabağına çatdı.
 İri-canlı Ağ Oy-Atın,
 Noxtasını hörmətlə aldılar.
 Yar-yaraşılıq Taptayan- Molatı,
 Öləndən yapışib, düşürtdülər.
 Bibisi Altın Arığa,
 Ağ ipək çadır qurmuşdu.
 Xannıq Xılls, qayğılı oğlan
 Ağ ipək çadır evi ona göstərdi:
 “Öziz yavrum, yaşam evin
 10140-Bura olacaq, gir içəri,”- dedi ona.
 Taptayan-Molat, bahadır oğlan,
 Ağ ipək çadır evə girdi.
 Xannıq Xılls, cəngavər oğlan
 Hənkürüb, öz evinə girdi.
 Böyük döşəyə uzanıb,
 Orada gizli ağlayırdı.
 “Sevimli bibim Altın Arıq,
 Harda həlak oldun?”- deyər, ağlayırdı.
 Qız Xan anaların ən yaxşısı,
 10150-Bilmirdi nə etsin, necə etsin?
 İki igidin arasında,
 Ora-bura vurnuxurdu.
 Böyük Alp igid, ananın ən yaxşısı,
 Hər şeyi idarə edirdi.
 Ağ gözəl evin qabağında,
 Altı addım atıb, car çəkdi.
 Nəyacanla, anaların gözəli,
 Xalqa- elə car çəkdi:
 “Qalın yaxşı yurdumda,
 10160-İki oğluma qız almışam.
 Hələ də toyı-payı,

İndiyə qədər olmamış.
 İki qardaşın toyı-payı
 Bir gündə başlasın!
 İki gəlinin hörükləri
 Bir gündə hörülsin!”
 Xalq, oymaqdakı tayfalar,
 Qaranquş tək qaynaşdılar,
 Xalqı-eli, təcə, qanlı əti
 10170-Qırx il idi görməmişdi.
 Qalın yaxşı toyu,
 Xalqı-eli toylamağa başladı.
 Qədim gözəl yurdlarında,
 Böyük şənlik başladılar.
 Altıмыш uzun hörükü,
 Çarix Tananın, açdılar.
 Açıq, gözəl saçından
 Xanımlar bir cüt hördülər.
 Olli yaxşı hörüyünü,
 10180-Gənc-qızın açdılar.
 İki yoğun hörük,
 İpçi* qızlar, darayıb, hördülər.
 Gözəl, zərif Çarix Tana,
 Gözəl bir gəlin oldu.
 Arıq, incə Altın- Tananın,
 Altıмыш hörüyünü açdılar,
 Altıмыш saçı pozaraq,
 İki cüt hörük hördülər.
 Olli hörüyü açıb-daradılar,
 10190-Bir cüt yoğun-əyri saç hördülər.
 Arıq- səliqəli Çarix Tana,

* İpçi - qulluqçu, xadimə.

Altın- Tanaya saç hördü.
 Xanıq Xıls, intizarlı ərən,
 Toya-paya çıxmadı.
 Arıq- səliqəli anası,
 Aşdan- sudan gətirirdi.
 Qorxusu yox Xanıq Xılsı,
 Anası yalvarıb durğuzdu.
 “Canım- yavrum Xanıq Xıls,
 10200-Ağlın itməsin!
 ”Comərd igidin könlündə,
 Yehərli ata yer olar,
 Canım- yavrum Xanıq Xıls,
 Bu qədər iztirab yaramaz!
 Atadan doğma olan,
 Bircə qardaşın yoxdur.
 Atadan doğma olmasa da,
 Yənə sənin qardaşın olacaq.
 Taptayan- Molat, kişinin ağıllısı
 10210-Həddən ziyadə böyük igiddir.
 Qalın yaxşı yurdlarında,
 Qardaş olub yaşayacaqsız”.
 Qorxusu yox Qız Xanın,
 Öri yaxşı olmasa da,
 Bağrınnan qopan balası,
 Ağillı, yaxşı oğlandı.
 Araçan açdı anası,
 Xanıq Xılsı içirdi.
 Birini də içən oğluna,
 10220-Üstü-üstünə birini də verdi.
 Qazanda hazırlanan şərab,
 Qaralmışdı, çox tünd idi.
 İgid oğlanın dərddli ürəyi,

Bir azdan qaynayıb yumşaldı:
 "Altın Arığın əvəzinə,
 Oğlan da olsa, fərqi nədi mənə?
 Qardaş olub yaşayacağıq,
 Haçan da olsa görək olar".
 Xanın gözəl toyuna
 10230-Gəlməyə razı oldu.
 Böyük, gözəl şənliyə,
 Ömr, tapşırıq verdi.
 Öz nəğməsini söyləyən ər cəsuru,
 Taptayan-Molatın çadırına girdi.
 Qapıda durub, ər yaxşısı,
 Salam verib- salamladı onu.
 Taptayan- Molat, ərini səma soylusu,
 Qalxıb yaxın gəldi,
 Çadır tiri altında iki yaxşılar,
 10240-Orada əl-ələ tutub, qucaqlaşdılar.
 Xənniq Xılıs, ər yaxşısı,
 Fikirləşmədən dönüb,
 Taptayan-Molat, ər yaxşısını,
 Qapıb, yuxarı qaldırdı.
 Taptayan- Molat, ərini cəsuru
 Sancılmış qayaya oxşayırdı,
 Fırlanınca ər yaxşısı,
 İki biləyi keyidi.
 Ayaq üstə məhəbbətli yerə qoyanda,
 10250-Taptayan-Molat onu qapdı,
 Xənniq Xılıs, ər yaxşısını,
 Qucaqlayıb, qaldırıb fırlatdı.
 Ağ gözəl evin içində,
 Altı dəfə fırlatdı.
 Altı dəfə fırladıb igid kişini,

Ayaq üstə yerə qoydu.
 Böyük masanın qırağında
 Onda dönüb oturdular.
 Yaxını uzaq edib,
 10260-Yaxşı sözlər söylədilər.
 Uzağı yaxın edib,
 Dost- məhrəban danışdılar.
 Doqquz günə çatınca
 Toyu- payı yedilər.
 Doqquzuncu gün bitəndə,
 Tozağacına yığılan, tükəndi.
 Şirindilli yaxşı xalqı,
 Toydan çıxmağa başladılar.
 Qazana yığılan tükənəndə,
 10270-Xalq dağılıb gətdi evə.
 Dabandan lörəyən ər yaxşısı,
 Taptayan- Molat, igid oğlan,
 Toy- şənliyin sonuna qədər,
 Bir parçə arığı içə bilmədi.
 Xənniq Xılıs, igid-kəşi,
 Məclis səyrələrkən axırda,
 Tünd şərab təsir etdi,
 Qusmağı gəldi, sakitləşdi.
 İki gözəl cavan oğlan,
 10280-Arağa meyilli deyillər.
 Qorxusu yox Xulətay,
 İkinci qadın aldı.
 Xəratı xanın balası,
 Xəraxçay Arığı adlı.
 Qız Xan, gəlinlərin yaxşısı,
 Xəraxçay Arıqnan qayınxatını oldu.
 Çarix Təna Altın- Təna ilə,

Qayınxatını oldu.
 Arıq- səliqəli iki Tana,
 10290-İki mehriban gəlin olub, yaşadılar.
 Gündülün malların yiyəsi,
 Xənniq Xılısınan Taptayan-Molat oldu,
 Ulu kəndin ağası oldu-
 İki böyük gəlin
 İgid Qız Xanla,
 Gözəl- göyçək Xaraçxay- Arıq.
 Çibeteylə Xulataş
 Alplıq etməyə coşanda,
 İki qardaşı, sözləşəndə,
 10300-Dərhal sakitləşdirən vardı.
 Qorxusu yox Qız Xan,
 Onlar igidlik həvəsinə düşəndə,
 Ayı kimi nərildəyib- gurlayırdı,
 İki yaxşını toxdadırdı.
 Dəcəl- şıltağın qarşısına çıxan
 Ulu vətəndə Qız Xan vardı.
 Uzaqlara yayılmışdı şöhrəti;
 Qorxusu yox Ağ Oy Atın,
 Doqquz qulac boylu,
 10310-Qanadlı Qan Bozıraş Atın.
 Uzaqda yaşayan qəbilələrdə
 İki qardaşdan qorxan:
 "Bizə bir gün hücum edərlər,"- deyib,
 Qonşu tayfalar uzağa köçüb, yaşayırdılar.
 Yaxında yaşayan tayfalarda,
 İri- canlı Qara Kürən At,
 Doqquz qulac boylu,
 İri- canlı Qara Səmənd At məşhurdu.
 Yaxın yurdlarda cəsur igidlər,

10320-İki qardaşdan çəkinirdi.
 Xulataşla Çibeteyə
 Görə qorxuyla yaşayırdılar.
 Qırağa köçməyə yer yox idi,
 Bunlara yaxın köçüb yerləşənlər də vardı,
 "Bunlara yaxın yaşasaq,
 Görünməzlər* hücum etməzlər"- deyib,
 Bu səbəbdən bəzi alplar,
 Yaxın köçüb, yaşayırdılar.
 Uzun quyruqların qısıb,
 10330-Ulu yırtıcılar mala saldırmırdı.
 Uzun nüzə əllərində,
 Ulu əsgərlər, savaştan çəkinirdilər.
 Ulu əsgər- qüdrətli işğalçı düşmənlər, cinlər.
 Ulu, gözəl xalqına,
 Varlı ölkəsinə nəzarət edib,
 Arıq- gözəl iki qardaş,
 Xan- bəy olub, yaşayırdılar.
 Otlarlarda malların yiyəsi olan,
 Qorxusu yox iki qardaş,
 Xalqın- elin xanı- bəyi olub,
 10340-Arıq- mütəvazi iki qardaş,
 Xoşbəxt yaşayır, iki yoldaş.

* Görünməzlər - şər qüvvələr, cinlər, nəfsgir insanlar.

Qeyd üçün

Qeyd üçün

Qeyd üçün

Müəllif «Altın Arıq» eposunun nəşr xərclərini qarşıladığına görə Rəşad Fərhad oğlu Qəribliyə təşəkkürünü bildirir.

**Altın Arıq
(Xakas qəhrəmanlıq eposu)**

Yığılmağa verilmiş 15.09.2014
Çapa imzalanmış 20.11.2014
formatı 84x108 1/16
Həcmi 22 ç.v. Tirajı 500
Qiyməti müqavilə ilə

«Vətənoğlu» NP MMC-də hazır
diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

Ünvan: Əliyev küçəsi 108
Tel: +994 12 563 02 94